

**folklór
archívum**

4

1976

FOLKLÓR ARCHÍVUM

FOLKLÓR ARCHÍVUM

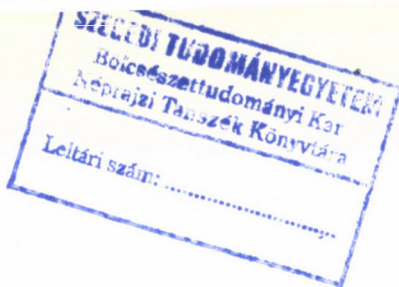
4

Szerkesztő: HOPPÁL MIHÁLY

MTA NÉPRAJZI KUTATÓCSOPORT

1976.

Budapest

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

Hoppál Mihály, Istvánovits Márton, Takáts Lajos

FOLKLÓR ARCHIVUM

kézirat gyanánt

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Néprajzi Kutatócsoportja

Rövidítése: FA

Cím: dr. HOPPÁL MIHÁLY
MTA Néprajzi Kutatócsoport
1250 BUDAPEST Pf. 29.

Készült az MTA KESZ Sokszorosító üzemében
500 példányban

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

Ha lassan is, de egyre szaporodnak azok a munkák, amelyek biztos alapot adnak majd a magyar néphit kutatás számára a nagy összefoglaló munkák megírása idején. A FOLKLÓR ARCHIVUM ebben a számában két néphit monográfiát ad át az olvasónak. Bár az előző kötet témája szintén ez volt s a későbbiekben is több néphit monográfiát kívánunk megjelentetni — ez nem jelenti azt, hogy csak néphittel fog találkozni az érdeklődő olvasó, forrásközlő kiadványunk lapjain. Ezt a bevallott tematikai részlelhajlást viszont részben menti az a tudománytörténeti tény, hogy a néphit kutatásnak, s azon belül a néphit-szöveg kiadásnak különösen van pótolni valója, összehasonlítva például a mese szöveg közlésekkel. Nem kell további indokokat keresni akkor, ha meggondoljuk, hogy a hiteles megbízható néphit szövegek közlése nélkül nem tud előre lépni se a mese, se monda kutatásunk, sem pedig az összehasonlító néphit kutatás. A boszorkány perek anyagának újabb publikációi igen jó alapot szolgáltatnak a történeti szempontú összehasonlító néphit kutatás számára, ugyanilyen jó minőségű anyagot kell összeállítani a recens gyűjtésekből is.

A most közlésre kerülő két néphit monográfia éppen az anyag gazdagságával és a megbízható gyűjtői hitelességgel tűnik ki.

A kötet nagyobb, első felét egy jászági falu — Jászdózsza — néphitének rendszeres közlése teszi, Pócs Éva rendszerének megfelelően. A gyűjtő, aki az anyagot rendszerezte, Gulyás Éva, a szolnoki Damjanich Múzeum néprajzos muzeológusa. A gyűjtés a jászdózsai monografikus kutatások keretében indult, és szorosan kapcsolódik az ún. jász-etnikum kutatási köréhez. Az ilyen „mélyfúrás” jellegű gyűjtések jelentőségét majd akkor értjük meg igazán, amikor elkészülnek és egymasmellé állíthatók lesznek a például palóc, moldvai csángó vagy sóvidéki székely hiedelem monográfiák. Pedig csak ilyen munkák elkészülte után beszélhetünk arról, hogy mi az a „magyar” néphit, népi hitvilág.

Mintahogy a falu-monográfiákkal előre léptünk a közösségi tudat megismerésében, szintűgy nem nélkülözhetjük az egyéni tudat feltérképezését. Dr. Sándor Mihályné a néprajzi gyűjtés régi és lelkes munkása, igen kézenfekvő feladatot választott: egyetlen ismerős parasztasszony — Jenei Istvánné, M. Kovács Zsófia (1895–1970) — hiedelemvilágának feltárását. Megkönnyítette helyzetét az a valószínűleg igen bensőséges viszony, ami közte a gyűjtő és adatközlője között a közel egy évtizednyi időszakban kialakult. Éppen ez a közelség adja meg az adatok mélységét és jelentését, emberi tartalmát s egyben rávilágítanak a társadalmi felhasználás tényeire is. S végül még egy fontos értéke az ő gyűjtésének az, hogy nem holt, az emlékek raktárából elszedett folklór anyagról van szó, hanem élő valóságról, hiszen „Zsófi néni” valóban élte, hitte, valóságként kezelte hiedelmeinek világát. Még a legutóbbi évekig is, egészen haláláig. —

Folyóiratunk nem szívesen közöl túljegyzetelt és könyvészeti apparátussal felszerelt cikket, tanulmányokat, hiszen célkitűzésünk szerint elsősorban forrás-anyagot hozunk. Ez alkalommal mégis kivételt kell tennünk, mert az imponálóan gazdag (jóllehet egyáltalán nem teljes!) jegyzet anyag és könyvészet még sokáig kiinduló alapul szolgál majd az összehasonlító kutatás számára. Kár lenne, ha egy ilyen hatalmas munka veszendőbe menne. Nem hallgathatjuk el egy megjegyzésünket, amely mind a két munkára vonatkozik: az anyag gazdagsága ellenére az utólagos összeállítás művi megszerkesztettsége sajnos sokat levon az egész hitelességéből. Ez természetesen elsősorban technikai kérdés — de talán gondolkodni kellene egy új fajta néphit szöveg-

közlési formán, ami kevésbé szakítja ki eredeti szöveg-környezetéből az adatokat. Viszont a szövegek maguk hitelesek és reméljük nem egy esetben hozzájárulnak majd régebben gyűjtött, eredeti értelmüket vesztett szövegek megfejtéséhez, megértéséhez.

Budapest, 1975. szeptember.

JÁSZDÓZSAI HIEDELMEK

Gyűjtötte, a bevezetést és a jegyzeteket írta:

GULYÁS ÉVA

Bevezetés

A magyar néphitkutatás egyik fontos útját jelentik a néphitmonográfiák. Ez a kezdeményezés, melyet DIÓSZEGI Vilmos indított el, több szempontból is hasznos: egyrészt szélesebb anyagismeret birtokában biztos alapot nyújthat további, magasabb szintű kutatások számára, hiszen az anyagfeltárás csupán a kutatás első, de jelentős lépését jelenti. Másrészt lehetővé teszi, hogy az eddig elhanyagoltabb, kevésbé ismert tájegységek sok esetben igen gazdag néphitanyaga is bekapcsolódjon néphitkutatásunk vérkeringésébe. Az elég szórványos gyűjtésektől és néphitközlésektől eltekintve ilyen fehér foltnak számított eddig a Jászság is. Gyűjtésünk éppen ezt a hiányt igyekszik pótolni, amikor egy jászsági község, Jászdózsa néphitmonográfiáját nyújtja át az olvasónak.

Jászdózsa Szolnok megyében, a Jászság északi részén fekszik. A község lélekszáma 3419 fő. Lakossága római katolikus vallású. Fodor Ferenc, a Jászság ismert kutatója így nyilatkozott róla: Jászdózsa „... egyike a jászföld legódonabb képű falvainak” (A Jászság életrajza, 1942. Bp. 401.). A vasúti, közúti forgalomtól elzárt, archaikus népi kultúrájú községet találóan jellemzi ez a kijelentés. Az itt folyó széles körű kutatások nyomán ma már bátran állíthatjuk, hogy Szolnok megye legalaposabban, legtöbb oldalról feltárt települése Jászdózsa. Nem célom, hogy a község történetét e rövid kis bevezetésben ismertessem, helyette inkább utalnék azokra a fontosabb munkákra, melyekből kedvére tájékozódhat az olvasó. A község határában, a Kápolnahalmon folyik az ország egyik legnagyobb őskori településének feltárása (ld. ezzel kapcsolatban Stanczik Ilona: Régészeti kutatások Jászdózsan. Jász-kunság, 1969. 4. sz. 165–172.). A község népi kultúrájának kulcskérdése az etnikus kapcsolatok tisztázása. A négyszállási jászok által az 1560-as években alapított *Dósa* község a török hódoltság alatt elnéptelenedett és a XVII–XVIII. sz.-ban a szomszédos palóc lakosságú vármegyéből (Heves, Nógrád, Borsod stb.) származó telepésekkel népesedett be. (A község eredetére és a XVIII. sz.-i palóc betelepülések körülményeire vonatkozóan ld. Fodor Ferenc: A Jászság életrajza c. munkáját.) A jász-palóc etnikus kapcsolatokat vizsgálja a Jászdózsa és a palócság c. néprajzi tanulmánykötet, mely az etnikus kapcsolatok kérdésében perdöntő antropológiai és településtörténeti tanulmányokat is tartalmaz (Szerk. Szabó László, 1973. Eger-Szolnok). Ugyancsak etnikus problémákat vizsgál Szabó László: A jász etnikum és a jászsági műveltségi egység c. kandidátusi értekezése, mely különösen gazdag néprajzi anyagot merít Jászdózsáról (Damjanich Múzeum Néprajzi Adattára, 74–56. kézirat). Felsőrolásunkból világosan kitűnik, hogy az eddigi kutatások egy központi kérdés, az etnikus kapcsolatok vizsgálata köré csoportosultak. Jelen munka értékelésénél sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy egy palóccal betelepült jászsági község hitvilágát tartjuk a kezünkben. A kérdést ebből a szempontból a Jászdózsa néphite c. tanulmányomban már korábban megvizsgáltam (In: Jászdózsa és a palócság, 1973. Eger-Szolnok, 115–151). Arra az eredményre jutottam, hogy bizonyos „palóc jellegű” hiedelmek (markoláb, a ház tartóoszlopához, a boldoganyához kapcsolódó hiedelmek) változatlanul vagy némi módosítással megtalálhatók a Jászságban, s ezeket a jász-palóc etnikus kapcsolatok konkrét bizonyítékainak tekinthetjük. Ellenben országosan ismert hiedelmek (melyek közül a karácsonyi szénához fűződő hiedelmeket és a tejvarásló harmatszedést vizsgáltam) annyira helyi kötődést mutattak a Jászságban, hogy feltételeznünk kell egy önálló, helyi fejlődést is a község életében, mely lehetővé tette a palóc telepések asszimilációját és megakadályozta a Jászság kultúrájának elpalócosodását. A többi tanulmány is, kisebb-nagyobb eltéréssel erre a következtetésre jutott.

Jelen munka talán előrelépést jelent abból a szempontból, hogy nem a hagyományos tematikus tagolásban (t ermészeti világ, emberfeletti erejű személyek, természetfeletti lények, az élet nagy fordulóihoz kapcsolódó hiedelmek, stb.) ismerteti a község néphitét, hanem egy teljesség igényével fellépő, formai szempontok szerint kidolgozott tipológiai rendszerben. Ez a rendszer kiterjed a népi hitvilág valamennyi területére és lehetővé teszi azonos típusú adatok egymás mellé kerülését: pl. a rontás, gyógyítás különböző típusai együtt fordulnak elő, ami lehetővé teszi eddig alig észlelt összefüggések felismerését is. E rendszer alapjait Cs. Pócs Éva rakta le 1964-ben megjelent munkájában, a Zagyvarékas néphitében (Néprajzi Közlemények, IX. 3–4.).

Az áttekinthetőség kedvéért ismertetem e néphitrendszer alapjait és főbb csoportjait (ld. ehhez a tartalomjegyzéket). Pócs Éva néphitrendszerének alapját, a fő osztályozási szempontot az az elgondolás képezi, hogy a néphit „... egyrészt bizonyos babonás tudást, azaz a tárgyak, jelenségek és cselekmények természetfölötti tulajdonságainak ismeretét, másrészt bizonyos babonás célú cselekmények tényleges gyakorlását foglalja magába” (I. m. 6.). A kettőt nem lehet élesen elválasztani egymástól s erre Pócs Éva is utal, amikor így vélekedik: „... az első csoport bizonyos szempontból magába zárja a másodikat... maguknak a cselekményeknek az ismerete is a tudás része” (i. m. 6.). Ennek értelmében oszlik a rendszer két nagyobb egységre: a *világgép* és az *akciók* csoportjára. Ezekben belül még nagyobb tematikus osztályokat hoz létre (pl. a világgép csoportján belül: a természeti világ; az ember környezete és használati tárgyai, házimunkák; emberfeletti erejű személyek; természetfeletti lények stb.). Sőt még ezen belül is találunk több szinten alcsoportokat, melyek eléggé vegyesen, tematikus vagy formai, tipológiai rendben sorakoztatják fel az adatokat: pl. a természeti világ csoportján belül tematikus alcsoportok: növényvilág, növénytermesztés; állatvilág, állattenyésztés; élettelen anyagok, stb. Az akciók csoportján belül viszont a cselekmény célja volt a fő osztályozási szempont (serkentés, rontás, gyógyítás megelőzés, elhárítás), ezt viszont keresztezi egy tematikus szempontú felosztás: pl. a serkentés címszó alatt: szerelem, házasság; gyermeknevelés; egészség, szépség biztosítása; stb. (A rendszer elméleti felépítését részletesen kifejti Pócs Éva, i. m. 3–11.).

Ez a rendszer igen alkalmas *egyetlen település néphitének teljes igényű, monografikus jellegű közlésére*. Igen nagy előnye, hogy rávilágít a vizsgált község néphitének szerkezetére, az egyes csoportok arányára, ennél fogva strukturális elemzések elvégzésére igen alkalmas. Egy ilyen rendszer alapján könnyen felmérhető egy település néphitének élete, intenzitása: a világgép és akciók csoportjának aránya rávilágít erre. Vagy felmérhetjük a rendszer segítségével a rontás, gyógyítás stb. különböző típusainak elterjedési körét is. Figyelemreméltó az, hogy a szemmel vert jószág *átbujtatással* való gyógyítása (*pendely alatt*) mennyire népszerű és elterjedt a Jászságban, míg Zagyvarékaszon ezt a fajta gyógymódot a szemmel vert aprójószág gyógyítására nem alkalmazták. Természetesen ilyen vizsgálatokat csak elegendő összehasonlító anyag birtokában tudunk elvégezni.

Pócs Éva rendszerén nem változtattunk, sőt célunk éppen az volt, hogy az általa kidolgozott rendszerben közöljük anyagunkat, folytatva kezdeményezését és megteremtve ezzel az összehasonlítás lehetőségét is. A rendszert természetesen nem kezeltük szolgai módon, anyagunk jellegétől függően bővítettük, kiegészítettük, helyenként átcsoportosítottuk. Helyet kaptak benne pl. a Jászdózsára és környékére vonatkozó történelmi mondák, hiedelmek, melyet a kötet elejére tettünk, mintegy jelképes bevezetésként. Vagy felvettük anyagunkba a népi gyógyítást teljes egészében (ember- és állatbetegségeket illetve ezek gyógymódjait), s nemcsak a néphitbe vágó (rontás okozta), hanem a racionális, tapasztalati alapon nyugvó gyógymódokat is. Ezek legalább annyira jellemzői egy település néphitének, mint a rontás okozta betegségek irracionális gyógyítása: pl. gondolok a patikai szerek igen kiterjedt, univerzális használatára. Ezenkívül igen nagy teret szenteltünk a népi vallásosság emlékeinek bemutatására is (templomhoz, szent szobrok állításához, kegyhelyekhez, búcsújáráshoz fűződő hiedelmek), hiszen ezek igen mély nyomot hagynak egy katolikus vallású község népi hitvilágában.

A kötet anyagát 1970–73 között gyűjtöttük össze. Ez azt jelenti, hogy kötetünk nagyjából

a századfordulótól a gyűjtés időpontjáig tükrözi a néphit életét, bár anyagunk időbeli körülhatárolása komoly nehézségekbe ütközik. Vannak olyan cselekmények, melyeket adatközlőink még ma is gyakorolnak (pl. ajtóba állított söprű boszorkány ellen; újszülött karjára csavart gyöngyos rontás megelőzésére), de döntő többségben vannak a már csak emlékezetben élő és aktívan nem gyakorolt eljárások. Pl. *szenes víz* rontás gyógyítására vagy szemmel vert prójóság pendely alatt való átbujtatása, melyeket kérésünkre adatközlőink felelevenítettek és bemutattak (A róla készült fényképeket ld. Jászdózsza néphite c. tanulmányomban; i. m. 115–151.). Ezeket a cselekményeket, annak ellenére, hogy ma már csak az emlékezetben élnek, az akciók csoportjába vettük fel, azon a címen, hogy az emlékezetrel elérhető időszakban még gyakorolták. Egyébként az adatok besorolásánál éppen ez jelentette a legnagyobb problémát. Az akciók címszó alatt közölt eljárások túlnyomó többsége ugyanis ma már csak az emlékezetben él, tehát Pócs Éva rendszerének értelmében a „tudás”, a „világkép” része. Nagyon fellazította volna a rendszert, ha ebben a csoportban közöljük a cselekményeket is, ami azt hiszem az érthetőség, az áttekinthetőség rovására ment volna. Éppen ezért megmaradtunk a rendszer eredeti beosztásánál, viszont feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy kötetünk így nem a gyűjtés időpontjáról (1970–73), hanem a századforduló körüli időszakról nyújt reális, hiteles képet, tehát munkánk így egyfajta rekonstrukció. Azt mondhatjuk, hogy a gyűjtés idején a kihalás állapotában volt Jászdózsza néphite, szinte a legutolsó pillanatban kaptuk mikrofonvégre az adatokat.

Mi jellemzi ezt az állapotot?

Ezt könnyen lemérhetjük a különböző hiedelmek egymáshoz való arányán, mennyiségükön, gyakoriságukon, melynek érzékeltetésére sajnos nem nyújt lehetőséget ez a rendszer, hiszen minden adat egyszer fordul elő benne. Másrészt az adatközlők milyensége is eligazít bennünket ebben a kérdésben. Először az előbbi kérdést vizsgáljuk meg. Kötetünk meglehetősen teljes, mindenre kitekintő képet nyújt Jászdózsza néphitéről. A néphit különböző területei egyenletesen, hasonló intenzitással, egyforma súllyal szerepelnek benne. Ez az eszményi állapot minden bizonnyal a néphit életének egy archaikusabb fokán fellelhető, de napjainkban a néprajzi gyűjtő nem találkozik hasonlóval kinn a terepen. Sokkal általánosabb és jellemzőbb a mai falura a néphit bomlásának folyamata, ami érthető is, ha figyelembe vesszük azokat a társadalmi változásokat, amelyek a falu életében az utóbbi 30 évben bekövetkeztek. A bomlás folyamatát tanúsítja a hiedelmek körének leszűkülése. Ha a néphit egészét tartjuk szem előtt, akkor figyelemre méltó, hogy azok a hiedelmek élnek legtovább, amelyek szoros kapcsolatban állnak a családdal, emberrel, gazdasággal (állatok egészsége, jó termés stb.), tehát melyek közvetlenül érintik illetve befolyásolhatják az ember életét. Jászdózsán még ma is elevenen élnek, központi helyet foglalnak el a boszorkányhiedelmek, melyek az újszülöttre, gyerekágyas asszonyra, az állatokra egyaránt veszélyesek, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Különösen gyakoriak a velük kapcsolatos óvó célzatú cselekmények: pl. ajtóba állított seprű; újszülött csuklójára húzott gyöngyos szemverés ellen; keresztvetés utcára lépéskor ellen; utcán talált tárgyak megköpődése, nehogy rontást vegyen fel (pl. pénz); stb. Sokszor egy-egy boszorkánytörténetet szórakoztató jellege tart fenn nemzedékeken keresztül: ilyen pl. a boszorkány megpatkolásáról szóló történet, melyben már kevesen hisznek, mégis mindenki ismeri és nagy kedvvel ad elő. Természetesen ezek a hiedelmek mindenkor központi helyet foglaltak el a néphitben. Megkopásukról inkább az tanúskodik, hogy bizonyos jellemző részletek elhalványodnak vagy kihullanak belőlük és egy-egy történet megformálása ennek következtében sokszor elég zavaros, logikátlan. A boszorkányhagyomány megkopását tanúsíthatja az is, hogy hiedelmkörébe olvadt több olyan képzet, amely eredetileg nem kapcsolódott az alakjához. A Jászdózsza néphite c. tanulmányomban kimutattam, hogy a garabonciás diák tudomány-kapásának motívuma (húzamosabb alvás útján) és a lidércnyomás képzete (mely a Jászágban eredetileg a lidérc alakjához kapcsolódott) miként olvadt be a boszorkányhagyományba. Ez azonban nemcsak a boszorkányhagyomány, hanem a többi mitikus lény hiedelmeinek megkopását és tanúsítja. A boszorkány mellett a többi mitikus lény (emberfeletti erejű személyek, természetfeletti lények) kissé a háttérben szerepel és eredeti hiedelmkörüket már csak egy-egy szólás őrzi: pl. sovány, satnya fekete csirkére vagy emberre mondták, hogy olyan,

mint a lidérc. Ha valakinek elszakadt a ruhája, azt mondták, hogy olyan, mint a garabonciás diák. Ezek a szólások már a kopás, kihalás folyamatának utolsó fokát jelentik a néphitben.

De ugyancsak szívósan élnek az élet nagy fordulóihoz kapcsolódó hiedelmek is: pl. a menyasszony pénzt hord a cipőjében, nehogy elhagyja a vőlegénye; vagy számtalan jelből következtettek halálesetre stb. A jeles napok hiedelmeinél nyomon követhetjük, hogy miként idézi elő egy-egy megváltozott körülmény vagy szokás a hozzá fűződő hiedelmek megkopását: pl. a karácsonybőjti vacsora a századfordulón hétféle ételből állt. Először pálinkát ittak, majd minden családtag lenyelt egy gerezd fokhagymát, hogy egészséges legyen. Ezt követte a vacsora, mely habart bablevesből és mézes mákoscsikból állt. Ezután aszalt szilvát, sült tököt (hogy sok pénzüik legyen), almát, diót ettek, hogy mindegyikből bőven legyen az új évben. A század elején a vacsora leszűkült a következő ételekre: fokhagyma, habart bableves, mézes mákoscsik. Ez maga után vonta a hozzá kapcsolódó hiedelmek kopását is. A gyógyító célú karácsonyi morzsa összegyűjtése – mely eredetileg a bőjti vacsorához kapcsolódott – áttevődött először a másnapi, karácsonyi ebéd idejére, „mert akkor többfélélt, változatosabbat ettek”, végül pedig feledésbe merült.

A megváltozott körülmények más esetekben is előidézhetik a hiedelmek kopását. Különösen nagy súllyal esik ez latba egyes hagyományos munkák – házi kenyérsütés, kenderfeldolgozás, kézzel végzett mezőgazdasági munkák, vetés, aratás stb. – esetében. Mint tudjuk, ezeknek a munkafolyamatoknak szerves részét képezték bizonyos babonás cselekmények, melyekkel igyekeztek a végzett munka sikerét befolyásolni, pl. keresztvetések kenyérsütés közben, vetés előtt és után végzett cselekmények, stb. Ezeknek a hagyományos munkáknak a megszűnése, illetve gépesítése, modernizálása következtében szükségszerűen feledésbe merültek a régi eljárás hiedelmei, már nem volt miért elvégezni, talaját vesztette a hiedelem. Éppen ezért Jászdózsán a munkafolyamatokhoz kapcsolódó hiedelmek gyűjtésénél azt a módszert alkalmaztuk, hogy lehetőleg nem külön, hanem a munkafolyamat végigkérdezése közben gyűjtöttük össze a hiedelmeket, illetve ahol lehetett meg is figyeltük, hogy az emlékezés bizonytalanságait elkerüljük. Így pl. a kenyérsütést volt alkalmunk végignézni, a munkafolyamatot lejegyeztük, s közben megfigyeltük a hiedelmeket is: hányszor és mikor vetett keresztet a tésztára, milyen mozdulattal, arckifejezéssel végezte, hogyan vetett keresztet a sütőlapáttal a kemence szájában a kenyér bevetése után stb. Ahol lehetett, ehhez a módszerhez folyamodtunk, pl. az aratásnál, disznóölésnél. Ahol erre nem nyílt lehetőség, aprólékosan végigkérdeztük a munkafolyamatot (pl. a kenderfeldolgozást), s reméltük, hogy az emlékezés, a beleélés folytán könnyebben és pontosabban felszínre kerülnek a hiedelmek is.

A hiedelmek megkopását sok esetben elősegíti a modern, természettudományi ismeretek elterjedése is. Ez különösen a természeti hiedelmeknél érezhető hatását. A korai iskoláztatás, a rádió, tv, természettudományi ismeretek elég korán szétördelték a természeti világképet. Természetesen ezek a külső hatások csak előidéztek a kopási folyamatot, de nem változtattak a természeti hiedelmek hitvilágon belül elfoglalt mindenkori helyén. Jászdózsán a természeti világkép elveszítette jelentőségét, megszűnt s nem alakult ki helyette más, vagyis a természeti jelenségekről alkotott elképzeléseik zavarosak, fogyatékosak, keverednek az iskolában szerzett természettudományi ismeretekkel. Bár egy-két adatközlő jóvoltából össze tudtunk állítani egy elég töredékes természeti világképet. Példának idézném, hogy arra a kérdésünkre, hogy a föld milyen alakú, a következő, elég eltérő válaszokat kaptuk: néhány adatközlő szerint lapos felületű a föld és a tenger felszínén úszik; mások szerint „gömbölyű, mint az alma”; míg volt, aki azt mondta, hogy a föld „gömb alakú és ellipszis pályán forog”. Tehát láthatjuk, hogy az archaikus ismeretekből a tipikus iskolai példán át (olyan, mint az alma) a legmodernebb racionális ismeretig valamennyi előfordul.

A bemutatott példák világosan mutatják, hogy a különböző külső tényezők hogyan idézik elő a néphit kihalását. A példákat igyekeztünk úgy összeválogatni, hogy kifejezzék azt a gondolatot is, hogy ez a folyamat nem egyenlő mértékben s egyszerre következik be a néphit valamennyi területén, hanem bizonyos fokozati különbségek észlelhetők. A természeti világkép, a hagyományos paraszti munkákhoz kapcsolódó hiedelmek a megváltozott körülmények hatására szük-

ségszerűen s elég gyorsan feledésbe merülnek. Ezzel szemben legszívósabbak azok a hiedelmek, amelyek az emberi étellel szoros összefüggésben állnak, bár a változás, a megkopás jegyeit ezeken is megfigyelhettük. A hagyományos népi hitvilág Jászdózsán napjainkban nem alkot egységes, az egyének és a közösség életét, magatartását szabályozó és irányító világképet. Funkcióját veszítette, nem közösségformáló és alakító erő többé a falu életében. Legtöbbször babonának minősítik a hiedelmeket, szégyellik, takargatják vagy nevetnek rajta, sőt lenézik azokat, akik esetleg még gyakorolják. Ez a magatartás úgy gondolom, hogy jellemző módon rávilágít a néphit életére: kívülről nézik már, mert kiléptek belőle, túlhaladtak rajta.

Nagyon tanulságos ebből a szempontból az adatközlőket is megvizsgálni. A kötet anyaga számos adatközlő általunk válogatott adathalmazából állt össze egységes képpé. Azt az archaikus fokot, mikor világkép formájában jelentkezik a néphit, tehát aktív és életképes, egyetlen adatközlőnél sem volt szerencsénk tapasztalni. Legjobbak voltak azok az adatközlők, akiknek tudása igaz nem terjedt ki a néphit egészére, ennek ellenére egy-egy résztermében otthonosan mozogtak, mert hittek benne, esetleg még gyakorolták is. Tipikus példa rá adatközlőink gazdag sorából özv. Bukovi Józsefné (időközben elhunyt), aki a boszorkányhiedelmek legaktívabb ismerője és gyakorlója volt s a témával kapcsolatos valamennyi területen (szemverés, rontás gyógyítása, stb.) nagyon aktív volt. Komolyan hitte, amit mond, belülről nézte, átélte és számos cselekményt még gyűjtésünk idején is gyakorolt. Saját szememmel láttam, hogy a seprűt az ajtóba állította, mikor elment hazulról, nehogy bemenjen a boszorkány. Adatait a saját életéből merítette, mindig konkrét, vele vagy a családtagjaival megtörtént eseteket mondott el. Előadásmódja szuggesztív, élményszerű, színes és élvezetes volt. Igen jó emlékezőtehetséggel rendelkezett, a legapróbb részleteket is pontosan fel tudta idézni. Ő volt az az adatközlő, aki fel tudta idézni egy elmúlt időszak légkörét, szinte észrevétlenül vezette be hallgatóját ebbe a világba. Hozzá kell fűznünk, hogy ennek ellenére nyílt, okos és gyakorlatias észjárású asszony volt, aki öntudatosan vállalta és hitte azt, amit elmondott, a bigottság leghalványabb jele nélkül.

Szűkebb területen ugyanilyen jó adatközlő volt még a tarnaörsi születésű Gulyás János, aki a disznóférget, pondrét gyógyította ráolvasással (ld. ehhez részletesen Barna Gábor: A disznóférget gyógyítása ráolvasással c. tanulmányát. Megjelenés alatt a Jász Múzeum jubileumi évkönyvében.). Ugyancsak élénk szellemű, aktív hiedelem-adatközlő volt a maga területén Seres Rókusné is, aki huzamosabb ideig piócat szedett és gyógyított vele Jászdózsán (ld. 142–43; 1181–86).

Gyűjtésünk idején Jászdózsán két asszonyt tartottak boszorkánynak. Egyik Bakó Margit, aki megközelíthetetlen volt, számos próbálkozásunk vele kapcsolatban megghiúsult. Egyébként emberkerülő, ijesztő külsejű, rideg modorú asszony, az átlagtól mindenféleképpen elüt, talán ez lehetett az oka, hogy gyanúba fogták. Viselt dolgairól mások elbeszéléseiből tudunk. Nemcsak „rontott”, hanem gyógyított is, különösen a szemmelvert gyerek gyógyításához értett (ld. 1062). A másik, az előbb említett Bukovi Józsefné középkorú lánya, Bukovi Anna, akinél az anyjától örökölt tudás egyre jobban a bigottság, a vallási fanatizmus irányába fajult el. Róla szól az 594. számú, a kutya képében kísértő boszorkány története. Őt nem volt nehéz szóra bírni, mert nagy benne a közlési vágy, viszont történeteit zavarosak, összefüggéstelenek, csak néhány közölhető közülük (tőle való pl. az 1502. sz. adat). Nyilván furcsa viselkedése alapján kiáltották ki boszorkánynak, de nem tipikus megtestesítője a köztudatban élő boszorkányfogalomnak. El is különíti magát tőlük. Sokkal inkább az Bakó Margit. Ő bizonyára sokat tud, hiszi és alkalomadtán gyakorolja, viszont letagadja, titokban tartja idegenek előtt.

Egy-egy tehetségesebb, ügyesebb, vállalkozó szellemű egyén bizonyos betegségek gyógyító specialistájává vált. Ilyen még az élők közül az előbb említett Gulyás János, Seres Rókusné. Kiseb hatókörű, egyetlen betegség gyógyítására specializálódott gyógyító elég sok volt Jászdózsán, alakjuk, tevékenységük élénken él az emlékezetben. Adatközlőink meg tudják nevezni őket, de gyógyító eljárásaik pontos leírására képtelenek, még akkor is, ha valamikor páciensük voltak. Balog Örszi, Bolya Julis ráolvasással gyógyította a kelést, árpát, tyúksegget, Pesta Mária a ficamot, csiszamlást tette helyre (998). Jászdózsán suszter végezte a II. vh-ig a foghúzást, utána abba kellett hagynia a ténykedését, mert „elvették a fogóját”. Kovács végezte a disznógyarazást, néhányan az ügyesebb parasztemberek közül a tehén ellésénél vagy felfúvódásnál segítettek.

Adatközlőinket ilyenkor úgy választottuk ki, hogy az illető valamelyik leszármazottját kerestük meg, s tőle reméltünk biztosabb adatokat. Pl. a jánoshidai Lénárt János, aki apja gyógy módjai közül néhányat részletesen elmesélt (343; 345; 398; 1161, 1200), s ideköltözése óta széles körben elterjesztett. Nagyon érdekes volt, ahogyan nyomára bukkantunk a hetedik gyerek által végzett gyógyító eljárásnak. Vraskó Angyél nevű adatközlőnk egész véletlenül megemlítette, hogy ő hetedik gyerek és nagyon sokszor megkérték — általában tréfásan —, hogy a fájós vállat, hátat, karokat nyomkodja meg a kezével, hátha használ.

Jászdózsán nem élt híres gyógyító, tudományos ember vagy léleklátó asszony, s mikor a falubeli specialisták vagy az általánosan ismert házi gyógyszerek sem segítettek, akkor őket keresték fel. A környék leghíresebb gyógyítója a jászladányi Szücs Márton volt, aki főleg a váltott gyerek visszacseréléséhez értett és különböző betegségekre gyógyító tanácsokat adott (ld. 634, 991—992, 1345, 1354). A jászárokszállási Kőd János főleg állatokat gyógyított, azonkívül a csúzra, reumás fájdalomra ajánlott iszapfürdőt vagy különböző fűvekből főzött borogatásokat. Ritkábban elmentek Feldebrőre is (halottlátó is), a jánoshidai Orvos Ferencet pedig inkább csak hírből ismerték, mert annyira kiesett a forgalomból, hogy csak az ment oda, akinek egyéb elintéznivalója is akadt a faluban. Állítólag Jásztelken is élt egy tudományos ember (1112), de a nevét nem sikerült kideríteni.

Sok léleklátó asszony volt a környéken, mégis legtöbben a jászberényi Papp Terát keresték fel (669), hiszen ez volt a legközelebb. Főleg az első világháború után, amíg élt. Halála után, főleg a II. világháborút követően a Heves megyei Feldebrőre, valamint Dormándra, Nagyfügedre jártak halott hozzátartozóik felől érdeklődni. A jászdózsaiak hisznek abban, hogy a cigányasszonyok is kapcsolatban állnak a holt lelkekkel és tájékoztatják a hozzátartozókat a halott kívánságairól (1521).

Voltak adatközlők, akik foglalkozásuk miatt egy-egy témát a többieknél jobban ismertek. Tudásuk nem mérhető össze az átlag falusi tudásával, annál több, megbízhatóbb, részletesebb. Pl. a pásztorok igen jó adatközlők az állattartás és az állatgyógyítás témakörében. Vagy a bába, aki az újszülöttel, terhes asszonnal, gyerekágyas asszonnal kapcsolatos hiedelmek legjobb ismerője. A halottal kapcsolatos hiedelmeket halotti énekesasszonytól vagy olyanoktól gyűjtöttük, akik rendszeresen eljártak halottat virrasztani. Egyik adatközlőnk, Bukovi Józsefné, „libatömő asszony” volt, sokat foglalkozott az aprójószággal, így a vele kapcsolatos hiedelmeket (keltetés, szoktatás, rontás, szemverés és gyógyítása) nagyon jól ismerte. Bizonyos értelemben őket is saját területük specialistáinak tekinthetjük.

Adatközlőink túlnyomó része közepes tudással rendelkezett, egy-egy résztemát esetleg alaposan ismert, mert valamikor gyakorolta, viszont már nem hitt benne, babonának tartja, kineveti, kigúnyolja, de azért elmondja. Erre nagyon jó példa az a négy asszony, akik kérésünkre néhány gyógyító eljárást felelevenített és bemutatót (szenes víz készítése, szemmelvert aprójószág pendely alatt való átburjánztatása), hogy lefényképezhessük.

Gyakran előfordult olyan eset is, hogy az adatközlő mesélt, mesélt és a végén saját maga cáfolta meg az általa előadott történetet valamilyen racionális csattanóval. Például a boszorkánynyomásról sokan elmondták, hogy valójában nem is a boszorkány nyomta őket, mint akkor hitték, hanem a fáradtságtól, kimerültségtől támadt ez az érzés. Példának említették a gyerekágyas asszonyt, akivel leggyakrabban megtörtént ez az eset, de nem a boszorkány okozta, hanem a születés utáni kimerültség.

Az adatközlők korosztályuk, nemük szerint is más-más szintet képviseltek. Tapasztalataink szerint az idősebb, 60—90 év közötti korosztályból kerültek ki a legjobb hiedelem-adatközlők (ld. az adatközlők névsorát). Ez érthető is, hiszen ők még benneétek és elsőkézből közvetítették az adatokat. A fiatalabb, 30—40 év közötti korosztályban is találtunk jó adatközlőket, ezekben az esetekben viszont ki lehetett mutatni a családban az elődök között egy kiemelkedő tudású egyént, akitől családi hagyományként öröklődtek az ismeretek. Érdemes azt is megemlíteni, hogy az asszonyok jobban őrzik, ismerik, gyakorolják a hiedelmeket, mint a férfiak. Ha végigfutjuk adatközlőink névsorát, szembejűnik, hogy túlsúlyban vannak az asszonyok. Nagyobb a haj-

lamuk az irracionális befogadására, még a vallást tekintve is hívőbbek, mint a férfiak. A férfiak sokkal racionálisabbak ebben a tekintetben, természetesen itt is akadnak kivételek. Ennek a jelenségnek bizonyára lélektani okai lehetnek.

Végezetül a kötet használatához a következő, általános tudnivalókat mellékeljük:

Az adatokat sorszámokkal láttuk el, a + jellel ellátott és utána következő adatok arra utalnak, hogy a szóban forgó adat ide is besorolható, de teljes terjedelmében másutt található meg.

A kötetet jegyzetanyaggal láttuk el. Ezek általában az adatközlő személyére, a gyűjtés körülményeire vonatkozó ismereteket tartalmaznak, melyek nélkül a közölt adat nem tekinthető teljes értékűnek. Pl. a disznóféreg kiolvasását tarnaörsi (Heves m.) születésű, de huzamosabb ideje Jászdózsán élő adatközlő mondta el. Szakirodalmi jegyzetet kizárólag az első fejezet után tettünk. A Kápolnahalomra, Jászdózsára vonatkozó néphagyományt ugyanis nemcsak a ma élők emlékezetéből lehet gyűjteni, hanem fontos történeti forrásmunkák is említést tesznek róla (Kandra Kabos, Fodor Ferenc, ld. a jegyzetet), mint néphagyományról.

A munka végén közöljük az adatközlők névsorát, a dőltbetűs nevek kiemelkedő adatközlőinkre utalnak. Egy-egy archaikus vagy helyi viszonylatban ritkának, egyedinek tekinthető történet előadóját külön meghivatkozzuk a jegyzetanyagban.

Ragaszkodtunk a szó szerinti közléshez, ahol lehetett magnetofonról lejegyzett anyagot tettünk közzé. A gyűjtés – mint említettem – 1970–73 között folyt. Előtte is voltak szórványos gyűjtések (Szabó László 1963-ban végzett jászdózsai atlaszgyűjtései), de a kötet törzsanyagát a jelzett időpontban gyűjtöttük össze. A gyűjtésben rajtam kívül kiemelkedő részt vállalt Barna Gábor, valamint az 1971 nyarán megrendezett jászdózsai néprajzi expedíció több tagja: Szabó László, Hamar Anna, Lackovits Emőke, Terjéki Éva, Tóth Ilona, akiknek ezúton mondok köszönetet anyaguk önzetlen átadásáért.

Gulyás Éva

VILÁGKÉP

Jászdózsára és környékére vonatkozó történelmi mondák, hiedelmek

Jászdózsa eredete, betelepítése

1. A hagyomány szerint a község nem a jelenlegi helyén, hanem a Jászberényhez tartozó Négyzálláson állt eredetileg. A tatárjárás alatt Négyzállás elpusztult, megmaradt lakói itt telepedtek le. Magukkal hozták elpusztult templomuk romjait is, amelyet új templomuk építéséhez használtak fel. Az öregebbek arról is tudnak, hogy a XVIII. sz.-ban a dózsaiak sokáig perlekedtek egykori faluhelyükért, a négyzállási pusztáért Jászberény városával, de visszaszerezniük nem sikerült. Arról nem szól a hagyomány, hogy a négyzállási jászok által telepített község hogyan kapta a Jászdózsa nevet.⁽¹⁾

Kápolnahalom (Sarlós Boldogasszony halma, Nagyboldogasszony halma, Boldogasszony halma, Tatárdomb, Tatárhányás, Agyagos domb, Kápolnapart).

2. Keletkezése: „Olaszországban volt az édesapám katona és kérdezték tőle, hogy tudja-e, mivel magyar ember, hogy a Boldogasszony halma hol van Magyarországon. Mondta, hogy az ő határjában van, ahol született, ott van... Mikor a tatárjárás volt Béla király idejében, akkor keletkezett... itt volt a legutolsó csata nálunk. Ugy mondják, hogy akkor a tatároknak olyan járásuk volt, hogy a halottakat rakásra hagyták mind, s úgy takarták be őket dombnak. Ez a part annak a maradványa.
A halom emberekből van... találtak ott csontokat, gyűrűt, nyakláncot...”⁽²⁾ „Török-tatár ütközet volt itt...” „...a törökök idejében lehetett itt valami nagy háború.”⁽³⁾
3. „Alagút is van, a saját szememmel láttam... pásztor voltam, aztán ahogy van a part, csináltak ott egy kocsfészert meg ólat. Az egyik tanya sarkában alagútat találtak, azt mondták, hogy majd lemennek bele. De egész a Kápolnapartnak tartott az alagút. Három vendégoldalt tettek össze, de nem érte el a végét...” „...a föld alatt visz az alagút, Egernél ér véget, a törökök építették...”⁽⁴⁾
4. „Ott van egy folyó. Én mindig azt hallottam az apámtól, hogy azt a folyót vér mosta ki. *Nyovolkának* (illetve *Nyavalka*) hívták. Abba a gödörbe élve belehajigálták az embereket, mésszel leöntötték, aztán meggyújtották.”
5. „Az ütközet alatt az asszonyok a nádasokba menekültek. A törökök csalogatták ki őket, hogy *bújj ki Kata, bújj ki Kata!* Aztán mikor kibújtak, megkínózták őket, kötelet fűztek a mellükbe...”
6. A kápolnát a tatár ütközet emlékére építették rá, mert ott sok ember elesett, meghalt...” „...a törökök után építették, tán kétszer épült ez a kápolna, mert elsősorban sokkal kisebb volt.” A kápolnát Sarlós Boldogasszony nevére szentelték fel, róla kapta nevét a halom.”⁽⁵⁾
7. A halmon élt a századforduló körül egy remete, a falubeliek *Öreg remetének* hívták: „Kámzsába járt... a dereka meg fehér fonott övvel át volt kötve...” A kápolna gondozása volt a feladata. A környékbeli tanyák lakói ide jártak imádkozni, csak nagyobb ünnepekre (karácsony, húsvét) mentek be a templomba. Az Öreg remete kegyszereket, énekesfüzeteket árult. Régebben is remetéket látták el a kápolna gondozását.⁽⁶⁾
8. A török szultán van a halomban a háremével.⁽⁷⁾
9. A halomban egy nagy tölgyfáiróasztal van, fiókjaiban régi iratokkal, melyek a község történetéről szólnak.⁽⁸⁾

- + A hagyomány szerint a törökök, tatárok sok kincset elástak a halom körül. Az *Öreg remete* beszélte a faluban, hogy éjféلكor sokfelé kicsapott a tűz a földből, az arany tisztította magát. Ld. még 232/a.
- + Itt járt a legtöbb garabonciás diák „anyám mondta, hogy egy-kettő mindig akadt a Kápolnahalmon.” (657)

Labátszög (Borjújárás, Gulyásszeg)

10. Legelő a Tarnaparton. A hagyomány szerint boszorkányégetés színhelye volt. Itt égették el Labátné, Hergus Perzsit a múlt század közepén. Labátné megveszejtette a kutyákat és emberre, állatra küldte. Róla kapta nevét a legelő (ld. 639, 640).

Természeti világ

Nap

11. A napfogyatkozást az okozza, hogy „megette a markoláb”.
- + A napfeljöttét kalapemeléssel köszöntötték. (759)
Szombaton mindig kisüt a nap, mert Szűz Mária a haját szárítja. (68)
Napkeleti irányhoz kapcsolódó cselekmény (293).
Napbatekintéssel kapcsolatos hiedelem (1408).
Napfelkelte előtti időszakhoz fűződő hiedelmek: állattenyésztés (831), betegség (888), gyógyítás (985, 1065, 1265, 1288, 1351) szemverés megelőzése (1408–9), betegség megelőzése (1413, 1415), féregűzés (1540).
Naplemente utáni időszakhoz fűződő hiedelmek: gyógyítás (985–86, 1057, 1062, 1264, 1351, 1288), újszülött (1393), tejkiadás (1445).
Napnyugtához fűződő világvége-jóslás (740).
Nappal kapcsolatos időjóslások (30, 40, 41, 66).

Hold, holdban lakó lények

12. „Cicelle meg Dávid táncol ott!” „Szent Dávid muzsikál a Holdban.” „Szent Dávid Cicellel táncol.” Cicelle táncol ott, meg Dávid.” „Dávid muzsikál, Cicelle táncol.”
12. Holdfogyatkozás: „megette a markoláb!”
14. A hold emberi arc vonásait viseli: „én már figyeltem a holdvilágot, azt úgy látni éppen, ahogy le van rajzolva a kalendáriumban, mint az emberábrázatot. Mint egy emberfő. Amikor fél a hold ugye, akkor az orrát meg az egyik szemét látni, de mikor holdtölte van, akkor azt ugyanúgy látni, mint az emberábrázatot”.
15. „Ha valaki eresz alól látta meg az újholdat, akkor eltörök valamit, az biztos. Jaj, aszongya, eresz alól láttam meg a holdat, valami el ne törjön a kezemben!” „Újholdat ha eresz alól nézünk, eltörünk valamit. Én is eltörtem egy tálat.”
Újhold péntekre vonatkozó munkatilalmak: mosás, vasalás (1459), kenyérsütés (265).
Újhold pénteken sült kenyér felhasználása vízbefűlt halott megkeresésére (549).
Újholdkor, holdtöltekor végzett gyógyító eljárás (949).
Holdújuláshoz, újhold.péntekhez fűződő jóslások (pénz: 256; termés: 92).
Holddal kapcsolatos időjóslások (35, 42).

Csillagképek

16. Kaszás: „...meglátni a kasza alakot, az a Kaszáscsillag.”

17. „Kaszásho' nem messze nagy fényes csillag, *Berenáta* ételt visz a kaszások után.” „...a *Sánta-jány* ételt visz utánuk”.
18. „A *tejút* az fejr. Jézus azon ment és a részeg embertől kitért, ott ágazik ketté az út.” Sok apró csillag, a részeg ember ott találkozott Jézussal. Jézus kitért, ott kettéágazik a tejút.”
19. *Göncölszekér*: négy csillag, meg a rúd, az két csillag. Változása van egyszer felfelé, másszor lefelé áll a kereke. Télen felfelé áll, nyáron meg lefelé a kereke. Nyáron itt van a házunk sarkánál.”
20. *Csirkéstyúk, fiastyúk*: a kotlós tyúk ül középen, körülötte csirkéi.”
21. „Ha az *üstökös* megjelenik az égen, világháború lesz.” Ezzel kapcsolatos haláljósítás (557, 724).
  - + Csillaggal, csillaghullással kapcsolatos jósítások (105, 271, 554).
22. Az idő (óra) meghatározása a csillagok állása alapján: „az én nagyapámnak még órája se volt, mindig a csillagokról nézte, hogy hány óra. Aszonta szegény anyám, hogy nagyapám kiállt, ha véletlenül nem borult volt az idő, de a göncölszekérről, a fiastyúkról, a kaszásról, meg a sántajányról megmondta hány óra. Ezeket annyira ismerte, hogy melyik órában hol vannak.”

Szivárvány

23. „A szivárvány eső után jelenik meg. Az isten ezzel hozza az emberek tudtára, hogy nem pusztítja többé vízözönnel a földet.”
24. „Ha a nap rásüt a vízre, szivárványt ad.” „Vízre süt a nap, szívja a szivárvány a vizet. Kerek, körbeveszi a földet, zöld, sárga, kék, fehér színek voltak benne.” „Egyik vége mindig vízben van, pl. a Tamában, folyóbul keletkezik.”
25. „Ha egy lány fiú akar lenni, akkor át kellett mennie a szivárvány alatt. Azt mondták, ha ezt megcsinálja, akkor sikerül átváltoznia.”
  - + Termésjósítás szivárvány színeiből (96, 120, 127).
  - Esőjósítás szivárványból (43).

Föld, földrengés

26. A földet víz tartja: „a földet víz tartja, minket meg a vér tart”. „A földet tenger tartja”. „Víz van alattunk, azon úszik a föld”.
27. A föld „gömbölyű, mint az alma”. „A föld gömb alakú és ellipszis pályán forog”.
28. „A földet békák, férgek lakják, ember ott nem lakik.”
29. Földrengés: A földet víz tartja, „mikor a víz mozog, akkor van földrengés”.
  - + Porhintés méhrajzás sikerének biztosítására (805).
  - Föld, por, sár, sárga föld, iszap felhasználása gyógyításra: (1003, 1062, 1079, 1160).
  - Földbe ásás elvesztő célzattal (951, 975).

Víz, vízilények

- 29/a. *Mérdájus* (Medárgyus) a vizek királya.
  - + Medárd napján mindig vízbefulladás valaki – áldozat a vizek királyának (547).

30. „*Vizibornýú* van a Tarnában” „Folyóvízben él, olyan, mint a gyík, csak a hasa piros. Ha valaki vízzel megitta, megnőtt a hasában (ld. 426, 474).
31. „Hallottam valamikor, hogy a nagyobbak vizekben *vizijányok* vannak.”
32. A kútvízben *vidra* van. Ezzel kapcsolatos gyerekijesztő (688).
- + Folyóról hozott víz felhasználása gyógyító fürdetéshez (1065).
Bücsús helyek forrásvizének gyógyító célú felhasználása (1015, 1017, 1026, 1131).
Sósvíz, állott víz, hideg víz, meleg víz gyógyító célú felhasználása (1000–1, 1006, 1019, 1023, 1024, 1025, 1027, 1040, 1080, 1083, 1086, 1103, 1155, 1190, 1204, 1218, 1289, 1307, 1316, 1320).
Egészségbiztosító, betegségmegelőző mosdás, fürdés (748, 750–52, 1414–15).
Folyóvízbe küldés, folyóvízbe helyezés (1262, 1285, 1540).
Zavaros vízzel kapcsolatos álmjósítás (466).

Tűz

33. A tűzben a halottak lelkei égnek.
- + Tűzbe vetett tárgy (szentelt víz: 1533).
Tűzbevetési tilalom (kihullott haj: 298).
A villámokozta tüzet édestejjel lehet eloltani (60).
Tűzgyújtási tilalom villámcsapás ellen (65).
Tűzzel kapcsolatos álmjósítás (729).

Szél, forgószelel

- + A szelet a garabonciás diák támasztja (648–49).
A forgószelelben boszorkány (576), garabonciás diák (650, 652) van.
Ha nagy szél fúj, mondták, hogy valaki felakasztotta magát.
34. „Ha a nap este felhőbe és vörösen megy le, akkor másnap szél lesz.” „Vörös az ég alja, szél lesz.” Ha este vörös az ég alja, akkor szeles idő lesz.” A reggeli pír jó időt, az esti szeles időt jelent.” „Ha nagyon vörös a nap, akkor szél lesz. A nap mutatta inkább a szelet.”
35. „Ha a holdnak udvara van, szél lesz.”
- + Forgószelel okozta betegség – ferdeszájúság (367).
Szelel kapcsolatos időjárásjósítás (78), haláljósítás (544).
Forgószelel elhárítása (1509).

Eső

36. *Vízözön keletkezése:* „Amikor napsütés volt macerálták Noét a népek, hogy van isten, van úristen, fogtál vele kezét? Mondom nekik, ha fognál vele kezét, már neked is késő lenne, az bizonyos. Mikor Noé elkezdte a bárkát ácsolni, odamentek a népek, hogy gyerünk, nézzük meg, mit csinál Noé. Kicsűfolták Noét, aztán amikor elborult az égbolt és hozzáfogott az eső esni, akkor már mondhatták, hogy ez nem tréfa, ez valóság. Imádkoztak akkor már

a népek, még a kicsik is, a csecsemők is, akik akkor születtek, de hiába, mert nem állt meg az eső, negyven nap és negyven éjszaka szünet nélkül szakadt...”

37. „Ha Mérdájus napján esik az eső, akkor negyven napig esik. Hát mondom nem egy helyen esik az, többfelé esik...”
38. Ha esik az eső és közben süt a nap, veri az ördög a feleségét.
39. „Mikor zeng az ég, ha úgy csattan nagyot, jobban esik az eső... akkor nyílt meg az égbolt esőre.”
- + Az esővíz fokozza a villámokozta tüzet, nem oltja el (60).
- Természióslás nagyapénteki esőzészéből (95), Vince napi esőzészéből (121).
40. „Ha a nap este nagy borulásban megy le, akkor eső lesz.” „Majd meglásd eső lesz, mert a nap felhőbe ment le!”
41. „Ha reggel lehet a felkelő napot látni s a nap alja lyukas, akkor eső lesz, legkésőbb három nap múlva. Ha a napnak nem az alja, hanem a közepe lyukad ki, akkor nem lesz egy ideig eső.”
- 41/a. „Ha naplementkor a felhő kovácsüllő alakot vesz fel, akkor nagyon nagy eső lesz.”
42. „Ha újholdkor a hold felfelé áll eső, ha lefelé nem lesz eső, kicsurgott belőle.” „Ha a hold sarka felfelé áll száraz, ha csurgóra esős idő lesz.” „Ha esős idő akar lenni lefelé áll a holdnak a vége, ha nem lesz eső egyenesben áll.”
43. „Ha szivárvány van, akkor még várható az esős idő.”
44. „A ködös idő esőt jelent.” Ha pipál, ködöl a hegy, esős idő lesz, a határból jó időben látni a Mátrát. Füstöl a hegy, eső lesz. „Ha pipál a hegy, akkor eső lesz.”
45. „Ha a hereföldéken vagy a gyepeken sok hagymazombík van, akkor is eső lesz.” „Rakásokban gyűttek elő a hangyák is. Meglássátok eső lesz, mert a hangya nagyon kint van földből.”
46. „Ha a szamár ordít, akkor is esni fog. Na eső lesz, mert a Dékányéknál ordít a szamár!”
47. „Ha a legyek megszaporodnak, eső lesz.”
48. „A ló is meg a tehén is csuda legyesek, ki nem fogynak ilyenkor a légyből. Meglássátok harmadnap múlva eső lesz, mert nagyon legyesek a tehének meg a lovak. Mint akit becsaptak léggel, úgy néztek ki. Majd megette őket olyankor a légy.”
49. „A jószágok szaladoznak, nyugtalanok, összebújnak, ha érzik az esőt.”
50. „A birkaféle az is észreveszi, meg a kecske is, szalad be a helyére, vagy a szamár ordít, érzi az esőt.”
51. „Ha a talpa viszket valakinek, akkor eső lesz.”
52. „De viszket a fülem, mind a kettő, majd meglássátok, hogy eső lesz.”
53. „Ha valaki halottal álmodik, akkor még aznap, de legkésőbb másnap eső lesz.”

Hó, harmat

54. Gergely rázza a szakállát! – mondták, ha ezen a napon (márc. 12.) esett a hó.
- + Márciusi hó felhasználása kisliba egészségének biztosítására (786).
- Hó felhasználása gyógyításra (1005).
- Harmat felhasználása tejvarázslásra (799, 830, 831), szemverés megelőzésére (1442).
- Harmatszedéssel kapcsolatos szerencsejóslás (712).

Felhő

- + A garabonciás diák felhőben jár (656).
Esőjósítás felhő formájából (41/a).
A garabonciás diák leolvassa a felhőket (655).

Vihar, jégverés

- + A vihart a garabonciás diák támasztja (648, 652).
- + „Ünnepnapon nem szabad szántani, mert elveri a jég a termést” (ld. 1421–22).
Vihar elhárítása (1506–1508).
Jégverés elhárítása (1510).

Villám, mennydörgés

55. „A villám gyújt, a ménkű meg agyoncsap. Olyan lehet, mint a kő.” „Az is megint kettő, a ménkű meg a villám. A villám gyújt, a ménkű meg csap, agyoncsapja az embert. Az rongál épületet, meg állatot is. Mert olyat is hallottam, mikor szolgáló voltam egy helyen, hogy úgy szaladozott a ménkű az istállóban a tehenek között, elvitte az állatokat.”
56. Villám: „Egyszer láttam én is valódi villámot, aratás közben volt az is, persze bementünk, mert esett az eső és zörgött, villámlott. Az alsókonyha előtt van a lóca, ott ülünk, oszt mikor a többtől arra nézek, aszondom hujjaj, de kár volt arra nézni, megláttam a villámot. Hát az egy nagy vendégoldal láng, a facsomóba beleesett.”
57. „Mert az is ki van nálam tapasztalva, hogyha úgy cikázik az égbolt, mikor villámlik, akkor nem olyan veszélyes, de ha egyenest látni, akkor veszélyes, az könnyen lecsap. Az veszélyesebb, ami egyenesen villámlik, akkor az többszörösen leesik.”
„Akkor esik le a ménkű, mikor nagyot csattan az ég.”
58. „Mikor nagyot csattan, akkor jaj mondom ez a közelbe esett le.” „Apámék meg szegények, mindig kint sétáltak a folyosó alatt, oszt az anyám is mindig észrevette, ha nagyot csattant, mert akkor már leesett a villám. Hát aszongya ez vagy a Tarnába esett, vagy itt nem messze a Tarnakörzetbe. Na oszt tényleg ott esett le, a Tarnakörzetbe.”
59. Ahova egyszer lecsapott a villám, oda nem szabad még egyszer építeni, mert újból odacsap. „Közében dolgoztunk géppel. Az a tanya közel volt a csinált úthoz. És oda beesett a villám, onnan beljebb építettek és szintén ott is csak belecsapott a villám.”
60. A villámokozta tüzet „nem lehet eloltani, az annál jobban ég, hogy esik rá az eső. Csak azt mondták, hogy édestejjel lehetne eloltani, de hol van annyi tej olyan hirtelen valahol, hogy avval el tudnák oltani. De ha víz esik rá, az annál jobban ég”.
- 60/a. „Mert ahol voltunk dolgozni is aratásban, esős idő volt, hamarább bementünk a hodályba, ahun háltunk. Egyszer csak zörgött az ég, nagyot csattant, mondom ez is leesett valahová. Hát persze beszélgettünk, ráértünk, tudtuk, hogy esik, meg este is volt, mert ha száraz idő van, akkor amíg látunk dolgozunk. Este 9 órakor csapott bele a villám a kazalba, és 11-kor kapott lángot a kazal. Az valahogyan alulról csapott bele és mikor már felhatolt, parázsszé vált és lángbaborult. Beszélte egy ember, hogy emberek jöjjenek ki, mert aszongya ég a kert, úgy szólt, hogy ég a kert. A szalma égett és akkor a cselédasszonyok meg örültek, hogy jól van nagyon, mert az uraságtól kértek szalmát, amikor sütni akartak, és nem adott nekik. Kilenc öl hosszú volt meg három öl széles, és uge az tönkrement.”

61. „Mikor csépelni voltunk én is mondtam az embereknek, a gépeseknek, hogy emberek, hát nem látják, hogy jön a vihar, hogy lehet ilyet csinálni, álljanak le a géppel, takarják le a gépet, álljanak meg, hát itt van felettünk a vihar. Nem tudom, azt a vihart én megérezem, hogy ehun van már, valahogy eleibe megérezem. Az utolsó ember csakhogy letakarta a ponyvával a gépet, a cséplőgépet, már jött is a nagy vihar, meg az eső. Bementünk persze az istállóba, a gazdaság istállójába, hát akkor láttunk olyan nagyobb villámot, hogy még a kutya se mert kimenni. És mikor úgy megtért a vihar, hogy elmúlt a zörgés, elállt az eső, kimentünk, körbenéztem, nyolc helyen láttam tüzet, nyolc helyen, akkor csupa villámhullás volt. Azt mondom én, hogy az időjárás se az, ami ezelőtt volt ám.”
62. „Én meg olyan vagyok, hogyha zörög, villámlik, akármilyen épületbe bemegyek, nem bírok kint lenni.”
63. „Sok veszekszik egymással a felnőtt is, gyerek is és aszongya, hogy *üssön meg a ménkü!*”
„Sok átkozza egyike a másikat, hogy *üssön meg a ménkü*, oszt nyilván még nem is látott.”
64. A pénteken, újhold pénteken, első pénteken mosott ruhába beleszap a villám: „Búcsúra mentünk a *szentkúthoz*.⁽⁹⁾ Mikor mentünk az úton egy bokor felhő volt felettünk. A felhő sehogy se akart elmenni felőlünk, csak zörgött meg villámlott. Akkor azt mondta a pap, hogy akin pénteken mosott ruha van az álljon félre, és vesse le magáról. Az út mellett volt egy fa, azt mondta a pap, hogy az a két asszony, aki a ruhát pénteken mosta, akassa fel a fára. Mikor felakasztották a ruhát a fára, a búcsúsok mentek arrébb, otthagyták azt a fát. Alig mentek ötven méterre a villám úgy szétverte azt a fát, meg a ruhát, hogy a ruhának még a darabjait se lehetett találni. Ha a ruhát nem vetették volna le, akkor a villám beleszapott volna a nép közé, s ott azt a két asszonyt ütötte volna agyon.”
„Gyalog mentek Jászdózsáról a Mátrába búcsúra. Egész úton imádkozniok kellett. Egyszer hatalmas felhő jött, s fejük felett megzördült az ég. A pap megparancsolta, hogy ne menjenek be házba, se falhoz, se fa alá ne álljanak. Azt mondta a pap, hogy aki első pénteken mosta ruháját vesse le, és akassa fel a fára. Az ég tovább zörgött. Az asszony levetette szoknyáját, blúzát, kötőjét. Ötven méterre se mentek a fától, mikor a villám beleszapott. Apróra darabolta a fát, meg a ráakasztott ruhákat is. Ha az asszony nem vetette volna le a ruháit, akkor a villám a búcsús menetbe csapott volna, s őt ütötte volna agyon.” „Búcsúra mentek, fiatal asszony volt. Sok felhő volt s dörgött, arra ment, amerre ők. A pap mondta, hogyha olyan ruha van valakin, amit pénteken mostak vegye le és akassa arra a fára! Két asszony vette le az egyik az ingit, a másik a szoknyáját. Harminc, negyven méterre mentek el s a ruhának alig maradt darabja, beleszapott a fába a villám.” (ld. még 1459.)
65. A villám abba a házba csap, ahol tűz ég. „Zivatar idején nem szabad tüzet gyújtani, ami van is el kell oltani, hogy a ménkü ne csapjon a kéménybe.”
- + Első tavaszi mennydörgéshez kapcsolódó hiedelmek (mákvetés: 107, fejfájás 1412).
Termésjöslás Szent György nap előtti mennydörgésből (93).
A ház óvása villámcsapástól (1457–61).
Égzengés, vihar megelőzőse (1467).
Villám elhárítása (1503–1505).

Köd

- + Kődös időben a búza üszkös lesz (90).
Esőjölás ködből (44).

Időjárás általában

66. „Vaknap esetén, ha a napnak a két oldalán szivárvány van, időjárásváltás lesz.”
67. „A reggeli pír jó időt jelent.” „Ha reggel vörös az ég alja, jó idő lesz.”
68. „Ha borult is az idő, szombaton kisüt a nap, mert Mária akkor mosott, hogy megszáradjon a ruhája.” „Szombaton mindig kisüt a nap kis időre, mert Mária hajának meg kell száradnia.”
„Szombaton mindig kisüt a nap, mert Szűz Mária szárítja Jézus ruháját és a haját is akkor szárítja. Szombat a Szűz Mária napja.”
69. „Ha Mérdájus napján jó idő van, akkor olyan lesz az év.”
70. „Gyertyaszentelőkor az időről mondtak valamit: ha napos idő van és a medve meglátja az árnyékát, akkor azt mondták a régi öregek, hogy még az ízet is tegyék el, mert még szükség lesz rá, hideg lesz.”
71. „Ha Gyertyaszentelő fényes, akkor még negyven napig tart a hideg.” „Ha Gyertyaszentelő fényes, hidegebb lesz, még negyven napig tart a tél.”
72. „Mátyás ha nem talál, csinál! Ha nincs hideg, hideget, ha nincs meleg meleget csinál, jó időre, rossz időre.”
73. „Ha a békák Szent György előtt megszólaltak, akkor koratavasz lesz.”
74. „Ha tavaszon sokáig virágozik az akác, későig tart az ősz.”
75. „Várjál itt van András, begyün a tél!”
76. „Ha Katalin napján kopog, akkor karácsony locsog.”
77. „Ha Katalin napján locsog, akkor karácsony kopog.”
78. „Ha éjfél mise után északról fúj a szél sokáig tart a tél, ha keletről, vagy délről rövid lesz.”
79. Ha hidegről jönnek be, mondják: hangos az idő!
80. Ha hidegről jönnek be, mondják: sokan vannak odaki!
+ Időjárással kapcsolatos termésjóslások (94, 121, 126).
Időjárással kapcsolatos életre való jóslás (485).
Lucanaptár (1556).
Időjárással kapcsolatos garabonciás diákra vonatkozó hiedelem (645).

Növények, növénytermesztés

a) Vadnövények

81. „Fübe-fába adta isten az orvosságot.”
- + „Ha szedtünk valamilyen fűvet, mondtuk, hogy tegyük el, *kiránénak kellessen*, nem lesz rá szüksége senkinek.” (ld. 1061.)
- + *Sírról szedett fű* felhasználása gyógyításra (1064).
- + *7 vagy 9 fajta fű* felhasználása gyógyításra (1065, 1104).
- + *Füvek* – gyógyító célú felhasználása (1060, 1214, 1221).
- + *Szent Antal tüze – fű*
Gyógyító célú felhasználása (1135).
- + *Tisztesfű* – felhasználása méhek szoktatására, befogására (788).

+ *Úrnapi sátorfüvek, virágok*⁽¹⁰⁾

Gyógyító célú felhasználása (1056, 1061, 1121, 1201, 1266–67, 1351, 1352).

+ *Útifű, útyifű*

Gyógyító célú felhasználása (1094, 1141).

+ *Pemetefű*

Gyógyító célú felhasználása (1209).

+ *Pokolvarfű*

Gyógyító célú felhasználása (1114).

+ *Székfű, kamilla*

Szedése, tárolása:

82. „Leginkább májusban szokták ezt szedni, mert akkor van a zöme a kamillának. Ezt nem azért szedik, mert nem jó volna máskor, csak májusban van zöme.

Ezt kézzel is szokták szedni, meg van olyan székfűszedő, aki sokat akar szedni. Akik úgy eladásra, beadásra szedik. Ezekelőtt szedték a székfűt. Szoktuk szedni minden esztendőben. Miután leszedjük, megszáritjuk egy olyan helyen, ahol semmiféle piszok nincs. A padlásra felteszik, alá is tesznek papírt, a másikkal meg betakarom, hogy ne menjen hozzá a por. Mikor megszáradt, akkor beleteszem egy papírstanclicibe, hogy amikor szükségem lesz rá, előveszem.”

„A székfűvet is aszongyák, hogy a májusi székfű a jó. Jaj, nagyon bánt, hogy nem szedtem székfűvet. Még meg is venném, mert én most olyan hanyag voltam, hogy nem szedtem. De nemcsak a májusi jó.” „A múltkor is láttam a Tarnaparton, még gondoltam is, hogy jó volna innen szedni, de én már szedtem. Pedig olyan szép fiatal új hajtások voltak rajta.” „Májusban meg lehet találni, mikor virágzik, szikes helyeken, szikes földeken. Ezekelőtt, mikor fiatalok voltunk, elmentünk Apáti, Jákóhalma, Tarnaörs felé s úgy szedtük őket. Szedtük őket székfűszedővel, aztán zsákban hoztuk haza és vittük a boltba eladni. Én szépen felmázoltam a padlást, oda terítettem fel. Mikor megszáradt akkor vitték el. Mert jó volt orvoságnak, szemre, fülre, köhögésre. A székfűt csak úgy lehetett szárítva használni. Nem tudom miért, de csak így volt hatása, úgy zölden nem volt jó. Megfőzték tiszta edényben, és a levét használták. Nem sokat, csak egy csipetnyit, amennyit egy ember fel tud csipni az ujjával, aztán megfőzte, felforrott a vízben.”

- + Gyógyító célú felhasználása (1002, 1004, 1012, 1029, 1031–1032, 1038, 1053–54, 1069, 1095, 1203, 1206).
- + *Farkasalma* (levele)
Felhasználása féregirtásra (1543/a.) és gyógyításra (1120).
- + *Lóhere*
Felhasználása szerelmi jóslásra (1546, 1554).
- + *Anyalevél*
Gyógyító célú felhasználása (1217).
- + *Tarlóvirág* (méze)
Gyógyító célú felhasználása (1208).
- + *Papsipka*
Gyógyító célú felhasználása (1143).
- + *Sederszál*
~ képében megjelenő boszorkány (830).
- + *Vadkender*
Gyógyító célú felhasználása (1062).

- + *Kutyatej*
Gyógyító célú felhasználása (1139).
- + *Barka* (rakottya)
Felhasználása féreg (242, 243), vihar, villámcsapás ellen (1457–58).
Szentelt barkát ld. még a szentelményeknél.
- + *Vadkörte*
Gyógyító célú felhasználása (1198).
- + *Vadgesztenye*
Gyógyító célú felhasználása (1198).
- + *Kóró, kékvirágú kóró*
Felhasználása tudományoszerzéshez (293), tehénygyógyításra (1355).
- + *Kórózsa, kövirózsa* (nádtetőről szedett)
Gyógyító célú felhasználása (1008).
- + *Ördögbokor*
Felhasználása boszorkány elhárítására (1481).
- + *Nád, tetőről húzott nád*
Gyógyító célú felhasználása (1062).
- + *Faág, fadarab* gyógyító célú felhasználása (1063).
9 határból szedett 9 féle fából készül a lucaszéke (ld. 611).

Fagörcs

83. „Jézus Péterrel bement egy kocsmába. Az ácsok Jézus hátára tették a cimbalmot és úgy játszottak.
Péter akkor megátkozta volna a fát, hogy szögek legyenek benne és ne tudják elfűrészelni. Aztán azt mondta neki Jézus, hogy Péter az nem lehet, akkor az ácsok nem tudnák feldolgozni a fákat. A fűrész nem fogna, ha szögek lennének a fában. És akkor görcsöt teremtett a fába, hogy neheztse a munkájukat. Azóta van görcs a fában.”⁽¹¹⁾

Fenyőfa, „karácsonyfa” és nyárfa

84. „A karácsonyfa Jézus takarófája volt, mikor üldözték, eltakarta Jézust a számmal és hát ugye azért zöld. A nyárfa, a rezgő nyárfa, az nemhogy eltakarta volna, mikor Jézus menekült, mert üldözték, hanem inkább felfelé nyújtotta az ágait. Azért nyúlik az ága fel és azért rezeg mindig, mert Jézus megátkozta, hogy nem takarta el őket.”
- + *Fenyőgyanta*
Gyógyító célú felhasználása (1058).
  - + *Fűzfa*
Gyógyító célú felhasználása (1062).
  - + *Akácfa, -virág*
  - + Akácfából készül a lucaszéke (612).
Akácvirágzúhoz fűződő idő- és termésjóslások (74, 91, 104).
  - + *Hársfavirág*
Gyógyító célú felhasználása (1207).

+ *Vessző* (bármilyen)

Felhasználása karácsony éjjel boszorkány elhárítására (616).

b) *Termesztett növények**Búza*

85. „A búzán, azon meg ugye hét kalász volt. És akkor is gazdag asszony volt, aki azt csinálta, hogy lángost süttött és akkor a gyerek meg, mint ahogy mondják, elintézte a dolgát és lángossal kellett azt kitörölni, a fenekét? És azért lett megbüntetve a nép.
Jézus a búzagaláson teljesen végig akarta húzni a kezét, hogy hagy menjen el a búzagalász. Péter meg azt mondta, hogy uram, aszongya, hagyjál már egy kalászt rajta, így maradt egy kalász rajta. Azt is jobbadon azért, hogy az állatoknak legyen enivaló, és most már jobbadon sok helyen az állat eszi, mert mást már nemigen tudnak adni a jószágnak, kukoricát meg búzát. Ezzel lett megbüntetve a nép, azért lett a búzán egy kalász, mert az asszony lángossal törölte ki a gyerek fenekét.”
86. „Amikor Szűzanya Jézussal futott Egyiptomba, el akarták sinkelni Jézust. Megkérdezték a gazdát, aki vetett, nem látott-e arra jönni egy kisiút. Láttunk arra jönni, mikor vetettünk. Csupa érett volt a búza, mire hátranéztek. A búza nagyon gazdagon termett. Az az ember, akinek a földjén elbújt Jézus nagyon meggazdagodott. Ennek az embernek a búzája kétszer termett évente.”
87. „A búza mikor érik, a magyar búza, Jézus képét lehet látni benne.” „Mikor kezd érni a búzaszem, Jézusnak az arcvonását lehet látni benne. Hallottam és meg is néztem, úgy volt.”
88. „A búzát Szent Mihály előtt két héttel vagy Szent Mihály után két héttel kell vetni, akkor lesz jó termés.”
89. „A búza Péter-Pálra érett, mert Péter-Pál felszaggatja a tövét.” „Amikor már Péter-Pál eljön, akkor már dolgozik, szaggatja fel a tövét.”
90. „Ha júniusban köd van, akkor a búza üszkös, rozsdás lesz, a ködös időtől.”
91. „Ha tavaszon sok akácvirág van a fákon, sok búza lesz.”
92. „Ha három újhold péntek van egy évben, akkor jó termés lesz. Ebben az évben egy újhold péntek se volt.”
93. „A Szent György nap előtti mennydörgés jó termést jelent.”
94. „Ha Gyertyaszentelő fényes, akkor szűk termés lesz.”
95. „Ha nagy pénteken esik az eső, azt mondták az öregek, hogy ahány csepp eső, annyi csepp méreg a termésre.”
96. „Ha a szivárvány színei közül a zöld uralkodik, gazdag búzatermés lesz.”
97. „Ünnepnapon nem szabad szántani... vasárnap, nagyobb ünnepeken meg főleg nem.”
98. Vasárnap nem szabad szántani, vetni, aratni – „régén senki se mert vasárnap dolgozni...”
99. Pénteken nem szabad új munkába belekezdeni, szántani, vetni, aratni. Ha Péter-Pál csütörtökre esett, kimentek még aznap levágni néhány rendet, hogy ne pénteken kezdjenek az aratáshoz.
100. „Szentelt búzát tesznek az imakönyvbe, hogy jó termés legyen.”
- + Szalmaszál képében megjelenő boszorkány.
Szalmacsóvák égetése éjfél mise alatt boszorkány felismerése céljából (629, 630).
Búzaszentelés, búzatermés biztosítása (774).

Vetés sikerének biztosítása (762).

Búza felhasználása termékenységvázslásra (796).

Patkányomból kiszedett szalmagörcs gyógyító célú felhasználása (979).

Szentelt búza felhasználása gyógyításra (1351, 1352).

Búza üszkösödésének megelőzése (1425).

Építőáldozat tárgya: (1455).

Árpa

101. „Az árpát pontosan március 15-re vetették, mert csak akkor volt jó termés.”

+ Gyógyító célú felhasználása (969–70).

Építőáldozat tárgya: (1455).

Rozs, rozsبúza

102. „A rozsبúzát Kisasszony napján is el lehet vetni.”

+ Gyógyító célú felhasználása (állatgyógyítás: 1312, embergyógyítás: 1142).

+ *Zab* – gyógyító célú felhasználása (1303).

Kukorica

+ Pattogatott kukorica felhasználása termékenységvázslásra (792–93, 795), baromfihullás megelőzésére (1434).

Főtt kukorica levének felhasználása gyógyításra (1205).

103. Vetése: „Amilyen az idő. Ha korán jó idő van, akkor elvetik már márciusban, ha rossz az idő, akkor áprilisban, de ha későn vetik is, április 20-ig jó elvetni. Mert ha későn vetik és korán jön a fagy, októberben, akkor nem érik be, megpenészedik.”

104. „Amikor az akác virágzott, mondták: Oda se figyeljete, sok kukorica lesz, mert virágzik az akác!” „Meg ha sok agáca volt, jaj, jaj, de sok agáca van, sok lesz a kukorica! – így szokták mondani az öregek.”

105. „Ha csillagos az ég éjféli misén, akkor sok kukorica lesz.” „Karácsony éjjel, ha kigyüvök a templomból, mondom, hát nem lesz kukorica, megint borús az ég! Vagy ha csillagos az ég sok kukorica lesz! De mostanában nem nagyon csillagos ám.” „Azt mondták éjféli misekor, sok kukorica lesz, nagyon sok a csillag. Jaj, de csillagos az ég, sok lesz a kukorica.”

+ Kukoricatermés biztosítása (769).

Terménymagvak általában

+ 7 féle mag felhasználása Luca napi termékenységvázslásra (794).

Terménymagvak felhasználása rontás megelőzésére (1440).

Kender

106. „Fagyok után kell vetni, március-, áprilisban.”

+ Kender felhasználása patkányküldésre (1541).

- + *Dohánylevél*
Gyógyító célú felhasználása (1013, 1059, 1066, 1294, 1314).

Mák

107. „Már el kell vetni a mákot, megdördült az ég.” – Az első tavaszi mennydörgés után kell vetni a mákot.
- + Mákhaj felhasználása gyógyításra (1191, 1215).
A mák férgesedésének megelőzése (1424).
Mákszórás boszorkányelhárítás céljából (619).
  - + *Tök*
Tökkel kapcsolatos kisgyerek külsejére vonatkozó hiedelem (344).

Dinnye

108. „Április 25-én vetik, mert akkor már nemigen fagyott.”
109. „A dinnyét április 15-én vetik el, akkor lesz finom, édes.”
110. „A dinnyét április 10-én, a 100. napon kell elvetni, akkor lesz jó a termés.”
- + Dinnyetolvaj elfogása (pórujlárt tolvaj) – (297).
  - + *Petrezselyem*
Petrezselyemmel kapcsolatos kisgyerek külsejére vonatkozó hiedelem (743).
Gyógyító célú felhasználása (1071, 1084, 1093).

Uborka

111. „Az uborkát Szent Györgykor kell vetni, hogy meg ne fagyjon.”
- + Uborkával kapcsolatos, kisgyerek külsejére vonatkozó hiedelem (344).

Retek

112. „A fekete retket Margit napkor kell vetni, akkor nem lesz fás.”
113. „A retket Margit napján kell vetni, hogy nagy legyen a feje.”
114. „A retket Margit napkor kell ültetni, mert akkor lesz magvas.”
- + *Paradicsom*
Gyógyító célú felhasználása (1092, 1154).

Zöldség

115. „Ha nadrágban ülteti az asszony a zöldséget, akkor ágas-bogas lesz, nem egyenes.”

Fokhagyma (fokhagymakoszorú)

116. „A fokhagymát Jakabkor szedik ki, hogy jó legyen.”

- + Felhasználása egészség biztosítására (747), gyógyításra (990, 1081, 1195, 1210, 1275, 1336), anyatej elvitelének megelőzésére (1370), boszorkány elhárítására (1472–76), betegség megelőzésére (1419).

Vöröshagyma (és vöröshagymahártya)

- + Aki sok vöröshagymát eszik, az súlyos lesz (348).
Felhasználása ember- és állatgyógyításra (980–81, 1092, 1100, 1101, 1163, 1173, 1197, 1339).
Vöröshagyma felhasználása haláljósásra (1555).
„Kigordódzás” megelőzése (1426).

Bab

117. „A fehér babot Sándor után kell ültetni, hogy jobb legyen a termés.”
118. „A babot Márk napján kell ültetni, hogy ne fagyjon el.”
„Április 25-én vetik el, mert akkor már nem igen fagyott.”

Gyümölcsfák

- + Meddő asszonyra vonatkozó gyümölcsszakítási tilalom (1427).
Termést biztosító eljárások (770, 772).
Diófa termésének biztosítása (771).
Gyümölcsfa óvó célú megrázása (1428).

Szőlő

119. „Az a jó, amit ősszel ültetnek és március utóján metszenek meg.”
+ Szőlővenyige nedvének (szőlővíz) felhasználása gyógyításra (1130).
120. „Ha a szivárvány színei közül a piros az uralkodó, sok bor lesz.”
121. „Ha Vince napján csurog az ereszet, sok bor lesz:
Ha csurog Vince,
Megtelik a pince.”

Szilva

122. „A szilva Nagyboldogasszonyra érik meg.”
+ *Fehér liliom virága, Szent József virág és levele*
Gyógyító célú felhasználása (1164, 1194).
+ *Kerti zsálya*
Felhasználása méhek befogására, szoktatására (788).
+ *Bazsalika*
Felhasználása boszorkány elhárítására (1472).

Viola

123. „A violamagot Franciska napján kellett ültetni, mert akkor sok teljes viola lesz.”

Virágok általában

124. „Virághéten, Húsvét előtt legjobb a virágokat ültetni.”

125. „Ugy szoktuk, hogyha meghal az anya, akkor felfogja a lánya az olvasót. Minden napra tíz üdvözlöt és egy miatyánkot kell elmondani. Nem nagy feladat az egy napra. Azt mondják a régi öregek, hogy aki elmulasztja, annak aznap elhervad a virága, mert mindenkinek van virága.”

Széna

+ Karácsonyi széna felhasználása tehénygyógyításra (1326).

126. „Ha Úrnapján tiszta idő van, akkor sok széna lesz.”

127. „Ha a szivárvány színei közül a sárga az uralkodó, bő szénatermés lesz.”

+ *Takarmány, forró takarmánykaszal*
Gyógyító célú felhasználása (1043, 1304).

+ *Cirokmag*
Gyógyító célú felhasználása (1277, 1303).

*Állatok, állattenyésztés**Légy*

128. „Szent Péter azt mondta Jézusnak, hogy Uram Teremtőm, én is hagy teremtsek már valamit. Nahát Péter, fogjál fel egy marék homokot, markold meg és hát szórd el, hogy légy! Oszd minden szem léggé vált. Ezért szidom én is Pétert, bassza meg Szent Péter a legyit, mert ha legyek nem volnának, nem volna olyan sok csúfság.”

+ Esőjölés legyek megszorodásából (47, 48).
Légygel kapcsolatos baromfijölés (222).
Legyek elleni védekezés szentelt barkával (242, 243).

+ *Darázs*
Felhasználása tudásszerzésre (293).

Méh

129. „A méh azt szerette volna, hogy akit ő megcsíp, az haljon meg. Azt mondta neki az isten, hogy az nem lesz jó. Hanem ha ő megcsíp valakit, ő hal meg, mert tényleg ha megcsíp az a méh valakit, a fullánkját kiengedi, meghal, tovább nem él.”

130. „A méhecske csak hal, nem döglik. Azt nem tudom miért, de így mondjuk. Azt nem szabad mondani, hogy döglik, mert akkor jobban megdöglenek.” „A méhekre nem mondják, hogy megdöglik, hanem csak azt, hogy meghal.” „Nem döglik a méh, hanem kihal, meghal, elhal.”

Méhek eresztése, rajzás (802–808), szoktatása (788–89), erősítése (813–14), eladása (815).

Méhek megrontása, ráküldése máséra: (923).

Méhek rajzásának megelőzése (1449).

Méhtolvaj elfogása (296).

+ *Pók*

Pókháló felhasználása gyógyítása (1113, 1119, 1152).

+ *Bagoly*

Haláljósítás bagollyal kapcsolatban (556).

Gólya

131. „József után szoktak jönni a gólyák.”

132. „Amelyik tető piros volt, arra viszi a gólya a kisbabát.”

- + Gólyával kapcsolatos család szaporodását célzó cselekmény (746).
- Szeplőleovasás, szeplőhányás gólya megpillantásakor (955).

Holló

133. „Nagypénteken mossa a holló a fiát!”

+ *Fecske*

Szeplőhányás első tavaszi fecske megpillantásakor (954).

Madárhangmagyarázatok:

Miért ritka a vadgalamb fészke? (A szarka és a vadgalamb)

134. „A szarka tanította a vadgalambot fészket rakni. A szarka mindig csak azt mondta, hogy *csak így, csak úgy, csak így*, a vadgalamb meg úgy turbékolt, hogy *tuugyom, tuugyom, tuugyom*. A szarka meg aszonta, ha tudod, csináld és otthagya a vadgalambot. A vadgalambnak azért olyan ritka a fészke. Tanította volna a szarka csinálni sűrűbbet, az meg mindig aszonta, hogy tudom.”

135. *Bíbic*

„A bíbic elárulta Jézust, mikor menekült Máriával szamárháton. Azt énekelte, hogy *búvik, búvik, bokor alá búvik*. Annak sincs rendes lakhelye se víztetőn, se földön, ezzel büntette Jézus. Mondtam a gyerekeknek is, hogyha mentek olyan helyre, ahol laposság, vízjáradék van, akkor majd felrepül egy madár és azt mondja nektek, hogy *búvik, búvik, bokor alá búvik*, mert a Jézust árulta el az a madár is.”

A pacsirta és a pipis

136. „A pacsirta az égi madár, mert az a Jézus nyomát betakarázta a földbe. A pacsirta a tavaszt köszönti a földön, már azt is megfigyeltem, hogy a nyelvén picike fekete babok vannak, oszt mondtam a gyerekeknek, hogy azt a madarat egyáltalán ne bántsátok. A pipis az a hegyes kontyú, az meg kikaparta Jézus nyomát, *kitépem, kitepem, úgysis mind kitepem*. Mert a nagyapámmal dolgoztam gyerekkoromban, aztán mindig figyeltem a nótáját, hogy mért

beszél úgy, hogy kitépem, aszongya, hogy mind kitépi, kitépi. Aztán a nagyapám mondta, hogy a pacsirta az takarta Jézus nyomát, ez meg kitépte, kitakarta.”

Kakukkmadár

137. „Az is akkor szólal meg tavaszon, amikor az árpa harmatot iszik, az árpavetís.”

Galamb

- + A halott lelke fehér galamb alakban távozik el.

Madarak általában

138. „A madarak tudnak beszélni, értik egymás szavát, az ő nyelvükön.”

- + *Kígyó*
Szent György nap előtti kígyó felhasználása tudásszerzésre (677).
Nagyszombati féregűzés (1470).
- + *Gyík*
Szent György nap előtti fiatal gyík felhasználása torokgyík megelőzésére (1416).
- + *Béka*
Béka alakjában megjelenő boszorkány (909).
Időjárásjóslás a békák Szent György nap előtti megszólalásából (73).
Vetési tilalom (mák: 1424).
Istenke békája gyógyító célú felhasználása (1301).
Nagyszombati féregűzés (1470).

Teknősbéka

139. „Nem mutatta magát Jézus, hogy ő Jézus, kudussorban járkált mindenütt. Egy helyen is egy asszony sütött, és mondta a kudusnak, mert ő se tudta kivel áll szemben, hogy majd süt neki cipót. Közben úgy is volt, hogy a kenyerek mellett a cipót a koldus részére megcsinálta és az is olyan nagy lett, mint a kenyér és sajnálta már a koldusnak odaadni.

És elment megint a Jézus, persze kudussorba és ekkor már nem kapta meg a cipót, mert nagy lett. A gyerekeket kérdezte, mert nem találta az anyjukat, hogy hol van anyátok? Aszongyák nincs elő! Aszongya dehogy nincs elő, elő van az! Teknő alatt van, a teknő alá bújt. Na és ebből van a teknősbéka, abból a gazdaasszonyból, aki sajnálta a cipót Jézustól. Azóta van a teknősbéka, azt mondta Jézus, hogy váljon teknősbékává.”

Pióca

140. „Volt olyan asszony, aki szedte a piócat, meg még valamikor árulták is, az utcán végigkiabált az ember, hogy májusi piócat vegyenek, májusi piócat vegyenek! Azok árulták, üvegen hordták, oszt vettek. Mert ezelőtt ritka ház volt, ahol pióca ne legyen.”

141. Jászdózsán Seres Rókusné és Bendó Jánosné szedték a piócat és gyógyítottak vele.

142. *Piócaszedés és kezelése:* „Még amikor fiatalabb voltam, akkor elmentünk a nénémrel arra messzire, osztán hoztunk 50 darabot meg 60 darabot. De az nekünk nem tartott, még Pokol Mari is megmondaná, mert él még Pokol Mari, egy nyáron mind eladtuk. Nem is tellett. Mert Antoni doktor azt mondotta, hogy akinek a vérnyomását már nem tudja huzatni orvossággal, azok menjenek vagy özv. Seres Rókusnéhoz, vagy pedig Bendó Jánosnéhoz. De most már a mai doktorok aszongyák, hogy ez babonaság vagy kuruzslóság. Ezekelőtt, amikor fiatalabb voltam Jákóhalmát tetszik tudni hol van, de még annál is messzebb mentünk. Ottan van az a Görbe ér, az olyan folyóféleség. Ugy körbe van az a folyó, oda mentünk ki az Ismér nénémrel, aki arra lakott bent a Mizseék felé, osztan szedegette, de a testvérem nem mert belemenni. Anyám meg bele, osztan beleragadozik a lábába. Oszt akkor ő meg leszedi.

Itt is most is térdig érő sár volt, a víz meg combig érő volt, osztan a lányom aszonta, hogy anyám, ha elesik én nem is tudok magáé bemenni, mert tudnivaló, hogy a 87 (év) már megtántorítja az embert.” „Hát azt úgy lehetett leszedni a lábáról, hogy bemegyünk a vízbe, oszt megérezzük, hogy mozog rajta, akkor oszt odakapunk érte, de van úgy, hogy beleesik vissza a vízbe. Nem engedjük, hogy nagyon beleragadjon. Megint letesszük a lábunkat, oszt megint rágyün. Mongyák, hogy csak a májusi pióca a jó, mert ez ilyen babonaság, így szokás. Nem babonaság ez, mert eztet én így hallottam, hogy addig a jószágok nem járnak ki, oszt akkor nem kavarodik össze a jószágok vérével.”

143. „A vért meg úgy kell kiszedni belőle, hogy lapátra sót, meg tiszta lavórba vizet tesznek, oszt amikor leesik róla, akkor csak úgy meghúzzák a piócát, hogy csak úgy susterékol belőle a vér. Mert az sóba hányja, kihányja, mi vér még van benne. Előbb sóba kell rakni, oszt húzni belőle, de van olyan is, hogy nem is kell húzni, csak belevetik a sóba, oszt akkor már hányja kifelé magából azt a vért. Kezeln meg úgy kell, hogy nyáridőn már bizony harmadnapra cserélni kell a vizet. Meg hát jó vizet kell rátenni, mert ez a kútvíz nem jó. Vagy folyóvizet kell rátenni vagy van az a nagykút, oszt onnan ártévizet. Nem mindenfajta víz jó. Amelyik pióca most volt ragasztva, az mán csak kilenced nap múlva ragad. Addig meg jóformán minden nap cserélgettem rajta a vizet. Mert tudja, abba a piócába csak marad egy kis vér, oszt véres lesz a víz és megbüdösödik rajta. Van ezzel elég baj azért, de én már úgy vagyok vele, hogy kiránénaq kellessen, magamnak is kell, meg máson is tudok jót tenni, osztan így kínlódok vele.”⁽¹²⁾

- + Felhasználása gyógyításra: (1181–86).
- + *Hal* (potyka)
Család szaporodására utaló álmjölás (482).
- + *Rák* (szem)
Rákszern gyógyító célú felhasználása (1224).

Férgek

- + Bolha elhárítása (1543/a.).
- + Poloska elhárítása (1432).
- + Tetvesség gyógyítása (tyúk: 1271).
- + Moly megelőzése (244).
- + Patkány elküldése (1540–43).
- + Egér gyógyító célú felhasználása (1189).
- + *Agancsos állatok* – A boszorkányok éjféli misén agancsos állatok képben jelennek meg (618, 629).

Medve

- + Időjárásjóslás medvével kapcsolatban (70).
- 144. A medve Pálfordulókör vagy Gyertyaszentelőkör fordul meg a barlangjában.
  - + *Nyúl (háj)*
Felhasználása gyógyításra (1118).
  - + *Vajgyűjtő bogár*
Felhasználása köpülés sikerének biztosítására (818).
  - + *Hangya*
Esőjóslás (45).

*Háziállatok**Tehén, borjú*

- 145. „Ha férfi jött először újévet köszönteni, akkor bikát ellik a tehén, ha nő, akkor meg üszőt.”
  - + Boszorkány megjelenése tehén, borjú, borjúfej alakjában (594, 912, 1484, 1502).
A boszorkányok éjféli misén ökör képében jelennek meg (618).
Első fejés tejjel kapcsolatos hiedelem (800).
- 146. „A tejbe tilos késsel nyúlni, mert véreset fejnek tőle.”
  - + Marhatrágya, ganaj kihordási tilalma ünnepnapokon (240).
Tejvarázslás május 1-i harmatszedéssel (799, 831), tejesfazék Szent György napi kiforrázásával (798), első fejés tejjel (800) – ld. még 801.
Tehén egészségének biztosítása jeles napi itatással (810).
Tehénrontás: megnézéssel, szemveréssel (894–96, 906), hugyozással (920), simogatással (921), megszopással (908–913), egyéb módon (919, 922).
Megrontott tehén gyógyítása (1345–59).
Marhatrágya, ganaj felhasználása állatgyógyításra (1354), embergyógyításra (1042, 1099, 1153).
Előhasú üsző poklának felhasználása gyógyításra (1156).
Tehénrontás megelőzése (1437–42, 1444–45, 1452).
Szárított marhatrágya felhasználása méhek elhárítására (1449).
Esőjóslás „legyes” tehénből (48).

Tehénbetegségek:

- 147. *Darázsfészek* – gyógyítását ld. 1319.
- 148. *Daganat* (rúgástól, ütéstől) – gyógyítását ld. 1320.
- 149. *Elállt vizelet*: „Az állat a hasa alját rugdossa” – gyógyítása 1321.

Ellés közben adódó betegségek:

- 150. – Ellés elősegítése farkcsavarással (1322).
- 151. – *Kijön a borjútartó, sű*: „A borjútartó a poklával együtt kijön. Gyengék a zsinórjai vagy a nagy megerőltetéstől.” „Mikor ellésben van a tehén, a bornyútartó vagy a sű kigyün.

Van ennek orvossága, aki ért hozzá, benyomja a bornyútartót és megállapodik benne addig, amíg a jőszág megint vemhésnek fordul. Akkor megint toladodik kifelé... Akkor is kigyün, ha a jőszág nem vemhes, hanem erőlködik valamiféle módon, nem bír vizelni vagy a hulladék nehezen jön, akkor is kijön a sűje neki. Ez csak arra való, hogy tagló a fejinek, olyan betegség ez a sű.”

Gyógyítása: 1323.

152. — *Pokla visszamaradása*: „Ellés után nem jött ki. A pokla odanőtt a borjútartóhoz, lóg a pokla, nem jön ki” — gyógyítását ld. 1324–25.
153. *Felfúvódás, felfújódás*: „Here után ivott, nagy lesz a hasa és ágyéka.” „Gyenge lucernát vagy más takarmányt ad neki és bezabált, magasra nőtt az ágyék, sokszor a gerincnél is magasabbra.” „Gazos herét eszik, mohón, sokat evett, a gerincig fel van puffadva a lágyék.” „Gyenge, vizes takarmányt etettek az állattal.” „A lucernát zölden nem lehet etetni az állattal. Bementünk reggelizni, a tanya mellett lucerna volt, kicsaptuk a tinókat. Mire megreggeliztünk, kettő és felfújódott a lucernától.”
— Gyógyítása: 1326–31.
154. *Feltört nyak*: „A járom feltörte a nyakát, megdagad, kirepedezik a bőr.” — gyógyítását: 1332.
155. *Fogbetegség*: „A marha foga csak az öregségtől esik ki, különben jó.”
156. *Guga*: „Az állat nyakán jó diónyi nagyságú daganat.” A guga kiül a marha nyakára, ahogy csüng a tokája, meg van benne keményedve a guga” — gyógyítását: 1333.
157. *Hályog*: „Ütéstől van, a farka vagy valami más belecsapódott a szemébe. Az a szeme becsipadodik, fehér középpel véres hályog van a szemén.” „Nem lát a marha arra a szemére. Kékes, szürkés színű, be van borítva a szeme vastag hályoggal.” — gyógyítása: 1334–35.
158. *Hascsikarás*: „A lábával a hasát veri az állat” — gyógyítása: 1336.
159. *Hasmenés*: „Sok hideg vizet ivott vagy nagyon átfázott” — gyógyítása: 1337.
160. *Hosszú köröm*: „Nem járta le magát az állat, nem kopott le a körme.” „A hosszú köröm néha még az elevenbe is behatol, lesántul a jőszág.” „... alig bír menni, kifelé rakja a lábait...” — gyógyítása: 1338.
161. *Kérdés megáll, kérője megáll*: „Szárak takarmánytól vagy a répától... bezabált, sokat evett. Bámul az állat, mintha álmos volna, erőlteti a felbűffenést, nyög, nem eszik.” — gyógyítása: 1339–42.
162. *Kérdés megáll (rontástól)*; gyógyítása: 1345.
163. *A légy beköpi a jőszágot*: „Ahol a légy beköpi, megdagad és látni benne a pondrékat” — gyógyítása: 1343.
164. *Lépfene*: „A lépfene fűben van. Ha az ilyen fűvet megeszi, akkor hirtelen összeesik és megdöglik.”

Rontás okozta tehenbetegségek:

165. — *Véres tejet ad*: ld. 909. — gyógyítása: 1346–47.
166. — *Elapad a teje, nem ad tejet, fejés közben rúg, bömböl*: (912, 918, 919–22) — gyógyítása: 1348–56.
167. — *Nem bír felkelni a tehen (szemveréstől)* ld. 896, 906. — gyógyítása: 1357–59.
168. *Rúgás*: — gyógyítása: 1360.
169. *Seb*: gyógyítása: 1361.
170. *Száj és körömfájás*: — gyógyítását ld. 1362.

171. – *Szemölcs*: – gyógyítása: 1363.
172. *Tetves tehén*: „Meleg istállóban kapja el, nem gondozzák, vakarják, a jóság a körmével vájja magát.” – gyógyítása: 1364.
173. *Tőgyulladás*: „Ütéstől van, megnyomta a tehén. A tőgy megdagad tüzes, véres tejet ad a tehén. Utólag egy gumó marad benne, amely mindig kisebb lesz.” „Nagyon fájlalja, ha hozzáérnek.” „Rúg a tehén ilyenkor.” „Megütötték vagy elnyomta az állat a tőgyét. A tőgy dagadt, veres, tüzes, kemény, mint a kő. Ha nem vették észre idejében, a tej véres lesz.” „Nem jött a tej, vagy ha jött is véres. A forró tőgyben a tej túróvá válik, ezért ki kell fejni.” „Onnan is kapta, hogy ráfeküdt vagy ellés után valahogyan nagyon megtőgyelt. Megduzzadt a tőgy, sok volt benne a tej.” „Ha a reggeli fejskor az egyik csecsteje zavaros, de a tehén nem érez fájdalmat, este már nem engedi, hogy abból a csecsből is kifejeje az ember a tejet. A tőgyulladás nem terjed ki az egész tőgyre, kivétel a disznó. A beteg tőgy minden csecset fejni kell, mert a csecsek lyukai eldugulnak. Ha a tej már megtúrosodott, akkor ki kell húzni a csecsből, mint a cernát. Ez akkor van, ha a gazda rosszul borogatta az állat csecseit.” – gyógyítása: 1365.
174. *Veszettség*
+ Hergus Perzsi veszett kutyákat küldött a marhára, megveszejtette a marhákat (639–40).
Megelőzése: 1450.
- 174/a Pondré kiolvasása marhából (ld. 1366).

Ló, csikó

- + Táltosló (691–92) – garabonciás diák lova (647).
Boszorkány megjelenése ló, csikó alakjában (889, 1494).
Ló, csikó egészségének biztosítása jeles napi üsztatással, itatással (1809, 810).
Ló megkötése (935–939).
Megkötött, megállított ló elindítása (1310, 1534–39).
Csikó szemmel verése (900–903).
Szemmelvert csikó gyógyítása (1315).
Rontás megelőzése (1436).
Ló farkából szakított szőr felhasználása betegség elkötésére (975, 1179, 1308, 1313, 1363).
Lószar gyógyító célú felhasználása (1175).
Szürke lóval kapcsolatos álmjósolás (727), szerencsejósolás (716).
Esőjósolás „legyes” lóból (48).
175. „Eszik, mint a ló!” Arra mondják, aki sokat eszik és állandóan.
+ Tudós csikós (295).

Ló- és csikóbetegségek

176. *Elállt vizelet* – gyógyítása: 1297.
177. *Csüdsömör*, – *gyulladás*: „Sárban állt az állat és nem tisztították meg, lehet piszkos alomtól is. A csüd varas lesz.” „Megerőltette vagy megrántotta. Megdagad a csüd.” „Az állat lábát kikezdi a sár. A csüdnél a szőr kihull, a bőr szétrepedezik.” – gyógyítása: 1298–1300.
178. *Egere van a lónak*: „Veri magát a földhöz.” Nem tudja mitől kapta, csak úgy mondták, hogy egere van, „földhöz veri magát”. Gyógyíthatatlan.
179. *Hályog* – gyógyítása: 1301.

180. *Hascikarás*
„Sokat eszik, hányja magát, kapar.” „Az állat megfázott, vagy bezabált. Nagyon kell vigyázni a tökmag etetésével, mert a ló gyomra nem kedveli, megkeményedik a gyomorban. Az állat hempereg.” – gyógyítása: 1302.
181. *Hasmenés*
„Sokat ivott az állat. A széklet nagyon puha, sokszor folyékony.” Megvan ázott takarmánytól is.” – gyógyítása: 1303–4.
182. *Kehhányás, takonykór*
„Attól kapja, hogy melege van és hideg vízzel megitatják, taknya, nyála jön. Fújtat, köhög, jár az oldaluk. Libazöld lustaság indul az állat orrából, horkol, mert nem tudja a levegőt rendszeren szívni.” – gyógyítása: 1305.
183. *Kólikás ló*
„A rossz takarmány okozza. Az állat összehúzza magát, hempereg, kaparózik.” – gyógyítása: 1306.
184. *Köldökgyulladás (főleg csikónál)*
„A köldök alma nagyságúra megdagad.” (gyógyítása: 1307–8.)
185. *A marját feltörte a hám* – gyógyítása: 1309.
186. *Merevedés*
„Nehezen mozog, keh jön a szájából, kehet hány.” – gyógyítása: 1311.
187. *Mirigykór:* „4–5 hónapos csikónál – a torok bedagad, vörös.”
188. *Pondré, beleesett a pondré* – gyógyítása ráolvasással: 1318.
189. *Rozsférges ló*
„Keveset eszik, a ganéjban férgek vannak” – gyógyítása: 1312.
190. *Rühesség, rühes ló:* – gyógyítása: 1314; megelőzése: 1447–48.
191. *Szemölcs* – gyógyítása: 1313.
192. *Tályogos ló* – gyógyítása: 1316.
193. *Törektől kisebesedett száj* – gyógyítása: 1317.

Juh, birka

- + Birka tejhasznának elvétele (830).
Birkafaggyú gyógyító célú felhasználása (1117).
Esőjólás birka viselkedéséből (50).

Birka és juhbetegségek

194. *Büdössántáság:* „Nem gondozták, trágyában, pizokban áll.” Gyógyítása: 1289.
195. *A légy beköpi az állatot:* „Körmei közt megszárad a sár, ganéj.” – gyógyítása: 1289.
„A bőr véres lesz, tele pondréval.” „A bőr duzzadt, nyirkos a környéke, a pondré belevésődik a húsába.” – gyógyítása: 1291–93.
196. *Rihesség, rihés birka:*
„Megázott és rihés lett. Sok meg is döglött benne. Elhányja a szőrit.” Az állat megázott, utána beterelték a meleg ólba, és beleesett a rüh.” „Az állat vakarózik, rágja a szőrit, a bőr kipattog, megkeményedik.” – gyógyítása: 1294–96.

197. *Hosszú köröm, nagy köröm*: – gyógyítása: 1290.
+ *Tudós juhász* (293, 294).

Disznó, malac

- + Boszorkány megjelenése malac alakjában (864).
Éjféli misén a boszorkányoknak disznófejük van (609).
198. A disznóhizlalást Egyed napon kell kezdeni és Tamáskor végezni, hogy jó legyen a hízó.
„Nem tudom mért mondták, hogy az Egyed napi disznó a legjobb. Egyed napon adnak legelőszőr kukoricát, attól fogva hizlalják. Mi is, mikor gyerekkoromban kanászok voltunk, Egyed napkor berekesztettük a malacot, azután hízhatott.”
199. „A malacot pénteken vagy kedden kell elválasztani, hogy a bugatni való disznó, a göbe hamar megtermékenyüljön.”
- + Malac szemmelverése (904).
Szemmelvert malac gyógyítása (1287–88), disznó gyógyítása: (1285).
Disznóáll velejéből készült zsír ún. *fekete kenőcs*, *fekete zsír* felhasználása gyógyításra (1078, 1123, 1165).
200. „Disznóöléskor félretettük a disznó állkapcsát és a velejéből *fekete kenőcsöt* csináltunk. Orvosságnak használtuk, feltettük a gerendára, hogy kiránénak kellessen, ne legyen rá szűksége senkinek.”
- + Disznóganaj felhasználása gyógyításra (990).
Disznó, malac rontásának megelőzése (1435, 1436).

Disznó- és malacbetegségek

201. *Agyar kiszedése*: 1273.
202. *Csecsbimbó varrasodás*:
„Esős időben legelt a jószág, sáros lett a csecse, megszáradt rajta a sár. A csecse kirepedezett, kivarrasodott. Először pettyes lesz, majd sebes, varras.” – gyógyítása: 1274.
203. *Gilisztás, pondrés disznó*:
„Beleesett a féreg, a pondré...” a farka állandóan forog, sebesen jár... azt mondják rá, hogy *kutyadisznó*. Keveset eszik...” – gyógyít ása: 1275–79.
204. *Guga*
„Tenyéryni daganat a hátán...” – gyógyítása: 1280.
205. *Koszmó, sóvaras disznó*
„Piszoktól van... a piszkos óltól, tavasszal üt ki rajta. Az almot nem tisztítják rendesen... bemelegszik, ráakódik az izzadság, koszmós a háta...” – gyógyít ása: 1281–82.
206. *Orbán*
„Veres a hasa alja, hólyagok jönnek rajta, lázas. Megmaradnak, de nagyon megsínyli az állat.” – gyógyítása: 1283.
207. *Pestis*: „Belepusztul a jószág... nem lehet kigyógyítani.”
- 207/a *Húsos sérv, sérv* (kandisznó) – gyógyítása: 1286.

Kecske

- + Esőjósítás kecske viselkedéséből (50).
- + *Szamár*
Esőjósítás számároridításból (46, 50).

Baromfi

208. „Ha a tyúk kis tojást tojik, az kárt jelent.”
209. Kisliba – „A márciusi kelés a legjobb, az nem pusztul el.”
210. „Pénteken kell ültetni a tyúkot, mert akkor mind kikel.”
211. „Pénteken kell ültetni a tyúkot, hogy ne nőjön meg az epéje.”
212. „Keresztelő Szent János hetében kiköltött csirkék jó tojók lesznek.”
213. „A tyúkot két boldogasszony között kell ültetni, hogy jó tojók legyenek.”
214. A tyúkokat úgy ültetik, hogy Jakab napra keljenek ki, mert azok a csirkék nagyon gyorsan nőnek.”
215. „Rózsanyílásra nem szabad tyúkot ültetni, mert akkor kevés kel ki belőle, azok is megdöglenek.”
216. „Nagypénteken nem szabad tyúkot ültetni, mert az belefutad a tojásba.”
217. „Azon a helyen, ahol tyúkot ültetnek, nem szabad az asztalra kalapot tenni, mert akkor a csirkék nem kelnek ki.”
218. „Abban a helyiségben, ahol tyúkot ültetnek nem szabad labdázni, mert akkor a csirkék nem kelnek ki.”
219. „Asztalra nem szabad tojást tenni, mert az nem kel ki.”
220. „Luca napján nem szabad varrni, mert bevarrják a tyúk lyukát és nem fog tojni.”
„... bevarrjátok a tyúknak a tojóját! – mondták.” „Nem szabad fonni, mert befonták a tyúk lyukát.”
221. „Lucakor nem szabad kötni, mert bekötik a tyúk lyukát és nem tojik.”
222. „Ha legyet nem telettetsz, libát nem nevelhetsz!” „Ha télen legyet találnak a lakásban, nem szabad agyonütni, mert elhullanak az aprójószágok.”
223. „Ha este öregasszony fekszik le először, akkor másnap az öreg tyúk tojik először.”
224. „Ha fiatalasszony fekszik le először, ekkor a fiatal tyúk tojik először.”

Baromfibe tegségek

225. *Gilisztás tyúk*
„A tyúkokon is figyeltem az udvarban, hogy amelyik fehéret tojik, abban a jószágban valami hiba van. Mert a szólás is azt mondja, hogy fele fehér, fele fekete, mi az? Hát tyúkszar.”
226. *Pipes tyúk* – gyógyítása: 1261.
- 226/a *Torokdagadás* – gyógyítása: 1272.
227. *Poloska*
„Attól nagyon őrizkedni kellett, mert az belebújt a faanyagba és kiszívja a tyúknak a vérit, ha nem veszik észre és megdöglik.” Megelőzése: 1432.

228. *Pestis*

„Hirtelen elaludtak és megdöglöttek. Volt, hogy egyszerre negyven tyúkom fordult fel benne.”

229. *Tetves tyúk*

„Szaladós tetű. Ná lunk is volt a padlásán. Sűrűn le kell pucolni a tyúkszart a padlásról, mert az megszárad és alatta terem a tetű, az a kicsi szaladós bogár. A tyúkot meg is döglesztí.”

Gyógyítása: 1271.

+ Lidérccsirke (695–702).

Tojás- és baromfiszaporító cselekmények (790–797, 829).

Tyúk- és pulykaültetés sikerének biztosítása (775–783).

Csirkeszoktatás (784, 785).

Baromfi nemének szabályozása a tyúkültesnél (816).

Kisliba, kispulyka fejlődésének serkentése (786, 811, 812).

Baromfi, liba, kacsza megrontása, szemmelverése (897–99, 905, 917, 1262).

Szemverés, betegség gyógyítása (1262–70).

Szemverés, rontás megelőzése (1431).

Ba romfihullás megelőzése (222, 1429–30, 1434).

Lúd alakjában megjelenő boszorkány (910).

Kacsafarok felhasználása szemverés gyógyítására (1263).

+ Lúdpehely, tejfeles pehely felhasználása gyógyító célra (1091–93, 1154).

Fekete csirkével kapcsolatos hiedelmek (696–98, 701–2).

Macska

+ Macska képében megjelenő ördög (625).

+ Macska alakjában megjelenő boszorkány (868, 870, 872, 892, 910–11, 1478–79, 1495–1501).

Uj házba első éjszaka macskát löknek be (238).

Felhasználása szerelmi rontásra (842).

Macskamosdással kapcsolatos hiedelem (739).

Fekete macskához fűződő hiedelem (720).

Kutya

+ Kutya, veszett kutya képében megjelenő boszorkány (594, 640, 974, 1496–99).

Ha ugat a kutya éjszaka, halott jár otthon (534, 536).

Uj házba első éjszakára kutyát löknek be (238).

Veszett kutya harapása (460) és gyógyítása (974).

Kutyaszőr felhasználása gyógyításra (973, 1097).

Kutyaugatással kapcsolatos szerelmi jóslás (1547–48), haláljóslás (555).

Jószág általában

+ A gazda halálakor a jószágot kimozdítjuk a helyéről, nehogy megbetegedjen (1443).

Egészség biztosító betegségmegelőző fürdetés, itatás (1446).

Esőjóslás a jószág viselkedéséből (50).

Baromfihullás megelőzése (222).
 Jóságok megrontása (916).
 Vízkereszti istállószentelés rontás ellen (1452).

Élettelen anyagok

Arany, kincs

- + A földbeásott kincset elátkozzák (940).
 A földbeásott kincset a hetedik gyerek meglátja.
 A földbeásott kincs, arany lángot vet: „tisztítkozik az arany”.
- 230. „Ahol kincs van elásva, ott fényesség támadt. Ott elkezdtek ásni. Apám egyszer éjjel látta a fényességet a Tarnaparton, tisztítódik az arany olyankor, mikor kicsap a földből. Három percig tartó fényesség volt.”
- 231. A földbeásott kincs éjfélkor kicsap a földből, kékes lánggal ég.
- 232. A földbeásott kincs minden hetedik évben, Szent György napkor vagy szilveszterkor vet lángot.
- 232/a A Kápolnaparton volt a legtöbb *lidércfény*. A török időkben elásott kincsek lángoltak fel.
  - + A földbeásott kincs megszerzése: átokfeloldással (827, 940), a hajszálak összefogásával (826).
 A lidérc aranyat, kincset hord a gazdájának (697).
 A földbeásott kincset az ördög őrzi (827).
 Elásott, elátkozott arannyal, kincessel kapcsolatos álmójóslás (728).
  - + *Vas*
 Felhasználása szemverés gyógyítására (1063).
  - + *Széndarabok, faszén, „égő parázs”*
 Felhasználása szemverés gyógyításához (963, 967).
  - + *Ólom*
 Ólomöntés a rontó személyének megállapítására (941), szerelmi jóslás céljából (1549).
  - + *Mész, falról kapart mész*
 Felhasználása gyógyításra (1110, 1162).
  - + *Timsó* (timsós, cukros víz)
 Felhasználása embergyógyításra (1037, 1109, 1177, 1188), állatgyógyításra (1362).

Homok

- + Szent Péter a homokból teremtette a legyet (128).
 Felhasználása embergyógyításra (1003).
- + *Kékkő* (rézgálic)
 Felhasználása embergyógyításra (1161), állatgyógyításra (ló: 1299, tehén: 1319, 1333, 1361, 1362; juh: 1289, 1291; baromfi: 1261).
 Felhasználása a tehén ellésének megindítására (787).
 Búza üszkösödésének megelőzésére (1425).
- + *Szappanfőző szóda*
 Gyógyító célú felhasználása (1134).
- + *Kálisó*
 Felhasználása állatgyógyításra (1362).

- + *Petróleum*
Felhasználása hajnövesztés serkentésére (756).
Felhasználása embergyógyításra (1021), állatgyógyításra (tehén: 1343; juh: 1291; baromfi: 1272).
- + *Spiritusz*
Felhasználása embergyógyításra (1010, 1028).

Patikai szerek, orvosságok

233. „Az orvosságot nem illik, nem szabad megköszönni, mert akkor nem használ.”
Felhasználása embergyógyításra (1072), állatgyógyításra (1360).
- + *Kreolin*
Felhasználása állatgyógyításra (1292, 1294, 1295, 1296).
  - + *Terpentin*
Felhasználása embergyógyításra (1127); állatgyógyításra (1296).
  - + *Ricinus*
Felhasználása embergyógyításra (1219).
  - + *Hipermangán*
Felhasználása embergyógyításra (1000), állatgyógyításra (1261).
  - + *Tinktúra (jód), barna olaj*
Felhasználása embergyógyításra (1170), állatgyógyításra (1293).
  - + *Esszenc*
Felhasználása embergyógyításra (1022).
  - + *Gilisztapor, – cukor*
Felhasználása embergyógyításra (1196), állatgyógyításra (disznó: 1278).
  - + *Hintőpor*
Felhasználása embergyógyításra (1075, 1105, 1125).
  - + *Barátpor*
Felhasználása embergyógyításra (1144).
  - + *Huszársír*
Felhasználása embergyógyításra (1146).
  - + *Sárga zsír (vazelin?)*
Felhasználása embergyógyításra (1111).
  - + *Kényesítő zsír*
Felhasználása embergyógyításra (1145); állatgyógyításra (1364).
  - + *Cinkenőcs*
Felhasználása embergyógyításra (1105).
  - + *Kámforgolyó*
Felhasználása embergyógyításra (1137).
  - + *Kenőcs, zsír (házi készítésű)*
Felhasználása embergyógyításra (1112, 1115, 1138, 1174, 1176).
  - + *Faolaj*
Felhasználása gyógyításra (1076).
  - + „*Kokkár*” (trokározó)
Felhasználása felfúvódott tehén gyógyítására (1331).

Az ember magalkotta környezete, használati tárgyai, házimunkák

Épületek, építkezés, épületanyagok

234. „Ha valaki új házat épít egy válykot ki kell hagyni, s azt egy év múlva befalazni, mert különben kihal valaki a házból.” ... vagy egy válykot tapasztalatlanul kell hagyni, s egy év múlva betapasztani, nehogy kihaljjon valaki a házból.
235. „Uj házban imádkoznak első éjszaka.”
236. „Aki először bemegy az új házba, az hal meg legelőbb.”
237. „Az asztalt ne vigye be hozzátartozó, csak idegen, mert aki beviszi, az hal meg először.”
238. „Aki az új házban első éjszaka alszik, az hal meg legelőbb. Macskát, kutyát löknek be első éjszakára, hogy ne ember háljon benne.”
239. „Aki az új házban (vagy helyen) alszik először, olvassa meg a gerendákat (vagy sarkokat), valóra válik az álma.”
- + Téglá felhasználása embergyógyításra (1025, 1041, 1045).
A házat érő baj, szerencsétlenség megelőzése (1433, 1457–62, 1463, 1466, 1468).
A házat érő villám elhárítása (1503–5).
  - A férgek elűzése, távoltartása a háztól (1469–70).
  - A hazajáró halott távoltartása a háztól (1517–28).
  - Építőáldozat (1454–56).

Kemence

- + Kemencenyak felhasználása lidérctojs kiköltésére (695, 697).
Kemence felhasználása váltott gyerek visszacserelésére (992).
A terhes asszonynak tilos kemencébe bújni tapasztani (385).
Embergyógyítás kemencébeültetéssel (1047, 1048).

Ajtó, kapu részei

- + Ajtó és ajtókilincs felhasználása rontáselhárító szerek elhelyezésére (1475–76, 1477–78, 1480, 1482, 1484–1485, 1489, 1493).
Ha pattan az ajtó, halott jár otthon (536, 561).
Kapu bekötése embergyógyítás céljából (1062).
Ajtósarokvas felhasználása szemverés megállapításához (943) és gyógyításához (966–67).
Ajtófélfá felhasználása rontás megállapításához (942).
Kulcslyuk felhasználása rontáselhárító szerek elhelyezésére (1477).
Jeles napi szerelmi jóslás színhelye (kapu) – (1545, 1547–48, 1550).
Ajtósarokvas felhasználása ártó szem hatástalanítására (1409, 1435).

Küszöb (mindenféle: istálló, ház stb.)

- + Felhasználása rontoszerek elhelyezésére, elásására (1262, 1285).
Felhasználása gyógyító szerek elhelyezésére (993).
Szerelmi rontás (842) és gyógyítás (1350, 1357, 1356) színhelye.

Ablak

- + Halottas ház ablakán tilos betekinteni (397).
Felhasználása féregűző (1469) és rontáselhárító szerek (1493) elhelyezésére.

Eresz, „eresztcsurgás”

- + Aki eresz alól pillantja meg az újhholdat, az eltörlik valamit (15).
Gyógyító szerek elhelyezése, elásása „eresztcsurgásba” (951, 975, 979–82).

Sarkok

- + A ház négy sarkának megszentelése szerencsétlenség, baj megelőzése céljából (1460).
A ház sarkaival kapcsolatos álmjölés (239).

Gerenda, szarufa

- + Gyógyító szerek tárolási helye (281, 1061).
Gerendával kapcsolatos álmjölés (239).

Tető

- + Piros tetőre hozza a gólya a gyereket (132).

Padlás

- + Gyógyító füvek tárolási helye (82).

Kémény, kürtő

- + A boszorkány házának kürtőjén piros lobogó van (633–34).
A boszorkány a kürtőn keresztül repül ki a házból (623).
A lucaszék készítő kéményében a boszorkányok malomkereket forgatnak (621).
Felhasználása embergyógyításra (931) és tehénygyógyító szerek (1354) elhelyezésére, felfüggesztésére.

Fal, falról kapart méz

- + Felhasználása embergyógyításra (1110, 1162).

Istálló, ól

- + Jeles napi tejvarázslás színhelye (831).
Tehénrontás színhelye (919–20, 1485).
Tehénygyógyítás színhelye (1356–57).
Körbefüstölése, megszentelése óvó céllal (1441, 1452, 1460–61).
Istálló-, ólajtó felhasználása rontáselhárító szerek elhelyezésére (1485).
Boszorkány elhárítása (1476).

Udvar (különösen a sarkai, rejtett, félreeső zugai)

- + Megszentelése óvó céllal (1460–61).
Az udvar bal sarkának felhasználása szemmelvert gyerek fürdővizének kiöntésére (1062).

Kút, vályú

- + Gyerekijesztő lény, *vidra* lakhelye (32).
Egészségvarázsló alma kútbadobása (749).
Megszentelése óvó céllal (1460).
Felhasználása gyógyító eljárásoknál: körüljárás, belenézés, beledobás (969–70).

Kerítés (töve)

- + Újszülött fürdővizének kiöntése óvó céllal (1387).

Bútorok

- + Óra leállítás, tükör letakarása halál esetén (495, 496).
Asztal – új házba vitelével kapcsolatos haláljósítás (237).
Boszorkányelhárító szerek asztalsarokra helyezése (1487–90).
Asztalrahelyezési tilalmak: cipő (731), kalap (217), tojás (219).
Luca széke (608–626).
Bölcső – körülfüstölése óvó céllal (1056).
Lámpaégetés újszülött megrontásának, kicserélésének megelőzésére (1377) és Mindenszentek napján (537).
Ágy megszentelése óvó céllal (1411).
Ágy felhasználása rontáselhárító, gyógyító szerek elhelyezésére (965, 1474).
A gyerekágyas asszony ágyának elfüggönyözése rontás megelőzése céljából (1372, 1378).
Szerelmi jósítás párna alá tett tárgyak segítségével (1546, 1551–53).

Kocsi, közlekedés, utca, utcarészek

- + Kerékabroncs felhasználása baromfi-varázslásra (795).
Keresztút, mint rontás színhelye (845, 879–88).
Keresztút: éjféli mise alatt a boszorkányok meglesésének színhelye (610, 616).
Kocsi, ló, csikó megállítása (295, 935–39).
Gyalogos kísértése kocsiról (693).
Ördög hajtotta kocsi (292).
Kocsikenőcs felhasználása gyógyításra (1281).
Keresztút: rontás és betegséghárító szerek kiöntése (992, 995, 1018).
Gát: szemmelvert gyerek fürdővizének kiöntése (1061).
Megállított kocsi és ló megindítása (1534–39).
Tudós kocsi (1535–39).
Kötőfék felhasználása boszorkány elfogására (889).

Söprés, takarítás és eszközei, férgek távoltartása

- + A boszorkány seprűn lovagol (577, 580), söprűre hagyja a tudását (657), seprűben van a tudása (583).
Seprű felhasználása gyógyításra (991, 1264, 1265), rontás megelőzésére (1379), boszorkány elhárítására (1482, 1484).
Nagyszombati söprögetés féreg ellen (1470).
Boszorkány felismerése Szent György nap éjfélkor söprögetés közben (631).
Szemétkihordási tilalom halottas házban (513).
Szemétdombról hozott föld felhasználása baromfigyógyításra (1268).
Hamu felhasználása baromfigyógyításra (1271).
Falmosással kapcsolatos terhes asszonyra vonatkozó hiedelem (307/b.).
- 240. „Az emberek karácsonykor, húsvétkor nem is ganéjoztak ki az istállóból, ha volt lova, akkor se.” „Húsvét napján, Karácsony napján nem pucolták ki a ganéjt, nagy ünnep volt, csak rakásra hányták.”
- 241. „Nagy ünnepeken nem is söprögettek, semmit se csináltak. Nyügös Jani, Turi János mindig olyankor csinált valamit, amikor mentünk a templomba. Mintha hétköznap nem lenne rá ideje.”
- 242. „Virágvasárnapján körmenet van barkaszenteléssel. Régebben magukkal vitték a barkát, ma már kapják a paptól, mert kevés a barka. A kiskamra ablakába tettük a szentelt barkát, hogy ne legyen annyi légy. A legyek akkor nem uralkodnak olyan nagyon. Otthagyják és a következő évben virágvasárnapkor újat tesznek a helyébe.”
- 243. „A méhesben tartották a barkát, azért, hogy ne a szobában gyűljön rá a légy.”
- 244. „Szent György napja előtt nem tettük ki szellőztetni az ágyneműt, mert beleesik a moly.”
- + Nagyszombati harangszókor végzett féregűző cselekmény (1470).
Féregtávoltartó eljárások (1469, 1540–43/a).

Mosdás, fürdés, fésülködés, tükör

- + Tükör letakarása halál esetén, újabb haláleset megelőzésére (495).
Aki éjfélkor belenéz a tükörbe, megpillantja a boszorkányt (632).
Tükör felhasználása boszorkány meglesésére (631).
Tükör eltörésével kapcsolatos jóslás (467).

Tükörrel kapcsolatos szerelmi jóslás (1552).
Fésű felhasználása köpülés sikerének biztosítására (817).

246. „Karácsony napján, meg húsvét napján, nagy ünnepeken nem volt szabad fésűlködni.”
- + Háziszappan („mosatlan háziszappan”) felhasználása gyógyításra (1078, 1090, 1100). Szappanlé, szappanosvíz felhasználása ember- (1009, 1020, 1041, 1127) és állatgyógyításra (1276, 1282, 1342).
Törülköző felhasználása gyógyításra (1087).
A gyerek fürdővizének felhasználása gyógyításra (1030).
Víz, fürdő, gőzölés felhasználás gyógyító célra (1051–55).
Egészségvarázsló, betegségelhárító jeles napi fürdés (750–52, 1414–15).
247. „Este nem szabad kiönteni a mosdóvizet, mert a halottakat önti nyakon az ember.”
„Ott járkálnak este a ház körül.”
- + Újszülött fürdővizével kapcsolatos teendők rontás, betegség megelőzésére (1387, 1392).
A halott mosdóvize (515).
Sermelvert gyerek gyógyító mosdatása, fürdetése (963, 965–67, 1036, 1061–65).
Kölni felhasználása gyógyításra (845, 1168).

Ruha, mosás

Pénteken, első pénteken mosott ruhával kapcsolatos hiedelem (64).
Halottöltöztetés (505–508, 510).
Ruhadarabok felhasználása rontásra (885).
Vizes ruha óvó célú padlásra terítési tilalma (1463).

Férfigatya, nadrág

- + Felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására (776), állatgyógyításra (913), szerelmi jóslásra (1551, 1553).
- + *Gatyamadzag* felhasználása: szerelmi varázslásra (839), állatgyógyításra (1287, 1270, 1346, 1348, 1357), kisgyermek gyógyítására (1057), anyatej elapasztására (968), anyatej elvitelének (1370), újszülött borjú megrontásának (1439) megelőzésére, boszorkány elhárítására (1477–79, 1485).

Ing

- + A keresztetetlen gyereket *hasított ingben* ⁽¹³⁾ temetik el (522).
Kifordított ing viselése szerencse előidézésére (717).
Felhasználása embergyógyításra (986, 988), állatgyógyításra (1265), rontás megelőzésére (1384, 1388).

Vászonpendel, szoknya

- + Visszájára fordított vászonpendely felhasználása szemmelvert gyerek (985, 988, 1036), csikó (1315), malac (1288), baromfi (1265) gyógyítására, kisgyerek szemverésének megelőzésére (1385), rontás megelőzésére (1398).
Három misét megért szoknya ⁽¹⁴⁾ felhasználása baromfigyógyításra (1265).

- + *Kötény* – felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására (783), tehénygyógyításra (1350).

Cipő, lábravaló

- + Asztrahelyezési tilalma (731).
Lábravaló felhasználása megkötött ló megindítására (1310).
- + *Kapca* felhasználása szerelmi rontásra (841).

Csizmaszár

- + Felhasználása rontáselhárító szer elhelyezésére (1473).

Kalap, sapka

- + *Útszéli kereszt*, templom előtt elhaladva, valamint napfelkeltekor szokás volt kalapot emelni (759).
Felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására (778–79, 782), rajfogás (méh) sikerének biztosítására (806), baromfi nemének szabályozására (816).
Asztrahelyezési tilalma tyúkültetéskor (217).
- + *Piros lobogó* van a boszorkány házának kéményén (633, 623, 634).
- + *Piros ruhadarab, rongy* felhasználása embergyógyításra (976, 983).
- + *Piros szalag* felhasználása rontásra (884).
- + *Dunna, ágynemű* – szellőztetési tilalom férgek ellen (244), vihar ellen (1467).
- + *Szárítókötél* – átbújásával kapcsolatos újszülött halálára vonatkozó hiedelem (560/a.).

Zsebkendő

- + Halott mellé teszik a koporsóba (503).

Pelenka

- + Kiterítési tilalom újszülött rontásának megelőzésére (1393).
Pisis pelenka felhasználása gyógyításra (1035).
Mosási tilalom villámcsapás (64, 1459), baromfihullás (1429–30) megelőzése céljából.
248. Két karácsony között nem szabad mosni. Még a nedves ruhát, mosogatórongyot is megszáritották karácsonykor.
249. „Karácsonytól fogva Vízkeresztig nem szabad mosni.”
250. „Pénteken nem szabad mosni. A pénteken mosott ruhába belescap a villám.”
251. „Pénteken már nem jó új munkába kezdeni, mosni sem jár szerencsével. Hétfőn mostak leginkább.”
252. „Pénteki napon nem szabad vasalni se, nem jár szerencsével.”
- + *Vasaló* felhasználása embergyógyításra (1044).

Fonás, fejtés, varrás és eszközei

- + Jeles napi fonási tilalom baromfivarázsló céllal (220, 221).
Luca napi fejtési előírás (790).
- 253. „Karácsonytúl fogva gyertyaszentelőig nem szabad volt fonni, akkor letettük a fonalat.”
- 254. „Nagy ünnepeken, karácsonykor, húsvétkor varrni se volt szabad.”
- 255. „Szombaton nem szabad fonni, mert Szűz Mária szombaton mossa és szárítja a haját, s ha fonnak, az ő haját húzzák.” „Szombati napon nem fontak, mert akkor Szűz Mária haját húzták.”
- + Cérna (975, 982, 1178), horgolótű (1187), spárga (951, 982, 1180), zsák (1283, 1365) felhasználása gyógyításra.
Ollóval kapcsolatos kisgyerekekre vonatkozó tilalom (301).
Patkányküldés fonásra buzdító mondókéval (1541).

*Házieszközök**Balta*

- + Felhasználása megállított kocsi megindítására (1535–36), jégverés elhárítására (1510), tehéngyógyításra (1356).

Bot, kampósbot, ólmosbot, lyukas bot

- + Bot alakjában megjelenő boszorkány. Az ilyen bot lyukas. Felhasználása boszorkány elhárítására (1495, 1498).

Ostor

- + Ostor alakjában megjelenő boszorkány (1485).

Kolomp, csengő

- + Felhasználása méhrajzás sikerének biztosítására (804).

Patkó, „keresetlen lópatkó”

- + Boszorkány megpatkolása (1494).
Keresetlen lópatkó sarának felhasználása gyógyításra (978–79).

Szegek

- + Felhasználása állatrontásra (1285).

Malomkő, malomkerék

- + A lucaszék készítő kéményében a boszorkányok malomkövet forgatnak (621).
- + *Tapló*
Felhasználása gyógyításra (961).
- + *Cédula*
Felhasználása szerelmi jóslásra (1544).

Gyöngysor

- + Felhasználása újszülött rontásának megelőzésére (1386).

Gyűrű, jegygyűrű

- + Felhasználása szerelmi rontásra (843), szerelmi rontás megelőzésére (1367).

Pénz, pengő

- + Pénzkiadási tilalom (719).
Pénzzel kapcsolatos terhes asszonyra vonatkozó tilalom (307/a.).
Pénzbőség előidézése (824).
Pénz felhasználása rontásra (844–45, 880–82, 885–86), gyógyításra (992, 1230), szerelmi rontás megelőzésére (1368).
Pénzzel kapcsolatos szerencsejósítás (728).
Pénzjósítás tényérvizsketésből (733).
- 256. „Ha valaki úgy pillantja meg az újhódat, hogy pénz van nála, sok pénze lesz.”
- + Építőáldozat tárgya: (1455).

Játékok

- + *Labda* – labdázási tilalom tyúkültetés sikerének biztosítására (218).

Fabábuk, rongybabák

- + Felhasználásuk gyermekbetegség gyógyítására (990).

Riasztópuska

- + Felhasználása nagyszombati gonoszűzésre (1471).

*Ételek, ételkészítés, táplálkozás**Liszt, köles (kása), porcukor, korpa*

- + Köleskása felhasználása rontásra (883, 888), gyógyításra (995, 1014).
Porcukor felhasználása állatgyógyításra (1335), embergyógyításra (1129, 1132).
Korpa felhasználása gyógyításra (1304).

Kenyér, kalács, sült tészták

257. A kenyeret Isten testének tekintik.
258. „Ha leesik a kenyér, felvesszük, megcsókoljuk, csak utána esszük meg.”
259. „Ha leesik egy darab kenyér, felveszik, megcsókolják, nem eszik meg, odaadják az állatnak.”
260. „Mikor megszegjük a kenyeret, a kenyér aljára a mai napig is vetünk a késsel 3 keresztet.”
- + A teknősbéka keletkezése a sütőteknőből és abból az asszonyból, aki sajnálta Jézustól a kenyeret (139).
Boszorkány megjelenése feneketlen szakajtó képében (1485).
Sütemény, pogácsa felhasználása szerelmi rontásra (837, 845).
Gyertyaszentelőkor szentelt sütemény felhasználása gyógyításra (1229).
Kenyér, sós kenyér (1063, 1199), cipó (972), kovász (1092, 1100), kenyérmosóvíz (1213) felhasználása gyógyításra.
Sütőlapát felhasználása váltott gyerek visszacserélésére (992).
Pénteki, újhoid pénteki kenyér felhasználása vízbefúlt halott megkeresésére (549).
A kenyérsütés eszközeinek tárolása rontás megelőzése céljából (1453).
Sós kenyér felhasználása boszorkány elhárítására (1487–90).
Sütőlapát felhasználása jégverés elhárítására (1510).
Alamizsnakenyér, *kuduscipó*, halotti percc adományozása szegényeknek, koldusoknak (1529–31).
261. A morzsoltkát, párt nem szabad kölcsönadni: „...ha adtam belőle, visszavettem egy kicsit, nehogy elvigye róla a szerencsét.”
262. „Kenyeret szombaton szoktunk sütni.”
263. „Kővé vált a kenyere annak, aki pénteken, nagypénteken sütötte meg.”
264. „Anyámtól hallottam, hogy egy asszony nagypéntek reggelre sütötte ki a kenyeret s a kenyerek kővéváltak. Mikor kivették a kemencéből tiszta kő volt. Az asszony felásta az ól földjét és beleásta a kenyereket. Özvegyasszony volt, de nem sokkal utána férhözment. Családtalan asszony vette meg tőle a házát, az találta meg az ól földjében a kenyereket. Mikor megtalálta, elment az asszonyhoz:
– Marcell-asszonya – történt-e magával valami?
– Jaj, Luci, megtaláltatok? Nagypéntekre süttem és kővévált. Baltával összetörték a kenyereket és széthordta a nép. Rocskába tették víz re, de nem ült le, mert kelt kenyér volt, csak kővévált.”
- + Nagypénteki kenyérsütéssel kapcsolatos hiedelem (546).
265. „Újhoid pénteken ne süssünk kenyeret, mert a kenyérke sír a kemencében – így mondták a régi öregek.”
266. „Karácsonytól fogva vízkeresztig se sütni, se mosni nem szabad.”
267. „Ünnepnap egyáltalán nem lehetett kenyeret sütni, még vasárnap se. Nagy munkát ilyenkor nem végeztek.”

- + Kenyér sütés sikerét biztosító cselekmények (819–21).
Kenyér megrontása, szemmel verése (924–926).
Kenyér óvása szemveréstől (1453).

Tej, tejtermékek

- + A garabonciás diák itala: „Tejet, aludttejet kér a házaknál.” „Garabonciás diák, mert tejjel él.” (651)
Első fejes tej felhasználása tejhaszon biztosítására (800).
Tejkiadási tilalmak (1444–45).
Boszorkány okáta túró, tejföl (928–32).
Édestej, tej (1211, 1349), tejfel (1078, 1090–93, 1362), aludttej (1128, 1133, 1171) – savója (1084), írósvaj (1093), birkavaj (1274) felhasználása gyógyításra.
Édestej felhasználása villámokozta tűz eloltására (60).
Tejjel kapcsolatos tilalom állatbetegség megelőzésére (146).
Közpülés sikerének biztosítása (817–18).
A vaj megrontása (927), tej lefőlése (914).
Tej óvása rontástól (1445).

268. Ha rosszul sikerült a vaj, mondták, hogy „szarrá vált, mint a Kabács Miskáék vaja”.

Tojás

269. „A két boldogasszony közötti tojás a legtartósabb.”⁽¹⁵⁾
270. „A két boldogasszony közötti tojást meg kell hagyni, mert az a másik évig megmarad.”
- + Fekete tyúk vagy kacska fekete tojásából kel ki a lidérc (695–97).
Kártojással (kis tojás) végzett óvó célú cselekmény (1433).
Ujszülöttnek ajándékozott tojás szépség, egészség biztosítása céljából (753).
Tojás felhasználása szerelmi rontásra (842).
Tojás (991), tojánhéj (1263), tojás sárgája (1071) felhasználása gyógyításra.
271. „Ha húshagyó kedden csillagos az ég, sok tojás lesz abban az évben.”

Hús, olaj, zsír (sajtalan), máj (méretlen)⁽¹⁶⁾

- + Sült csirke felhasználása méhek erősítésére (813).
Fekete csirke felhasználása szerelmi rontásra (840).
Zsír (tisztá, „sajtalan zsír”: 1070, 1075, 1089, 1158, 1161, 1280, 1289, 1292, 1298, 1309, 1330), marhahús (1136), szalonna (1063), „szalonnafőlső”, szalonnabőr (1154), főtt máj (méretlen máj: 1193) gyógyító célú felhasználása, avas zsír felhasználása tehéngyógyításra (1364).
Napraforgó- és tökmagolaj gyógyító célú felhasználása (1096, 1330, 1342).
Újévi húsevés (711).
Nagyböjti, böjti húsevési tilalom (278, 279, 280, 283, 284).

Bab

- + Bab, főtt bab felhasználása rontásra (879, 882).
Felhasználása gyógyításra (992, 1014).

Sült tők

- + Karácsonybőjti evése pénzbőség előidézésére (824).

Gyümölcsök

- + Alma felhasználása jeles napi szépség- és egészségvarázslásra (749), kisgyerek egészségének biztosítására (754), szerelmi jóslásra (1545, 1548, 1550).
Alma megszentelése és felhasználása gyógyításra (1229).
Meddő asszonyra vonatkozó gyümölcsszakítási tilalom (1427).
Aszalt gyümölcsök (szilva, alma) karácsonybőjti evése bőségvarázsló céllal (280).

Főtt tészta

- + Főtt tészta felhasználása szépségvarázslásra (755).
Mákos csík felhasználása szerelmi jóslásra (1547).
272. A karácsonybőjti ebédről megmaradt mákos csíkot *angyali csíknak* nevezték. Ezt éjféle mi-se után ették meg.

Káposzta

- + Felhasználása gyógyításra (1311).

Torma

- + Felhasználása gyógyításra (1297).

Főtt krumpli

- + Felhasználása gyógyításra (1107).

Méz

273. „Régen, de ma is szokás éhgyomorra mézet enni, ez az étvágyat növeli.”
274. „A méz orvosság, mivel sok virágról gyűjti a méh.”
- + Felhasználása méhek szoktatására, befogására (789), gyógyításra (1085, 1088, 1122, 1142, 1223, 1208, 1216).

*Fűszerfélék**Ecet*

275. Orvosságnak is használják. Kis üvegben állandóan tartanak belőle odahaza.

- + Felhasználása hajnövesztésre (756).
Embergyógyításra (1073, 1102, 1123, 1126, 1147, 1159–1160, 1166), állatgyógyításra (1300, 1336, 1340, 1365).

Bors

- + Felhasználása gyógyító célra (990, 1169, 1202, 1317, 1314), tejrontás megelőzésére (1445), boszorkány elhárítására (1487–90).

Tört pirospaprika

- + Felhasználása méhek tavaszi felerősítésére (814).

Csöves erőspaprika

- + Felhasználása állatgyógyításra (1296).

Köménymag

- + Gyógyító célú felhasználása (1197).

Szalicil

- + Felhasználása gyógyításra (1158).
- + *Sós borszesz*
Felhasználása gyógyításra (1077, 1083, 1140).
- + *Tarisznyába tett só, korpa*
Felhasználása gyógyításra (1045, 1046, 1074, 1106, 1148).

Italok

276. A pálinkát orvosságnak használták, mindig tartottak belőle odahaza.

- + A boszorkány elveszi a bor erejét: „iszik belőle...” (933–34).
Cukros víz felhasználása méhek szoktatására (789).
Karácsonybőjti pálinkaivás egészségvarázslás céljából (747).
Édespálinka ivás esküvőn az új pár szeretetének biztosítására (742).
Pálinka felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására, szoktatásra (785), pulykaültetés sikerének biztosítására (777), kispulyka erősítésére (812).
Bor, vörösbor felhasználása szerelmi rontásra (834, 836).
Bor (1340), házipálinka (1167, 1172, 1362) felhasználása gyógyításra.
Építőáldozat tárgya: bor, pálinka (1456).

Főzés, étkezés, böjt, nagyböjt (*Cibere és Konc vajda küzdelme*)

277. „Karácsony napján a régi öregek nem is főztek, se húsvét napján. Megfőztek előtte való napokon.”
278. „Karácsonykor, húsvét előtti napokon meg farsang után hét hétig böjtöt tartottunk. Nem ehettünk zsírosat, csak sovány ételeket.”
279. Nagyböjti húsevési tilalom: „Mikor már a böjt bejön, oszt elmúlik a farsang, akkor már az ezekelőttiek nem ettek húst, a böjtbe. ...bolonddá tették a gyerekeket, hogy hát most (húshagyókedd) a Kecskés hídnál a *Cibere* meg a *Konc vajda* veszekednek. Eg ymásba hányják a kést meg a villát. Mert a böjtbe eltették a kést meg villát, mert akkor nem kellett húst enni. Ezt nevezük Konc vajdának. Ilyenkor mindig Cibere győzött, mert mindig ciberét is ettünk.” (17)
280. Karácsonyböjttén délelőtt nem ettek semmit. Délben volt a böjti ebéd, amely régen hétféle ételből állt:
- pálinkaivás
fokhagymanyelés: „hogy egészséges legyen jövőre”
habart bableves
mézes mákos csík: „az éjfélt után maradt mákos csík neve: *angyali csík*
aszalt szilva
aszalt alma „hogy bőven legyen belőle jövőre”
dió
sült tök: „hogy sok pénze legyen”
281. A karácsonyböjti ebéd morzsáját félretették: „...volt olyan hely, ahol összegyűjtötték a *karácsonyi morzsálékot*. Ez volt a neve, karácsonyi morzsalék. Betegség ellen használták, avval gyógyítottak. Az én anyósom testvére mindig rakott el... hallottam tőle. Hát ez meg minek, amikor így vacsoráztunk. Hát aszongya *kiránénak kellessen* és feltette a gerendára.”
282. „Az éjféli mise után már lehetett enni zsírosat, megszakadt a böjt.”
283. „Nagypénteken is böjtöt tartottunk. Tejjel főztünk bablevest, vagy csak tojást, tejféléket ettünk. Volt aki csak kenyeret evett meg vizet ivott, az böjtölt igazán. Túrós vagy mákos-tésztát ettünk, meg kukoricát patogtattunk nagypénteken.”
284. „Volt, aki pénteken és szerdán is böjtöt tartott, nem evett zsírosat... inkább a pénteket tartották, aki vallásosabb volt.”
- + Karácsonyi morzsalék felhasználása baromfivarázslásra (797).
Karácsonyi morzsalék felhasználása gyógyításra (1269).
Egyéb böjti tilalmak (esküvő: 472, tánc, mulatás: 468).
Halotti tor (529–531).

Edények, evőeszközök

- + *Abrosz* felhasználása tejvarázslásra és rontásra (830, 831), patkányküldésre (1540).
- + *Tejesfazék* kiforrázása tejvarázslás céljából (798).
Tejesfazék (1346, 1352), új fazék (1357, 1018, 1354) felhasználása gyógyításra.
- + *Serpenyő* felhasználása tehenrontás gyógyítására (1351).
- + *Bögre, kanál* felhasználása váltott gyerek megszólaltatására (992).
- + *Szakajtó* alakjában megjelenő boszorkány (1485).
- + *Szita* felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására (776), baromfigyógyításra (1268).

- + *Kanál, fakanál* felhasználása rontás megállapítására (943–44), gyógyításra (1188).
- + *Kés, villa* felhasználása téhenrontás gyógyítására (1349).
Kés felhasználása rajfogás (méh) elősegítésére (807), embergyógyításra (959), forgószél (1509) és boszorkány elhárítására (1493).

285. „Kést nem szabad ajándékba adni, mert megszakad a barátság.”

- + *Késsel* kapcsolatos tilalom (146).
- + *Mosogatórongy* megszáritása baromfihullás megelőzésére (1430).
Rozsdás késsel kapcsolatos hiedelem (641).
„Ha az újhódat eresz alól pillantjuk meg, eltörünk valamit.” (15)

Dohányzás, bagó

- + *Pipamocok, bagónyal* felhasználása gyógyításra (1081, 1119, 1124, 1334).

Egyházi helyek, szent szobrok, egyházi szerek, szentelmények

Templom

- + A boszorkány nem jár templomba, nem áldozik (565).
Éjjel az elkárhozott lelkek miséznek a templomban (551).
Templomba lépőre, templom előtt elhaladóra vonatkozó előírások (759).
286. *Rozália oltár* – a kolera Rozália napján szűnt meg, emlékére emelt fogadalmi oltár.
(ld. ezzel kapcsolatban: 1420)

Utcai, határbeli keresztetek, szent szobrok

- + Előttük elhaladóra vonatkozó rendszabályok (759).
287. *Szent Vendel szobor* – magyarruhás szobra áll a községben. Keletkezése: „...volt egy gazdag ember, oszt döglött a jószága. Megfogadta, hogy ha Vendel meggyógyítja a jószágot, nem döglök tovább, állítat neki egy szobrot...” (ld. még 1451).
- + *Szent Antal szobor* – segítségében nagyon hisznek (ld. 706, 707).

Temető

288. „Este a temető mellett nem jó elmenni, mert a rossz lelkek megdobálják az embert.”
- + *Keresztről* hasított fadarabok felhasználása szemverés gyógyítására (1018, 1062).

Olvasó, rózsafüzér

- + Felhasználása gyógyításra (965), rontás megelőzésére (1373, 1381–83, 1397), boszorkány elhárítására (1480, 1484, 1489, 1500, 1502), kísértetek ellen (693).
A halott mellé a koporsóba teszik (503, 508).
Olvasó felhasználása szülés gyorsítására (744).

Harangszó

289. „Misére harangozásokor az első harangszókor az atyaisten hív, a másodikkor a fiúisten, a harmadikkor a szentlélek úristen hív bennünket a templomba.”
- + Éjfélkor a holt lelkek harangoznak a templomban (551).
Az éjféli harangszót nem hallja mindenki (552).
Mindszentek napján az esti harangszó alatt a holt lelkek szabadok (537).
Harangzás vihar elhárítására (1507–8).
Nagyszombati harangszó alatt végzett féregűző cselekmény (1470).
Halottnak harangzás (498–500).

Szentelt víz

- + Tűzbevetése halott nyugalma érdekében (1533).
Halott megszentelése (501).
Felhasználása tyúkültetés sikerének biztosítására (782), gyógyításra (1116), újszülött kicserélésének megelőzésére (1376), rontás megelőzésére (1411, 1431, 1452), vihar elhárítására (1506).
Felhasználása szerencsétlenség (1460, 1466), dögvész, villámcsapás megelőzésére (1461).
Építőáldozat tárgya (1454, 1455).

A mátraverebélyi búcsújáráhely, templom, szentkút keletkezése, gyógyító forrsvize

290. Keletkezése: „...egy pásztor legeltette a nyáját, megjelent neki Mária és így szólt hozzá: Bűnbánat, bűnbánat térjenek meg a népek! Azért építették oda azt a templomot, Mária megjelenésére.”
291. Forrásvíz keletkezése: „Mikor üldözték Szent Lászlót, az ellenség már majdnem utolérte, amikor nagyot ugratott lovával és megnyílt a hegy mögötte, nem tudták tovább üldözni. A lova lábának, patkójának a nyoma még ma is meglátszik, onnan fakad a forrás, Szent László ugratásától.”
- + Mátraverebélyi szentkút vizének felhasználása óvó célú házszenntelésre (1468).
  - + A mátraverebélyi forrásvíz felhasználása gyógyításra (1015–17, 1026, 1039), rontás megelőzésére (1431).
Gyógyítás búcsúbamenéssel (994–997).

Szentelt tárgyak

- + Búza felhasználása termés biztosítására (774).
A barka sok legyet okoz (242, 243).
Búza és barka (1351–52), úrnapi sátorfü (1056, 1061, 1121, 1201, 1266–67, 1351–52) felhasználása gyógyításra.
Gyertyaszentelőkor szentelt alma, sütemény felhasználása gyógyításra (1229).
Gyertya felhasználása torokgyík megelőzésére (1417).
Gyertyaégetés halott mellett (502).
Gyertyaégetés haldokló fájdalomának könnyítésére (492, 493).
Égő gyertya felhasználása vízbefúlt halott megkeresésére (549).
Barka felhasználása legyek elűzésére (1469).

Gyertya (1503–5) és szentelt füvek (búza, barka, sátorfü: 1458) felhasználása villámcsapás (1457), házat érő baj, szerencsétlenség elhárítására (1457), tehenrontás megelőzésére (1441).
Szentelt kréta, *gréta* (614, 615, 629) és szentelt stóla (617) felhasználása éjjeli mise alatt boszorkány elhárítására.
Szentelt stóla felhasználása lidérc elpusztításához (695).

Imakönyv

- + Halott mellé teszik a koporsóba (503, 508).

Különböző foglalkozások

Kovács

- + Foghúzást (1225), disznóagyarazást (1273) végzett; birka és tehen hosszúra nőtt körmét levágta (1290, 1338).

Kéményseprő

- + Gyerekijesztő (685), a vele való találkozás szerencsét jelent (715), álmjósolás (726).

Koldus, szegény, „partikus kudas”⁽¹⁸⁾

- + Koldus- és szegénytetés a halott lelkiüdvéért (1529–33).
- + *Suszer*
Foghúzást végzett (1226).

Cigányasszony, vásároló idegenek (tótok, zsidóárusok, kékítő asszony)

- + A cigányasszonyt bűbajosnak, tudósnak tartják.
Gyógyít (991, 1091, 1285), a halott kérését közvetíti (1521), jósol (488).
A községben megforduló vásároló idegenek (l. d. 633).
Zsidó árus: gyerekijesztő (686).
Kékítő asszony: patkányküldés (1541).

Katonaság, katona

291/a „Aki burokban született, azt nem éri, nem fogja a golyó. Ikrek voltak, burokban születtek, sem őt, sem a testvérét nem fogta a golyó a háborúban.”

Bába

Kereszteletlen gyereket eltemeti (522).
A kereszteletlen gyereket megkeresztelheti: „*bábakeresztés*” (ld. 542).
Az újszülött első fürdetését végzi (1384).

Vándorgyógyserészek

- + Orvossággal gyógyít (1098).

Pap

- + Uj ház szentelése (1462).
Lidérc elpusztítását végzi (695).
Balázsáldást ad (1417).
Paptól kért szentelt stóla, kérta felhasználása boszorkány elhárítására (614–15, 617, 629).

Harangozó

- + Öngyilkosokat temeti (521).
Foghúzást végzett (1227).

Kocsis

- + Tudós kocsis megindítja a megállított kocsit (1535–39).
292. *Ördög hajtotta kocsi* – „Kiss Miklósnál volt béres az az ember. Lement Fogacsra a búcsúra. Hajtotta a két lovat, fogta a gyeplőt meg az ostort, aztán már meg volt halva. Az ördögök tartották, hogy el ne düljön, le ne essen a kocsirol.”

Juhász

293. *Tudós juhász* – „A juhász apáti öregember volt. Apám még gyerek volt és kérte mindig, hogy tanítsa őt is a tudásra. Azt mondta apámnak, hogy eriggy ki a Gulyásszögbe, állj fel egy kórera! Apám mondta, hogy nem bír el engem az! Majd elbír az téged! Majd gyün napkelet felől egy darázs és majd a szádba száll! Ugyanolyan tudományod lesz, mint nekem. Apám nem ment ki, félt.”
294. „Meg Szepesi Emán tud sokat ezekről a régi dolgokról. Az előtt a nagyapja juhász volt, és aszonta a gyerekeknek, hogy eriggy a gunyhóhoz, gyújtsál tüzet, majd mi is megyünk és ebédelünk. Aszonta a gyerek, hogy hát honnan gyújtsak tüzet, hát nincs egy szem tűzrevaló se! Majd lesz, mikorra odaérsz, majd lesz. Oszk akkorra ott volt két kocsikerék összetörve, ott volt a száraz tűzrevaló.”

Csikós

295. „Az én nagyapámmal meg az történt, hogy kijártak a lovakkal a gyepre legelésztetni éjszakánként, meg ünnepnapkor. Mondta, hogy volt a csikósok között egy, akinek delejes volt a szeme. Hogy felült a csikóra, de az addig nem tudott indulni, amíg az nem akarta.”

Méhész (pórujárt tolvaj)

296. „Volt egy méhész, mondták neki, hogy menjen haza, mert lopják a méhét. Nem ment ki, ült tovább a kocsmában. Egy köpüméhet emelt fel a tolvaj, de nem tudta letenni, addig fogta, amíg a méhész oda nem ért a kocsmából. Megkérdezte tőle, hogy hát te mit akarsz itt. Az meg rimázkodott, hogy engedje letenni a köpüt, eressze már el innen.”

Dinnyecsősz (pórujárt tolvaj)

297. „Cseléd volt a gyerek tanyán. Egy ember dinnyeföldje pont ott volt, de nem ment ki, otthonról őrizte. A gyerek meg kiment dinnyét lopni. A dinnyecsősz meg azt gondolta, hogy a gyerek addig nem tud onnan elmenni, amíg ő ki nem megy, ottmarad. De a gyerek gazdája azt mondta, hogy vetközzön le meztelenre, szaggassa meg a dinnye burkát! A dinnyecsősz meg nem tudott semmit se csinálni, mert a gyerek gazdája tudósabb volt nála.”

*Egyéb személyek**Férfi*

- + A vele való találkozás szerencsét jelent vásárramenet (714), reggel (713), újévkor (710). Borjú nemére jósló újévi hiedelem (145).

Asszony

- + Vásárramenet a vele való találkozás szerencsétlenséget jelent (714). Borjú nemére jósló újévi hiedelem (145).

Öregasszony

- + Baromfijóslás (223).

Fiatalasszony

- + Baromfijóslás (224).

Vendég

- + Vendég érkezésére utaló előjelek (736, 739). Vendéggel kapcsolatos hiedelmek (730).

*Emberi test, testrészek, váladékok**a) Testrészek*

- + *Fej* – fej felett végzett gyógyító eljárás (964, 944).

Haj, fejbőr

298. A kihullott hajat tilos tűzbedobni, mert kopaszon jár vissza a túlvilágról.

299. A kihullott hajat összegyűjtik és a halott mellé helyezik a koporsóba.

- + Hajnövesztés előmozdítása (756), kincsszerzés hajfogással (826), haj felhasználása szerelmi rontásra (838–39), gyógyításra (1057, 1270, 1287, 1357).

- + *Nyak* – gyógyítás nyaköntéssel (1024).
- + *Száj* – felhasználása tudásszerzésre (293).
A száj betegségei (366–75).
- + *Fülek* – esőjóslás fülvizsketésből (52).
Jóslások fülcengésből (735).
A fül betegségei (383).
- + *Szemöldök* – összeérő szemöldökkel kapcsolatos hiedelem (568, 855).
- + *Szemek* – jóslás szemvizsketésből (734).
A szem betegségei: 354–65.
Delejes szem (295).

Fog

- + A foggal született gyerekekkel kapcsolatos hiedelmek (486, 642–44, 665, 673, 709).
300. Az újszülött első fogát a szuszukóba dobta az anya; ezzel kapcsolatos cselekmény (757).
- + A fog betegségei: 378–80.
  - + *Arcégés* – jóslás arcégésből (738).
Az arc betegségei: 305, 306, 353, 350.

Orr

- + Orrvizsketésből jóslás (737).
Orr alatti (bajusz helyén) vizsketésből jóslás (736).
Orr betegségei: 382, 348.

Kéz

- + Tudásszerzés kézfogással, „a boszorkány kézfogással szerzi a tudását.” (582).
Visszakézből végzett cselekmények (631, 966–67, 970, 978, 1063, 1262, 1264, 1288, 1486).
Boszorkány elhárítása bal kézzel, visszakézzel (1483–84, 1486, 1488, 1495, 1499, 1500).

Hónalj

- + A lidérc hónalj alatt hordott tojásból kel ki (695, 697).

Csukló

- + Rontás megelőzése csuklóra csavart tárggyal (kisgyerek: 1383, 1386).

Tenyerek

- + Jóslás bal- és jobb tenyér vizsketéséből (733).

Ujjak, kézujjak

- Neveletlen ujj vérzésének felhasználása szerelmi rontásra (835).
- + Neveletlen ujj (946, 953, 957–58, 960), begörbített ujj (962), mutató- és középső ujj (951) felhasználása gyógyító eljárásoknál.

Láb

- + A boszorkány kifelé rakja a lábait (570).
- + *Köröm* – körömmel kapcsolatos szülőasszonyra vonatkozó hiedelem (745).

301. Az újszülött körmét egy éves koráig nem szabad ollóval vágni, csak harapni... „fogával harapta az anyja”.

Talp

Eső- és táncjólás talpvizsketésből (51, 732).

Köldöksinór

+ Az újszülötttel kapcsolatos terhes asszonyra vonatkozó hiedelem (560/a).

Burok

+ Burokban született gyerekekkel kapcsolatos hiedelmek (291/a, 644, 673, 709).

Pokla, méhlepény

+ Felhasználása gyógyító célra (1067).

Szeméremtest szörzete (ételbe vagy italba keverve)

+ Felhasználása szerelmi rontásra (836–37).
Megérintése rontás céljából (843).

Meztelen ülep

+ Rajfogás sikerének biztosítása (808), földbeásott kincs elátkozása (940).

b) *Váladékok*

+ *Anyatej* felhasználása gyógyításra (1034).

Takony

+ Gyógyító célú felhasználása (1152).

Fülpiszok

+ Gyógyító célú felhasználása (1108).

Köpés

+ Gyógyításra (993).
Rontás megelőzésére (1391, 1400, 1401).
+ *Fing* – aki kineveti, betegséget kap (375).

Hugy, vizelet

+ *Vi* zelet, saját vizelet felhasználása rontásra (887, 920), gyógyításra (1007, 1016, 1033, 1041, 1200, 1202, 1212, 1264, 1265, 1332).
Fekély gyógyítása székletelhagyással (845).
+ *Vérrel* kapcsolatos hiedelem (641).
Menstruációs vérzés (vörös borba keverve, pogácsába sütvé)
+ Felhasználása szerelmi rontásra (832, 834, 835–37).

Lélek

302. Halálkor „kileheli a lelkét az ember”.
303. „Mikor meghal, sóhajt egyet... kiszáll belőle a lélek a sóhajtással.”
304. „A lélek fehér galamb alakban távozik el a testből.”
- + Halott gyerek lelke (541).
Tudós lelke (675–76).

*Betegségek (19)*a) *Bőrbetegségek*

305. *Persegés, sömör* – Arcon, kézen jelentkezik. Gyógyítása: 1112, 1124.
306. *Szent Antal tüze* – „Fénylett egy nagy darabon az arca. Kemény volt. Kigyöngyözött, volt, hogy még a szempillája is beleöszült.” „Mégvörösödik ott a testrészt, tüzes lesz.” „A bőr ott veres, dagadt.” Gyógyítása: 952–53, 961, 975–77, 1135–38.
307. *Anyajegy*: „Én már láttam gombot is meg brosstút. Hogyha állapotos az asszony és valaki hozzáér, valami megnyomja a testét, akkor annak ott lesz a helye. Nem messze lakik az az asszony, nem is tudom megvan-e még a szemén az a gomb. Mert megnyomta az ura az ingje gombjával, megnyomódott így a szeménél és az meglátszott a gyereken a gomb helye. Annak a másik asszonynak meg a mellnél olyan van, akar a brosstú. Osztt olyan nyakat hordott a ruhának, hogy az ne látszon ki, mert az anyja olyan valakihez nyomódott, mikor terhes volt, hogy ott lett a testén a brosstúnek a helye.” Azt mondták, hogy hát mikor az édesanyja állapotos volt, valamihez hozzányúlt, valami idő volt ahhoz kötve, hogy mennyi ideig nem tudom, de ha azalatt valamihez hozzáért, odakapott vagy megütötte magát, akkor ugyanott lett a gyereken egy anyajegy. Valahogy volt ennek ideje, félidős után tán árt, de előtte nem.” „A legkisebb fiam anyajegy volt. Csövet pakoltam, s a cső az orromra ütődött, de nem nagyon. Ott lett a fiamnak anyajegy.”
- 307/a „Hát akit én ismerek itt Dósán az is olyan, így született. Hogy hát igaz-e az, mert hallottam olyat, hogyhát a pénz tetején feküdt. Azért lett tarka a gyerek, mert az anyja olyan állapotban pénz tetején feküdt.”
Gyógyítása: 1067.
- 307/b Terhességről nem tudva falat mos, lecsurgott a karján a piszkos lé, a gyerek ugyanazon a helyen anyajegy lett.
308. *Pokolvar*
„Lábon volt leginkább, sárgás, vizes hólyaggal kezdődött. Ugy nő (a hólyag), mintha csak fújnák fölfelé.” Gyógyítása: 949, 984, 1113–15.
309. *Ótvar*
„Piszkos a haja, feje, attól van... gyerekeknél fordul elő leginkább.” „A haja varas, megduzzad a fejbőr, sárgás az ótvar, levedzik...” Gyógyítása: 1020–22, 1105.
310. *Szeplő*
„Azért szeplős, mert olyanfajta a nép.” Gyógyítása: 954–55, 1139–40.
311. *Szemölcs, szemőcső*
„Születéstől kezdve az emberen van, és rajtam is van sok. Hogy mitől van? Az isten se tudja.” Gyógyítása: 950–51, 975, 1134, 1179.
312. *Fagyás*
„Ha kicsi a lábbelije, oszt meg messzi útra, az is rögtön megvan. Le volt fehéredve, feketedve. Azt nem érezte, csak nagyon fáj, ott nem fáj, ahol meg volt fagyva, csak körülötte.”

- „Az én nagyapámnak nem kellett volna már csak egy negyedóra és megfagy. Kint találták a határban. A szomszédja ment hazafelé kocsival, s ahogy megy az úton, aszongya mi ez a feketeség itt a hóba. Megállt a kocsit, megnézik, hát aszongya Szikszai Illés, így hittük a nagyapámat. Részeg volt szegény, oszt elesett bele a hóba, már belepte a hó majdnem...”
Gyógyítása: 1005.
313. *Égés, forrdzás* – Főzés közben megégette az újját, vagy leforrázta vízzel. Gyógyítása: 1075–76.
314. *Vágott seb, nyílt seb*
„Rozsdás szögbe lépett, mely az elevenbe ment. Fáj a seb, vérzik.” „Mevágja magát.”
„Kezét, lábát mevághatja hegyes, éles tárggyal.” Gyógyítása: 1027, 1118–23.
Rontás okozta seb gyógyítása: 995.
315. *Hólyag* (rontástól) gyógyítása: 989.
316. *Tyúkség*
„Olyan volt, akár a rózsa, annyira szét volt nyiladozva, olyan nagyszemű volt. Meg tele volt olyan fekete tövisekkel, nagy volt, fájdalmas volt.”
„A szerszám feltöri a bőrt. A tyúkség legteteje fekete, a széle fehérebb, mint a bőr színe.”
Kétféle tyúkség van: *töves tyúkség* és *futó tyúkség*.
„A töves olyan, mint a fejes gyűrű, mint a gyűrű fejei... a futó tyúkség az egyik helyen elmúlik, a másik helyen meg támad, a lábaszárán. A futó tyúkséget nehezebb elmúlasztani.”
Gyógyítása: 956–59, 979–982, 994, 1156.
317. *Tyúkszem, lábbelinyomás*
Tyúkszem: „...hát nem is annak nevezik azt, hanem *lábbelinyomásnak*. Nekem van a jobb lábamon, oszt a közepin úgy néz ki, mint a tyúknak a szeme. De ezt kiáсни nem lehet, én kiteptem, kiszakítottam. Rettenetesen fáj, de újra csak kinőtt. A tyúkszem a cipőről van, a lábbeliről.” „A cipő törte ki, bőrkeményedés.” Gyógyítása: 960, 1157–58.
318. *Kelés, kilis*
„Ha fekete a közepe, mondják, hogy rontás, mert ott a szeme annak, aki szemmelverte.”
„Bolya Julist meg arról nevezték el, hogy küldte a kiliseket. De hogy tudta az egészséges emberre ráküldeni a kilist, nem tudom.” Felvett valamit az útról és tele lett keléssel (ld. még 881–882, 888).
„Vérje megtörődik vagy megnyomja, megszúrja.” „Valamiképpen felgyűlik a test, ütéstől is felgyűlemlik olyan formára mint a galambtojás és tele van gennyel, míg ki nem gyűlik. Fáj, tüzel, lüktet.” „Törődött vér, megeröltetés, tört vér, összesűrűsödött lustaság.” „Megfázástól törődött vér, a bőr megdagad, véres, fáj.” „Attól van, hogy megnyomódik valahol a vér a testében, vagy valami pattanás megtámadja és az a rossz vér kilissé válik.” Gyógyítása: 992–93, 1013–14, 1089–95, 1187.
319. *Kelés fejen* – gyógyítása: 972.
320. *Fekély* – megszerzését és gyógyítását ld. 845.
321. *Csontkilis*
„Biztostüvel szűrtam össze valamit, azt mondja az édesanyám, hogy az ment bele, mikor kicsi voltam. Oszt mikor nagy lettem, nagyjány, férjéhez mentem, akkor ütött ki rajtam, kijött a csont.” Gyógyítása: 1071.
- 321/a *Vérkelés* – gyógyítása: 1180.
322. *Tályog* – gyógyítása: 1142.
323. *Darászfészek, feneketlen kelés, golyva*
„Olyan, mint a kelés. Sok fia volt, sok jön ki együtt.” „Úgy nevezték hogy feneketlen kelés, vagy darászfészek. Annyiban különbözött a keléstől, hogy nagy volt, egybe volt az egész

- kikelve.” „Nyakon szokott lenni, a tarkón.” „A golyva nyakon jön elő, nagy, csúnya kelés.” – Gyógyítása: ld. kelésnél.
324. „*Törés*” (lábón)
„Az a kemény föld megtörte, mert ezelőtt meztláb jártunk nyáron, mikor summások voltunk. Sima volt és fájtt nagyon, kemény. Mikor már megérett, sárga volt, és előtte kemény volt, meg viszkedett nagyon.” Gyógyítása: 1152–54.
325. *Tallóvar*
„A lábszára mind kipattogott, egyik, a másik után. Jaj, itt volt, aztán ott lett, amott, úgy hitták, tallóvar, azelőtt, nyáron mondták, hogy tallóvaras. Hallottam többtől, hogy tallóvaras a lábam.” Gyógyítása: 1141.
326. *Vágás, szúrás, vérzés*
„Megszúrta tüvel vagy valami hegyes dologgal, vagy megvágta magát késsel... leginkább kézen, lábon volt. Vérzett nagyon, fájtt.” Gyógyítása: 1162–1170, 1173.
327. *Kutyaharapás* – megállapítása: 941, gyógyítása: 973, 1097.
328. *Útés*
„Elesik, megüti magát, lehorzsolja a bőrt a térdéről, kezéről.” Gyógyítása: 1159–1160.
329. *Kihasadtt láb, talp, kirepedtt sarok*
„Van aki hajlamos rá, hogy nyáron kirepedezik a sarka. Kati néninek mindig kireped a sarka. Egész behorpad úgy, hogy majdnem vérzik.” – „Durva csizmaszár, amit nem kennek soha, csúnyául, rosszul varrt varrás. Vérzett a láb, tüzes lett.” Gyógyítása: 1025, 1117.
330. *Kicserepedett láb* – gyógyítása: 1016.
331. *Repedt ujj* – gyógyítása: 1178.
332. *Szálkás ujj, meggyült ujj, gyulladás*
„Itt a padlón szedtem már fel a pokrócot, hogy majd rázom már ki szombati nap, takarítok, aláment ez a festett szálka, oszt be ideáig a körömházig. Csudára fájtt az is. Fájtt ideáig hasogatott fel a könyökemig-e.” Gyógyítása: 1078, 1100, 1126–27.
333. *Tövis, szálka talpban*
„Nekem is volt egy hónapig a talpamban. Mert mikor mentem ahhoz az asszonyhoz, hogy majd visszük a géphez az ebédet, hát persze ahogy mentem az úton, úgy véggel állhatott felém a földbe. Ahogy léptem meztláb, az teljesen begyűtt a bőrbe, a lábamba. Abba a hajlásba, ami középen van a lábunk talpán, abba esett. Ériztem annyira a fájdalmat és egy hónap alatt megennyesedett, oszt olyan szépen kigyült. Meg az öcsémnek majdnem keresztülment a lábfején a koronafatövisk, annak is egy hónapig volt a lábában.”
334. *Daganat* – gyógyítása: 983, 1010, 1072–73.
335. *Daganat rándulástól* – gyógyítása: 1181.
336. *Viszér*: „Kidagadtak a lábán az erek, alig bírt menni.” Gyógyítása: 1175–76.
337. *Kipattogzott kéz*
Lóganajtól kipattogzott kéz: „Volt olyan is, hogy mikor tapasztott, a lószart dörgölte, azt mondták, hogy megfertőzött a lóganajtól a keze és akkor kipattogott. Mi kocsiszámra hordtuk a lóganajt, oszt mégse lett semmi bajom se tülle.” Gyógyítása: 1080/a.
338. *Mérges légycsípés*
„Egy nagy mérges légy szállt, mikor gyűttem édesanyáméktól. Oszt a lábamra rászállt, de az úgy beleeresztette a fullánkját, hogy így volt széttéve a szárnya csúnyán, mérgesen. Olyan fájdalmam lett, hogy alig tudtam hazajönni, innen csak a falu széliről. Jaj, de fájtt, de fájtt. Hazagyűttem, oszt mondtam, jaj nekem ángyom, jaj de fájtt a lábam! Egy mérges légy lehetett, mert úgy fájtt. Feldagadtam, megkékültem.”
„Nem lehet tudni, hogy miről száll az emberre, ha olyanról száll, akkor veszélyes.”
Gyógyítása: 1099.

339. *Méhcsípés, méhcsípás*

„Olyan is volt, aki meg is halt. Másodszor csípte meg életében a méhecske ugyanott és el is vitte a méhcsípás. Egy méh megölt egy embert.” „A méhcsípás meg az én menyemen történt már kétszer. Tavaly nyáron is. Aszonták neki, ha harmadszor is megcsípja, halálos.” Gyógyítása: 1101–1104.

340. *Fejzetvesség, főtetű*

„Ha a fejben egy-kettő volt, az is meglátszik, mert olyan helyre megy, hajszájra mászik.” „Hát ha véletlen ótvaras, aztán nem tudják a haját úgy fésűlni, tisztítani, ahogy kell, akkor meglepi. Mikor az embernek benne mozog a fejében az a csúf féreg, viszket.” Gyógyítása: 1143–47.

341. *Viszketegség (lábon) – gyógyít ása: 1040–41.*342. *Tyüktetű, szaladó tetű*

„Belemegy az emberbe, de az nem marad meg, úgy szaladozik, nagyon rossz. Kicsi apró, mint a gombostűhegy, szalad, szalad az emberen.” Gyógyítása: 1040/a.

343. *Hóttetem*

„Tudja-e minő volt? Olyan, hogy valakin daganat volt a hátán a mellein vagy a fején, azt hitták hóttetemnek. Má ma rákgyanusnak mondják, ami azelőtt hóttetem volt.” Kelés, seb annyira elfajulhat, ha nem gondozzák, hogy hóttetemmé válik „külső rák” lesz belőle.

344. *Kopaszság: „Azt mondták, hogy az anyja, mikor terhes volt, tőköt lopott, azért lett kopasz, úgy született. Vagy uborkát lopott az anyja...”*345. *Iz, rosseb, vadhús*

„Hát én csak annyit tudok mondani, hogy az az eleven húst eszi. Íznek mondják, de mondják ezt rossebnek is, meg vadhúsnak, hogy valahol a hús el van vadulva, mert a vér nem keringeli, a vér oda nem megy. Ahová a vér nem férkőzik hozzája, ott keletkezik az. Úgy is mondták, hogy *beleesett a vadhús*. Ha valamit nem kezeltek ki, ha seb volt, no aszongya evvel is el kell menni, mert beleesik a vadhús. Az a testrészt olyan vörös volt vagy olyan kéktarjagos. Aszonták, hogy beleesett már a vadhús.” „Hogyha megszúrta a lábát, azt kapott. Még magától is fáj, különösen ha hozzáért valami, akkor még a falat is rágtá az illető.” „Átkozódásokban ismert: „Az íz egye meg a májadat!” „Rosseb rágja ki a beledet!” Gyógyítása: 1161.

346. *Rühesség, rüh*

„A rüh az hólyagokkal, apró kiütésekkel jött fel, annyira viszketett. Minél jobban vakarták, annál jobban viszketett... a piszoktól volt.” Gyógyítása: 1048. Megelőzése: 1414–15.

347. *Megdagadt mell (férfi), kiveresedett mellbimbó*

Megszopta a boszorkány. „Kiveresedett a mellbimbója, olyan lett a mellye, mint a nőé.” (873–75) Gyógyítása: 990, 1059.

348. *Súly*

„A súly az orron van. Olyan rothadásféle.” „Ha valaki sok vöröshagymát eszik, megpirosodik az orra neki. Soknak kipattog az orra tőle, a vöröshagymától, súlyos lesz.” A súlyosnak az orra „mindig körül volt olyan hólyagformával, meg mindig meg volt vörösödve, feketedve”. „Az az orrából beszél, nem tud rendesen beszélni. Nem tisztán beszél, súlyos. Mert az orra nem jó, nem rendes.” „Fulladásféle volt, alig tudtak beszélni.” Gyógyítása: 949.

349. *Koszmó – „Valamikor a kisgyerekeknek volt... akar a sapka, úgy ráragad a feje tetejire a koszmó... piszoktól, hanyagságtól van... a feje tetején jobban.” Gyógyítása: 1096.*350. *Felégette a nap az arcát – gyógyítása: 1007.*351. *Pállott ujj – gyógyítása: 1110.*352. *Pállott ágyék – gyógyítása: 1110.*353. *Csúz – gyógyítása: 1003.*

b) *A szem betegségei*

354. *Bandzsalság*
„Ha a gyereket felülről nézik, a háta mögül, bandzsals lesz.” Megelőzését 1394.
355. *Csipa*
„Gyenge a szeme vagy keveset aludt. A szem sokszor összeragad tőle. A könny megsűrűsödik, oszt megszárad.” „Mikor alszik vagy nagyon sokat pislog, attól is megvan. Vagy ha a szeme fáj, akkor is csipás. Igencsak előfordul az gyenge szemnél is. Némelyik fehér, némelyik sárga, van az mindenforma. Ha fáj a szeme, akkor is csipás nagyobb darabon.”
Gyógyítása: 1004.
356. *Szemfájás*
„Egyik sokat olvasott, a másik sokat sírt. Az is megvan, ha gyenge a szeme.” Gyógyítása: 1032–33, 1130–32.
357. *Szemfájás csecsemőnél* – gyógyítása: 1034.
358. *Szemgyulladás, véres szem:* „Ráhúzódik a vér a szemére.” – gyógyítása: 1031, 1054, 1171–72.
359. *Szemszúrás, szúr a szeme* – „Gyenge a szeme, rásüt a nap, sötét foltokat lát.”
Gyógyítása: 1133.
360. *Árpa*
„Valahogy melegségtől is lehet vagy beleszállt valami a szembe. Olyan, mint a pattanás, a szeme alján. Azt mondják árpa, pedig csak lustaság volt benne.” „Ha valakinek árpa nőtt a szemén, mondták, hogy *nemsoká lehet már aratni.*” Gyógyítása: 945, 969–71, 987, 1002, 1068–69.
361. *Szembe esett tárgy* kiszedése: 1128–29, 1224.
362. „*A koraszülött gyerek* akkor nyitja ki a szemét, amikor eljön a szülés rendes ideje, addig csukva, zárva a szeme.”
363. *Farkassötétje, farkasvakság*
„Az enniavalójából hiányzott valami, ezért kapott farkassötétjét.” „Az meg úgy született, hogy estefelé már nem lát. Itt is cigány van olyan, akik este nem látnak, egy pár cigánycsalád.” „Nem jól eszik, nem olyat eszik, amelyet kellene.” „Én azt mondom, ha nehéz batyút visz az ember, oszt meghúzódik a szemzsinór, attól is lehet.” Gyógyítása: 1231.
364. *Hályog* – „Nem lát arra a szemére, ráérezkedik a hályog.”
365. *Vakság* – gyógyítását ld. 681, 996, 1039.

A száj, torok, fül, orr betegségei

366. *Pállott száj*
„A szája vége sárgás, pirosas, olyan mint a tökös vereb, akinek a szája kipállik. Mint a kis verebek, akik kikeltek és még nem tud repülni, azért tökös. Annak is olyan a szája, ilyen vastag fehéres, az embernek is, aki pállott szájú.” „Vannak olyan szájfájások, akkor aztán nem jó akárki után innya, mert akinek olyan a szája, az megkapja, ivás után. Amikor mink is summások voltunk, ittunk egyik a másika után. De nem is a fiatalok, hanem az öregek, azok ezelőtt bagóztak, az persze, hogy bűdös, és ha azután iszik, könnyen megkapja.”
Gyógyítása: 1108–1109.
367. *Ferdeszájú, félredáll a szája:* „Ha valakit forgószél érint, annak félreáll a szája.”

368. *Büdös száj*

„Én is mikor summás voltam és vasárnap ebéd után citeráztattak, táncoltak, én is táncoltam egy legénnyel, de nem tudom mitől volt olyan büdös a szája, a fogátúl vagy a gyomrátúl támadt-e.”

369. *Zsébre, szájpenész, zsémbes száj (csecsemő)*

„A csecsemőknél azért fordul elő, mert erős a tej, amit szopik.” „Kicsiknél fordul elő. Megszopja azt a tejet s véletlenül az anya elfeledkezik megmosni a gyerek száját. Szájpadlása meg a nyelve penészes lesz, úgy annyira, hogy nem bír szopni. Fehér, rárakódik a tej a szájára s kieszi alulról, aztán kisebesedik.” Gyógyítása: 990, 996, 1030, 1177.

370. *A száját kihányja a hideg*

„Ha valaki hirtelen eszik valamit, akkor a szája kipattan.” „Ha valami rossz gyümölcsöt eszik, akkor nem bírja a bél s kiveti a száját. Ha kihányja, hideg gümő van a szájon. Néha fehéren megy ki, néha meg piros. Mikor kint van piros, mikor bevaradzik, akkor sárga a var és fáj.” „Ha valamit jóízűen és sokat evett, főleg ősszel. Hólyag van a szájon, ha nem szárítják le, var lesz belőle.” Gyógyítása: 1028, 1125.

371. *Szájgyulladás, hólyagok a szájban:* Gyógyítása: 1029, 1053.372. *Cserepes száj*

„Hátha kint van határban, gyenge a szája, oszt a széltől kirepedezik.” Gyógyítása: 1070.

373. *Nyálfolyós gyerek*

„Hát ha valakinek gyütt a foga, folyt a nyála.”

374. *Ínygyulladás*

Ínygyulladás, szájpaddás felhólyagzása (foghúzás után visszamaradt gyulladás) – gyógyítása: 1012, 1088.

375. *Finkő*

„Ha valaki fingott s a másik kinevette, aki kinevette, az kapta meg a finkövet. Fáj, a nyelve hegyire ül az embernek, olyanforma, mintegy kukoricaszem, csakhogy a nyelve hegyére kukorod, oszt ott van. Nem színnel játszik, csak fájdalommal. Csakhát pirosabb, mint a nyelv, mert a nyelvtől kicsücsörösödik, fáj.” „Nyelven szokott lenni, kineveti, hogyha valaki fingik.”

376. *Torokfájás, torokgyulladás*

„Az is csak a megfázástúl van. Ha valaki nagyon szomjas, csak úgy igyon, ha megy tovább. Mert ha akkor iszik, mikor hazatér, nagyon megbetegszik ám a hideg víztül. Ha az ember megy valahová tovább és szomjas, keveset igyon. Mert ha megállapodik, tovább nem megy, akkor ne igyon hideg vizet. Volt itt egy ember, aki kutat ásott, melege lett, akkor megitt egy pohár vizet és el is patkolt.” „Megfázástól van, nehezen tud beszélni, belülről vörös a torka, tüzes a torka.” „Ha kitakarószik vagy ha jó nagyot iszik, attúl is megvan.” „Bedagad és nem tud beszélni.” Gyógyítása: 1037–38, 1049, 1148–1151.

377. *Torokgyík, torokhólyag*

„Az nagyon sok gyereket megfojtott. Mert a torkára támadt a hólyag, nem fakadt el, aztán meg is fojtotta. Azelőtt nagyon sok gyereket elvitt a torokgyík, az veszedelmes betegség volt.”

„Hazajöttünk nagy melegen az aratásból, oszt nagyon melegem volt. Meghúztam a hideg kútvizet. Eresztettem a köcsögbe, amiből iszunk, oszt úgy elvettem, hogy nem tudtam semmit se szólni. Oszt hólyag nőtt, mintegy nagy halpukkantó, úgy nézett ki. Egyik vége vastag, gömbölyű, a másik meg hosszú. Oszt a torokba volt lenyúlva, ezért nem tudtam szólni.” Akkor úgy nevezték, hogy hólyag, pedig már akkor se az volt, hanem mandula. Csupa genny volt a torok. Olyan mint a borsöprő, gennyes lutaság, véres.” „Megfázott, hólyag lett rajta, fullad, nehezen kap levegőt.” Gyógyítása: 1188. Megelőzése: 1416–17.

378. *Fogfrász* (gyerek)
„Ha nő a gyerek foga, akkor kaphat fogfrászt. Vigyázzatok rá – mondták – mert fogfrászt kap! Görcshúzással jár.”
379. *Fogfájás* – „A rossz fogak okozzák.”
„Az ajkak megdagadnak” – gyógyítása: 946, 1084.
380. *Férges, lyukas fog* – gyógyítása: 1081–83.
Foghúzás: 1225–1227.
381. *Állkapocs fennakad*
„Ha valaki nagyon ásít, fennakad az állkapcsa.”
382. *Orrvérzés* – elállítása: 1024, 1234.
383. *Fülfájás* – gyógyítása: 1008, 1085, 1182.
384. *Féltrenyelés*
„Nagyanyám aszonta, hogy *másik düllőre akart menni!* Hát ha valaki sietett enni, akkor fordult elő.”
385. *Némaság* – Néma lesz az a gyerek, akinek az anyja terhesség alatt kemencébe bújt tapasztani. Aki visszafelel a boszorkánynak, megnémul: „Meg itt van ez az Ugróci. Az néma. Azt is úgy megrontotta, hogy nem tud beszélni. Mer az tán meg kiszólt. Mert az olyannak nem jó még kiszólni se.” (ld. 425)

Belső, szervi betegségek

386. *Növekedés, növés*
„Nem jó keresztüllépní senkit se, se embert, se állatot. Ne lépj át, mert nem nyövök!”
(ld. még 392)
387. *Nehezen beszélő gyerek*
Gyógyítása: 1213.
388. *Gilisztás ember*
Gyógyítása: 1195–96.
389. *Sántaság*
A boszorkány kicsavarja a lábát: „Lószar Sánta meg azért lett sánta, mert az ilyen, mint az én gyerekemet meg akarta rontani, aztán kicsavarta a lábát, úgy koldussá tette.”
Okozhatja rosszul ragasztott pióca is (ld. 1184).
„Hát sok úgy született. Úgy is volt, hogy az anyja letette valahová, elment dolgozni, a gyerek leesett, oszt kificamodott a lába, nem vitte mindjárt orvoshoz, oszt csak sánta lett.”
„Az én anyósoméknál látta azt a kis görbe susztert. Hát az se úgy született. Az kiesett a bölcsőből. Aztán azért olyan nyomorult, nem úgy született az se. Ezelőtt olyan ringó bölcsők voltak, madzagot, görcsöt kötöttek rá, oszt úgy ringázták. Könnyen kiesett belőle, aztán valami törése lett neki vagy láb, vagy kéz.”
Gyógyítása: 1026.
390. *Bénaság, nyomorék*
Ha a terhes anya megbámulja a torz, nyomorék embereket, olyan lesz a gyereke.
„Mikor 31-ben Verebélyben voltam, féltek, hogy majd valakit megbámulok. Sok nyomorék volt, hogy majd olyan lesz a gyerekem. Volt Dózsán, aki békafejú gyereket szült, mert megbámulta, el is pusztították.” „Eg yik megkapja, a másik vele szület. Ez is itt a szomszédban szép kislány volt, meg okos is, az is amikor menne be az ajtón, elesett. Szegénynek annak is meg van bénulva a teste.” (ld. 425) „Aki meglesi a (lucaszék készítő) boszorkányok útját, azt megnyomorítják, örök életére nyomorékká teszik, bele is hal.” (ld. 560, 610, 621)

391. *Sorvadás, elszáradás*

Aki a boszorkányok útját kilesi, elsorvasztják, elveszik az erejét, kiszárad (585).

392. *Köszvény*

„Kigyűtt a hátán a köszvény. Ha kiskorában kapta el, akkor kicsi is maradt, ha akkor kerül a hátára, nem nő tovább, kicsi marad teljesen. *Kiütte a hátát a köszvény*, azok púposak. Nem fejlődik tovább, kicsinek marad.” „*A köszvény kiverte az ember hátát*, úgy, hogy meggömbült. Az úgy ment, hogy csak épp a földbe ment már, olyan csepp volt.”

„Megfázástúl van.”

Gyógyítása: 949, 1045.

393. *Hideglelés, – rázás*

„Hogyha valakit csütörtökön lel ki a hideg, az halálos. Az a veszélyes, akit csütörtökön lel ki legelől a hideg.” „Nem jó ennivalót ett, oszt attól leli a hideg.” „Attól is megvan, ha zöld almát eszik vagy zöld gyümölcsöt. Vagy megfázik valaki, nagyot iszik, meg van az még a kött tésztától is úgy, hogy melegében eszi és jól lakik.” „Hát ha valamit jóízűen eszik, csak egy harapástól is megvan. Vagy ha nem esik jól, attól is megvan. Hányingerek vannak, meg minden eléveszi, oszt ki meg nem gyön.”

„Ha a fájós kart megnyomkodták, attól is hideglelést lehetett kapni.”

Gyógyítása: 1201–1202.

394. *Rángógörccs*

„Fejfájással kezdődik, eszméletlen, összehúzódik az ember teste, rágia a nyelvét.”

395. *Izület*

„Átfáztak a csontok, fájnak a végtagok, nem tud járni.” Gyógyítása: 1042–44.

396. *Elállt vizelet* – gyógyítása: 1189.397. *Sárgaság*

„Ha valaki benéz a halottas ház ablakán, sárgaságot kap.” „Ha úgy megy el halotthoz imádkozni, hogy előtte nem mosdik meg, sárgaságba esik.” „A halottmosóvízbe nem szabad belelépni, mert az is sárgaságba esik.” „Sárga lesz az arca meg a szeme is.” „Ha olyanra nézett, aki sárgaságba volt, elkapta tőle ránézésre is.”

Gyógyítása: 1216.

398. *Heptika, száraz heptika, tüdőbaj*

„Az én apám, mikor katona volt, itt volt Jászberényben a huszároknál. Oszt a jászberényi állomástól a laktanyába 90 kiló edényt szállított. Oszt valahun, valamelyik kocsmánál megállt. Levetette a hátáról valakivel, mert egyedül nem tudta levenni, nehéz volt, oszt bement a kocsmába és megitt egy üveg sört, jól lehűtött hideg sört. De egy hajtókába lehúzta. Oszt ettől kapta a száraz heptikát, megégette a belső részét. Lehűtötte a tüdejét úgy, hogy mindig köhögött. De nem gyűtt tőle semmise, nem köpködött, csak mindig köhögött. Ezt nevezük száraz heptikának, hogy leforrázta a belső részét.” „Abba is hányan meghaltak, mert hát nem is gyógyították, meg nem is tudták, hogy milyen, azt mondták száraz heptika ezelőtt, heptikásnak hívták.”

Gyógyítása: 1200.

399. *Tüdőgyulladás* – gyógyítása: 1155.*Szélérte, megütötte a szél (agyvérzés)*

400. „Agyvérzést kapott, oszt akkor hirtelen meghalt. Aszonták szél érte, ezelőtt még úgy hívták, hogy megütötte a szél.”

Gyógyítása: 1186.

401. *Magas vérnyomás*
 „Régen én nem hallottam a vérnyomásokat.” „Hát kinek milyen természete ahhoz a vérhez. Nemcsak attól van, hogy valakinek sok a vére, hanem sokszor az egyiket az ideg is felrázza, a másikat meg az erős munka. Oszt az a kicsi vére mind felgyűn a fejibe, oszt az már magas vérnyomás. Már akkor nem jól kereng az erekben a vér.” Gyógyítása: 1210.
402. *Vérszegénység*
 „Az is az élettől, a fázástól van. Voltak olyan gyerekek, akiknek kevés volt az enivaló, nem evett annyit, amennyit kellett volna, oszt persze vérszegény. Olyan, mint akiben vér sincs, sovány, csak a szemét kell lefogni, olyan fehér sápadt.”
403. *Álmatlanság (gyerek)*
 A sírós gyerek álmatlanságban szenved. „Ennekem sok tejem volt, de nem volt hasznos, éhes volt a gyerekm, álmatlanságban szenvedett. Olyan volt a tejem, mint a rossz tehennek, nem volt fölös.” Gyógyítása: 1191. Megelőzése: 1392.
404. *Nehéz vizelet*
 „Mégfázástól van.”
 Gyógyítása: 1019, 1046.
405. *Véres vizelet*
 „Az is megfázástól van. Hi deg földre ült le és az alfele felfázott. Fájt az öle, véreset vizelt.”
 Gyógyítása: 1050, 1055.
406. *Ágybavizelés*
 „Felfázástól van, gyenge a vese és nem tudja tartani.”
 Gyógyítása: 1189, 1228.
407. *Aranyér*
 „Az erős széklettől van. Megfázás, meg hideg szék, meg amit ezelőtt összemézitlábaskodtunk, ezelőtt nem volt cipőnk. Elmentünk summásnak és gyalog mentünk végig meztláb. Reggel korán reggel harmatban mentünk ki meztláb dolgozni, és könnyen megfázott az ember. Meg mikor áldott állapotban van valaki, akkor a székelet is erősebb, tán az hozza elő az aranyeret.” „Aki aranyeres annak nem is nagyon lehet huzamosabban ülni. Olyan munkát kell csinálni, hogy többször álljon.”
 Gyógyítása: 1000, 1051.
408. *Székletszorulás*
 „Olyat evett, amit nem kellett volna, vagy többet, mint kellett volna.” „Olyat eszik, hogy nem tetszik a gyomornak, megakad.” „Fájt a hasa, az egész testét elállta, csak jajgatott.”
 Gyógyítása: 1217–1219.
409. *Hasmenés (csecsemőnél)*
 Szemveréstől – (ld. 857, 859)
 „Az anya, mikor szoptatós volt, olyasmit evett, amit a gyerek nem bírt. Az anyának ilyenkor nem szabad babot, káposztát, krumplit enni, ettől hasmenése lesz a gyerekek.”
 „A gyereknél a melegség is előhozza.” Gyógyítása: 1087, 1197.
410. *Hasmenés (felőtttnél)*
 „Éretlen, zöld gyümölcstől, vadgyümölcstől, vadgesztenyétől, vadkörteétől kapta, nagyot ivott rá.”
 Gyógyítása: (1198–99)
- 410/a *Hasfájás* – gyógyítása: 1009, 1086, 1197.
411. *Sérv (kisgyereknél)*
 „Ha sokat sír a gyerek, sérvet kap.”
412. *Kelevény (gyereknél)*
 „Ezelőtt sok gyerek meghalt kelevényben. A kis arca, mikor meghalt, olyan kék tarjagos

volt.” „Nem tisztult ki a gyerek, *elfojtotta a kelevény*.” „Annak ki kell jönni, de volt olyan gyerek, akit elvitt, mert nem bírta kicsúnyítani.” „Azért rosszak a gyerekek néhány hónapig, míg ki nem jön a kelevény belőlük.”

413. *Rendszertelen vérzés*

„Mégfázástól van, nem rendszeres időközökben van a vérzés.”
Gyógyítása: 1052.

414. *Meghülés, hülés*

„Sok minden okozhatja. Betakarózik a dunna alá és utána hideg a szobája. Vagy ha kint dolgozik, rá van melegedve a ruha és az eső ráesik, megázik. De úgy is megvan, ha melege van s lefekszik a földre, és meghül.” Gyógyítása: 1011, 1041, 1203.

415. *Tüsszentéssel kapcsolatos egészségvarázslás (758).*

416. *Himlő*

„Rossz vér okozza.” „Olyan, mintha be lenne tapasztva sárral.” „Viszket, ha lekaparja rücskös, ragyás lesz a képe.” kétféle himlő van: *fekete* és *bárányhimlő*. A bárányhimlőt gyerekek kapják el. Nagyon viszket. Gyógyítása: ld. 1232; megelőzése: 1414–15.

417. *Angolkóros gyerek*

„Nem fejlődött, olyan idétlen volt, csak a feje nőtt.” „A menhelyi gyerekek közt nagyon sok volt.” „Nagy volt a fejük meg a hasuk.” „Nehezen tanult meg járni, 3–5 éves korában.”

418. *Csonttörés, lábtörés* – gyógyítása: 1235.

419. *Ficam, csiszamlás, lábcsiszamlás, vállcsiszamlás*

„Megrántotta és kiment a helyéről a keze vagy a lába.”
Gyógyítása: 998, 1083/a.

420. *Ajulás* – gyógyítása: 1190.

421. *Csuklás*

Ha valaki csuklik, mondják, hogy emlegetnek.
Gyógyítása: 1192.

422. *Fáradtság*

Gyógyítása: 1077.

423. *Holdkóros*

„Lecsalta a hold az ágyról. Volt olyan, hogy a templom gerincén ment végig. Azt mondták, hogy ne szóljatok hozzá, mert leesik.” „Volt, aki a kaszák közt ment vigyázva, kint a hártárban. Kint dolgoztunk és felérettünk rá, hogy ott sétál a kaszák közt.”

„Ismerted Vasas Jóska? Az gyerekkorában marhás volt egy szomszéd tanyán. Aztán éjszaka mindég felkelt és ment. A gazdának volt egy legényfia, az is az istállóban hált, de hát ugye nem szólt rá. Egyik éjszaka a legény odahúzta a nyoszolyát az ajtó elejbe, hátha nem megy ki. De kiment, kibújt a nyoszolya alatt. Nem lehetett rászólni, mert hirtelen felérez, megijed. Aztán mondták neki reggelként, hogy Jóska, hol voltál az éjszaka? Hát aszongya, sehun, feküdtem. Dehogy feküdtél, hát járkáltál. Ugye ő nem tudja.” „Aztán volt egy másik aszszony, azok is tanyán laktak, az még a szárkup tetejére is felment éjszaka. De nem szóltak neki, csak kísérgettek, hogy ugyan mégis valami kútba bele ne essen. Az egész határt összejárta, a temető végit.”

Gyógyítása: 1233.

424. *Ijedtség*

Gyógyítása: 1204.

425. *Váltott gyerek*

„A váltott gyerek nagyon csúnya. Annak a lelkét csak az ördögök ismerik.” „Az elcserélt gyerek nem fejlődött, kicsi, ráncos maradt.” „Néma, nem tud beszélni.” „Ha valakinek nyomorék gyereke született, azt mondták, hogy ki lett cserélve.”

Váltott gyerek megszólaltatása (997) és visszacserélése (992).
Kicszerelés megelőzése (1375–77).

426. *Megdagadt has*

„Ha valakinek megdagadt a hasa kimondták, hogy *vizibornyút ivott*, az nőtt meg benne. Kifúrta a hasát, meghalt.” (ld. még 474)

427. *Frász*

„Az kapja meg, aki állandóan mérgeskedik.” A cigányok szitkozódnak úgy, hogy *menjen rád a frász!* A frász törjön ki! Törjön ki a frász! Törjön ki rajtad a frász!

+ Fogfrász (ld. 378)

428. *Nehézség*

„Azt is csak úgy mondták, hogy a *nehézség üssön meg, tudod-e!*”

429. *Fene*

„Mondják, hogy *egye meg a fene a pofádat!* – de aki mondja, se tudja, hogy mi az a fene.”

430. *Elmehibás, meg van háborodva, vértolulása van, bolond*

„Elmehibás lesz a gyerek, akinek részegen közöszülnek a szülei.”

„Volt egy szoptatós asszony és kiment a nagy melegbe szénát gyűjteni, s valami vér felhalt az agyába neki, megháborodott.” „A legtöbb vele születik, elmehibás. Nem lehet rajta segíteni.”

A falu bolondjai:

„Pap Örsi is bolond volt. Tele volt a blúza eleje gömböstüvel. Hát szóval nem volt igazi. Mi meg gyerekek folyton kísérettük, hogy Pap Örsi, adjál gömböstűt! Aztán aszonta, hogy azonnal, azonnal, azonnal! Ilyen sebesen beszélt. Aztán szedte kifelé a tüket, hirtelen meg aszonta, hogy nem adok, nem adok, nem adok! Mindet beszúrkálta újra a blúza elejibe, de az tele volt gömböstüvel. Így kísérettük a faluban.”

„Meg volt egy másik is. Azt meg úgy hívták, hogy Kos Ferenc. Annak meg a fejibe három-négy kalap volt, tojjúval. Meg nagy bot nála. A fiatalok meg ellenkeztek vele – mi nem, mert mi gyerekek voltunk, féltünk tőle – kiabáltak neki, hogy kuzsu, kuzsu, be ne nézz az ablakon! Mert benyomta ám bottal az ablakot, nem készült, hanem már be is nyomta.

Csúfolták a gyerekek is, hogy kuzsu, kuzsu, adjál kalapot! – mert mondom három-négy kalap volt a fejibe. Járt a falut, az egyik úton fel, a másikon le, és volt nála mindég egy nagy bunkósbot. Nem bántott az senkit, ha nem szóltak hozzá, de ha megharagították, odavágott ám.”

„Meg volt Bolond Jóska is. Úgy hívták Bolond Jóska, de az oszt tiszta bolond volt. Ha ment az úton, s akik véletlenül kívül ültek a ház előtt, akkor hijj! aszongya, és jól hátbanyomta. Arra is emlékszek, hogy a mi házunk előtt volt egy vasáros bolt, oda meg behajított egy követ. Ezelőtt még nagy csigáslámpások voltak és összetörte a fedelét. A zsidó meg kijött szíjustorral és jól megcsapkodta a lábaszárát. Annyira megjijedt, hogy nem mert arra jönni, de nagyon sokáig. Ha arra volt dolga, mindig a mi ablakunk előtt került, hogy ne kelljen a bolt előtt elmennie.”

Megelőzése: 1395.

431. *Fejfájás* – gyógyítása: 1079–80; megelőzése: 1412–13.432. *Köhögés*

„Megfázástúl van.”

Gyógyítása: 1205–9, 1223.

433. *Sírós gyerek* (csecsemő)

Gyógyítása: 1215.

434. *Betegség általában*

Gyógyítása: 1229–30.

Női bajok

435. *Anyatej elapad, nem szopik a gyerek*
„Ha valaki keresztülnyúl a gyerekágyas asszonyon, elapad a teje.” Rontás, szemverés következtében is elapadhat a tej.
436. *Anyatej elapasztása, elválasztás* – ld. 968.
437. *Mellbimbógyulladás*
„Okozhatta rontás is.”
„Vagy ha ráfeküdt és megnyomódott.”
438. *Méhe lecsúszott*
439. *Fehérfolyás*
„Erősebb, mint a piros, mert eszi az ember lábát.”
Gyógyítása: 1006, 1194.
440. *Magzatelhajtás* ld. 999, 1023.
441. *Üszög*
„Ha az asszony sokat betegeskedett terhesség alatt, a gyerek üszöggé vált benne. Mint a tojás, olyan alakú vércsomó. Semmit se lehet kinézni belőle, lábai nincsenek, olyan mint a tojás.”
442. *Idő előtti szülés, koraszülés*
„A terhes asszonynak meg kell adni mindent, amit kíván, mert idő előtt megszüli a gyermekét.”
443. *Meddőség*
+ Meddő asszonyra vonatkozó tilalom (1427).

Nemi betegségek, iszákosság

444. *Részegség, iszákosság*
„Az nem egészséges már, ha valaki sokat, sűrűn iszik, az már betegség.” Megelőzés: 1395.
445. *Sánkér*
„Férfi, nő megkaphatja, aki sűrűn közlekedik.”
446. *Cimbalomszög*
„Férfiaknál fordult elő, aki mindenfélével összeállt.”
447. *Csira*
„Arra mondták, aki egy hónapban legény, másikban meg lány.” „Az így született, a maga neméhez húzott.”
„Nekünk is volt egy kántorunk. Azt mondták rá, hogy csira. Szép ember volt, meg jó kántor, de legényt szeretett. De az a legény már ilyen volt (a kisujját mutatja), annyira leszítta. Nem tudott tőle az a szép fiatal legény megszabadulni. Nem szerette a nőket, mert ugye csira volt.”
„Aztán Jákóhalmán is láttam, az meg postakisasszony volt, félig nadrágban, félig kabátban járt, mert aszonták, hogy félig férfi, félig meg nő volt.”
„Itt is volt egy nagy derék cigánylány, az is mindig a lányokkal tartott. Nem ment az legényhez soha, azt mondták rá, hogy csira.”
448. *Alkoholmeggyulladás*
„Ha valaki nagyon sokat iszik, meggyullad benne az alkohol.”
Gyógyítása: 1211–12.

449. *Borvirág*

„Aki szereti az italt, annak a borvirág kigyün az orrán. Azt fogja a halál és viszi.” „Akinek az orrán a borvirág kigyün, meghal.” „Vörös, dagadt az orra.”

*Fájdalmak*450. *Fájdalmak általában*

Gyógyítása: 1177/a.

451. *Szívfájás*

„A szív nem fáj, csak körülötte.” „Mikor az anyám meghalt, beleállt a fájás a szívembe, alig bírtam lélegzetet venni.”

452. *Hát- és vállfájás*

Gyógyítása: 948, 991, 1183.

453. *Lábfájás, kézfájás* (rontás is okozhatja)

Gyógyítása: 1015, 1017, 1018, 1098, 1184.

454. *Vállfájás, karfájás*

Gyógyítása: 1185.

455. *Derékfájás, ölfájás*

Gyógyítása: 1074, 1106, 1107.

*Fertőző betegségek*456. *Vérhas*

„Nagyon megy a hasa.” „Betegen feküdt, azután nem győzött szükségre járni, csak vér jött belőle.” „Ragályos, mert azt mondták, ha a vécén ráült az egyik a másik után, még attul is megkapta.” „Ha valakinek vérhasa volt, azt messziről kerülték, nemhogy segítettek volna neki.” „Mégfázástól van. Állandóan ment a hasa, ha nem is kellett, de az érzés mindig megvolt.” Gyógyítása: 1058.

457. *Vörheny* (gyerek)

„Kijött az arcon vastagon, piros, csupa pattanás. Meg a testén is. A bőr felpattogzott, pecsétetek voltunk. Mint akit vérrel csaptak be.” „A vörheny az nagy betegség volt, sok gyereket elsöpört. Mikor én kislány voltam, egy hónapban 150-en haltak meg benne.” „A *pecsét* az ragadós, csakhát nem volt olyan veszélyes, halálos, mint a vörheny.” Gyógyítása: 1066.

458. *Viszketőség, pecsét, himlő* (gyerek)

„Az is ragadt egyik gyerekről a másikra.” „Tele van az arca varral, oszt nagyon viszket. Mind a két kezét bekötik, hogy ne vakarja el, mert ragyás lesz, nagy lyukak lesznek az arcan.” (ld. még 416) Gyógyítása: 1047, 1111, 1174. Megelőzése: 1414–15.

459. *Szamárköhögés*

„Mégfázástól van. Lábáról fázik fel.” „Kiszaladnak a gyerekek tavasszal és a lábágyékuk (a talp bolthajtása) fázik fel.” „Mikor köhögött, úgy húzta hosszan, azért mondták szamárköhögésnek.” „A ritka vér okozza.”

460. *Vesztett kutya harapása, marása*

„Az az ember könnyen megvesz, akit megharap. Mert volt már olyan is, hogy megharapta a vesztett kutya és a csizmáját érte a foga. Levették a csizmát és a patka alá tették. Aszonta, hogy ne nyúljanak a csizamához, hogy megpróbálja, mit csinál vele. Hát jobbadon a csizmát érintette a kutya foga, és a csizma kilenc napra megrázta magát, a vesztettség ilyen. A vesztett kutyától nagyon őrizkedni kell, mert ezelőtt voltak olyanok, tanyán pláne, hogy ki volt köt-

ve a disznóféle és akkor kóboroltak a veszett kutyák és megharapta könnyen azt a jószágot, a disznó is megvesz tőle.”

- + A boszorkány (Hergus Perzsi) veszett kutyát küld emberre, állatra (639, 974).
- + Szemverés okozta veszettség (ld. 861).
Veszettség megelőzése: 1418; gyógyítása: 974.

461. *Kolera*

„Nem is volt beteg, oszt meghalt.” „Ha a kolera felütte a fejit, akkor vitte a fél falut. Nem nagyon tudtak ellene védekezni. Itt is volt valamikor, de én nem emlékszek rá, csak annyit hallottam, mesélték az öregebbek, hogy hallod-e hé, mosdjál meg, meg öltözzél fel este, mert reggelre ki tudja, hogy melyikünk marad ott. Hát oszt mind a ketten ottmaradtak. Olyan volt a kolera.”
Védekezés ellene: 1248.

- + A kolera *Rozália napján* (szept. 4.) szűnt meg Jászdózsán. Fogadalmi ünnep, félünnep Rozália napja, fogadalmi búcsú is volt régen ezen a napon. A templomban látható a fogadalmi oltár: Rozália oltár (ld. 1420).

Betegség, egészség

462. „Egyszer ősszel szedtük a cukorrépat. Hát elég híves volt, mondom Sándor bátyámnak, hogy úgy fázik a farom, semmim nem fázik, csak a farom. Aszongya, tudod-e mitől van, hogy van? Mikor Ádám és Éva, ugye ők voltak az első emberek, a jégen kamatyoltak, akkor a jégen volt az asszony fara, az embernek meg a térgye volt a jégen. Ezért van az, hogy nekünk a térgyünk fázik, a nőknek meg a fara.”
463. „Az én uram is aszonta, hogy az embernek télen több dolga van az orrával, mint nyáron a valagával. Mert télen megfázunk, nyáron meg izzadunk.”
464. „Hát vigyázz, hé, nem Andrassy út a lábam! — mondták, ha valaki véletlenül rátaposott a másik lábára.”
465. „A kövér embert könnyebben éri betegség. A gyerekek közül is az hal meg előbb a betegségbe, amelyik kövér.”
466. „Zavaros vízzel álmodni betegséget jelent.”
Betegség megelőzése: 1419.

Szerelem, házasság, esküvő, nemi élet

Szerelem

467. „Ha a lány eltöri a tükröt, annyi évig nem megy férjhez, ahány darabra széttört a tükör.”
468. „Bőjtben nem szabad táncolni, mulatni.”
- + Szerelmi varázslás és rontás (832–45).
Szerelmi rontás megelőzése (1367–68).
Szerelmi jóslások (1544–1554).
Menyasszony (ill. eladó lány) és vőlegény (ill. legény) halála és temetése (506, 507, 520, 524, 525, 527, 530, 531).

Házasság, esküvő

469. „Katalin napján zárták le ezelőtt a menyegzőt. Azután már nem lett esküvő egészen farsangig... Mert még a parancs is úgy van, hogy tiltott napokon menyegzőt ne tarts. Adventben már nem esküdtek.”
470. Esküvő napja: szombat, esetleg vasárnap, ez volt a legjobb.
471. A lakodalmat általában ősszel tartották. Szent Mihálytól Katalinig, vagy András napig.
472. „Aszongyák, hogy elkurvul a menyasszony, ha böjtben esküdnek.”
- + Uj pár boldogságát biztosító cselekmény (742).
  - Szerelmi rontás az esküvőn (842).
  - Jóslás az életre az esküvő napjának időjárásából (485).
  - Uj párral kapcsolatos haláljóslás (558).

Nemi élet

- + Részeg emberrel kapcsolatos gyerekbetegségre vonatkozó hiedelem (430).
- Nemi betegségek (445–447).
- Ikerszülés (481).

*Gyerekszülés, kisgyerek, keresztelő**Terhes asszony*

473. „Amikor a legjobb, akkor esik az asszony teherbe.”
- + A terhes asszonyra vonatkozó, saját egészségét és a születendő gyermek külsejét, egészségét befolyásoló tilalmak: szárítókötél alatt átbújni (560/a), kemencébe bújni tapasztani (385), falat mosni (307/b), megcsodálni torz, nyomorék embereket, állatokat (390), pénz tetején aludni (307/a), hozzáérni valakihez (307).
  - A terhes anyával kapcsolatos, a gyerek külsejét befolyásoló hiedelmek: töklöpés (344), petrezselyemlopás (743), uborkalopás (344).
  - Jóslás a teher formájából a gyerek nemére (480).
474. „Ha egy lány teherbe esik, azt mondják, hogy vizibornyút ivott.” (csúfolódás)
- + Terhes asszony megbetegedésének megelőzése (1369).

Szülés

475. „Az asszony addig nem tudja megszülni a gyerekét, amíg a körme nem erős.”
- + Koraszülés, idő előtti szülés megelőzése (1369).
  - Szülés gyorsítása, serkentése (744).
  - Szüléssel kapcsolatos betegségek (440–443).
  - Szülés közben meghalt anya, gyerek eltemetése (522).

Gyerekágyas anya

476. „A gyerekágyas asszony szülés után két hétig nem hagyhatja el a házat, még az udvarra se mehet ki. Első útja két hét után a templomba vezessen, az *avatásra*.” (20)
- A gyerekágyas szemmel verése, megrontása (846–74).
- Rontáselhárító cselekmények (1492).

Szoptató anya

- + Szoptatással kapcsolatos betegségek (435, 437).
Szoptató anya megrontása (850).
Tejlepadás megelőzése (1370–71).
Elválasztás, tej elapasztása (968).

Kisgyerek, újszülött

- + Foggal született (486, 642–644, 665, 673, 709), burokban született (644, 291/a, 673, 709) és hetediknek született gyerekekkel kapcsolatos hiedelmek (660–663).
Az újszülött felöltöztetése visszájára fordított *hasított ingbe* (1384) és ellátása rontáselhárító szerekkel (1381–83, 1386).
- 477. Az újszülött befogadása a családba: „Mindig odaadták az apja kezébe, aki megcsókolta. Azt jelentette, hogy elfogadta a gyermeket.”
- 478. „Az újszülöttet nem illik az idegeneknek sokáig nézni, csodálni meg különösen.” „Ez a legveszélyesebb időszak, ilyenkor lehetett legjobban megrontani, szemmel verni.”
- + Az újszülött egészségének, szépségének biztosítása (753, 754).
Az újszülött kicserélése, váltott gyerek (425, 851–853).
Váltott gyerek visszacsereélése, gyógyítása (992).
Az újszülött kicserelésének megelőzése (1375–77).
- 479. Koraszülött gyerek: akkor nyitja ki a szemét, ha eljön a szülés ideje. A mi menyünk három héttel előbb szülte meg a gyermeket. Már szüretelni voltak, szekéren vitték haza és megfázott. Hazament az anyjához, ott meleg vízbe ültettük, oszt megszületett a lány. De az addig ki nem nyitja a szemét, míg az ideje itt nem volt. Csak mindég aludt, aludt, aludt.
- + Keresztleletlen gyerekekkel kapcsolatos hiedelmek (522, 543).
Üszögyerek, halva született gyerek (441).
A gyerek álmatlanságának megelőzése (1392).
A gyerek külsejére (743, 344, 307/a–b, 307), egészségi állapotára (560/a, 385, 390) vonatkozó hiedelmek.
A kisgyerek körmére (301), első kihullott fogára (300, 757), pelenkájára (1393), fürdővizére (1387, 1392) vonatkozó hiedelmek.
Gyerekbetegségek: (gyógyításukra való utalások a betegségek nélkül)
Anyajegy (307, 307/a, 307/b), szeplő (310), bandzsalság (354), csipa (355), szemfájás (357), árpa (360), pállott száj (366), zsémbes száj, szájpenész, zsébre (369), nyálfolyós gyerek (373), síró gyerek (433), finkő (375), torokfájás (376), torokgyík (377), fogfrász (378), orrvérzés (382), fülfájás (383), lassú növekedés (386), nehezen beszélő gyerek (387), némaság (385), sántaság (389), béna, nyomorék (390), köszvény (392), sárgaság (397), vérszegénység (402), álmatlanság (403), nehéz vizelet (404), ágybavizelés (406), hasmenés (409), sérv (411), kelevény (412), meghülés (414), számarkőhögés (459), himlő (416), angolkóros gyerekek (417), holdkórosság (423), ijedtség (424), váltott gyerek (425), üszög (441), koraszülött gyerek (362, 479), nem szopik a gyerek (435), vörheny (457), pecsét (458), pállott ágyék (352), viszketőség (458), ótvar (309), kozmó (349), pállott ujj (351), elmehibás (430).
- 480. „Az asszony állásából következtettek, hogy fiú lesz-e, vagy lány. Ha lány lesz, a hasa nagy, ha fiú lesz, a fara nagy, a hasa meg hegyes. Ez be is vált.”
- 481. „Annak vannak ikrei, akik többször egymásután vannak együtt. Vagy aki közben másra gondol.”
- 482. „Ha a családból valaki hallal álmodik, szaporodik a család. Ha a hal potyka, lány születik.”
- 483. „Amelyik gyerek újévkor kikap, azt egész évben verni fogják.”

- + Kisgyerek jó viselkedésének előidézése (745).
  - Újszülött, kisgyerek megrontása, megverése szemmel (856–860, 862, 1116).
  - Szemmelvert, megrontott újszülött, kisgyerek gyógyítása (963–67, 985–86, 988, 1035–36, 1056–57, 1061–65, 1116, 1220–21).
  - Újszülött, kisgyerek rontásának megelőzése (1378–91).
  - Az újszülött szerencsés életének előidézése (717).
  - Gyerekijesztők (682–689).
  - Halott gyerek lelkére vonatkozó hiedelem (541).
  - Kisgyerek halálára és temetésére vonatkozó hiedelmek (498, 522, 523, 526).

ÉLET

Emberi életről

484. „Az embert mikor az isten teremtette, aszonta neki, hogy megteremtelek ember a saját képmásomra! Akkor te leszel a földnek ékessége és minden, ami terem a földön, fán, minden a tied lesz. Adok neked életet harminc esztendő! Aszonta az ember, hogy uram, teremtöm harminc esztendő, oszt minden az enyém lesz, hát akkor kevés nagyon harminc esztendő.

Aztán teremtette a szamarat. A szamárnak aszonta, hogy te leszel az embernek az igavonó állatja! És az igavonó állat az majd neked behordja a terhet, mindent. A bogáncs, útibogáncs lesz az eledeled! Aszonta a szamár, hogy uram, teremtöm, ez nagyon sok. Mert adott neki harminc esztendőt. Sok nagyon, vegyél el belüle valamennyit. Elvett a jóisten belőle húszat. Az embernek adom – aszonta, mert ő keveslette úgyis az életet.

Hát aztán teremtette a kutyát. A kutyának aszonta, hogy téged megteremtelek, te leszel az embernek a leghűbb állatja, és te csak ételhulladékot kapol, meg rúgást, taszítást. Adok neked harminc esztendőt. Az is aszongya, hogy uram teremtöm, ütnek meg rúgnak. Már sokkallotta az is. Elvett belőle a jóisten megint húszat, ezt is az embernek adta. Akkor már az ember hetven esztendő volt.

Utána teremtette a majmot. A majomnak aszonta, hogy megteremtelek téged, adok neked nyolcvan esztendőt. De aszonta a majom, hogy az mán nagyon sok, mert mondta neki, hogy kigúnyolják, meg kicsúfolják. Oszt elvett belőle ötvenet a jóisten ebből is. Akkor már az ember él körülbelül 110 évet is. Akkor ezeket az istentől így kapta. De visszamenőleg megvan, hogy az embernek a harminc esztendőt adta, a harminc esztendő alatt nincsen az embernek semmire gondja, fiatal ember, oszt iszik, gáriózik, meg minden harminc év alatt. Mikor a húszat kapja, a húsz esztendőt a számártól, akkor igavonó állat ő maga is, mert beteper mindent, hogy öregségire legyen valamije. Akkor amit a kutyától kapott, hetven éven alul, akkor meg őrzy kutyahűséggel, amije megvan rakva, hozva, azt őrzy kutyahűséggel. Amit meg kapott a majomtól, abba meg mán kigúnyolják az embert, meg kicsúfolják, mert megöregedett.” (21)

485. „Akinek az esküvése fényes, annak fényes az élete is. Az én esküvésem borús volt, egy pillanatra sem süttött ki a nap, esős, fagyos volt, november 26 volt... olyan az életem is, mint az idő volt akkor, borús.”

486. „A foggal született ember boldogtalan lesz az életben, el kell vesznie.”

487. „A lucaszéket azért csinálták, mert aki csinálja, megtudja, hogy meddig él.”

488. „Sarlós Boldogasszonykor búcsú volt a kápolnánál. Akkor meg itt a faluban nagy sütés-főzés volt, oszt jött két cigányasszony. Az egyik fiatalosabb volt, oszt aszonta, hogy adjon már valamit enni, mert útközben szülte meg a gyereket. No, oszt adott neki anyám. Erre hálából megíósolta, hogy hosszú, boldog életet él, de most nem boldog. Oszt így is volt, élt 85 évig.”

489. Jánoshidai Orvos Ferenc: „...én azt is hallottam, hogy maga azt is meg tudja mondani, hogy ki meddig él. Aszongya neki, hogy megmondjam-e? Jaj, Ferenc bácsi meg ne mondja, mert attúl megjijedek.” (lásd még: 708).

Halál, halott

A halálról

490. „Aszongya a Jóisten a Halálnak, hogy menjen el, vigye el a lelkét egy szép özvegyasszonynak. A Halál elment. Mikor odaért, az ablakon benézett és a szép özvegyasszonynak a mellén két kis baba hevert, szoptak. Hát megsajnálta a Halál, hogy Uram Teremtőm – most így magába – nem viszem el, mert hová lesz a két kicsi akkor? Mikor visszament a Halál, a Jóisten mondta neki, hogy hoztad-e a szép özvegyasszony lelkét?

Uram Teremtőm nem hoztam, mert két kicsi a mellén feküdt, megsajnálta, hogy mi lesz belőlük.

– No menj, száműzlek előlem, harminc esztendeig elejbe se gyere!

Hát elment a Halál, vándorolt, dolgoztatott, elállt cselédnek. A gazdája beruházta mindennel. Elmentek a vásárra, hogy majd csizmát vesznek a Halálnak. Útközben egy forrásvíz mellett mentek el. Aszonta a gazda, hogy itt megpihenünk. Megszomjazott, lehajolt a forrásvíz fölé, hogy majd iszik. A buksza meg leesett a vízbe. Azt mondta a gazda, hogy nem tudom, hogy lesz csizma véve, de majd eladjuk a lovat, azt úgyis árulom. A ló meg nem kelt el. Jöttek visszafelé. Mikorra visszaértek a forráshoz, a Halál megállt és aszonta, hogy neki letelt a harminc esztendő. A gazdája térgyepüljön le, imádkozzon, mert elviszi, meghal.

Az meg aszonta, hogy ne vigye, ő még fiatal, ne haljon még meg, még élni szeretne. A Halál azt mondta, hogy elviszlek, meg kell halnod! Meghalt az ember, elvitte a Halál. Letelt a harminc esztendő, ment a Jóisten elejbe, azt meg mondta neki:

– No most már megérkezted, hát oszdt szót fogad-e?

Aszongya a Halál neki:

– Uram Teremtőm, elviszek mindenkit, mindegy ha kicsi, ha öreg, ha fiatal, akármilyen, mindenkit hozok, akit parancsolsz, mert többet nem akarok száműzetésbe menni.” (22)

A haldokló

491. „Ha nem imádkoznak fölötte, az ördög az ágy alá bújik.”

492. „A haldokló fölött szentelt gyertyát forgattak, hogy könnyítsenek a fájdalomán.”

493. „A haldokló mellett ott tartották a szentelt gyertyát és imádkoztak Szent Józsefhez, a halottak védőszentjéhez.”

494. „Ha valaki haldoklik, nem szabad siratni, mert akkor nehezebben hal meg.” „Ne sirassátok, mert nem tud meghalni.”

Halál, halott, a halott koporsóbatétele, öltöztetése, halottas ház

+ Halálkor a lélek eltávozik a testből (302–304).

+ A gazda halálakor kimozdítják az állatot a helyéről, nehogy megbetegedjen (1443).

495. „Ha halott volt a háznál, rögtön letakartuk a tükröt. Mert ha beléptünk a szobába, szembe volt a tükör, olyan volt, mintha két halottat látnánk.” „A fekete nyakravaló selyemkendő-

- vel letakartuk, abban a pillanatban, ahogy meghalt.” „Ha visszaláttuk a tükörben azt mondták, újabb halált jelent.”
496. „Ha meghalt valaki, rögtön leállítják az órát. Azt mondják azért, mert végetért egy élet.”
497. A halottat odahaza felravatalozták (kb. 10 éve szűnt meg) és este a rokon és ismerős asszonyok mentek virrasztani, siratni a halottat. „Ezekelőtt voltak misejáró emberek, azok elmentek a halotthoz, szépen imádkoztak, énekeltek... ma már ez is kezd kiveszni.” „...mindig voltak imádságos asszonyok, voltak olyanok, akiket meg is fizettek. Adtak neki valamit a halott holmijából.”
498. A halál beálltakor elmentek a harangozóhoz, ha asszony halt meg kettőt, ha férfi, akkor hármat „csendít”. „A kisgyerekeknek a legkisebb haranggal harangoztak.” A keresztleetlen gyerekeknek, öngyilkosnak nem harangoztak.
499. „Zsíros halott van” mondják, ha valakinek sűrűn, minden félórán harangoztak.
500. „Legoicsóbb a napi három harangszó. A gazdagabbnak a halál beálltától a teteméig minden órában harangoztak, a szegény halottnak csak 2–3-at harangoztak.”
501. „Vízkeresztkor szentelt vizet hoztunk magunkkal. Megtartottuk, ha halott volt, beszenteltük vele.”
502. „A halott mellett szentelt gyertyát égetnek.”
503. „Mikor koporsóba teszik a halottat, a két kezét melléteszik. Bal kezére fonják az olvasót, mellé teszik az imakönyvet és a zsebkendőt.”
504. „Akinek nincsen keresztyereke, annak a kezét a koporsóban összekulcsolják.”
505. „Mindenki maga választja ki, hogy melyik ruhájában temessék el. Asszonyt, embert ünneplő ruhába temettek. A legtöbb asszonnak fejére tették a féketőt, az embernek meg a bal hóna alá a kalapját.”
506. „Az eladó lányt menyasszonyi ruhába öltöztették, menyasszonyi fátyolt, koszorút tettek a fejére. Úgy temették el, mintha a lakodalmát ülnék meg.”
507. „A legényt meg fekete ünneplőbe, vőlegénynek öltöztették fel. Koszorúslányok, koszorúslányok kísérték utolsó útjára, így tartották meg a lakodalmát, halálában.”
508. „Valamikor még az én öregapám mesélte, hogy az édesapját vászongatyába, vászoningbe, ezüstgombos fekete kislajbiban temették el. A kalapját a bal hóna alá tették, az olvasóját rátették a kezére, kinyiták előtte a könyvet (imakönyv) és úgy fekdűt.”
509. „A szemfedelt nem vették le a halott arcáról. Szétvágják éles késsel, hogy lásson a túlvilágon.”
510. „A lábbelit is rá kell húzni, hogy tudjon járni a túlvilágon.”
- + A halott mellé odatették a kívánsága szerinti holmikat (503, 510, 298–99).
Halott ittfelejtett holmijának eljuttatása (1523–27).
Boszorkány halála (635–38).
511. „Halottas házban nem szabad szellőztetni, ablakot, ajtót nyitni, mert felpuffad a halott.”
512. „Akkor nem dolgoztak az emberek, otthon voltak a halottnál. Akinek halottja van, nemigen ment sehova sem. A jószágot megetették, de mást nem csináltak.”
513. „A halottas háznál a szemetet nem szabad kisöpörni, csak a ravatal alá söprik. Mikor viszik kifelé a halottat, lapátról utánahajítják.”
514. „A halottat lábbal előre viszik ki a házból, hogy ne járjon vissza.”
515. „A halott mosdóvizét olyan helyre öntik, ahol nem járnak. Aki belep, sárgaságot kap.”
„Vécébe öntik, vagy gödröt ásnak neki.”

516. „A halott ruháit 7 nappal a halála után kimossák és eladják, vagy odaadják a szegényeknek.”
„A hetednapos mise után a szegényeknek a halott ruháiból osztogatnak.”
517. „Azt az ágyat eladják, amibe meghalt a beteg, nem használják.”
- + Halottas házzal kapcsolatos betegséget okozó tilalom (397).
Halottal kapcsolatos álmjövés (53).

Sírás, temetés, temető

518. „A temetőcsősz volt a sírásó... Mérán (Tarnaméra, Heves m.) a szomszédok, rokonok ássák a sírt, de itt, mióta emlékszem, mindig így volt.”
519. „A halottakat harmadnapra temették el.”
520. „A fiatalok koporsója mind fehér, az öregeké meg gyászos fekete.”
521. „... régebben úgy hallatszott, hogy nem a többiek rendes sorába, hanem szélre temették azokat, akik öngyilkosok lettek...” „Az öngyilkosokat külön temették... a temetőárok mellett volt kihagyva két sor sírhely. A szertartás se olyan volt, mint a többieké... nem pap temette el. Odahívják a harangozót vagy bárki beszentelhette a sírt”; nem volt temetési szertartás.
522. „A kereszteleetlenül meghalt gyerekeket harmadik napon temették el, mint a rendes halottat. A háznál ravatalozták fel őket, mind az idősebbeket és a kripta mögött külön sírba rakták. Akiket nem pap keresztelt meg, csak a bába adott nekik nevet (bábakeresztés), azokat mind szélre, a kerítésen belülrre fektették. Aki meg az édesanyja születésekor halt meg, az anyjával együtt, akkor azt a karjára tették és úgy vitte el. Évente volt ilyen kettő-három, több nem.” „Ha véletlenül meghalt egy kicsi, ha nem külön, akkor a rokonához tették.” „Aki nem volt megkeresztelve, annak nem csináltak koporsót... a *hasított inget* ráhúzták, *katulába* tették, szalagokkal feldíszítették és a bába, vagy valamelyik közeli rokon a hóna alatt kivitte a temetőbe és valamelyik rokon halott sírjába ásta.” „Nekem is volt két gyermek, aki halva született, az egyiket az apósom, a másikat a nagynéném lábához temettük.”
523. „A gyereksírok a kerítés mellett vannak... ha a szülőkhöz temetik, oda van szúrva a kis kereszt is.” (10–12 évtől a felnőttek közé temetik a gyerekehalottakat.)
524. A halott sírjára régen színes fakeresztet állítottak. Ugyanolyan színre festették, mint a koporsót. „A fiatalok koporsója, meg keresztje is fehér. Az öregeké fekete” (30 év fölött).
525. „Ezelőtt, ha egy fiatal lány halt meg, akkor olyan csonka keresztet, csonka oszlopot állítottak neki. Azért csinálták, mert még szűz volt.”
526. „A kereszteleetlen gyerekeknek nem lehetett keresztet állítani, mert nem volt megkeresztelve.”
527. Ha fiatal lány, vagy legény halt meg, a barátai vagy barátnői párban kísérték ki a temetőbe, muzsikával, mintha a lakodalmát tartanák meg.
- + Halotttetés, sirra hordott étel, ital (1511–16).
Keresztről vágott fadarabok (1018, 1062) sírről szedett füvek (1064), sírről szedett föld (1062) felhasználása gyógyításra.
528. Temetői siratás: „Régebben jajgattak temetéskor, de ma már a siratás is csendben megy.” (kántor végzi)
- „Jaj, nekem drága csillagom,
Jaj, nekem édes párom...”
- Ma már csak a tréfás halottsiratókra emlékeznek.

Halotti tor

529. Temetés után megkínálták a résztvevőket a halottas háznál pereccel és pálinkával. Volt, ahol disznót vágtak és sülttel kínálták őket, vagy pörkölttel.
530. Ha fiatal lány vagy legény halt meg, a halottas háznál birkát vágtak és a temetés után a halott barátait, barátnőit megvendégelték. „Úgy tettek, mintha lagzit adtak volna neki.”
531. „Az unokánk meg katona volt, jöttek a társai a temetésre, azokat csak a kocsmában vendégelték meg, mindenki azt ivott, amit akart.”
- + A halotti torban a szegényeknek, koldusoknak is adtak enni (1529).
A halottnak is tettek fel terítéket (1511).

Hazajáró lélek, halott lelke

532. „Ha a halottat nagyon siratják megjelenik, mert mindig vizes. Nem jó sajnálni... minden könnycsepp a ruhájára folyik, elázik a ruhája...” „siratni sem szabad, mert akkor vízben van a halott.”
533. Minden halott halála után négy-öt napig visszajár. Csak éjfélig mehet, „otthon nem érheti az éjfél.”
534. „A temetés napján a halott hazamegy megköszönni a szállást: „...apám mondta, hogy aszszony, én hazagyűvök, ha engem eltemetnek! Bottal jött haza, hallottuk. Mikor szóltam, hogy jaj édes jó apám hazagyűtt, egy nagyot koppantott a bottal az asztal mellett...” „Apám halála után a kutya egyszer rohan vissza, örül, csahol, mintha jönne utána valaki. A ház előtt elaludtunk, anyám mondta, hogy biztos apám jött haza...”
535. „Hát azt mondták, akik látták, hogy olyan ruhában jött haza, amilyenben eltemették. Úgy ruhástul, mindenestül látta...” „Szent Mihálykor éjfélkor kigyűttem pisilni. Ahogy kigyűttem, ment ki valaki, selyemkendő a nyakába kötve, gondoltam, hogy a keresztanyám. Reggel felkelünk, kérdezem, keresztanyám, hová ment az éjszaka? Nem mentem én sehová. Dehogynem – mondom – még én is láttam! Aszongya, volt-e selyemkendő a nyakába kötve? Volt – mondom. Akkor az anyám volt – mondta – hazalátogatott.”
- „Aztán az én jányom is itten a szomszédban benéz a kapun és mondja Marcellnek: Marcell néni, ki áll maguknak a ház ajtóban? Senki fiam. Dehogynem – aszongya – rózsaszín ruhában van! Akkor anyám megkérdezte, hogy Marcell, milyen ruhában van a lánya eltemetve? Aszongya, hogy rózsaszín ruhában. Hát akkor a lányt látta, a Marika jött haza.”
536. Ha a halott hazajön, valami módon jelt ad magáról: „Ha úgy csörren meg a pohár, hogy senki se nyúl hozzá...” „Ha a padláson zörgés volt, mondták, hogy szegény anyám itthon volt, vagy azt, akije éppen meghalt neki.” „Ha a lámpaüveg megreped... a lámpaüveghez ütött valamit, jelt adott magáról.” „Ha éjjel pattan az ajtó...” „Ugat valahol a kutya...” (Ld. még 534).
537. Mindenszentek napján az esti harangszó (7–8 között) alatt „minden lélek szabad”. „A halottak hazajönnek szétnézni.” A háziak kimentek a temetőbe gyertyát égetni, „anyósom mondta, hogy hagyjuk a lámpát égve, ha hazajönnek a halottak, hagy nézzenek széjjel.” „Míg a harang szól a halottak otthon vannak.”
538. A halottlátótól a hozzátartozók tudomást szerezhetnek a halott hogylétéről: „jól érzi magát, ne sirassák, mert mindig vízben áll”.
539. Ha valaki meghal, akkor figyelni kell, hogy álmodik-e vele az ember. Ha álmodik vele, akkor valami kívánsága van, amit a halottlátótól tudhat meg (670).
540. Az ember megálmodja a hozzátartozója halálát, olyankor gondol rá, mikor éppen meghal.

541. A halott lelkéből *angyalkák* lesznek.

- + Halott visszajárásának megelőzése (509, 510).
Védekezés visszajáró halottól (1511–16, 1521–23, 1525–1527).
Szegénytetés a halott lelkiüdvéért (1529–32).
Hazajáró halott kívánságainak teljesítése (1517–1523).

Szerencsétlenül (öngyilkos, vízbefúlt), keresztleetlenül meghaltak (halva születtek), elkárhozott lelkek

542. Keresztleetlenül ritkán halt meg gyerek. Ha más nem, a bába születéskor gyorsan megkeresztelte, *bábakeresztésnek* nevezték. A halva született gyerek volt általában keresztleetlen.
543. A keresztleetlen gyereket *pogánkának* hívták.
- + Keresztleetlen gyerek temetése (522, 526).
544. Ha nagy szél fúj, mondták, hogy valaki felakasztotta magát.
545. „Az akasztott ember lelkét elviszi a garabonciás.”
546. Vízbefúlt halottja lesz annak, aki nagypénteken kenyeret süt.
547. Medárd napján mindig vízbefullad valaki: „...a pap földjén régen válykot vertek háznak és azon a napon egy kisgyerek beleesett a válykosgödörbe és bele is fulladt. Mentek oda érte, de akkorra már a gyerek bele is fúlt, kisgyerek, állami gyerek volt... Úgy hallottam, hogy azon a napon valakinek bele kell fulladni a vízbe, mert Mérdájus a vizeknek a királya.”
„Dósán is belefúlt már eladó lány... akkor vigyázni kell a gyerekekre...”
548. „Aki Medárd napján lemegy a folyóra fürödni, vízbefullad. Nem szabad ezen a napon fürödni...”
549. A vízbefúlt halottat újhold pénteken vagy pénteken sült kenyérral keresték meg. Gyertyát szúrtak a középre, vízre tették, ott állt meg, ahol a halott volt.
550. Az elkárhozott lelkek valami bűnt követtek el életükben, haláluk után sincs nyugtuk, a túlvilágon is bűnhődniük kell. Azt kell csinálniuk büntetésből, amit életükben rosszul csináltak; ld. tüzes fődmérő (703).
551. Az elkárhozott holt lelkek éjfélkor búcsút járnak a faluban: „Mennek a temetőből a templomba énekelve.” „Egy ember meghallotta, hogy éjfélkor beharangoz misére, bement a templomba... ott ültek a padokban a holt lelkek, szólt az orgona és énekeltek. Ments meg uram minket az örök haláltól! – ezt énekelték... azt mondták neki, hogy menjél ki, mert te nem közénk való vagy. A hőttesteknek a lelkei voltak a templomban. Azok nem tudnak nyugodni, valami kívánságuk van, hogy imádkozzanak érte vagy misét mondassanak, hogy könnyebb legyen.”
552. „Éjfélkor búcsút járnak a templom körül. Harangoznak éjfélkor, a halottaknak harangoznak. Nem mindenki hallhatja meg.” „Mikor fiatal házas voltam, éjféle 12-kor harangoztak. Én is hallom, mondta a feleségem. A szomszédasszony mondta, hogy mért mondtátok el, mást is láttatok volna. Halottakat láttunk volna, ahogy búcsújárást mennek az úton.”
553. „Az I. világháború idején történt, aratáskor. A temető felől gyönyörű szép éneket hallottunk. 4–5 legény elment, hogy megnézzék, kik énekelnek olyan szépen. Könyörülj istenem, én bűnös lelkemen... – énekelték. A hang megkerülte a templomot, utána végigment a falon, mikor a temetőkapuhoz ért, elhallgatott. A legények mondták, hogy senkit se láttak, csak hangokat hallottak.” (ld. még 693)
554. „Csillaghulláskor lélek szabadul a purgatóriumból.”
„Ha csillag esik a földre, akkor a meghaltak közül egy megszabadul.”

Haláljósások:

Halált jelent:

555. Kutya vonítása

556. Bagoly megjelenése

557. Űstökös az égen: „sok halált, háborút”.

558. „Aki esküvő után először elalszik, az hal meg előbb.”

559. „Aki éjfélkor miséről hazamenet elesett az úton, meghal az új évben.”

560. „Aki hálaadásról (szilveszteri) hazamenet elesett az úton, meghalt még abban az évben.”

- + Halottas háznál fekete kendővel letakarták a tükröt, nehogy a halottat visszalássák benne – újabb halottat jelentett (495).

560/a Ha a terhes asszony átbújik a szárítókötél alatt, a gyerekek a nyakára szorul a köldökzsinór, meghal.

561. „Jóska bácsi állította, hogy az anyját látta. Nyolc esztendő volt, amikor meghalt. Éjjel pattan az ajtó, gyön egy alak befelé, megy az ágyhoz. Odament, lehajolt, leült vele szemben a lócára. Egyszer csak felkelt, végighúzta a kezét a dunyhán. Juli fel vagy-e? Miért? Anyám itthon volt, majd meglásd meghal a kislányunk. Elgyütt érte. Aki meghal, a rokonságból elgyütt érte valaki, férj feleségéért...”

562. „Aki kilesi a boszorkány útját, az meghal.”

Halálos szemverés (ld. 860).

- + Új házzal kapcsolatos haláljósások (ld. 234, 236, 237, 238).

Halálra jósló eljárás (1555).

Emberfeletti erejű személyek

Boszorkány

563. *Neve:* „bibájós, bibájós asszony, boszorkány”. „Bibájós az, aki tud valamit.”
564. „Csúnya nézésű, fekete, barna arcú.”
565. „Filős arca van neki, nem jár templomba, nem áldozik.”
566. „...mindig forgatta a szemét, nem nézett rá senkire.”
567. „Varas volt az arca, mindig össze volt törve.” Balog Örszi is mindig varas volt, Bolya Julis is. Egyszer a két öregasszony összetalálkozott:
– Hát téged mi lelt? Elverték az éjszaka?
Azt hitték nem hallom, hogy mit mondanak.”
568. „Ha a szemöldökek közel volt egymáshoz, akkor boszorkányok voltak.” „...összeér a szemöldökük.” „Akinek sötét a szemöldöke vagy összeér, az az ördöggel cimborál.”
569. „Aki sovány vagy csont–bőr volt, arra mondták, hogy boszorkány.” „Nagyon rosszul nézett ki, csont és bőr volt, rossz volt ránézni.”
570. „Aki az ördöggel cimborál, annak kifelé áll a lába.” „A boszorkány kifelé rakja a lábait, a sarka majdnem összeér, ki van csavarva a lába.”
571. „Minálunk azt mondják, hogy a csinált úton (köves út) van a legtöbb. Ott van a királyuk is, a kürtő tetején mutatkozik.”
572. „A *vasorrú bába* a boszorkányok vezére. Az nem árt, csak a parancsot adja.”
573. „Csütörtök a napjuk. Ilyenkor nem jó őket emlegetni.” „Ne beszéljessétek a boszorkányokat, mert csütörtök este van.” „Csütörtök este szoktak menni.”
574. „Este jártak rontani.” „Éjszaka addig van hatásuk, amíg a nap föl nem kel.”
575. „Csak fedél alatt szabad a nevüket kiejteni, különben meghallják.” „Csak odabent beszéltek róluk, kint nem szabad, mert ront.”
576. A *forgószélben* boszorkány van: „Ha a határban forgószél volt, mondták, hogy Balog ángyó itt van már.”
„Na, itt van már Balog Örszi, sendereg.” „Ha nagy szél fúj, mondták, hogy Balog ángyó söprűre ült már!” Elhárítása: 1509.
577. Söprűn lovagoltak. „Söprűre ülnek és éjjel kiröpünyek a kürtőn.” „Söprűnyélen nyergeltek.” „A nagyapámnak itt volt egy nagy istállója. Ott összegyűltek este, oszt beszélgettek, hogy látták a boszorkányt repünyí a levegőbe.”
578. Szent Gellért hegye a találkozóhelyük. „Járt hozzánk egy öregember, Matyi bácsinak hívták. Mindig fát vágott nálunk. A templom előtt hallotta, amikor két öregasszony összetalálkozott:
– Nem gyüttél az este!
– Hát hová?
– A Gellérthegyre!
Biztos boszorkányok voltak, ott szoktak találkozni.”
579. „A határba jártak tanákozni.”

Tudásszerzés, boszorkánnyá válás

581. „Azt senki se tudja, hogy ki lesz boszorkány, pláne aki nincs ezekbe benne.”
582. „Ha valaki kezet nyújtott a haldokló boszorkánynak, rászállt a tudása.” (ld. még boszorkány halála 636–37).
583. „Elvette a boszorkány kezéből a söprűt, mikor haldoklott. Abban volt a tudománya, ráragadt” (638).
584. „Aki a boszorkány halála napján először sepert annak portáján, boszorkány lett.”
585. *Eskütétellel, istánkáromlással*
 „Nagyon nyaláncok, szeretnek nyalakodni (boszorkányok).
 Az egyik asszony azt mondta, hogy ő is szeretne nyalakodni.
 – Mondjad te is azt, amit mi – mondták neki.
 De az nem mondta. Ki a határba vezették és ott esküdtették volna meg egy nagy fa alatt.
 Alatta volt egy üres fazék.
 Hiszek a fazékba
 Szarok az istennek!
 Háromszor kellett volna mondani. De ő mindig úgy mondta, hogy
 Hiszek az istenben
 Szarok a fazékba!
 Úgy megbetegítették, elvették az erejét, hogy húsz évig beteg lett. Mikor hazamentek, az asszony egyből elveszítette erejét, kíváncsi volt, megjárta.” (23)
586. Megbetegedés útján: „Balog Örszi szép csinos menyecske volt. Az ura elment és anyám járt hozzá hálni. Balog Örszi beteg lett, nem hívott hálni senkit többé. Mikor beteg lett, fiatal menyecske korában, akkor szerezte a tudását. A betegség után elváltozott, nem volt többé tisztaság nála. Attól kezdve beszélték róla, hogy akkor szerezte a tudását. Ráhagyták vagy szerezte, nem tudjuk.”
587. „Egyik családtagról a másikra száll a tudományuk, öröklük.”
588. „Úgy örökölték el, hogy lucaszékit csináltak Lucától éjfél miséig. A templomban a lucaszékit a kar alá tették és látta a boszorkányokat, félrefordított fejjel jöttek be, mert nagy szarvuk volt. Ő is az lett, a boszorkányok társa.” „Vót itt egy ember Sedon Ferenc, aki csinált lucaszékit. Féltünk is tőle, hátha ő is boszorkány. Azt mondták, hogy a cimborái ott vannak az éjfél misé után.”
589. A boszorkány különböző alakban jelenhet meg. „Azzé változott, amivé akart.”
 Megjelent lúd, kacsa, ostor, szakajtó, borjú, szőrös borjúfej, kutya, macska, ló, nád, bot (az ilyen bot lyukas), kerékküllő, béka, szalmaszál, seprű, tehén, sederszál, levegő „láthatatlan”, malac, veszett kutya alakjában.
590. „A boszorkány minden lyukon beszúrkál! Átmegey a kulcslyukon is, nincs előtte akadály.” „Leginkább kutyáé, macskáé változott át.” (630)
591. Karácsonykor az éjfél misén a boszorkányok nagy szarvakat viselnek, vagy állatalakban, disznó, ökör képében jelennek meg (609, 618).
592. A boszorkány elváltozott alakban nem pusztítható el. Visszaváltozás után ellenben az ütés, verés nyomait sokáig magukon viselik. Azért olyan varas a képük. „Nem haltak meg, bármennyire is megverték őket.” (ezzel kapcsolatosan ld. 1484, 1485).

Tevékenységei, tulajdonságai

593. „Akire haragudott, annak nem tudott ártani, csak akivel jóban volt.” „Nehéz vele összeveszni, nem haragszik meg.”
594. Éjjel állat képében (főleg kutya) kísérti, ijesztgeti az embereket, különösen a legényeket. „Kóbor kutya nem megy senki után.” „Éjjel járnak ijesztgetni.” A templomnál egyik rokonhoz csatlakozott egy csengetyűs kutya. Oda akart neki vágni, de az elugrott és eltűnt. „Az én lányom gyűtt haza valamelyik este és egy nagy fekete kutya jött utána, egész ideig. Már úgy félt, de itt eltűnt, ahogy visszánézett.” „Nagyapámat mindig nagy veres bornyú kísérgette. A Tarnába akarta belezavarni.” „Ezek gorombáskodtak, ijesztgették a népet. A boszorkány még kutyának is elvált. Boszorkány ez a Pannika is tudod-e. Még akkor Rózsika itthon volt. Oszt oda ült a kutya, ahol ez az ártézi kút van, az út közepére. Oszt voltam vízért, ott ült a kutya. Oszt mikor Rózsika jön visszafele, aszongya, hogy a fene egye meg ezt a kutyát, még most is itt van. Meg is hagyította. De meg se mozdult a kutya, csak ült. Meg másszor is csinált, oszt úgy lehet, hogy ez a Pannika volt. Hogy senkit se láttak, oszt ott lett kutya képibe. Ez a P-né lánya, de nehogy mongya ám. Az boszorkány.” (ld. még 1495–1499)
595. *A boszorkány szemmel veri*: „Mind tudtak szemmel verni a boszorkányok.” „Amire ránézett, attól el lehetett búcsúzni.”
- + Balog Örszi is, ha nem nézi meg a napfelkeltét, akkor ver a szeme. (ld. 850, 854, 857–61).
596. *Elviszi a tehén hasznát*: „Ahogy kifejlik a tejet, rögtön megalszik.” Megszopja állat képében (908–13), a farához hugyozik (920), meghúzza a farkát (919), megsimítja (921), lefölözi a tejet (914–15), megcsodálja, szemmel veri (894–95), egyéb módon (922–918).
597. *A boszorkány túró, tejfelt okád és rétest süt belőle* (928–32).
598. *Meglovagolja, megnyergeli az embereket* (889).
599. *Az embereket megnyomja, megszopja* (347, 863–72, 873–75).
600. *A vajat szarrá változtatja*: „A Kabács Miskáék vaja szarrá vált. Ha rosszul sikerült a vaj, mondták, hogy szarrá vált, mint a Kabács Miskáék vaja.” (ld. még 927)
601. *Megrontja a kenyeret*: „A kenyér megnyúlósodik.” (ld. 924–26).
602. *Megveszejtette a kutyákat és emberre küldte* (639, 974).
603. *Nyomorékká teszi az embert* (kicsavarja a lábát 389), megnémítja (385, ld. még 390, 391).
- 603/a *Megrontja a szerelmeseket* (ld. 835).
604. *Akadályozza a közlekedést* (935–39).
605. *Elveszi a bor erejét* (933–34).
606. *A boszorkány gyógyít is*: „Aki kötnyi tud, ódanyi is tud.” (ld. 1346–48).
607. *Tejhasznot biztosít* (830, 831).
608. A boszorkányokat az éjféli misén a lucaszékéről lehet meglesni.
609. „Luca székéről az éjféli misén meglátják a boszorkányokat, mindnek disznó feje van.”
610. „Luca napján elkezdtek egy kis széket csinálni, négy lábút, egy kis teteje van. Lucától karácsonyig, az éjféli miséig kellett mindig valamit csinányi rajta és az éjféli mise alatt ki kellett vinni ezt a széket a keresztútra. Ott a bibájosság szerint egy akkora kört rajzolni, hogy a szék, meg ő beleférjen és abba üljön bele. Ember volt, aki ezt csinálta. A felesége nagyon veszekedett rája, hogy ezt csinálta. Élet-halál közt jött haza, mert annyian mentek oda, hogy na. Oszt nagyon megverték, megfojtogatták. Mondta, hogy tudja, hogy kik, de nem volt szabad elmondania, bele is betegedett, nem is lett jobban.”

611. „9 határból szedett 9 féle fából kellett csinálni a lucaszékét.” „A lucaszékét akácfaából kellett csinálni.” „Karszékét csinált.”
612. „Aki lucaszékét csinál, négy lábat fúr bele.”
613. „A lucaszékét Lucától karácsonyig, 13 napig csinálták.” „Minden nap egy szöveget ütött bele.” „Minden nap csinált rajta egy kicsit” ... vágott rajta egyet.”
614. „Hát ez a Sedon Ferenc, ez meg lucaszékét csinált. Lucától karácsonyig mindig csinált benne valamit. Oszt akkor elment a templomba, karácsony estéjén, leült a kar alá, oszt akkor szentelt grétával körülhúzták. A szentelt gréta védte, nem tudtak odamenni a rosszak. Oszt az ilyen mind meglátta a boszorkányokat, de nem merete megmondani, mert elföldeltek volna.”
615. „A lucaszék készítő szentelt krétával vagy a lucaszék lábával kört húzott maga körül, hogy ne tudják megközelíteni a boszorkányok.
616. „Menjen ki a keresztúthoz éjféle misekor. Vegyen egy növést vesszőt, csináljon kört és üljön a közepibe. Ha jönnek a boszorkányok, akkor maradjon, a körbe nem tudnak bemenni.”
617. „Sedon Ferenc a paptól szentelt stólat kért, azt terítette magára, hogy ne tudják bántani. Figyelték apámék Sedon Ferencet, olyan csúnya színei voltak, félt tőlek. Mindenfajta tarka-barka színbe volt.”
618. „Aki éjféle misén a kórus alatt ráül a lucaszékére meglátja a boszorkányokat. Akkor szarvuk van, hogy alig fér be a templomajtón...” „...meglátták, hogy ki milyen nagy szarvval ment oda...” „...akkora szarvuk volt, hogy félre kellett fordítani a fejüket.” „Olyan szarvaik voltak a boszorkányoknak, ódalt tettek a fejüket.” „Egyiknek szarva volt, a másik ökör képben ment.”
619. „Amikor ment ki a templomból mákot kellett szórnia, hogy a boszorkányok ne érék utol, mert a mákot egy szemig fel kellett szédniük.”
620. „A lucaszéken ülő feje fölött egy nagy malomkő forgott, de csak ő látta.”
621. „Két mesterember lucaszékét csinálták. Ő kovács volt, a másik meg asztalos, inasok voltak. Oszt minden nap aszongya egyet üttek benne Lucától karácsonyig. Elmentek a templomba, de aszonták őnékik, hogy senkihő se szóljanak, akkor mikor gyűnnek kifelé a templomból, ne szóljanak egyet se. Ő aszongya hazament, oszt elégette a széket. Mikor égett a lucaszéke egy malomkő, az zergett felette, odafelrül a kéménybe, ott zergett. Aszonta nekik, hogy baszkadd nem félek! – aszonta mikor égette, kiszólt a boszorkányoknak. Még a szék is forgott, úgy égett. A másik gyereket meg jól elverték, mert az meg beszélgetett az úton, mikor mentek hazafelé, nyomorék is lett.”
622. „Aki éjféle misén a szenteltvíztartónál rááll a lucaszékére, minden boszorkányt meglát. Hátranéznek, ijesztgetik.”
623. „Aki éjféle mise alatt végigviszi a falon a lucaszékét, ahun boszorkány lakik, kint a piros lobogó.” „Sedon Ferenc mondta, hogy a nagy úton vannak a legtöbben, ott lakik a királyok, a tetőn volt a lobogója.”
624. „Aki lucaszékét csinál, annak Luca naptól karácsonyig mindig a feje alá kell tenni a széket. Oszt az ördögök háborgatják, szenvednie kell. Én is csináltam, de abbahagytam.”
625. „Amikor kész a szék, elvitték a templomba és az ördögök fogdossák, rázzák, de nem tud szabadulni tőle. Az ördögök macska képében jönnek.”
626. „Aki lucaszékét csinál, elmegy az éjféle misére. De ott a boszorkányok nyakarásszák, mikor a pap megáldoztatja.”

+ Lucaszékkel kapcsolatos életre való jóslás (487).

A boszorkányok meglésésével kapcsolatos haláljóslás (562).

627. „A boszorkányoknak éjféli mise után nincs hatásuk.”
628. Ha valami lassan készült, mondták, hogy „úgy készül, mint a lucaszéke”.
629. „Egy csóva szalmát mindennap köttek Luca napjától. Kivitték és éjféli mise alatt a keresztnél kellett meggyújtani, egyenként elégetni. Akkor minden boszorkány megjelent, de szentelt grétával kellett kört csinálni, abba nem tudtak bemenni.” Addig égetik a szalmát, amíg az éjféli mise tart. Csak lassan tüzelgette, nem érhetett ki a lángja a körből, de a ruhája sem, mert akkor bántják. Ott is nagy szárvaik voltak, csúnyán néztek rá, hogy nem bánt-hatják.”
630. „Szalmacsóvát csináltak Luca napjától, úgy hallottam, hogy páratlant kellett. Éjféli misekor meggyújtották a templomajtónál, a boszorkány nem mert átmenni, mert félt, hogy megég. Nem mert átmenni rajta, mert elváltozott volna valamivé, kutyáé, macskáé.”
631. „Szent György napján éjféلكor söpörték a szoba közepét, két tükröt összefordítottak és meglátták benne a boszorkányt.” „...éjféلكor söpörjön háromszor visszakézből és két tükröt tartson össze, benne a képe annak, aki boszorkány. Vicsorított.”
632. „Gyurkó Jusztinak volt egy lánya. Nem kedvelte a vejit. A lánya nagyon beteg lett. Aszonták, hogy meg van verve szemmel. Elvitték Feldebrőre tudományos emberhez. Megkérdezte tőle, ki rontotta meg.
– Nem mondhatom meg! Nézzen a tükörbe éjféلكor és meglátja, ki rontotta meg. Hazament és éjféلكor belenézett a tükörbe, az édesanyját látta benne, azt volt a bibájos.”
633. „Ahol boszorkány van, ott piros lobogó van a kürtön kidugva – mondták az öregek.” „Balogh Őrzi mondta a fiának, hogy több a piros lobogós ház a faluban, mint másféle.” „A piros lobogót csak tudós ember, boszorkány látja.” „Szent Mihálykor egy öregember volt nálam, vittem neki minden jót, jól tartottam. Ha maga ilyen kedves volt – mondta – nézzen oda, ott egy piros lobogó meg átellenben is egy. Négy bibájos asszonyt mutatott így meg. Abból a házból, amelyiken a piros lobogó van, sose hozzon tejet. Én nem láttam, csak a koldus. Nem is hoztam onnan többet tejet.” „Tótok hordtak erre aszalt szilvát. Az mondta az egyik: – De sok jóféle van erre, ki van téve a piros lobogó minden ablakba!”
634. „Meg járt ide a ladányi ember, oszt aszonta, hogy alig bírok mán menni, hogy itt annyi boszorkány van, hogy minden háznál, minden kürtön piros zászló van kidugva. Mert többet tudott, mint a boszorkányok. Szücs Márton volt. Aszonta, hogy alig bír menni a sok boszorkánytul.”
- + A boszorkány megpatkolása (ld. 1494).

Boszorkány haldála

635. Nem tud addig meghalni, amíg át nem adja a tudását.”
636. „A boszorkánnyal, míg valaki nem fog kezét, nem tud meghalni.” „Kézfogással adja át a tudását.” „Rimánkodik, hogy fogjon vele kezét.” „Mikor már haldoklik, állandóan a kezit nyújtogatja, ha valaki kezét fogott vele, ráragadt.”
637. Aki nem akarta, a keze helyett seprűt vagy valamilyen fadarabot nyújtott neki. „Egy seprűnyelet dobtak neki...” „Balog Őrzi lányája mondta, hogy mikor meghalt az anyja, azt akarta, hogy nyújtsam a kezem. De én a söprűt nyújtottam.” Utána elégette a seprűnyelet és a hamuját elásta a porta sarkába. A fazekait is összetörte a lányája halála után.
638. Seprűvel adja át a tudását. „Odanyújtotta a söprűt, amikor haldoklott, ezzel adta át a tudását.”

Boszorkányégetés (Labátné, Hergus Perzsi)

639. „Volt itt egy asszony, úgy hívták, hogy Hergus Perzsi. Az meg a kutyákat megveszejtette. Akit az a kutya megmárt, az megveszett. Oszt már nagyon haragudtak rá. Van itt a vashídnál az a Labátszög. Ott leástak egy karót, odakötötték Labátnét, körülrakták náddal és megégették. Elevenen égették meg. Ráfogták, hogy ront, bont meg ad valamit a kutyának és attól megvesznek.”
640. Kutya alakjában égették el: „A Labátszögben Hergus Perzsit perkelték meg. Itt fogták el, mint veszett kutyát. Ennek már több, mint száz esztendeje, én is hallottam már. A gamót, azt a horgot, amivel a szénát húzzák, akasztották bele a bundájába és megégették.” (ld. még 974).⁽²⁴⁾
641. „Ha boszorkány van a házban, akkor ott rozsdás kés vagy vér is van.”
- + Boszorkányrontás elleni védekezés (1396–1400, 1402–1407, 1411).
A boszorkány elhárítása (1472–1502).

Garabonciás diák, garabonciás

642. A táltost nem ismerik, azonosítják a garabonciás diákkal. „Foggal született az a táltos, oszt abbul lett az a garabonciás gyiák. Úgy hívták azt a táltost, garabonciás gyiáknak.”⁽²⁵⁾
643. A foggal született ember jósló lesz.
644. A foggal, vagy burokban született gyerekből garabonciás lesz. „Foggal születik, két hátulsó foggal.” „Egy nagy lófoga volt elől.”
645. „Nagyon érzékeny az időjárásra.”
646. „Ha nagy szél fúj, nagy széllal jön. Felkapja a levegőbe a gyereket és elviszi magával.” „...felkapta az embereket is.”
647. „Lovon repült fel a féjhőbe, szárnya volt a lovának.”
648. Nagy borulással, viharral közeledik: „Mikor vihar volt, mondták az öregek: a garabonciás diák járkál, az teszi ezt a szélet.”
649. „A levegőbe tud kárt csinálni a garabonciás.” „Szaladt mindig és akkor szél fűtt.” „Ott gomolyog, majd gyün mán a garabonciás diák.” „A garabonciás diák nagy széllal és vízzel jár.”
650. A forgószelet a garabonciás diák támasztja. „Forgószélbe garabonciás diák volt.”
651. A házaknál tejet, tejfelt, aludttejet, szalonnát, kenyeret és szállást kér. „Úgy mondták garabonciás diák, mert tejjel él.”
652. Ha elutasítják, bosszúból vihart, forgószelet támaszt: „A tarnaörsi határban tejet kért, nem adtak neki. Széltölcsért kevert, a búzacsomókat, keresztekét elvitte...”
„Gyerekjány voltam, nagy forgószél gyütt. Jaj, jányom, húzd be a rostélyt, micsoda vihar gyün! Becsuktam. Bekérezkedett egy rongyos fiatalember, hajadonfővel, csupa kócos volt, rongyos volt a lajbija, lábán nem volt semmi, mezítláb volt. Kért kenyeret, szalonnát. Anyám adott neki, aztán kikísérte. Megijedtek-e a forgószéltől? – kérdezte. Megijedtünk, meg ám! Jaj, én gyüttem, én voltam – mondta. Nem hiszem én azt, hogy maga volt! De én, mert én garabonciás diák vagyok! Sok évig tanultam én ezt.”
„Öreganyámtúl a tanyán kértek aludttejet, tojást. Öreganyám nem adott neki. Zamankó lett, felkerekedett egy forgószél.
– Rozál, volt itt két ember?
– Igen!

– Oszt mit kértek?

– Aludtjet!

– Adtál nekik?

– Nem én!

Na látod, itt a kár, elvitte a szalmát. Nagy zenebona, forgósél volt.”

653. Nem ott száll le, ahol akar, ha letelik az ideje, leesik.

654. Rongyos diák alakjában kérezkodtek be a házakhoz: „Csavargó, rongyos ember volt. Öregember volt, kócos volt a feje, szakállas.” Ennek kapcsán kialakult szólás:

„Ha valami elszakadt, mondták, hogy te is olyan leszel, mint a garabonciás diák.”

655. Eg y bűvös fekete könyvet hordtak magukkal, leolvasták vele a felhőket. Idegen nem olvashatott bele. „Apámtul hallottam, hogy mikor marhás gyerek volt, gyűtt egy nagy féjhő. Leereszkedett egy gyerek a féjhőből. Forgott, villámlott, mondta nekik, hogy ugye féltetek? Három napig velek volt. Volt nála egy könyv. Elaludt, a marhásgyerekek meg kivették a zsebéből a könyvet és olvasták. Rettentő zamankó támadt. A gyerek feljiedt, elvette a marhásgyerekektől a könyvet és forgatta visszafelé:

– A napot is leolvashatnátok, de fel már nem tehetnétek! – mondta. 12 éves lehetett apám, mikor ez történt.”

656. „A féjhőzetben nagyapám 32 embert számolt meg.”

657. „Anyám mondta, hogy a Kápolnaparton sok garabonciás járt.”

658. Gyerekeket ijesztgettek vele: „Ne rosszalkodj, mert elvisz a garabonciás.”

659. „Ha fényt láttak a földön, mondták, hogy ott megy a garabonciás diák, méri a földet.”
(ld. még a lidércnél)

- + A foggal született gyerek életére vonatkozó jóslás (486).
A garabonciás elhárítása (1507–8).

Hetedik gyerek

660. „Szemmelver a hetedik gyerek.”

661. „Meglátja a földbeásott kincset.”

662. „A hetedik gyerekeknek hasznos a keze, gyógyít.” (ld. még 948)

663. „A hetedik gyerek gonosz lesz vagy szerencse gyereke, szerencséje lesz valamiben.”
„Gonosz az, mert hetedik gyerek.”

Szemmelverő ember

664. „Sok olyan ember volt, aki nem is tehetett róla. Ártott a szeme.” „Tudta, hogy a szeme árt és nem nézett senkire, hanem mindig a földet leste.” „Saját tyúkját se nézhette meg az az ember, akinek a szeme ártott.” „Jó lélek volt, de ártott a szeme.” „Pető Miska is ilyen volt.” (ld. 895, 903–4, 906).

- + Szemét hatástalanná teheti (1389, 1408–10, 1435–36).

Gyógyít is: haja, gatyamadzagja felhasználása gyógyításra (1067, 1270, 1287, 1357).

Léleklátó asszony

665. „Aki foggal születik, az tudós lesz, rontani, bontani tud, léleklátó lesz.”

666. „Mindig lefelé néz, a szemit se veti fel.”
667. A halott lelkek a hozzátartozókkal együtt mennek a léleklátóhoz: „Egy kocsisnak mondta a léleklátó asszony, hogy minek hajtottak olyan gyorsan, nem tudtak vele jönni a halottak.” „Fügeden voltunk, hárman mentünk el asszonyok megkérdezni, hogy él-e még az urunk. Háború után volt. A léleklátó lehunyta a szemét, elgondolkodott és mondta: – Itt vannak már lelkek, gyűttek magukkal!”
668. Elmondja, hogy milyen ruhában temették el a halottat: „Mindent kérdezhetnek tőle, a rokonok közül bárkit.” „Látja a halottat, hogy milyen ruhában van, mezítláb van. Csak ő beszél vele, aki keresi, se nem látja, se nem hallja.” „Megmondja, hogy miben halt meg, hogy nagyon szép asszony volt. Aranyos féketőben temették el, szétkobozták a ruháit. Mindent megmondott a halotról.” „Elmondja, hogy zsebkendővel van letakarva az egyik, a másikra inge van rávetve, hanyatt fekszik, a harmadik homlokán vér, ott érte a golyó. Azt mondta, hogy ne keseregienek, ők már jó helyen vannak!”
669. A halott kívánságairól értesíti a hozzátartozókat: „Ne sirassa az anyját, mert az mindig csupa víz.” „Édesanyámmal voltunk Jászberényben, Papp Teránál. Anyám megkérdezte, hogy van-e valami kívánsága az anyjának. Három krajcárt adjon koldusnak! – ezt kérte csak az édesanyja, olyan jó asszony volt, elfelejtette életében odaadni.”
670. Tudja, ki milyen szándékkal megy hozzá. Aki kételkedik benne elküldi, nem beszél neki. „Aki bántotta gondolatban, azt be sem engedte, szóba se állt vele.” „Egy asszony mindig a halottjáról álmódott. Mondta az urának, hogy vigye el Feldebrőre. Az ura szidta a léleklátót, baszd meg azt a léleklátót, elvihetlek hozzá! A Tarnaparton mentek. Mondták neki, hogy ne menjen fel a gátra, mert beledőlnek, nem hallgatott rájuk, tíz méter után felborultak. Meghalt az az ember. A léleklátó megtudta előre, hogy káromolják, így állt bosszút.” „Anyám ment Nagyfügedre, hárman mentek. Halljátok-e mondta az egyik, azt álmodtam, hogy Béla meghalt. Menjünk át Nagyfügedre! Anyám mondta, hogy tíz tojást vigyenek neki. De az azt mondta, hogy dehogyan viszek. Fingott tizet és mondta, hogy igya meg azt. Anyám csak vitt tíz tojást. Az asszony Fügeden utána szól, hogy annyit fíngjon, amennyit meg tud innya. Majd megtudja, hogy ki vagyok, ha hazaér! Otthon kinyitották az ajtót, minden kicsapódott, az ajtó, ablak, nagy zörgés volt. A léleklátó csinálta. Az asszony meg elvitte utólag neki a 10 tojást.
671. „Egyszer anyámmal voltunk otthon. Idegenek jöttek, léleklátó asszony meg az embere. Azt mondja nekem az anyám: – Ne nyisd ki az ajtót, mert megverik a csibéket! Amikor bejöttek, megkérdezte az asszony anyámtól, hogy mért mondta ezt. Én léleklátó vagyok, nem ártok a csibéknek. Ha látni akarja az anyját, nézzen az ajtó mögé. Anyám nem akarta látni. Nem akarta, hogy megkérdezzék mit kíván. Tudta, hogy meg kell szenvedni érte a léleknek. Anyám nem akart neki ártani.”
672. Jászdózsáról a következő helyekre jártak léleklátóhoz: Jászberény, Dormánd (Heves megye), Feldebrő (Heves megye), Nagyfüged (Heves megye).
- + A cigányasszony is kapcsolatban áll a halottal (1521).

Tudós, tudósasszony, tudományos asszony

673. „Aki foggal született vagy burokban, az mind tudós lett.” „Tud valamit.”
674. „Valamit isznak, onnan van a tudományuk...”
675. „Járt valahol a lelkük, de nem tudom hol.”

676. „Megfertőzött lelkek, zárkóztak, nem beszélnek, csak ha kérdezik őket.”
677. A Szent György nap előtt fogott kígyóval tudást lehet szerezni.
678. „Fogacson volt egy tudós ember. Az csak fütyölt a szénaboglyának, ráült és hazajött vele.”
679. „Árokszálláson volt egy ember, Kőd János. Bibájós volt. A hajnali órákban a határba járt, füveket szedett. Az öreget vitték mindenféle. Az asszony főzte a füveket, azzal gyógyította Kőd János is, főként jószágokat.”
„Meg Árokszálláson vót egy ember, amit állatorvos nem tudott meggyógyítani, meggyógyította. Kődnek nevezték. Sokat gyógyított itt is. Eljött, ha elmentek érte. Azt nem tudom, hogy mit kért érte, vagy kért-e valamit.”
680. A jászladányi Szücs Mártonhoz sokan jártak. Tanácsokat adott, hogy a beteg embert milyen gyógyító szerekkel, milyen előírások betartásával gyógyítsák meg. Különösen a váltott gyerek visszacseréléséhez értett. (ld. a vele kapcsolatos történeteket: 634, 991–992, 1345, 1354).
Feldebrői tudományos ember (halottlátó is): 632, 1060, 1262.
681. Jánoshidán Orvos Ferenc gyógyított. „Volt egy vak gyerek, nem tudtak neki mit csinálni, hordták mindenhová, Pestre, Egerbe, Debrecenbe, össze-vissza jártak a gyerekekkel, hogy a látóképességét helyrehozzák, de a gyerek csak nem látott. „Meghallották, hogy Jánoshidán van egy tudós ember, úgy hívják Orvos Ferenc. Elmentek hozzá. Oszt már ez az ember tudta, hogy hozzá készültek. Hát azt mondta, hogy mért nem gyűttek hamarább? A szegény gyerek szemét helyrehozta, visszakapta a látóképességét. Nem árulta el, hogy mit csinál neki.” (ld. még 489, 845, 1071, 1358).
- + Jásztelki tudományos ember (ld. 1112).

Gyerekijsztők:

682. „Gyün a Kókár!”
683. „Elvisz az ördög!”
684. „Vigyázz, mert megesz a markoláb!”
685. „Elvisz a kéményseprő!”
686. „Vigyázz, mert jön a gyerekszedő zsidó!”
687. „Ne rosszalkodj, mert elvisz a garabonciás!”
688. A gyerekeket a vidrával (kútban élő vizilény) ijesztgették, hogy ne menjenek a kutak közelébe: „Gyere onnan fiam, mert a vidra behúúz!”
689. „Ha a Labátszög felé mentünk, ijesztgettük egymást, hogy ahun gyün Labátné a!” (ld. 10)
690. *Patkányküldő ember* (1543).
- + Tudós kocsis, juhász, csikós (1535–39, 293–94, 295).
Pórujlárt tolvaj (méhész 296; dinnyecsősz 297).

Természetfeletti lények

Táltosló

691. „Ha a csikó foggal született tátossé vált, ha az ember, garabonciás diákká.”
692. „Az egyik embernek a lova megellett. A szomszédja tudós volt, mondta neki, hogy vigyázz, éjjel megellik a lovad, nehogy kialudjon a tüzed! Szalmával tüzeltek, az ember meg hagyta a tüzet elhamvadni, a csikója megdöglött. A szomszédja azt mondta, hogy látod, megdöglött a csikód, táltosló volt, kialudt a tűz, a szalmád elégett. Elaltattad a tüzet és megfojtották a csikódat.”

Kísértet

693. „Azok a kísértetek éjszaka járkálnak. Olyan is volt, hogy szép lóval, kocsival járt az úton, egy ember meg ment éjszaka valahová azok meg közelítettek hozzá és hiták volna fel a kocsira, de nem ment. Ő csak mindig azt mondta, hogy elmegyek én oda gyalog is, nem kell énnekem kocsí. Csak mindig kínozták, hogy menjen már fel, de ez meg imádkozott csak egyfolytában, mert olvasó nélkül nem is nagyon jó idegenbe menni. Mikor valamennyi idő eltelt, leszóltak neki a kocsiról: Szerencséd, hogy fel nem jöttél! Azok mind elkárhozott lelkek voltak, járnak olyan helyt, hogy valakit kétségbe ejtsenek, kísérik.”
694. „Mentek éjszaka a kishídon át, agyonlocsolták őket a kísértetek.”

Lidérc hiedelmkör

a) *Lidérccsirke*

695. „A tojást a cigányasszony feltette a nyakra, oszt kikelt. Az meg mindig azt beszélte, hogy mit, mit, hogy mit hozzak, mert oszt lement, oszt mindent hozott. Oszt annak akinek volt az a lidérc, meg akart tőle szabadulni, de nem tudott. Elment a paphoz, az meg azt mondta, hogy majd jól betüzeli a kályhát, hozza el a lidércet, a stólával megfogta és be a forró kályhába. De majd szétverte aszongyák a kályhát is. Kiszólt a kályhából, hogy szerencséd, hogy nem tudtam, mert másképp elföldeltelek volna. A stólából, mer ugye szentelt stóla, nem bírt kiszabadulni. Betette, oszt még stólával kötötte be az ajtóját is a kályhának. Úgy szabadult meg a lidércről az ember. A paphoz elment, oszt kigyovóna, hogy neki lidérc van, oszt nem bír tőle szabadulni. Mindig vitt neki mindent, ami csak kellett a házhoz, mindent vitt. Oszt a pap, hogy kigyovóna, hogy lidérc van, így segített rajta. Megégett a lidérc. Tojásból kelt, tyúktojásból. A nyakra (kemence) kellett tenni, meg a hóna alatt hozta, oszt kikelt. Olyan volt az a lidérc, hogy télen be volt fagyva a Tarna, oszt a jégen egy egész szénaboglyát hazadudált, csak úgy csúszott a jégen. Hazadudálta a szénaboglyát. Most már nincsenek ilyenek.” (26)
696. „A lidérc olyan volt, mint egy kis fekete kacsá vagy csirke. Mikor kacsát kötesztettek, ha a tojások közt volt egy fekete, akkor lidérc lett közte.”

697. „A fekete tyúk tojását a hóna alá fogja és ott kel ki. Elküldték a tengerbe, hogy hozza fel az aranyat, kincset.” „Fekete tyúknak a tojásából kelt ki a kemence nyakán.”
698. Sovány, satnya fekete csirkére vagy emberre mondták, hogy olyan, mint a lidérc.
699. „Ha valahonnan elvittünk valamit, mondták, hogy hordjuk, mint a lillik.”
700. „Az asszony vagy ember, aki élelmes, mindent összehord, arra mondják, hogy olyan, mint a lidérc.”
701. „A fekete csirkére egyik azt mondta szerencse, a másik azt, hogy szerencsétlenség.”
702. A fekete csirke alakja a rossz képzetével fonódott össze. Ha fekete csirke került a házba, úgy vélték, hogy baj, szerencsétlenség következik be (ld. még 722).
- + Szerelmi rontás fekete csirkével (840).

b) *Tüzes földmérő*

703. „Elkárhozott lélek. Annak a mérnöknek a lelke, aki életében rosszul mérte a földet és büntetésből a túlvilágon is állandóan mérnie kell „tüzes lánccal” tüzes csomó fejébe.” „Mérnökök is voltak olyan bűnösök. Elmérték a földet attól az embertől, mikor még éltek. Azért járnak éjjel is mérnyi. Büntetésből, nincsen nekik nyugvásuk, tüzes lánccal mérnek.” (ld. még 659).

c) *Lidércfény*

- + A földbeásott kincs, arany kékes lánggal égve „tisztikozik” (ld. 230–232/a).

d) *Lidércnyomás* = boszorkánynyomás (872)

Vizilények

- + *Mérdájus*, a vizek királya (29/a).
Vizibornyú – (ld. 30).
Vidra – (ld. 32).
Vizijányok – (ld. 31).
Markoláb

704. „Olyan lehet, mint a madár.”
 + Nap- és holdfogyatkozást okoz (11, 13).
 Gyerekijesztő lény (684).

Szűz Mária, Jézus, Angyalkák

705. Szombat Szűz Mária napja: ld. ezzel kapcsolatban: szombati napsütés Mária hajának, Jézus ruhájának szárítására (68), fonási tilalom szombati napon Mária tiszteletére (255).
- + A kenyér isten teste (257–260).
 A búzaszemen Jézus arcvonása látható (87).
 Szűz Mária és Jézus menekülése (84, 86, 135, 136).
 Krisztus és Szent Péter legendák (83, 85, 128, 129, 139).
 Az angyalkák a halott gyerekek lelkéből lesznek.

Ördög

- + A földbeásott kincset őrzi.
Váltott gyerek lelkét ismeri (425).
A lucaszék készítőjét macska képében ijesztgetik (625) és háborgatják (624).
A boszorkány az ördöggel cimborál (568, 570).
Ördög hajtotta kocsi (292).
Gyerekijesztő lény (683).
Ördöggel kapcsolatos egyéb hiedelmek (38, 491).

Kókár

- + Gyerekijesztő lény – (682).

Szent Antal, Szent Vendel

706. *Szent Antal* segítségével a dózsaiak nagyon hisznek: „...ha valamit nem tanálok, csak mondom, Szent Antalkám segíts, hol lelem meg! Aztán mindjárt megtalálom.”
707. „...mikor nem volt mit enni, Szent Antal segítségét kérték és annyi gombát találtak, hogy elég lett ebédre...”
- + *Szent Vendel* – hozzá imádkoztak a jószágok egészségéért (ld. 1451, valamint 287).

Előjelek, álmok

Szerencse, szerencsétlenség

708. „Én csak azt tudom, hogy ki milyen planétába szület, abban hal meg. Aki szerencsétlen planétában szület, az élete is olyan. Én szombati napon születtem, Mária nevenapján, a szombati nap a Máriáé.”
709. A foggal vagy burokban született gyerek szerencsés lesz.
- + A hetedik gyerek gonosz lesz, vagy szerencse gyereke (663).
  - + Aki foggal született, boldogtalan lesz az életben el kell vesznie.
  - + Aki burokban született, azt nem éri a golyó a háborúban, szerencsés (291/a).
710. „Úgy szerették, ha újévkor férfi ment először köszönteni, az hozta a szerencsét, a nő szerencse lesz ebben az esztendőben.”
711. „Új évkor disznóhúst kell enni, mert az előretúrja, a tyúk meg kikaparja a szerencsét.”
712. „Azt már hallottam, hogyha valaki kimegy harmatot szedni Szent György napján, annak mindenben szerencséje lesz.”
713. „Felkelés után először férfival találkozni szerencsét jelent.”
714. „Vásárra menet férfival találkozni szerencsét jelent, asszonnyal szerencsétlenséget.”
715. „Kéményseprővel találkozni szerencsét jelent.”
716. „A szürke ló szerencsét jelent, mondtuk is, hogy szürke lovat látok, szerencsét találok.”
717. „Az újszülöttre fordítva adták fel az inget, hogy szerencsések legyenek az életben.”
718. „Luca napján mondták, hogy nem jó kiadni semmit a házból, mert elviszik a szerencsét.”
719. „Újévkor se adtunk ki semmit a házból, pénzt meg különösen nem, mert elviszik a szerencsét.”
720. „A fekete macska elviszi a szerencsét. Ha indulok valahová és átszalad előttem az úton, nem érdemes tovább menni...”
721. „Ha elindulok valahová és visszafordulok, hogy jaj valamit elfelejtettem, nem járok szerencsével.”
- + „A fekete csirkére, kacsára egyik azt mondta szerencse, másik azt, hogy szerencsétlenség” (701).
722. „A lidérc olyan volt, mint egy kis fekete kacska, ahová az odament, ott valami kár lett.”
723. „Ha a tyúk kis tojást tojik, kárt jelent, szerencsétlenséget.”
724. „Ha az üstökös megjelenik az égen nagy veszedelem lesz, háború.”
725. „A pénteki nap az szerencsétlen, új munkába kezdeni tilos.”

Álmok:

726. Kéményseprő: szerencse
727. Szürke ló: szerencse

728. Kincs, arany: szerencse

+ zavaros víz: betegség (466).

+ halott: eső (53).

+ hal: újszülött, szaporodik a család: ha a hal potyka: lány születik (482).

729. tűz: veszedelem.

Vegyes előjelek

730. „Ha vendég érkezik, előre engedjük: „nem hozom a hátamon a vendéget.”

731. „A cipőt nem szabad az asztalra tenni, mert veszekedés lesz.”

732. „Ha viszket a talpa táncolni fog.”

733. „A bal tenyér viszketése bevételt, a jobb tenyéré kiadást jelent.”

734. „A bal szem viszketése örömet, a jobb szem viszketése bánatot jelent.”

735. „A bal fül csengése jó hírt, a jobb fül csengése rossz hírt jelent.”

736. „Ha valakinek az orra alatt viszket, akkor biztos bajszos vendége lesz.”

737. „Orrviszketés bosszúságot jelent, valaki megharagítja.”

738. „Ha valakinek égett az arca, valami szégyen éri hamarosan.”

739. „Ha a macska mosdik, vendég jön a házhoz.”

740. „Ha közeledik a világvége, jelek lesznek az égbolton. Akkor a napnyugtán kereszt lesz.

Meg azt is mondták, hogy majd akkor nem is halnak, se nem születnek, mikor majd közeleg a világvége.”

741. „Ha májusban minden nap elmondjuk a májusi éneket, teljesül a kívánságunk.”

+ „Aki az újhholdat eresztől pillantja meg, eltörik valamit a kezében. (15)

II. rész

A K C I Ó K

Serkentés

Szerelem, esküvő, szülés, gyereknevelés

742. „Felsőszentgyörgyön voltam én lakodalomban koszorúslány, oszt amikor bement a házba az új pár, akkor édespálinkát adtak nekik, hogy úgy szeressék egymást, mint az édespálinkát.”
+ Sz erelmi varázslásra illetve rontásra vonatkozó adatokat ld. 832–45.
743. „Ha az asszony terhessége alatt petrezselymet lop, hosszúhajú gyereke születik.”
744. *Szülőasszony*: „A szülőasszony feje, párnája alá olvasót tesznek, hogy könnyebben szüljön.”
745. „Aprószentek napján meg kell verni a gyereket. Engem is a szomszéd homokos zsebkendővel vert meg, mikor kicsi voltam. Sose mentem arra többet. Azért csinálták, hogy jók legyünk.”
746. Mikor tavasszal megjelentek a gólyák, a gyerekek a következő mondókaival szólították őket:
„Gólya, gólya vaslapát,
Hozzál nekünk kisbabát.”

Egészség, szépség biztosítása

747. „Karácsony böjtjét mindig megtartották. Ebédnél mindenki pálinkát ivott, aztán lenyelt egy gerezd fokhagymát, hogy egészséges legyen az új esztendőben.”
748. „Lementek kora reggel a folyóra mosdani Szent György napján, hogy egész évben frissek legyenek.”
749. Aki nagypénteken almát dobott a kútba és húsvétkor kivette, olyan egészségben élte le az életét, amilyen épségben maradt az alma.
750. „Nagypénteken korán kell kelni és megmosdani, hogy frissek legyünk egész évben.”
751. Nagypénteken napfelkelte előtt lementek a Tarnára mosdani, az állatokat is megúszatták, hogy frissek, egészségesek legyenek. (ld. még 810)
752. Vízkereszt napján léket vágtak a Tarnán és lelocsolták egymást, hogy egészségesek legyenek. Azért csinálták Vízkereszt napján, mert Szent János ekkor keresztelte meg Jézust a Jordán vizében.
753. Az első látogatók tojást visznek ajándékba az új szülöttnek, hogy gömbölyű legyen az arca.
754. A látogatók piros almát visznek ajándékba az új szülöttnek, hogy olyan színű legyen az arca, egészséges legyen.
755. „Mikor tésztát főzött az anyja, kivette az első adag főtt tésztát és mondta, hogy egye meg, mert szép lesz.”
756. „Petróleumos, ecetes ruhával mosták a hajukat, fejbőrüket a lányok, hogy hosszúhajúak legyenek.”
757. A gyerek első kihullott fogát az anya a szuszkóba dobta, miközben ezt mondta:
„En adok csontfogat,
Te meg adjál vasfogat!”

758. Tüsszentéskor mondták: „adj isten egészségedre!”
759. „Mikor a határba ment megnézni a vetésit, és jött fel a nap, levette a kalapját, hogy meglát-hatta Isten napját.”
Kalapot emelnek, keresztet vetnek, ha templom vagy útszéli kereszt előtt visz el az útjuk.

Földművelés

760. „Őszt porba, tavaszt sárba vess!”
761. „Erzsébet nap előtt kell vetni, mert akkor lesz szép a termés.”
762. „Hát abroszból vetettünk ezelőtt, az ember a nyakába akasztotta és abból vetette a búzát, árpát. Mikor megkezdte a vetést, azt mondta, hogy *Jézus segíj!* Ezt már nem hallani máma.” „Amikor kezdi az ember a munkát, akkor Jézus segíj, mikor végezte, akkor *hála Istennek.*”
769. „Ahányszor kapálták a kukoricát a szárazságban, annyi esővel tesz fel.”
770. „Aprószentekkor meg kell rázni a fákat, hogy sok gyümölcs legyen.”
771. „A diófára mondták, hogy jobban terem, ha megverik. Ha verik le róla a termést, jól meg kell veregetni, akkor sok lesz rajta a dió.”
772. „Ujév napján megrázták a gyümölcsfákat, hogy felköszöntsék, sok gyümölcsöt hozzon.”
773. „A melegágyat Gergely napján kell csinálni, mert akkor kelnek ki legjobban a magvak.”
+ A termesztett növények vetési, ültetési ideje (búza: 88, árpa: 101, rozs-búza: 102, kukorica: 103, kender: 106, mák: 107, dinnye: 108–110, uborka: 111, fekete retek: 112–14, fehér bab: 117–118, szőlő: 119, virágok: 124, viola: 123).
774. „Szent György napján volt a búzaszentelés, nagy búcsújárás volt. Felkeresték a legszebb búzatáblát... a pap megszentelte. Mindenki szakított a búzából, hazavitték, imakönyvbe tették, hogy bő legyen a búzatermés.”

Állattenyésztés

Baromfi

Keltetés, szoktatás

775. „Ha a kottló nem akar elülni, vízbe dugják a fejét.”
776. „Ha a tyúk nem akar elülni, akkor szitával leborítják, és ráraaknak egy férfigatyát.”
777. „Ha a pulyka nem akar ülni, akkor pálinkával addig itatják, míg be nem rúg.”
778. „Sapkából vagy kalapból kell a kottló alá rakni a tojást, mert úgy biztosabb a keltetés.”
779. „Sapka alól rakták a kottlós alá a tojást, hogy sok csirke legyen.”
780. „Luca napján mindig ültek az asszonyok, hogy a tyúk minél hamarabb elüljön.”
781. „Luca napján heverni kell a gazdaasszonynak, hogy sok kottlósa legyen.”
782. „Mikor atyám tyúkot ültetett, levette a kalapot apám fejről és beletette a tojásokat. Oda-ment a kemencéhez és mondta:

„Úgy ülj, mint a kemence
úgy köts, mint a fürjecske,
ülj a Jézus nevébe!

Mikor belefördította a tojásokat a kalapbul a fészekbe, így mondta: olyan frissen keljél, mint ahogy a kalapbul kifordult a tojás!

Majd megszentelte a tojásokat és a tyúkot is.”

783. „Ha a tyúkok alá kötenyből rakják a tojást, akkor egyszerre pattog ki.”
784. „Ha a tyúk veri a kicsisírkéket, akkor bevarrják a szemét, hogy ne lássa őket.”
785. „Ha a tyúk nem akarja elfogadni a csibéket, akkor pálinkával itatják, hogy ne ismerje meg őket.”
786. „Márciusi havat vittek be és megittatták vele a kislibákat, hogy gyorsabban nőjenek.”
(ld. még 751).

Marha

787. „Ha nem akar megindulni a marha, kékköves kenyeret adtak neki...”

Méhek szoktatása ⁽²⁷⁾

788. „Rajzáskor, a méhek befogása előtt a kast kerti zsályával vagy tisztesfűvel dörzsölték meg belülről, hogy a méhek szívesen megmaradjanak benne.”
789. A kast mézzel fröcskölték be, hogy a méhek megszeressék, vagy cukros vízzel szórták be, hogy a méhek megmaradjanak.

Tojáshaszon

790. „Lucakor nem varrtak, fontak, hanem inkább olyanokat vettek elő, amit fejthettek, hogy kifejtsék a tyúk lyukát.”
791. „Lucakor heverni kell a gazdaasszonynak, hogy jó tojók legyenek a tyúkjai.”
792. Luca: „Azt mondtuk, hogy rázunk annyi domós kukoricát, amennyit csak háromszor meg tudnak enni a tyúkok, hogy sokat tojjanak, és meg ne dögöljenek.” „Pattogatva azt a lófogó kukoricát ráztuk ki a tyúkoknak, hogy jobban tojjanak. Először kirázták, rátették a seprűt, mert az úgy pattogott és úgy adták a tyúkoknak...”
793. „Idesanyám szárazszerdán sok kukoricát adott a tyúknak. Előtte rápisált, szitába rakta és tűz fölött megpirította. Azért pisált rá, hogy ne patogjon ki, mert azt nem eszi meg a tyúk. Aztán amennyi csak belefért, adott nekik, hogy jól tojjanak.”
794. „Lucakor hétféle magot adtak a tyúkoknak, hogy jobban tojjanak.”
795. „Lucakor fias kukoricát morzsolnak körbe, hogy rakásra tojjon a tyúk.” „Rakásra adnak a tyúkoknak enni, hogy ne tojjanak szanaszét.” „As zonták, hogy kerek abroncsba kell adni az ennivalót, hogy egy helyre tojjanak.” „...az istálló közepibe kört csináltak (rajzoltak) abba rakták a búzát...”
796. Búzát szórtak a tyúknak Lucakor, nem kukoricát: „...mert amennyi búzaszemet beraktak, annyit tojnak a tyúkok. Mert apróbb a búzaszem, mint a kukoricaszem.”
797. „A karácsonyi morzsát csak úgy összesöpörgetjük, összehajtjuk az abroszt, oszt kiöntjük a tyúkoknak, hogy jobban tojjanak.”

Tejhaszon

798. „Kiforrázták Szent György napján a tejesfazekakat, hogy jobban feladja a tejet, a hasznót.”
799. „Sűrűbb lett a tej, a tejfel, ha május 1-i harmattal etették a jószágot, ott volt az abrakban a hamat.” (ld. még 831).
800. „Az első fejés tejet a tehénnel itatják meg, hogy haszna legyen.”
801. „A takarmányt tavasszal, mikor száraz az idő sós vízzel locsolták, hogy nagyobb legyen a tehén haszna.”

Méhek eresztése, rajzása

802. A méheket Szent Györgykor kell eresztetni, mert akkor gazdag lesz a család.
 803. Első kieresztés: a méheket József napkor kell legelőszőr kirakni.
 804. Rajzáskor régen kolompoltak, csengettek, tepsit vertek, hogy a raj „rakodjon le”.
 805. Rajzáskor a szálló család közé port hintettek, hogy megüljön.
 806. Sapkát dobáltak a család közé, hogy mind odamenjen.
 807. Kést szúrtak a földbe hirtelen, hogy gyökerezzen le a raj.
 808. Régen az asszonynak meztelen üleppel le kellett ülni a földre, hogy megüljön a raj.

Állatok egészsége, eladása

809. „A lovat Medárdkor meg kell itatni, mert akkor egészséges lesz, nem lesz rühes.”
 810. Nagypénteken napfelkelte előtt a lovakat megúszatták a Tarnába, a tehenet is levitték megitatni, hogy egészségesek, tiszták legyenek.
 811. A kis pulyka szájába borsot tettek, hogy erős szervezetű legyen.
 812. A kis pulykának pálinkával mosták a lábát, hogy erős legyen.
 813. A méheknek régen kora tavasszal sült csirkét adtak. Zsír nélkül készítették el a tyúkot, tepsiben sütte.
 814. Kora tavasszal törött piros paprikát adtak a méheknek, hogy megerősödjének.
 815. „Az öregektől, mikor megvásároltam a dobrajokat, mindig azt mondták, hogy „odaadom a szerencsét.””

*Nemek szabályozása**Baromfikeltetés*

816. „Férfikalapba vagy sapkába teszik a tojást, hogy sok kakas legyen.” „Ha a tyúkok alá kalapból rakják a tojást, mind kakas lesz.”

*Táplálkozás**Köpülés*

817. „A régiek fésűt tettek a köpülő alá, hogy könnyebben összemenjen a vaj.”
 818. „Ezelőtt a köpülő alá bogarat raktak az asszonyok, vajgyűjtő bogárnak nevezték, nem is tudom, mi annak a rendes neve. Azért, hogy sok vaj legyen, meg, hogy el ne vigyék a hasznót róla.”

Kenyérsütés

819. Mikor bedagasztották a kenyeret, keresztet vetettek rá háromszor.
 820. Mikor bevetették a kenyeret a kemencébe, a sütőlapáttal háromszor keresztet vetettek a kemence szájában, közben mondták:
 „Áldjon meg az Atya, Fiú, Szentlélek!”
 821. A kenyér kiszakajtása után a szakajtókra is keresztet vetettek.
 822. A kiszült kenyérré felszegése előtt a kés hegyével szoktak keresztet rajzolni.

823. Karácsonyböjtjén régen hétfélét ettek: fokhagyma, habart bableves, mézes mákos csík, aszalt szilva, sült tök, alma, dió. Mindegyikből egy keveset, hogy bőven legyen belőle az új évben.

Pénzbőség, szerencse

824. Karácsonyböjtjén sült tököt ettek, hogy sok pénzük legyen.
825. Újév napján disznóhúst ettek, mert a disznó előretúrja a szerencsét.

Kincsszerzés

826. „Ha lángot vet az arany, aki látja, annak a hajába kell kapnia, ahány szálat megfog, annyi arany fentmarad.”
„Volt, aki látta, hogy lángolt, hozzáfogtak ázni jó gondolattal, de mikor meglátták, az egyiknek rossz gondolata lett, hogy enyim lesz mind. A láda megrázta magát és visszament a mélybe.” „Egyszer itt a szemben levő háznál valami fellángolt. Azt hittem az istálló. Azt mondták ezelőtt régen, hogy miért nem kaptál a hajadba, mert a pénz akkor fennmaradt volna és összeszedhetted volna.”
827. „Ásás közben ráakadtak egy nagy hordóra és egy ősz öregember járkált körülötte. Azt mondta, hogy addig nem vehetik fel, amíg valamelyiktek a legkedvesebb fiát hétfelé nem szakítja rajta. De inkább nem kellett nekik, úgy övék lett volna az arany. Az ördögi szellem volt, megmondta nekik, hogy vehetik fel. Meg kellett váltani a gyerek halálával, de nem kellett és a hordó visszament ugyanolyan mélységbe magától.”
828. „Bági báró – annak meg a kutyája kaparta ki a zsák aranyat, úgy lett belőle báró. Mikor meghalt, a kutyáját is mellé temették.”

Serkentés rontással egybekötve

*Allattenyésztés**Baromfihaszon*

829. „Luca napkor a szomszéd bedugta az ujját a tyúkfeljáró alá, s azt mondta:

„Az én tyúkom tojj tojást
A másé meg kotkodács”

Tejhaszon

830. „Az édesapám el volt állva cselédnek, pásztorgyereknek, de volt már akkor olyan 17 éves, a bürkét őrzötte. Mikor ment hazafelé este, egy asszony utánament abrosszal, hogy el is viszek, itt is hagyok! Ott hajkászta az abroszt, hogy el is viszek, itt is hagyok! Apám meg azt hitte, hogy a bürkét akarja elvinni. Utánament a fokossal, oszt megverte volna, de nem érte utol, átszaladt a vizen. Elejtette az abroszát, azt meg felvette az apám, hogy majd jó kapcát csinál belőle. Hát oszt hazahajtotta a birkát, de a jászolba bevetette az abroszt. Elfelejtkezett róla, mert más dolga is volt neki. Volt ott két menyecske, aszonták, hogy János mit étetel, annyi a vaj, hogy nem igaz! Nem tudta ő se megmondani. Egy hétre rá találta meg az abroszt a jászolban, mikor kipucolta. Hát itt van az abrosz, no jó lesz kapcának, úgylis annak szántam. Megcsinálta a kapcát, felhúzta a csizmájába, de a Tarna mellett volt és lépcsővel jártak le itatni, onnan hordták a vizet. Oszt már a lépcsőn víz volt, de őneki le kellett lépni még a vízbe, mikor lelépett, no aszongya, jó a csizmám, nem megy bele a víz. Mikor lelépett nyomkotta a csizmáját lefelé a vizen, de nem ment le. Akkor jutott eszibe, hogy az asszony is a vizen szaladt át. Nem ment le a víz a csizmája alatt. Akkor bement mingyárt, levette a csizmáját, tüzet rakott az istálló közepén és behányta a tűzbe a kapcát, meg az abrosz minden maradványát. Az asszonyok megkérdezték tőle, hogy János, most mit étetel, semmi vaj nincs. Apám meg mondta, hogy azt, ami van, azt eszik. Aztán akkor mondta el a gazdájának, hogy járt azzal az asszonnal. Hogy azt hitte, hogy a birkát akarja elvinni, aztán a hasznót vitte volna el az abrosszal, a birkának a tejről való hasznát.”(28)

831. A boszorkányok május elsején napfelkelte előtt mentek ki a határba harmatot szedni „elévették az abroszt, verték a fűhöz, hogy el is viszek, itt is hagyok, aztán hazagyűttek, a tehenhez csapkodták, a tehen meg bömbölt, sűrűbb lett a tej...” „Az abroszt össze-vissza húzták az istállóban, a tehennek verik, kicsavarják, megmossák a tőgyit vele, hogy haszna legyen.”

R o n t á s

Szerelem, házasság

832. „Aki szemet vet egy legényre, megéteti azt a vérzésivel.”
833. „...ha megetetnek valakit, ott se tudja hagyni, akárhogy nem akarja látni, nem akarja szeretni, mégse tudja otthagyni.” „Mindig arra került, amerre a lány lakott. Ha templomba ment is, arra kellett mennie a lány házána. Mi ebben az utcában laktunk és akkor egy óriási nagyot kellett kerülni, úgy kellett a templomhoz mennem. De nem mentem be, csak az ösztön annyira odahúzott, hogy arra kellett menni. Megitatott vagy megétetett.”
834. Lakodalomban történt: „...kimentem az istállóba, mert egy kicsit zárkányos voltam, ez már úgy jó estefelé volt, már a vacsora következett. Kimentem az istállóba, mondom lefekszek már a vacokra. A lány meg felkeresett, de félálomban voltam. Hát oszt addig kuckolt, addig, hogy felébresztett. Oszt rámhasalt az utálatos, rámhasalt. Ejnye mondom, hagyjál már nekem békét, hadd pihenek egy kicsit. Aszongya eszel-e? Mondom nem eszek én semmitse. Hát akkor aszongya iszol-e? Mondom mit? Aszongya adok egy kis jó bort, nem is lakodalmas bor, hanem valami különleges jó bor. Egy félliteres üveg volt nála, hát aztán abbul ittam. Hát jó volt, édes volt, aszongya majd ettől kijózanodok. Hát oszt meghúztam én, hogy azért valami kicsi maradt a fenekén. Azóta még jobban ragaszkodtam hozzá, akkor itatott meg valamivel. Gondolom, hogy mivel, de csak azt hagyjuk. Nem tudom, de azért gondolom, hogy a vérzésivel. Jó volt, édes volt, hát én megittam. Azután kezdtem én rettenetesen utána járogatni, nem akartam én, csak arra kellett mindig menni.”
835. „Egyszer kecskét vágunk és elvittük a bőrét kikészíteni Balog Örzsi lányához. Beteg volt Balog Örzsi lánya. Én ott ültem mellette és mondta: De jó, hogy gyüszs! Mikor gyün haza édesanyád, gyüjjön el! Én mondtam, hogy csak sokára, akkor elkezdte: Jaj nekem, hogy mondjam meg neki azt, amit akarok, hisz addig meghalok. Mondtam neki, hogy mondja el nekem, majd én szólok róla anyámnak. Bevallotta akkor Balog Örzsi lánya, hogy ő segített megétetni apámat. Neveletlen ujjából meg vérzésiből tett italjába, ételibe. Ezzel étették meg az apámat. Megrontotta a házasságot a szüleink közt, azóta vannak külön. Ott jajgatott nekem az a szerencsétlen asszony, hogy bánja, hogy nem tudja helyrehozni azt, amit elrontott.”
836. „A lány, ha azt akarta, hogy a legény szeresse, akkor a szeméremtestiből levágott szőrt elégette, oszt belekeverte a havi tisztulásába, úgy tette sötét piros borba és azzal háromszor kínálta meg a legényt.”
837. „...a szeméremtestiből vágott szőrt összekeverte a tisztulásával és pogácsába sütötte, aztán megkínálta a legényt, hogy egyen belőle.”
838. „...meg vágott a hajából a legénynek, hogy nem vette észre, és háromszor megfüstölte. Akkor a legény, bár gyűlölte, nem tudta otthagyni.”
839. „Gatyamadzagjából, hajából hordott magánál egy darabot a lány, nem tudta elhagyni.”
840. „Fekete csirkével meg lehet rontani bárkit. Ha a lány meg akarta szerettetni magát a legényre, akkor fekete csirkét étetett meg vele.”
841. „...az anyósom mesélte, hogy az uramnak volt egy kisebbik huga, oszt egyszer látja, hogy nagyon keres valamit. Hát mit keresel, mongya az anyósom? Azt mondja, hogy kapcát

keresek, a János bátyámét. Aszongya mit akarsz azzal? Mondta az a Papp Örszi, hogy vigyem ki a János bátyám kapcáját, majd ő azzal meggyógyítja. De nem azért kérte ám, hogy meggyógyítja, hanem azért, hogy majd avval rontja meg, a kapcájával. Hogy mit akart vele csinálni nem tudom, de ezelőtt csináltak ilyeneket is.”

842. „Turi Jánosnak volt egy lánya. Az meg nagyon szerette Béres Miklóst egy gazdaember fiát, de nagyon szerette. Hát osztan elment ehhez az asszonyhoz, de az nem vállalta, hogy megrontsa őket. Me rt az másrt lányt vett feleségül. Nem vállalta, hogy átengedje a menyasszony előtt a tojást vagy a macskát. Ugy kellett volna csinálni, hogy kiütni egy tojás végét, kiönteni előttük, hogy először a menyasszony lépjen át rajta, oszt akkor nem egyeznek, veszekednek. Meg ha macskát engedtek át, akkor is veszekedtek.” „...szét akarta vétetni a lányt a legénytől. Balog Örszi azt mondta neki, hogy az esküvőjükön a templomajtónál tojást ereszen el. Ússe a tojás végit a küszöbbe. A lány nem merte, mert szellem fejibe nem tudta megtenni. A bibájosság szerint nem lett volna békesség köztök, ha azt átlépi.”
843. „Meg nem volt szabad engedni, hogy a gyűrűt lehúzzák az asszony ujjáról és háromszor a szeméremtestükön balkézzel végighúzzák, mert akkor az ura otthagya.”
844. „A menyasszonynak mezitláb nem szabad járni, papucsába, cipőjibe 10 fillért tegyen. A lányommal is az történt, hogy ellopta az anyósa cipőjiből a 10 fillért, így rontotta meg őket, nem is maradtak együtt.”
845. „Mentem hazulról a testvéremékhez. Abban az utcában lakott az a lány, aki nagyon bukott utánam. De én még csak rá se füttyültem. A bátyja nekem jó cimborám volt, ő is szerette volna, ha elveszem a lányt. Dehát nekem nem tetszett sehogyse. Nem messze hozzánk volt egy keresztút, de az teljesen olyan volt, mint mikor Jézust kifeszítik és keresztet hordoz. Láttam én már messziről, hogy annak a közepén ott fehérlik valami, mert nem a járdán mentem, hanem az úton. Mentem a nővéremhez. Mikor odaérek, nem kerültem ki, hanem megálltam. Hát ez meg már micsoda itt? Ki tette ezt ide? – gondoltam magamban. Egy tányér volt ott, benne sütemény meg egy öt forintos, Horthy Miklósnak a képe volt rajta. Belerúgtam a jobb lábammal és ide csapódott vissza a csizmámra. Dehát a csizmán keresztül is megártott, az volt az érdekes. Harmadnapra látom én, hogy mi van a lábammal, tele van fekélyvel. Haladt felfelé, annyira felhatolt, hogy az alsó törzsem már csúnya véres volt, kiütéses. Eljött erre a könyökemre, a kezem fejére. Az édesanyámnak már kezdett nem tetszeni, hogy jól járok én, hogy csupa vér a gatyám? Én nem mondtam neki, ő meg azt hitte, hogy valami rossz nőekkel, pedig magyarul megmondva nekem soha eszembe se volt. Aztán ez a lány volt, az tette ki, mert kilesett, mikor mentem a nővéremékhez délután, a kapuba is kijött, figyelte, hogy mit teszek a keresztúton a tányérnak, akkor gondoltam arra, hogy csak ő tehetett. Volt olyan tudóseember Jánoshidán, úgy hívták Orvos Ferenc. Gyógyított, de nem volt orvos, a katonaságnál kapta a tudományt. Mondom elmegyek már Ferenc bácsihoz, megmutatom, mi van a lábammal. Azt mondja nekem, hogy már régen akartál jönni, mért nem jöttél? Hát mondom nem merem, restellem, hogy az összes testemen rajta van ez a gyalázatosság. Orvos Ferenc azt mondta, hogy éjfél 12 óraker menjek el a lakására és csúnyálkodjak oda a fal tövéhez. Hát el kellett mennem. És azt mondta, hogy majd akkor el fogom hagyni, nem megyek arra soha többet a lány felé, mert mindig arra kellett menni, hogyha arra utam nem volt, akkor is. Így engem már kezdett rontani. Aztán azt mondta még, hogyha ezt megcselekszem, akkor vegyek fél liter kölnit, és avval kenegtettem naponta egyszer, este. Így aztán begyógyult az én sebem. Mikor katona voltam, akkor meg mentem az állomásra kifelé és találkoztam ezzel a rihával e. Én utóbb mentem, ő meg elől ment. Láttam, hogy megy Pestre, köszöntem, elmentem mellette, aszongya, hogy várjál már én is odamegyek. Akkor én elcsendesedtem. Mikor kiérek az állomásra, nem mentem be a váróterembe, ő meg letette a portékáját az állomás előtt a lépcsőre és jött utánam. Megfordultam, elmentem vagy ötven méterre, ő is jött, mikor visszafordultam, ő is fordult és jött utánam. Elkezdett volna velem diskurálni. Na mondom, idehallgass, mit kísérgetsz

engem, mint a pulikutya? Ha kísérgetsz, majd meglátod, hogy megjáró. De csak nem akart elmenni, beszélt volna, hogy hogy volt a múltkor, hogy így sajnál, meg úgy sajnál. Csak járkált utánam, idehallgass mondok, hogyha nem tágitasz innen, én belédérűgök! Bele is rúgtam, aztán akkor elment.” (29)

Gyerekevelés

Gyerekágyas, szoptató anyja

846. „Mikor az asszony gyerekágyat fekszik, akkor lehet leghamarabb megrontani... védték mindenhogyan... elég volt, ha kiment az utcára keresztelő előtt, megverték szemmel őt is meg a gyereket.”
847. „Ezekelőtt mondták, hogy a gyerekágyas asszonyokat megnyomták, nagyon féltették tőle.” „Legelső gyermekem született, gyerekágyas voltam. Nézzétek csak, ahol jön be seprűn, piros kendő volt a fején, meg is nyomott.”
848. „Amikor az első lányom született, éjjel szoptattam, oszt egyszer csak érzem, hogy elnehezülök, valaki nyom. Alig bírtam szólani. Olyan zúgás volt, mint amikor a méhecske zúg.”
849. „Megnyomták a mellén éjszaka a gyerekágyas asszonyokat, fiatalasszonyokat... én is így jártam, itt ült a gyomrom száján.”
850. „Ha a boszorkány szoptatás közben meglátta az anyát az ablakon keresztül... megrontotta... a gyerek nem fogadta el a mellét, nem szopott.”

Újszülött, váltott gyerek

851. „Az anyja nem hagyta magára a gyereket keresztelőig, mert kicserélik.”
852. A váltott gyerek csúnya, torz, nem tud szólani, néma (ld. még 425).
853. Ennek kapcsán kialakult szólás: a gyámoltalan, nyomorék gyerekekre mondják, hogy „olyan ez, mint a váltott gyerek”.

Emberi betegségek

Szemverés, megcsodálás

854. „Ha valaki úgy csodálkozik, akkor árt a szeme.” „Szemmel verte, ha megcsodálta nagyon a gyereket.”
855. „Aki szemmel ver, annak összeér a szemöldöke.”
+ „A hetedik gyerek szemmelver.”
856. „Akit szemmel vertek (újszülött), az nem tudott se sírni, se szopni, csak majukolt.”
857. „Egy öregasszony meglátta a kislányomat. De szép kislányod van Ilona fiam, egyem is meg! Egye meg a szart! Mikor beértünk a kapun, a gyerek összecsupnyította magát.”
858. „Az asszony elvitte magával a kislányt a henteshez. Az úton mondta neki egy asszony, hogy jaj, de szép kislány! Az anyja rögtön megtörölte a kislány arcát a ruhája aljával. Mire hazaért, a gyerek sírt.” „Álmában sírt, mert megverték szemmel.”
859. Akit a boszorkány szemmelver (ember vagy gyerek), annak megy a hasa, „úgy megy a hasa, hogy abba pusztul bele”.
860. „A bibájós úgy is megverheti szemmel, hogy kilencednapra meghal az, akit szemmel vert.”

861. „A nagyanyám édesanyja szemmel volt megverve, megveszett. Vasvillával őrizte az ura az asszonyt, a gyerekeket harapta...”
862. „Ezelőtt az ember egy szép gyereket nem vehetett a karjára, mert azt mondták, megverte szemmel.”
Szemverés megállapítása vízméréssel (ld. 942–44).
Szemverés ellen: (1405–6).

Megnyomás, boszorkánynyomás, lidércnyomás

863. „Az t mondták, hogy nyomkodja, harapdossa őket... a mellüket nyomták meg szopták. Meg a térdüket harapdálták.”
864. „Megnyomta anyámat is. Malacláb alakban látszott a dunyhán, ránehezedett.”
865. „Megnyomott engem is, nem tudtam szólni. Megharapdált. Minden eset megnyomott. A hasamat összeharapdálta. Nagyon féltém már. Bejött asszony képében, rendesen fel volt öltözve, az ajtóból visszanevetett, úgy nézett ki, mint az anyósom.”
866. „Legénykoromban egy öregasszony bejött a tanyára. Melaszt árultak. Ilyen legényt nem láttam, mondja, mikor meglátott engem. Volt három eladó lánya, hallottam róla, hogy rossz lányok. Én szombaton lefeküdtem az istállóba. Egyszer úgy éreztem rámnehezedik valami. Mikor kiugrottam az ágyból, a kutya hármat vakkantott, akkor ment el. Másnap nagyon fáj a karom, mellem, hogy alig tudtam mozogni. Mentem reggel a misére és öltöztem. Anyám észrevette, hogy a karom, a lábam össze van rágva. Elmeséltem neki az öregasszonyt, mondta, hogy akkor az volt. Megkísértett egy párszor, megnyomott, összeharapdálta a karomat.”
867. „Volt Árokszálláson egy kovács. A kovácsnak volt egy segédje. A kovács feleségét minden éjszaka megnyomkodták, az asszony panaszkodott, hogy megint összetörtek, összenyomtak..”
868. A boszorkány macska képében nyomja meg: „Olyan is volt, hogy a kovács feleségére gyana-kodtak. Volt két kovácslegénye. Az egyiket mindig csigázta. Macska képében fogta meg...”
869. „A szomszédom mesélte egyszer, hogy a lánya a meleg kemencepatkán aludt éjszakánként. Egyik éjjel felkiáltott, úgy érezte, valami láthatatlan kéz nyomkodja. Az anyja nem hitte el, kipróbálta. Éjfél felé ő is érezte, hogy nyomkodják.”
870. „Régen eljártak fonóba. Nagyapámnak volt gyalupadja és pipázgatott, várta nagyanyámat. Egyszer csak ugyanolyan öltözetben, mint nagyanyám ment valaki. És mászott fel rá, mikor ráült már macska volt. Jóska fiam, a szádra teszem a kezem! – mondta...”
871. „Ugy érezte, hogy meg akarják fojtani, nem tudott kiáltani, fáradt lett, nem tud megszólalni, hiába akar.”
872. Lidércnyomás: „Az olyan, mint a boszorkánynyomás, a boszorkány okozza a lidércnyomást, megnyomja az embert.”
Boszorkánynyomás ellen: ld. 1403.

Megszopja a férfiak mellét (boszorkány)

873. „A férfiak mellét szopta.” „Megszopott egy férfit, minden éjjel járt hozzá, hogy szíjja.” „Egy ember melle olyan lett, mint egy nőnek, megszopta a boszorkány... kiveresedett a mellbimbója.”
874. „Az istállóban egy fekete macska szopta minden éjjel Kis Urbán mellét. Már egész nagy volt a melle. A legények elhatározták, hogy megfogják a macskát... mikor lefeküdtek a férfi hasán ült és szoptott...”
875. „Arra lent volt a házunk. Volt ott egy öregasszony, egy gyereke volt, Tábori János. Nagyon szegények voltak, elállították egy gazdához. Az istállóban lakott, egy héten egyszer járt

haza mosni meg mosdani. De nem mert mosdani bent, mindig kiment, mert az egyik melle ilyen volt e (öklét mutatja) és nem merete mutatni! Egyszer aztán Örzsi néne, mikor ott-hon volt, levetette az ingit, oszt látja, hogy olyan nagy piros a mellbimbója. Kérdezi, hogy Jani te, hát mi van a te melleddel? Elmondta, hogy éjfélkor mindig bement valaki, erőszakosan a hasára feküdt és szopta...”

Átok, szitkozódás

876. „Menhelyi gyerek volt Köves Szigeti Kati. Turi Poros Józseféknél nevelődött. Mikor Turiné meghalt vagyonát Kövesre és az urára hagyta. Köves Kati terhes volt Porostól s a lányt elvetették egy fiúval. Mindig veszekedtek. Porosné halála után Köves Katit megátkozták Poros rokonai. Rohadjon ki a bele! Isten szerencsét ne adjon neki! Született nekik egy fiúk meg egy lányuk. A fiú meghalt, a lány 19 éves, de az se igazi. Fogott az átok.”

877. „Fogjon meg az átok!” – az átkozódást ezzel fejezték be. Ha az átkozódnak igaza volt, akkor fogott az átok. Ha nem, akkor visszazállt az átkozódóra.

878. *Átkok:* Törje ki a rossz!
Egye meg a franc!
Húz za össze a görcs!
Rosseb rágja ki a beledet!
Rohadjon ki a beled!
Ússön meg az istennyila!
Essen beléd a kukac!
Vágja szét a ménkő!
Törje ki a nyavalya!
Egye meg a fene!

Rontás földrehelyezett tárgyak segítségével

879. „Rontásnak hívták. Olyan helyre teszik, ahol keresztút van. Uj fazékba babot, főtt babot. És aki legelőször keresztülmegy rajta vagy megeszi (jóság), arra megy rá a rontás, annak a betegsége, aki odatette.” „...ha a kutya megette, arra ragadt.” „...ha nem volt megfőzve és szétperdült a bab a keresztúton, aki keresztül ment rajta, arra ragadt rá a betegség.”

880. „Ha valaki pénzt talált, azt mondták, minek vetted fel, rontás!”

881. Kilis: „eldobott pénzt vett fel és tele lett kilissel”.

882. „Babbal vagy pénzzel megkerekítették a kilist, kiszórták a keresztútra, aki átlépett rajta vagy felvette, arra ragadt rá.”

883. „Keresztútnál elöntik a köleskását, ha valaki keresztül lép rajta, beteg lesz.”

884. „Keresztútra dobtak piros szalagot, aki felvette, arra ragadt a betegség.”

885. „Ruhadarabokat, pénzt, értékesebb holmikakat szoktak kidobni a keresztútra, hogy felvegyék.”

886. Fekély: „valamin keresztülment, valami keresztúton és fekélye lett. Ezelőtt még volt úgy, hogy kiöntöttek valamit a keresztútra és megrontották a másikat vele. Már megint keresztülmentél valamin aszongyák, hogyha ütött ki rajta valami baj.”

„Az én emberemnek, mikor legény volt kitétek egy tányért a keresztútra süteménnyel, és rátették az öt koronást, még akkor Horthy Miklós volt rajta. Tele lett fekélyvel.” (Id. 845)

887. „Ha a bibájos rontani akar, odapisil a küszöbre, ablak elé, hogy átmenjen rajta, akit meg akar rontani.”

888. Kilis: „Egyszer reggel kása volt elöntve, keresztülmentem rajta. A kilisek fakadozni kezdtek a kezemen. Kásával mosták meg, eldobták és elkaptam. Aki napfelkelte előtt keresztülment rajta, az elkapta. A keresztútra kellett kiönteni.”

Keresztútra dobott tárgyak felvétele (ld. 1401).

Megnyergelés, meglovagolás

889. „Két kovácslegény volt. Jászberényben történt. A kovácsmesternek szép felesége volt, egy kosztón voltak. Az egyik legény nagyon sovány volt, folyton csak fogyott. Mi van veled, pajtás? Olyan fehér vagy, mint a meszelt fal! Éjjel fáradok el – mondja. Olyan, mintha kötőféket tennének a nyakamba. Valami boszorkány biztos meglovagolta. Mondták, hogy éjjel, mikor megjelent a boszorkány ráfújt és attól egyből elaludt. Legközelebb elfogta a lélegzetét. Mondták neki, hogy vegyél kötőféket a kezedbe és csapj visszakézből! Egy ló ment be a szobába! Megfogta és vitte magával egy hegyre, ahol sok boszorkány volt. Aztán visszavitte, beszólt a pajtásának, az kijött és megpatkolták a ló négy lábát. Reggel nem kelt fel a gazdaasszony, nem volt reggeli. Mi lehet a baja? Bementek, megnézték és látták, hogy a keze-lába meg volt patkolva, a mesterasszony volt a boszorkány. Utána megölte magát az az asszony szégyenletében.”

Rontás egyéb módjai, boszorkányjárás

890. „Haragudott egy asszony a menyire. Ártani akart neki, sederszállá változott, hogy majd a menyének a lábaszárára csavarodik. De az szétvágta késsel a sederszálat, hogy ne ártson. Kétfelé vágódott az asszony és megdöglött utána.”
891. „Amikor férjhez mentem, odamentem az anyósomékhöz... közel lakott Balog Julis, oszt mondta, hogy menjen hozzá aludni, mert félt. Hát elment. Oszt amikor elütötte a 12-t, mert akkor olyan húzó órák voltak, akkor nagy csörgés, csattogás lett és elkezdtek táncolni. Az anyósom meg nagyon félt, kiabált, hogy vigye haza. De a gazdaasszony meg felkelt, és azt mondta, hogy ne félj, majd elviszi ezeket mindjárt a fene. Akkor mondott, beszélt valamit és akkor csend lett, elmentek. Igaz volt. Pedig a háziasszony nagyon vallásos asszony volt. De megvolt akkor ez a bibájosság.”
892. „Az édesanyám maga maradt, mikor-meghalt az apám. Beszélgetett kinn, utána bejött és a lócára tette a kenyérhajat. Egyszer csak mondja, megállt az óra. Gyütt egy nagy veres macska. Hát te, hogy gyüttél ide? Mindent összevert a macska, olyan csörtögést csapott, boszorkány volt. Anyám elhitta aludni az egyik szomszédját. Mikor jött megint, azt mondta, hogy csörtöghetsz, ahogy akarsz! Mikor látta, hogy nem fél, akkor nem jött többet.” (ld. még 1116).

Állattenyésztés

Szemverés

893. Tehenet, aprójószágot, csikót, malacot lehet szemmelverni. A szem jobban ártott a fiatal jószágoknak: csikónak, malacnak.
894. Ha a tehen nem adott tejet, mondták, hogy „megnézte már Karol néni”.
895. „Ha Pető Miska végigment az utcán, szólt, hogy hajtsátok be a marhákat ... ha ránézett, annak vége volt.”
896. Ha a tehenet szemmel verik, leroskad, nem bír felkelni.
897. „A Szentlélek hídjánál két libám felfordult, szemmel verték.” „Ha elhull, előtte becsipásodik.” „Minden liba részeg.”
898. „Ha fehérét fosott a liba, meg volt verve szemmel.”
899. „A ház előtt áztatta a tömni való kukoricát, valaki szemmel verte és kiszáradtak tőle a libák.”

900. „Ha a csikót megverték szemmel, eldült az úton.” „Összeesett, nem ment tovább.”
901. „Itt egy öregasszony volt a szomszédban Leo néni, az szemmel vert. Mentek a kendertrőbe nagyon szép kis csikó volt. Amint átértek a keresztúton, a csikónak leesett az álla. Csak úgy lankadtan ment az anyja után.”
902. „Felvettek egy embert a kocsira. Meglátta a kiscsikót, mert az lemaradt, megállt... szegény ember bánta nagyon, de nem tehetett róla. Mondta, hogy a saját jószágát se nézhette meg...”
903. „Pető Miska meg a kiscsikókat verte meg szemmel... őrizkedtek is tőle nagyon.”
904. „Pető Miska, ha ránézett a malacra reggel, megrontotta.” „Megy a hasa nem eszik.”

Megcsodálás

905. „Hajtották a libát, nem tudtak menni. Buggy Anna mondta, hogy de szép fajta!”
906. „Anyámtól hallottam, hogy a teheneket hajtotta haza az öccse, marhágyerek volt, olyan 12–13 éves lehetett. Mikor hazaértek a tehenekkel, akkor egy az istállóküszöbön leroskadt. Azt kérdezte nagyapám, hogy fiam, ki látta meg ezt a tehenet? Pető Miska mondta, hogy ki marhája ez a szép tehén? Én meg mondtam, hogy a Béres Jósikáé.”

Megszopás állat képében

907. A boszorkány macska, béka, borjú képében megszopja a tehenet.
908. „Balog Örsiről beszéltek, hogy megszopja a tehenet.”
909. „Éjjel megszopta az egyik tehenet, véres tejet adott. Résen voltak az emberek, béka képében szopta, csámcsogott. Körülállták, egy nagy varangyos béka volt.”
910. „A legények komázni mentek az istállóba, tüzet csináltak. Egy lúd szétverte a tüzet, utána csend lett és hallották, hogy egy macska szopja a tehenet...”
911. „A tehén alatt látták a macskát, szopta. Egy nagy kast terítették le rá, de reggelre eltűnt.”
912. „Volt egy tehenünk, szopták éjszaka. Utána a tehén rúgott bennünket, mikor fejtük. Gyerek voltam, ilyen 8 éves, kinn az istállóban háltam. Apám felköltött, nézd, milyen szép tarka bornyú van ott.”
913. „Mikor tanyán laktunk, megszopta a tehenet az egyik cseléd. Az uram a kifordított gatyáját ráhúzta a tehen farára, bezárta az ajtót és jól elverte, kijött belőle a bibájós.” (ld. még 929, 931, 1478).

A tej lefölezése

914. „A tejet kitették a kút mellé a vályúba és éjszaka a bibájós lefölezte, elvitte róla a hasznot.”
915. „Balog Pola jött, hogy Angyélkám gyüvök már egy kis lószarért. Mikor fejtünk, a tehen mindig rúgott, huggyozott. Mindig elvitte a fölét, sose volt vajunk. Egyszer meghalt, akkor volt haszna a tehénnek.”

Rontás bosszúból

916. „Beszéltek olyat is, hogy egy embernek az összes jószágát megrontotta a szomszédja, beleszult mindenféle jószág. Mert haragba voltak. Csak az tudott volna segíteni, aki megrontotta, de a harag nem engedte.”
917. „Kacsát vettem, délutánra mind becsipásodott. Ha elhull, előtte becsipásodik... Antal Etus rontotta meg, mert nem tőle vettem a kacsát...”
918. „A szomszédasszony átment, hogy egy bögre tejet adjanak neki. A tehénnek borjúja volt, avval itatták a tejet, nem adtak. Este már annyi tejet se adott a tehén, amennyi a borjúnak kellett volna.”

Tehénrontás más módjai

919. „Szentés Elek feleségének a testvére Gyurkó Juszti boszorkány volt. Ahányszor vett tehenet, megjelent és megrontotta. Mikor legutóbb volt, akkor is átment és bement az istállóba a tehén után. A sógora meg utána ment és látta, hogy fogta a tehén farkát és húzta. Megfogta az asszonyt hajánál fogva és levitte a Tarnafenekbe. Úgy megverte, hogy haza nem tudott menni. Többet nem tette be a lábát a portára, attól fogva mindig volt haszna a tehénnek.”
920. „A sógorom ment tehenet venni Árokszállásra. Hozta hazafelé a tehenet, megállt a csárdánál és kikötötte az állatot az istállóba. Ki ment be? Egy asszony – mondták neki. Felállt, hogy odamegy. Mikor közelért, hallja, hogy a tehén bömböl, az asszony meg a tehén faránál hugyozott. Megfogta az asszonyt, hajánál kihúzta és belerúgott. Nem volt attól kezdve tejfel, elvitte a hasznot róla.”
921. „Ha a boszorkány a tehenet megsimította, elment a haszna.”
922. „Tanyán laktunk, Karácsongyiéék voltak a szomszédaink. Ha a tehén megellett, hét kötéllel kellett megkötni, bömbölt, ha Karácsongyi elment az istálló előtt. Öregapám mondta, hogy menjen kend haza, nem engedték be, nem is vitte el a tehén hasznát.”

*Egyéb**Méhek ráküldése máséra*

923. „Régebben sokat beszéltek arról, hogy a méheket máséra csak úgy rá lehet küldeni. Mézes vizet permetez a másik méhkasa köré, akkor a méz szagára letámadják, elpusztítják azokat a családokat.

*Etelkészítés, ételek**Kenyér*

924. „Balog Örzsi, ha ránézett a kenyérrre, az megnyúlósodott.”
925. „Sütöttem gyönyörű négy nagy kenyeret és megnyúlósodott. Bűdös lett harmadnapra, karajokra elmeteltük és a padlásra tettük száradni, az állattal megetettük. Amál néni mondta, hogy meglátta valaki a szakajtódat, kenyérruhádat, sütőabroszodat és szemmel verte...”
926. „Volt olyan, hogy megnyúlósodott a kenyér... Én meg tapasztottam a házat, kihoztam a teknőt, ki az udvar másik végébe. Hiába tettem bele élesztőt, nem kelt meg... estefelé újból kovászoltam, de már nem ideki, hanem odabe. Éjfélre gyönyörűeket sütöttem.”

Vaj megrontása

927. „Még azelőtt hétfőn nagy piacok voltak, és mi kislányok is ott mászkáltunk. Nyolc éves voltam. Volt egy asszony, aki írósvajat árult, jó nagyok voltak, szépek voltak, tányérba kiarakva. Egyszer jött egy öregasszony, fehér kendő volt rajta és megállt ennél az asszonynál s megkérdezte, hogy mit árul? Hát írósvajat! Vigye innen, de azonnal – szolt rá – mert nem írósvajat árul maga, hanem ganéjt! No tényleg, az asszony rögtön összeszedte a dolgait és ment haza. Mi meg mentünk utána. Randur István felesége volt, biztos az is tudott valamit, bűbajos volt.”

Tejfel, túrós béles

928. „Balog Örzsi mikor lángost sütött, tejfelt okádott rá.”
929. „Volt a faluban egy öregasszony, aki minden második, harmadik nap túrós rétest sütött, de

mindig este csinálta. Még az ablakokat is elfüggönyözte, hogy ne lássák, mit csinál. A téstára okádtá a túrót, mert éjjel boszorkány képében teheneket járt szopni. Megetette azzal, akit meg akart rontani.”

930. „Vót a községben egy asszony, akit Hergus Perzsinek hívtak. A Hergus Perzsinek mindég aszonták, hogy boszorkány. Vót neki egy távolrú való rokona, meghalt neki a felesége, maradt két családja. Mivel rokon vót ehhez a családhoz, odavitte a két gyermekit, hogy viselje gondját, még aratnyi megy az őrsi földre. Akkor a fiú aludt éccaka. De hajnalkor felérett valamire és meglátta az asszonyt, azt ódalát fogta, oszt a széket letette, arra egy tálat, oszt úgy nyomkotta a túrót kifelé a szájából. Ahogy ottan nyomkodja, hát a gyerek meglátta. Felkötötte a kisebbet:
– Kelj fél, osztan elmenünk, majd én kivészlek az ablakon, oszt majd elmenünk apámhoz, mer én itt többet nem eszek túrós téstát, mert mindég túróval tart.”
931. „Kabács Őrzi megszopta a tehenet, bélest csinált és ráokádtá a túrót... megnyomta az oldalát és ráokádtá a túrót.”
932. „...a túrót, tejfölt kiokádták és vitték a piacra eladni.”

Bor

933. „Lementek a pincébe, ittak a borból, elvették az erejét.”
934. „Éjjel összeszedték magukat (boszorkányok) és mentek Tokajba bort innya, de nem hozhatták el, ott ki kellett hányni... elvették a bor erejét.”

Közlekedés

935. „A háború előtt történt, fiatalasszony voltam. A szentkúthoz mentünk Verebélybe. Itt a szomszédban volt egy ember, volt lova, egy két kilós kenyérért elvitt magával. Őrzi ánygó is jött velünk, de a szomszéd először nem akarta vinni. Mikor a kápolnához értünk, a ló megállt, nem akart menni, a kocsisnak kellett vezetni. Mikor Pásztóra értünk, ott nem ment egyáltalán. A koci felborult, kiestünk, csak Őrzi néni maradt fenn. Folborított minket. Azt mondták azért, mert nem akartuk elvinni.”
936. „Öregapámék mentek volna vásárra. Lovai megelettek, ő nem mehetett kocsival. Elindultak gyalog. Hárman mentek, egy köztök bibájos volt, az öregapám se tudta akkor. Elment mellettük egy koci és nem vette fel őket. A bibájos öregember azt mondta: Majd elbánok én ezekkel! Bosszúból összetört két kereket.”
937. „Mentek kocsival a sógoroméék. Valaki nem fért fel. Megakadt a koci kereke. Nem ment se jobbra, se balra. Az, akit nem vettek fel bibájos volt, az tette...”
938. „Csikót vettek és átlépték az apáti határt. A csikó összeesett, nem ment tovább... az öreg Pető a koci elé feküdt, láthatatlanná vált, csak a lovak látták...”
939. „A Pető Miska kinyújtotta a lábát és a koci megállt, nem mentek tovább a lovak...”
(ld. még megindítással együtt 1534–39).

Földbeásott kincs megátkozása

940. „Volt egy ember tanyán. A két gyereke megleste, hogy mit csinál. A pénzt fogta, vitte magával és eltette a fa tövébe. Megcsinálta a gödröt, belerakta, levette a gatyáját és a meztelen ülepét odaütötte a földhöz:
– Te pénz, addig nem vegyenek fel, amíg meztelen farom ide nem tudom verni!
Megátkozta vele, s mikor meghalt, a fiai odavitték az apjukat, a meztelen farát hozzáérték, mert csak úgy vehették ki a pénzt.”

GYÓGYÍTÁS

*Rontás, a rontó kilétének megállapítása**Ólomöntés*

941. „Egyszer az öcsémet megharapta a kutya. Nem tudtuk, hogy kutya harapta meg, mert még olyan kicsi volt, hogy nem tudta megmondani, csak az anyám vett észre rajta rágásféléket. Anyám ólmot öntött, hogy megtudja ki okozta a rágásokat és az ólomból tényleg egy kutyaaalak jött ki.”

Vizmérés szemverés megállapítására

942. Az ajtófélfá tetejéről egy bögre vizet csurgattak. Az ajtófélfá sarkához ugyanekkora edényt tettek. Ha a lecsurgó víz nem fért bele az edénybe, több lett, akkor a gyermeket megrontották.
943. „A szomszédasszony mondta: 3 kanál vízzel a nagy ajtó sarokvasát öntsd végig, ha több lesz három kanálnál, meg van verve a gyerek. Megcsináltuk, a víz több lett.”
944. „A beteg feje fölött öntöttek 3 kanál vizet, ha a víz meggyarapodott, rontásban volt.”
Ld. még gyógyítással együtt: 964–66.

Rontó személyének megállapítása: 1060, 1063–1065, 1349–50, 1354, 1468, 1488–90, 1494.

*Közvetett gyógyítás**Ráolvasás*

945. *Árpa*: „Voltak babonások, akik ezeket rá is olvastak.”
946. *Fogfájás*: „Lánykorában elküldték Bugyi Marihoz, aki ráolvasott. A miatyánkot imádkozta és keresztet vetett a neveletlen ujjával.”
947. *Kelis*: „Balog Örszihez mentünk el. Gyere fiam, majd elküldjük a tenger fenekére. Ráolvasott.”
948. *Hát- és vállfájás*: hetedik gyerek gyógyította. „Hadd nyomkodjam már meg a hátad, hetedik gyerek vagyok. Közben mondtam:

„Ahol nem fáj, ott is fájjon
Ahogy fizetsz, úgy használjon!”

949. *Pokolvar, köszvény, süly*

Pokóvar, köszvény és sü!
Az atyaisten teremtett,
A fiúisten növesztett,
A teljes szentháromság
oszlasson szét hetvenhét felé,
Még a legkisebb porcikádat is!

„Bolya Julis leolvasta a pokóvart, megfogta az öt ujjával és mondta.” Fogyóhoddal olvasták le, mert a hoddal együtt fogyott a betegség is. Háromszor mondták el.

Szemölcs, szemőcső

950. „Annyit tudok, hogy itt volt Nagy Mari anyja, hogyha szemölcs jött az emberen, elmentek hozzá és leolvasta.”

951. „Mikor szaporodik a hold, ráolvasnak. Vékony spárgával körültekerik a szemölcsöt és a holdvilágot nézik:

Amit látok ujjjon
Amit nem látok elfogyjon.”

Utána az eresz alatt a mutató és középső ujjal kis gödröt kaparnak és a spárgát beleteszik. Mire megrothad a spárga, elmúlik a szemölcs.

Szent Antal tüze

952. „Antal nevezetű ember ráolvasott és taplóval rácsiholt.”

953. „Bolya Julis a nevetlen ujjával keresztelte és imádkozott.”

Szeplő

954. Fecskét látok, szeplőt hányok,
Mind a seggire menjen.
vagy

955. „Gólyát látok, szeplőt hányok
Mind a seggire menjen.”

Ha láttak fecskét, gólyát repülni, utánakiabáltak.

Tyúkszegg

956. „Amit látok ujjjon
Amit nem látok elfogyjon.” – hozzátartozik: 980.

vagy

957. „Amit látok szaporoggyon
Amit nem látok foggyon.”

Ujholdkor olvastak rá, a ráolvasó a holdat nézte és nevetlen ujjával háromszor megkerekítette.

958. „Imádkoznak egy miatyánkot, egy üdvözlégyet, közben nevetlen ujjal keresztet vetnek rá.”

959. „Az én apám a kés élivel keresztbe nyomkodta, akkor félbehagyott vele, feltekintett az égre és elkezdett valamit beszélni felette. Én megkérdeztem, hogy édesapám, mit beszél rá. Azt mondta, hogy ne érdekeljen az téged.”

Tyúkszem

960. „Amit nem látok ujjjon
Amit látok elmúljon.”

Ujholdkor olvastak rá. A ráolvasó hátat fordított a holdnak, közben nevetlen ujjával megkerekítette a beteg részt.

Kézmozdulatok (keresztvetés, megkerekítés) a beteg testrész fölött

961. *Szent Antal tüze*: „Antal nevezetű ember taplóval rácsiholt.”

962. *Árpa*: begörbített ujjal háromszor „lekasálta”. ld. még: (946, 953, 957–60, 965, 967, 970).

Vizmérés, mosdatás, szenes víz

963. *Szemverés:* „Tegyen kilenc szenet a vízbe s ezzel mosdassa meg a gyereket. A maradék vizet a sarajjára kellett önteni, hogy ott forogjon a boszorkány.”
964. *Szemverés:* „A mostohaanyámnak volt egy gyönyörű szép kislánya. Azt mondták, hogy megverték szemmel. Hordozta egy asszonyhoz. Az meg vizet mért a kisbabára, a kilincstre mérte vagy hová, de meggyógyult a kislány.”
965. *Szemverés:* „... a szomszédasszonnyal megmosdatták 6 kerek kanál vízben. Több lett, a gyereket megrontották. Kereszteket hánytak rá és a feje alá tették a rózsafüzért, meggyógyult.”
966. *Szemverés:* „3 kanállal mérték ki a vizet. Ha rontásban volt, meggyarapodott. Mikor megmosdatták benne, a vizet az ajtósarokvasra öntötték visszakézből és a gyerek még aznap jobban lett.” „3 kanál vizet kimértek, megmosták a gyerek arcát, kézfejét, lábfejét. Ha szemverésben volt, kétszer annyi lett a víz, meggyarapodott...” „...fürdesd meg 9 kanál vízben, oszt akkor több lesz a víz, ha szemverésben van.”
967. *Szemverés:* Egy bögrébe kilenc kanál vizet kimértek, majd pár darab faszenet tettek bele. A gyerek arcát, kezét megmosták vele, kereszteket vetettek rá, utána a szenes vizet visszakézből az ajtósarokvasra öntötték, a széndarabokat pedig visszakézből bedobták a tűzbe.

Analógiás gyógymódok

968. *Anyatej elapasztása:* „Mikor elválasztottam Lacit egy esztendőre, úgy folyt belőlem, hogy még a hónom alatt is tele volt. Azt mondták kősssem el gatyamadzaggal, hogy elapadjon. Elkötöttem és harmadnapra elapadt a tejem.”
969. *Árpa:* „Dobjon egy árpaszemet olyan kútba, amelyikbe még nem nézett, s menjen rajta körül háromszor. Hát énnekem kiskoromban sok volt és úgy csináltam, hogy melyik kútba nem néztem még, odamentem, belenéztem és azért csak hamarább elmúlt.”
970. „Négy szem árpát vegyen föl, menjen a kúthoz és minden sarkánál egy-egy szem árpát, amivel megkerekítette a szemét, dobjon a vízbe. Olyan kútba kellett dobni, amelyikbe még nem néztek és visszakézből.”
971. „Nemsoká lehet mán aratni!” – mondták, ha valakinek árpa nőtt a szemén.
972. *Kelés a fejen:* „Volt az apám fején egy nagy kelés. Nagyon fájat neki, mert mindenbe beleütötte. Mit csináljunk, hát nem volt doktor, nem volt kit hívni. Azt mondták anyámnak, hogy mikor kenyeret süt, csináljon egy kis cipót. Legelőször azt tegye be a kemencébe, de azt is vegye ki elsőnek. Mikor kivesszi, fogjon egy kést és apám álljon ott mellette, mikor a forró cipót szétvágja. Jut eszembe, 12–13 esztendő voltam, hogy a plafonig ugrosott apám, annyira fájat neki, mikor a cipót kettészelte anyám. Megfakadt a kelése, el is múlt néhány nap múlva.”
973. *Kutyaharapás:* Amelyik kutya megharapta, annak a szőrével gyógyították.
974. *Vesztett kutya harapása:* „Az apámnak az apja gányó volt, dohányt termeltek. Palántálták a dohányt és a Hergus Perzsi, szóval a kutya (boszorkány veszett kutya alakjában) megharapta. A gazda mondta neki, hogy vigyázzon, meg ne harapja a kutya. De a gyerek ráfelelt, hogy már meg is harapott. Aztán a nagyapám természetes ember volt nagyon, elment Hergus Perzsihez és azt mondta neki: Perzsi, ha az én fiam bajba esik, megharapta a kutya, elégetlek a vásártéren, nád közé teszlek és úgy égetlek el. Azt mondta neki, hogy nem lesz semmi, semmi baja nem lesz Ferenc! Aztán az édesapámtól hallottam nagyon sokat, hogy olyan nagyon szenvedett rá, hogy kilenc kutyafejet hűgyozott ki. De ő annyit szenvedett rá, hogy még az állatnak se kívánja. Nem lett semmi baja neki, meggyógyult.” (30)
975. *Szemölcs:* „Lőszörrel, vagy vékony cérnával elkötötték, aztán elásták az ereszetcsurgásba, mire megrohadt, addigra elmúlt a szemölcs is.” (ld. még 951).

Szent Antal tüze:

976. Piros ruhával kötötték be.

977. Antal nevezetű ember gyógyította: (ld. 952, 961).

Tyúksegg: „Először ha mégy valahová, oszt szól valaki hozzád, ne szólj, ne válaszolj. Ami a lópatkóból kiesik sár, ne keressem, hanem ha rábukkanok, akkor vegyem fel és háromszor dörgöljem le vele a töves tyúksegg. Megcsináltam háromszor, a cipőn által dörgöltem, aztán visszakézből hátravettem és mire elporlad, elmúlik a tyúksegg is. Cipőn által csináltam és mégis elmúlt.”

979. — „...mikor a ló patkójából kihull a sár, a szalmagörcsöt leszakajtották, azzal megkentük a tyúkseggel, az ereszetcsurgásba ástuk, mire elrohadt, elmúlt.”

980. — „...a tyúkseggel újholdkor vöröshagymával megkenték, aztán elültették az ereszet alá, mikorra elrohadt, akkorra elmúlt az is.”

981. — „Vöröshagymát és szalonnát ástott az ereszetcsurgásba, mire elrohadt, addigra elmúlt.”

982. — „...vékony spárgával, vagy cérnával körülkerékítette a tyúkseggel, utána elásta az ereszet alá. Mire megrohadt, elmúlt a tyúksegg.”

983. *Vörös daganat lábón:* „Az én édesanyámnak egyszer megdagadt a térgye nagyon. Aszonták neki, hogy piros ruhát mártson bele vízbe és avval csavarja be.”

984. *Pokolvar* – fogyóhoddal olvasták le, hogy a holddal együtt fogyjon a betegség is.

Átbújtatás

985. *Szemverés* (kisgyerek): „Az egyik szomszédasszony meg a másik is azt mondta, hogy bújtassam át pendelyen. Szennyes pendelyen kellett naplement után vagy napfeljött előtt. Levették a pendelt, jobb kézben tartották és a madzagja felől háromszor át kellett bújtatni fejfel a gyereket és jobban lett.”

986. *Szemverés:* „Az ing visszáján átbújtatták a beteget három napig naplemente után és ha az nem használt, vitték tudományos emberhez.”

Hozzáérintés, megsimítás

987. *Árpa:* Háromszor hajolunk a kút fölé és közben meghúzzuk a szemünket kézzel.

988. *Szemverés:* Ha a kisgyereket megcsodálta valaki, gyorsan megtörölte az ing vagy a pendely visszájával, aljával az anya (ld. 858).

989. *Rontás okozta hólyagok:* „Kolbász mama egyszer járt nálunk, azután nagyon csúnya hólyagok lettek rajtam. Anyám egyszer elpanaszolta neki, hogy nézd milyen csúnya hólyagok vannak a lányom kezén. Kolbász mama megsímogatta és azt mondta, hogy nem csúnya az, nem csúnya az. A hólyagok el is tűntek utána a kezemről.”

990. *Zsébre, szájpenezés:* „9 fabábút faragtak és megforgatták a gyerek szájában...”

991. *Hát- és vállfájás:* hetedik gyerek megnyomkodta. „Jaj de fáj a hátam, nyomkodd már meg! De hetedik gyerek vagy-e?” Ld. még (970, 978, 979, 982, 992–95).

Athárítás hozzáérintés után

992. *Kelis:* „Megfőzik a babot és a beteget megtörülgetik vele. A sarkon kiöntik és mondják: erre is út, arra is út, amarra is út! Pénzt tesznek a babra, aki megtalálja a pénzt, arra ragad a betegség.” „Megkerékítették a kelést, keresztúton eldobták, de úgy, hogy nem néztek utána.” „Pénzzel megkerékítették és keresztútra dobták...” „Ha úgy öntik ki, hogy megkerékítik babbal, akkor ront.”

993. — „A disznóól küszöbje alá kellett elásni, amivel megkerekítették, aki átlépett rajta, arra ragadt rá.”
994. *Tyúkesség*: „Kinek tyúksegges a lába vagy a keze, ha megmossák és kiöntik és a másik keresztülmegy rajta, vagy ha kezet mos utána ugyanabban a vízben, ő kapja meg.”
995. *Rontás okozta seb*: „A másik házban laktunk, Balog Örzsi ájtott hozzánk. Semmi bajom se volt, s harmadnapra nagy seb lett a lábamon. Az isten fáját az öregasszonynak – mondtam. Mégegyszer ájtott, adott köleskását, megtörölgettem vele, kitettem a keresztútra és elmúlt.”
996. *Zsembes száj, zsebre*: „Ha a gyerekek zsembes volt a szája, kilenc fabábút faragtak, megforgatták a szájában, utána eldobták és elmúlt.”

Különböző gyógyító szerek felakasztása (nyakba, kéménybe)

990. *Megdagadt, megszipott mell (férfi)*

„Volt egy bátyám 14–15 éves volt. Megdagadt a melle, szopták. Mondták neki, hogy vegyen fokhagymát, sót, disznóganajt, kenje meg a mellét vele, utána tegye tarisznyába és akassza a nyakába.”

Betegség

991. „Beteg volt a testvérem, elvitték Ladányi Marcihoz. Akármit csinált, nem használt. Anyám egyszer kiment tehenet fejni. Odament egy cigányasszony és nevének szólította anyámat. Eredj innét! – mondta neki anyám, nem eresztette be. Később csak visszajött és azt mondta, hogy adjanak neki egy fazekat, majd kigyógyítja a gyereket. Jó lenne, ha kigyógyítaná! – mondta anyám. Csak néhány ruhát kért érte. Tiszta söprő, tojás, vágjanak a söprőből egy darabot. Beletette a fazékba, feltette a kürtő alá és beleszólt, hogy Rózsi, gyere elé! Mikor felütték a tojást, egy nagy béka ugrott ki belőle. Azt mondta a cigányasszony, hogy harmadnapra kijön a giliszta a melléből, és megjelenik, aki megrontotta. A Rózsi jelent meg. A cigányasszonyok tudtak.”

Váltott gyerek visszacserelése

992. „Elmentek Ladányba, Szücs Mártonhoz. Azt mondta, hogy fűtse be a kemencét, tegye a lapátra a gyereket és kis bögrét, nagy kanalat adjon a kezébe. A gyerek a kezébe vette és azt mondta: – Kis bögre, nagy kanál, hogy egyek belőle? (tejet tettek bele) Ebből tudták, hogy cserélt, mert addig nem is beszélt, akkor szólalt meg. Mikor be akarták dobni a lapáttal a kemencébe, elkapták a lapátról és más gyerek lett helyette, az igazi, visszacserelétek.”

Köpködés

993. *Árpa* – „Szemközt köpték!”

Búcsúbamenés

994. *Némaság*: „Mikor legelőbb mentünk a szentkúthoz (Mátraverebély), volt ott egy kislány, néma volt. Mondták neki, hogy mondjad kislányom, hogy Mária. Néma volt, törte a szót, de egyszer csak azt mondta, hogy Mária.”
995. — „Hasznoson történt. Hallottam, hogy gyönyörű szép Mária volt ott is. Mondták, hogy megszólaltak a némák.” „Ott voltam, mikor megszólalt a néma. Addig mondtuk az úrangyalát, amíg megszólalt. Egész megizzadt az az asszony, aki beszéltette. Először azt mondta Mária, aztán meg Jézus. Hat évig volt az az asszony néma, aztán megszólalt. Én hat némát hallottam életemben megszólalni!”

996. *Vakság*: ...egyszer egy ember elvitte a kislányát. Aztán csak felkiált a kislány, hogy édesapám, itt van Mária! Bemegyünk Máriához! Megvilágosodott a szeme neki, meglátta Máriát.”
997. *Váltott gyerek megszólaltatása*: „Elvitték a szentkúthoz Verebélybe, ott szólalt meg, addig nem beszélt...”

MECHANIKAI BEAVATKOZÁSOK

Forgatás, helyretétel, megkenés

998. *Ficam, lábcsiszamlás, vállcsiszamlás:* „...hát addig símogatták, míg egyszercsak odapatant, ahol volt.” „...hát meg kellett nyomkodni, húzogatni, csak helyrepattant. Kenőcs-csel is csinálták, megkente, helyrekente...” „Balog Pista felesége, Pesta Mária igazgatta helyre a csiszamlást. Addig igazgatta, nyomkodta, forgatta, addig kengette, míg helyrejött. Akinek ilyen baja volt, még a szomszéd faluba is áthívták...”

Emelés

Magzatelhajtás: „Ha nagyot emelt, elment a gyerek.

FELÜLETI BEAVATKOZÁSOK

Lemosás, áztatás, öblítés

1000. *Aranyér:* „...megmostam hipermangános vízben, meg egy kis tiszta vizes ruhát tettem rá.”
1001. – „Meleg vízben kell ülni.”
1002. *Árpa:* „A székfűt megfőzték és annak a levével mosogatták.”
1003. *Csúz:* „Meleg homok kell rá, meg iszapfürdő.”
1004. *Csipa:* „Meleg kamillateával kell mosogatni.”
1005. *Fagyás:* „...hideg hóval dörgölték meg...”
1006. *Fehérfolyás:* „Naponta háromszor kell mosakodni, sűrűn kell mosni vízzel.”
1007. *Felsütötte a nap az arcát:* „Megmosdott a saját vizeletével.”
1008. *Fülfájás:* „A náadtetőről kőrözsát, kövirözsát szedtünk és annak a levét csepegtettük a gyerek fülébe...” „...rózsavizet (kövirözsza kinyomott leve) kell a fülbe csepegtetni...”
1009. *Hasfájás:* „Szappanos vízzel kell mosogatni... napjában többször.”
1010. *Daganat (ütestől):* Spiritusszal kell mosogatni.
1011. *Hülés:* „Meleg vízben kell lábat mosni...”
1012. *Ingyulladás:* „Meleg kamilla vízzel kellett öblögetni.”
1013. *Kelés, kilis:* „Dohány levével lemosják.”
1014. – „Főtt babbal, főtt köles kásával lemossa és keresztútra önti...”
1015. *Kézfájás:* „A verebélyi szentkút forrásvizéből hoztak haza és avval mosogatták.”
1016. *Kicserepedett láb:* „... saját vizelettel kell lemosni...”
1017. *Lábfájás:* „...a verebélyi szentkút forrásvizéből hoztak haza és avval mosogatták, dörzsölték meg.” „Pünkösdkor a betegek a kezüket, lábukat megkenték a verebélyi szentkút vizevel.”
1018. *Lábfájás rontástól:* „Mondták, hogy délben 12-kor menjek ki a temetőbe, 12 keresztfáról vágjak le kis darabokat. Nem volt szabad senkihez szólni. Éjjel 12-kor főztem meg vadonatúj cserépfazékban, és azzal mossam meg a lánynak a lábát. Aztán vigyem ki a keresztútra, csapjam a földhöz, de ne nézzek vissza.”
1019. *Nehéz vizezés:* meleg vízbe kell ülni.
1020. *Ótvar:* szappanos vízzel mosogatták.
1021. – „Petróleumos vízben mostuk meg a haját.”
1022. – „Egy kis eszences vízzel mosogattuk.”
1023. *Magzatelhajtás:* – „...forró vízbe kellett ülni...”
1024. *Orrvérzés:* „Nyakonöntötték hideg vízzel. Egy kis hideg vizet a nyakába öntött, hogy megijedjen és elmúlt.” „Mikor summás voltam, nagyon sok vért vesztettem, vérzett az orrom. Látták a többiek, hogy vérzik az orrom, guggolok. Éreztem, hogy lépkednek a hátam mögé, hogy a hideg vizet a nyakamba öntsék, hogy majd megijedek és eláll a vérzés. Ugy kellett csinálni, hogy ne vegyék észre...”

1025. *Repedt sarok*: „Meleg vízben mosogattuk, és téglával dörzsöltük.”
1026. *Sántaság*: „A mátraverebélyi szentkút vizében megmosta a lábát és eldobta a mankóit.”
1027. *Seb, nyílt seb*: „Langyos vízzel mosogatták, utána bekötötték...”
1028. *A száját kihányja a hideg*: „...spiritusszal kell mosogatni, napjában ötször-hatszor...”
1029. *Szájgyulladás*: „A szám belseje mindig felhólyagozott, kamillateával öblögettem...”
1030. *Szájpenész (gyerek)*: „Sima vízzel kell lemosni.” „...fürdetéskor az asszonyok a pelenka sarkát az ujjukra csavarják és vízesen kitörlik a száját.”
1031. *Szemgyulladás, véres szem*: „Ha vér ereszkedik a szemre, kamillát főznek és a levéllel mosogatják... az lehúzza.”
1032. *Szemfájás*: „Kamillát főz és a levéllel mosogatja...”
1033. – „Vizelettel mosogatják.”
1034. *Szemfájás (csecsemő)*: „Tejet fejt rá az anyja.”
1035. *Szemverés*: „...pisis pelenkával mosdatta meg az anyja... megtörülte vele az arcát.”
1036. *Szemverés*: „...a szomszédasszony mindig azt mondta anyámnak, hogy mossa meg a gyerek arcát és törülje meg a pendelye visszájával.”
1037. *Torokfájás*: „Timsós, cukros vízzel gurgulázták...”
1038. – „Kamillateával gurgulázták.”
1039. *Vakság*: „...a verebélyi szentkút vizével megmosogatták a szemét, utána látott.”
1040. *Viszketegség*: „Meleg vízzel mosogatták...”
1041. – „Vizeltem lavórbá és avval mosogattam mind a két lábamat sűrűn. Utána meleg szappanos vízzel mostam le...”
- 1040/a *Tyúktetű*: Megmosakodtak meleg vízbe, utána tiszta ruhát húztak.

Izzasztás

1041. *Hűlés*: „A dunnát meg kell vasalni lefekvés előtt, vagy téglát kell melegíteni és betenni a dunna alá, hogy a beteg jól kiizzadjon...”
1042. *Izület*: „Meleg kell neki... a gazdám mondta, hogy volt olyan családja, akit derékig leástak a marhaganajba, a meleg ganajba, attól lett jobban...”
1043. – „Énnekem meg a meleg takarmánykazal használt. Annyira voltam, hogy meg se tudtam mozdulni. Két hétig, mint a halott feküdtem izületben. Akkor a férjem átfogott, kibontotta a közepit és beleültetett a forró takarmánykazalba... ennek már 37 éve.”
1044. – „Pokrócot terítettünk a derekamra, az uram meg meleg vasalóval vasalgatta...”
1045. *Köszvény*: „Az ágyba meleg téglát kell tenni meg sót, korpát melegíteni, tarisznyába tenni és a fájós részre kell kötni...”
1046. *Nehéz vizelés*: „...ágyba kell feküdni, a derékra és a hugyhólyag tájékára meleg sót vagy homokot kell tenni, ettől jól kiizzad...”
1047. *Pecsét (gyerek)*: „Volt akit bebújtattak a meleg kemencébe...” „Anyám a szuszkába ültetett bennünket, hogy a melegen majd visszagyüvünk.”
1048. *Rihes, rihesség*: „...beültettek a meleg kemencébe...”
1049. *Torokfájás*: „...meleg ágyban kell feküdni, jól ki kell izzasztani a testet...”
1050. *Véres vizelet*: „...pokróccal betakargatták és meleg ágyba bújt.”

Gőzölés

1051. *Aranyér:* „Meleg vízre kell ülni, gőz fölé...”
1052. *Rendszertelen vérzés megfázástól:* „Ráült meleg vízre...”
1053. *Szájgyulladás, hólyagok a szájban:* „A kamillát megfőzzük teának, ráhajlok és a hólyagok lehúzódnak róla, a gőztől.”
1054. *Szemgyulladás:* „Kamillát főznek fazékban és a beteg föléhajol, a gőz lehúzza a gyulladást.”
1055. *Véres vizelet:* „Ráültettek meleg vízre...” Hozzá tartozik: 1050.

Füstölés

1056. *Rontás (újszülött):* „Az úrnapi sátorfüvet összetörte, ganéjparázsra tette és körül füstölte a gyerek bölcsőjét, hogy elűzze a rontást.”
1057. *Szemverés (újszülött gyerek):* „...kértek annak a hajából, aki szemmelverte és azzal füstölték meg... vagy a gatyamadzagjából.” „Elmentem az öreg Pető Miskához és kértem a gatyamadzagjából. Ha hazamész – mondta – csinálj a lapátra tüzet és naplement után sergettük-forgattuk a tűz fölött, jobban lett.”
1058. *Vérhas:* „Parázsra porrá tört gyantát tettek, a betegnek a füstje fölé kellett ülni...”

Füröztetés

1059. *Rihesség:* „Hozzon egy csomó dohányt, főzze meg és a levében fürdesse meg...”
1060. *Rontás:* „Beteg lett egy ember, nem találták baját. Tudományos emberhez fordultak Feldebrőre. Fürdette füvekbe és azt mondta, hogy aki kukoricáért megy, az rontotta meg. Zsidai Sándor ment érte.”
1061. *Szemverés:* „Ha szemverésben van a gyerek, meg kell fürdetni. A fürdővízbe minden úrnapi sátorból kellett szénát vagy kis virágot, levelet szedni egy kis csipetet és azt beletenni. Azt mondtuk, hogy kiráné használja, úgy összegöngyöltük és feldugtuk a gerendára, a szarufára. Azt mondták, hogy kiránének kellessen, ne használja másnak. Mert így szemverésnél használták, csak levették a szarufáról és megcsinálták a fürdővizet. Az öregasszonyok már tudták, hogy megverték szemmel a gyereket. Azt nem tudom, hogy mikor mosdatták a gyereket, de a vizet a gát tövibe kellett önteni, hogy valaki át ne menjen rajta, úgy mondták, hogy nem akarja az ember más felebarátjának a kárát. A régi öregek úgy mondták, hogy már vízben van a szeme, meg szűkölt, sírt, nyavikolt.”
1062. *Szemverés:* „Beteg volt a kislány, az unokám, és azt mondta az egyik kuruzslóasszony, hogy kilenc sírről 9 félmarék földet, kilenc kiskeresztről késsel vágjanak körül, kilenc szál vadkendert, egy kicsit a végiből, kilenc helyről a Tarna szélből fűzfát, kilencszer levenni az istálló tetejéről nádat és azt odarakni egy rakatra, a tetejét disznóganajjal leszórni, elégetni, oszt mikor elégett, összeszedni egy fazékba, felforralni vízben. Tisztalavór tetejére seprút tenni és a levét azon a seprűn átszűrni és abban az átszűrött vízben megfürdetni a kislányt. Mert szemverésben van. Ha szemverésben van, akkor jobban lesz, ha nincsen, akkor meghal. Hát megfürdették a kislányt, elment az a Bakóné, Margit néni és megcsinálta. Azt mondta a fiatalasszonynak, hogy kilenc napig be kell kötni a kaput, de alig telt el pár nap, állandóan odament mindenki kíváncsiságból és így megtört a kilenc nap babona. A kislány nem halt meg, de sokáig betegeskedett, mert azt mondta az az asszony, hogy el van hatalmasodva, előbb kellett volna neki szólni, nem kétéves korára. És így a kislány meg is halt, sokára. Ezt csinálta meg: kilenc sír, kilenc félmarék föld, kilencszer a keresztfából levágni, de csak kicsiknek a fejfájáról, amit alig talál, mert a temetőben alig van kishalott. Ezeket egy nap kellett összeszedni. És aki ment, délben kellett a temetőbe kimenni. Amikor a harangszót elkezdte, akkor kellett hazulról elindulni, de senkihez se

volt szabad szólni, akármit köszöntek, akármit szóltak, ha szidták, ha gúnyolták, amiért nem szólt. Csak az illető menjen csendesesen. A kislányt este naplement után kellett megmosdatni, csukott ajtónál, a szobában odabent. A szoba közepén akkor kellett azon a seprűn átszűrött szennyezett vízben, babonás vízben megfürdetni. A kislány meg is könynyebbedett, hát élt is még utána majd három évig, de nem ért semmit. A fürdővizet az udvar bal sarkára kellett önteni és földdel be kellett húzni. Reggel kellett kiönteni, éjszaka nem szabad volt, mert azt mondták, hogy az álmát elviszi.”

1063. *Szemverés* (gyerek): „...a szomszédasszonyom azt mondta, hogy kilenc féle vasat, kilenc fának a faágát, kilenc harapás szalonját, kilenc harapás kenyeret főztek össze nagy fazék vízben. Mikor jól megforralom, éjjel 12 és 1 között fürdessem meg benne. A levével a teknőben visszakézbül lemostam. Aki megverte olyan beteg lesz, de nem hal meg. A szomszédasszonyom mondta, hogy beteg lett Valler János, az tette.”
1064. *Szemverés* (gyerek): „Mikor beteg volt a lánya, kilenc sírról füvet szedtek össze éjjel 12 és 1 óra között, azt hazavitték és abban kellett megfürdetni. Aki fürdés közben megjelent az ablaknál, az rontotta meg.”
1065. *Szemverés*: „Kilenc fajta füvet kellett összeszedni és vizet hozni éjfél és 1 óra között a folyóru. Nem szólhatott senkihez az úton. Hazavitte, megfőzték és napfölkelte előtt kellett megfürdetni benne a gyereket. Megjelent az ablak alatt az, aki megrontotta.”
1066. *Vörheny, viszketegség*: „A dohány levelét megfőzték és annak a levében fürdették meg a gyereket.”

Behintés, borogatás, bekenés

1067. *Anyajegy*: „Születés után a gyerek mássával, poklával háromszor megtörülték az anyajegyet.”
1068. *Árpa*: „Meleg vizes ruhát tettek rá...”
1069. – „Meglanguosították a kamillavizet, egy ruhát belemártottak és rákötötték a szemre...”
1070. *Cserepes száj*: „Megkente egy kis tiszta zsírral.”
1071. *Csontkilis*: Orvos Ferenc (Jánoshida) javasolta: „...petrezselyemzöldjét vágjak össze, keverjem el tojássárgájával, és kössem rá.”
1072. *Daganat térden*: (eséstől) „Ólomcetes, vizes ruhával borogattam...”
1074. *Derékfájás*: „Sót, homokot vagy korpát kell melegíteni tepsiben, és tarisznyába tenni. Jó melegen a derékra teszik...”
1075. *Égés, forrázás*: „Zsirt kentek rá, tiszta zsirt... utána faolajjal kenték be.”
1077. – Beszörták hintőporral.
1077. *Fáradtság*: „Sósorszesszel jól bedörzsölni magát, felélénkül.”
1078. *Gyűlés*: „Disznózsírral kengették be... tettek hozzá tejfelt, meg ki mit használt... meg mosatlan szappant, háziszappant.”
1079. *Fejfájás*: „Hasznosi búcsújáráhely: van ott egy forrás, körülötte föld, azt mondják ott jelent meg Szűz Mária. Ha avval a földdel megdörgölöm a fejem, elmúlik a fájás. A szomszéd fiának is meglékelték a fejét, azt is ez a föld gyógyította meg.”
1080. *Fejfájás*: „Vizes ruhát köttem rá és feküdtem.”
- 1080/a *Kipattogzott kéz* (lóganajtól): „Ecettel kengettük.”
1081. *Fájós fog, férges fog*: „Bagót raktak rá.”
1082. – „Fokhagymával dörögöltük meg.”

1083. – „Sósborsszeszes vattát tettek bele, ha attól kiállt, akkor jó volt, ha nem, akkor annak már csak a húzás az orvossága.”
1083. *Ficam*: „vizes ruhával borogatták.”
1084. *Fogfájás*: „Aludt tej savójában melegített petrezselyemmel rakták.”
1085. *Fülfájás*: „Ha a gyerekek fáj a füle, mézzel kenték be.”
1086. *Hasfájás*: „Anyám melegvizes ruhával csavargatott be bennünket, ha fáj a hasunk, úgy fektetett le.”
1087. *Hasmenés* (megfázástól): „Megmelegített törülközővel, vastag vászontörülközővel csavargatta be a gyerekek hasát.”
1088. *Inygyulladás*: „Mézzel kenik be, fertőtlení.”
1089. *Kelés*: „Tiszta zsírt kötöttünk rá.”
1090. – „Tejfeles szappant raktak rá.” „Háziszappant – olyat, ami még nem volt vízben – kell kaparni késheggyel és össze kell keverni jó késhegynyi tejfellel. Állandóan kenni kell, megfakad.”
1091. – „A cigányasszony azt mondta, hogy tegyen rá tejfeles pelyhet, de olyan pelyhet, amelyik még nem volt ágyban.”
1092. – „...vágjunk össze vereshagymát, egy kis kovászt tegyünk hozzá, meg egy kis tejfölt... mikor meggyülesztette húzzunk rá piros paradicsomot vagy tejfeles pelyhet tegyünk rá, az kiszítja.”
1093. – „Meleg petrezselymet főzött, meggyülesztette, aztán tejfeles pehellyel kiszívatta és mikor a vögye kint volt pehellyel kirántották. Utána íros vajjal kente be.”
1094. – „Utifüvet kerestek, rátették és bekötötték.”
1095. – „Kamillát főztek ki, a fűvét ruha közé tették, rátették meggyülesztette...”
1096. *Koszmó*: „Bekenik olajjal, az feltáskásítja és lefésülik.”
1097. *Kutyaharapás*: „Arról a kutyáról, amelyik megharapta szőrt vágta és rátették a sebre.”
1098. *Lábfájás*: „Valamikor voltak ezek a vándorgyógyszerészek. A sógornóm már csak csoszogni tudott, annyira fáj a lába. Oszt egyszer begyűtt hozzánk egy ilyen vándorgyógyszerész és adott valami orvosságot rá, egy hétre el is múlt a baja.”
1099. *Légycsípés, mérges légycsípés*: „...hallod-e fiam, Pista bátyád itt van az istállóban, majd mondom neki, hogy üljön a marha farához, tartsa alá a lapátot, amivel ganajáz, oszt mindörökké amen. Majd akkor neked szólok, ájtjössz, és ráteszi majd a lábadra azon forrón, lekötözi avval a hitvány, vastag kötelével, hogy éjjel is rajta legyen. Reggelre mind összefőzte az a forró marhaganaj. Lement a daganat, jobban lett, semmi baja se volt a lábamnak.”
1100. *Meggyült ujj, szálkás ujj*: „...kapartunk rá egy kis szappant, tettünk hozzá kovászt meg egy kis vöröshagymát.”
1101. *Méhcsípés*: „Vereshagymával kenték.”
1102. – „Ecettel dörzsölték.”
1103. – „Hidegvizes borogatást tettek rá.”
1104. – „Régen a csípés helyét hétféle fűvel dörzsölték be, hogy ne dagadjon fel.”
1105. *Ótvar*: „Cinkenőccsel kenték be, meg beszórták hintőporral.”
1106. *Ölfájás*: „Korpát melegített zacskóban és az ölébe tette.”
1107. – „...főtt krumplit összetörve, zacskóba téve az is jó rá.”

1108. *Pállott száj*: „Vegyen a füléből piszkot és kenje be vele.”
1109. – timsós vízzel kengették.
1110. *Pállott ujj, ágyék* (gyereknél): „Kapartak a falról meszet és bekenték vele.”
1111. *Pecsétes gyerek*: „Bekenték sárga zsírral, patikából hozták...” hozzátartozik: 1047.
1112. *Persegés*: „Az öregasszony arca persegéses volt. Elmentek Jásztelekre a tudományos emberhez, hogy gyógyítsa meg. Mikor bementek, aszongya nekik, hogy jaj, de sokan vannak! Azt hittem, félrebeszél, mert csak ketten voltunk. Azért jöttem, mert nem múlik az arcomról a baj. A felesége bevitte a kenőcsöt és háromszor kenje meg vele, de ne szóljon senkihez hazafelé. Elmúlt.”
1113. *Pokolvar*: „Pókhálót köttek rá.”
1114. – „Pokolvarfüt tettek rá.”
1115. – „Házi készítésű kenőccsel kengették: „...az öreg Pányik Julis nénihez mentem el, az volt olyan tudós öregasszony. Jaj, Julis néném meg ne rontson! Jaj fiam – nevetett – hogy rontanálak. Aztán adott a pokolvarra valamilyen zsírt, mit tudom én miket kavart bele, de avval kenegtettem és elmúlt.”
1116. *Rontás*: „Az én gyerekem már nagyocská volt, de csak a bölcsőben feküdt, már maga ringázta magát, aztán elsivalkodta magát, én meg lehajoltam az ágyból a bölcsőre és így keresztülfogta a nyakamat, nem eresztett el. Oszt aszonta, mert már tudott beszélni, hogy néni, ahol van, bebújt az ágy alá a néni. Meg akarta rontani a gyereket, ha olyan éber nem lett volna, de hirtelen felébredt a gyerek. Az anyósom rögtön odajött, szentelt víz volt a szenteltvíztartóban, és megszentelte, de már a szeme is keresztbe állt a gyerekeknek.”
1117. *Sarokkeményedés, feltört sarok*: „Bürgefaggyú... ha nem volt magunknak mentünk a henteshez, kisütöttük és bekentük. Megérett a seb, oszt begyógyult, *beérte a főtjával*.”
1118. *Seb*: „Nyúlhájat raktak rá.”
1119. – „Bekenték pipamocsokkal és pókhálót raktak rá.”
1120. – „A farkasalma levelét megfőzték és mikor kihült a levél, a sebre kötötték.”
1121. – „Az úrnapi sátorfű szénáját kifőzve ruha közé teszik, az jó a sebre.”
1122. – „Vegyesmázat kentek rá.”
1123. – „Disznóállászírral kenték be, előtte kimosták ecetes vízzel.”
1124. *Sömör*: „...a pipaszárból a söprű cirokszállával kihúzták a mocskot, a pipamocskot és háromszor bekenték vele... oly bűdös volt, hogy nem igaz.” „Bagónyállal bekenték.”
1125. *A száját kihányja a hideg*: „...hintőport tesznek rá.”
1126. *Szálka köröm alatt, gyulladás szálkától*: „Ecetes ruhát tettünk rá.”
1127. – Terpentinnel kenték: „...eriggy el a boltba Örszi fiam, hozzál vastag terpentint. Majd egy puha viseltruhára rákenjük, úgy bekenjük vele az ujjad, ragad az, mint a szurok. Harmadnapig rajtahagytuk, nézzük három nap múlva, hát úgy kihúzta, hogy meg lehetett fogni a szálkát. Kirántottam, de a genny is gyűtt utána. Tudod-e – mondja – most már mit csinálj? Tiszta lavórba, ami nincs felpattanva, tiszta fejr zsebkendővel vegyél a kezembe, meg szappant langyos vízbe, oszt mosogasd.”
1128. *Szembeesett tárgy kiszedése*: „...tettek rá kemény aludttejet éjszakára.”
1129. – „Porcukrot fújtak bele, az kihozta.”
1130. *Szemfájás*: „...mikor a szőlő tavasszal hajtani kezdett, késsel megvágta a venyigét, s egy kis tálba felfogták a nedvét, a szőlővizet. Ezt csepegették napjában többször a fájós szemre.”

1131. — „A verebélyi szentkút gyógyító vizét a sejtes tetején tartották üvegben. Ha valakinek fáj a szeme, bekenték vele.”
1132. — „Porcukrot fújtak a szembe szalmaszállal.”
1133. *Szemszúrás:* „Aludtتهjet raktak rá.”
1134. *Szemőcs:* „Szappanfőző szódával kell bekenni... mikor a szóda leette a szemőcsőt, tiszta vízben kell lemosni.”
1135. *Szent Antal tüze:* „Füvet raktak rá... szentantaltüze füvet.”
1136. — „Nyers marhahúst tettünk rá...”
1137. — „A patikából hoztak kámforgolyót... azt görgették az arcon sűrűn...”
1138. — „Bolya Julis ráolvasott és fekete zsírral kente be... a disznóállkapcsának velőjéből készült zsírral.”
1139. *Szeplő:* „Anyám emlegette, hogy húsvét előtt, ha kijöttek rajta a szeplők kutyatejjel kente be.”
1140. — „Vettünk egy üveg sóborszeszt, vízzel egy kicsit felhígítottuk és ezzel a tejszerű lével kengettük az arcunkat.”

Szúrás: ld. vágásnál.

1141. *Tallóvar:* „Utyifüvet kerestünk, nagy lapos levelűt és rákötöztettük a lábunkra.
1142. *Tályog:* „...a rozsbúza lisztet mézzel kavartuk össze, rátettük, meggyűlesztette, másnap olyan jött belőle, mint a borsóprő.”
1143. *Tetves fej:* „A berekben szedett papsipkát megszáritották, mozsárban porrártörték, és rászórták a beteg fejére...”
1144. — A patikából hoztunk barátport... beszórták vele, kipusztította a tetűt.
1145. — „...megmosdattam, megnyírtam a gyerek fejét, a patikából hoztam kényesítőzsírt, bekentem vele a kisgyerek fejét, bekötöttem ruhával... hogy ha volt is még a fejében, az kizavarta.”
1146. — „A patikában volt rá orvosság, huszársírnak nevezték, bekenték vele a fejbőrt, a tetű felpuffadt és kipotyogott belőle.”
1147. — „Ecettel mosogatták és sűrű fésűvel kifésülték...”
1148. *Torokfájás:* „Egy kis korpát melegítettek zacskóban és rákötötték a torkára...”
1149. — Timsóval kengették: „anyám a tiszta szép gyolcsruhát vagy vászonruhát rácsavargatta az ujjára, beleforgatta az összetört timsóba és dörgölte a kicsik torkát... amennyire bírt, belenyúlt a torkába...”
1150. — „Meg becsavarta vizes ruhával a torkát, a tetejére szárazat kötött nekik, úgy fektette le őket.”
1151. *Torokgyulladás:* „Állott vizes ruhát tettek rá, a tetejére szárazat kötöttek.”
1152. *Törés:* (láb, sarkon) — „Pókhálót keresett, ráfújta az orrát és azt tette rá...”
1153. — „...mentünk az istállóba, hoztunk rá meleg tehenagajt, oszt ha nem volt meleg, akkor valami kis rossz teknőben megmelegítettük, úgy tettük rá melegen a sarokra, meggyűlesztette...”
1154. — „...volt egyszer a lábamon hét... marokverő voltam... raktam én arra tejfeles pelyhet, szalonnafőlsőt, hogy hagy puhítsa, mert ilyen helyen a sarokbőr nagyon kemény...”
1155. *Tüdőgyulladás:* „Állott vizes ruhával kell az egész mellét borogatni...”

1156. *Tyúkszeg*: „Ha az előhasú üsző megellik, annak a poklából kell nyírni egy darabot és rátenni. A pokla rászáradt és elmulasztotta.”
1157. *Tyúkszem*: „Patikából hoztak kenőcsöt, avval kenegette...”
– „Szalicilt összekeverték tiszta disznózsírral és a tyúkszemre tették... ha elszáradt a zsír, újabb adagot tettek rá...”
1159. *Útés* (kézen, lábon): „Ecetes vizes ruhát köttek rá.”
1160. – „Ecetes sárga földet rakott rá, megáztatta a földet, tett bele egy kis ecetet, megtapasztotta és rákötötte ruhával.”
1161. *Vadhús*: „Összetörték a kékkövet, tiszta disznózsírral összekeverték, úgy tették bele a sebbe...”
1162. *Vágás, szúrás* (kézen, lábon): „Aszonta nagyanyám, hogy eriggy gyorsan, kaparjál a falról meszet. Fogtam egy kést, rákapartam a sebre, szépen begyógyult.”
1163. – A vöröshagyma levelei közt van vékony hártya, megmosták, frissiben ráborították, ha vérzett el is altatta a vért.”
1164. – „A fehér lilium levele nagyon jó volt sebre, levették, lemosták, úgy tették a sebre.”
1165. – Disznóállzsírral megkente: „Mikor disznót öltünk, úgy hívjuk álla, foga, azt megsüttük, leettük róla a szalonnát, aztán én feltettem a padlásra, beleavasodik a zsír, megtörtem a csontot, a zsírját kivettem üvegbe és ha valamit megvágott az ember, avval megkeni, meggyógyult tőle.”
1166. – „Megkenték ecettel, hogy mérget ne kapjon.” „Ecetes vizes ruhával kötöm le.”
1167. – „Pálinkával kenegetik.”
1168. – „Kölnivel kenegetik, de azt újabban hallottam csak, régen megtette az ecet és a pálinka.”
1169. – „Sót tesz rá, összehúzza a sebet és elállítja a vérzést.”
1170. – „Barna olajjal (tinktúra) kentük be, patikából hoztuk.”
1171. *Véres szem*: „...két ruha közt tegyek rá kemény aludttejjet.”
1172. – „Házipálinkát, főzött pálinkát cseppentettem bele, levette a vért a szemről.”
1173. *Vézés vágástól, szúrástól*: „Vöröshagymahártyát borították rá.”
1174. *Viszketegség*: „A kuruzslóasszonyok csináltak tiszta fekete kenőcsöt, olyat mint a korom. Összefőzött mindenfélét, azt vittem haza, mikor viszketegesek voltunk, azzal kenegettük.”
1175. *Visszéres láb*: „Lószart kötöttek rá.”
– „Fekete kenőccsel kentük, füvekből főzte Bolya Julis.”
1177. *Zsébre*: „Timsós cukros vízzel kenegették... egy fadarabra gyolcsruhát csavargattak, azzal dörzsölték a gyerek száját, nyelvit.”
- 1177/a *Fájdalmak* (mindenféle): A mátraverebélyi szentkút forrásvizével bedörzsölték (ld. még 990, 845).

Közvetlen elkötés

1178. *Repedt ujj*: „Ha kihalad az ujj, fehér cérnával kétrét körültekerik.”
1179. *Szemölcs, szemőcső*: „Lószőrrel elkötik jó erősen és magától elszárad... Hurkot köt a lószőrből, ráhúzza a szemölcsre, eltereli a figyelmet, hirtelen megrántja, utána bekente valami kenőccsel, elmúlt.”
1080. *Vérkelés*: „...erős spárgával elkötötte, hogy a vér ne duzzadjon tovább, ne nyomja a bőrt kifelé...”

Kiszívadás élő állattal

1181. *Daganat rándulástól*: „...lánykoromban megrántottam a lábamujját, nagyra dagadt, akkor is ragasztottunk bele piócat, mert már nem bírtam rá menni. Kiszívta azt a rossz vért, mert akkor mind odaszaladt az a rossz, törődött vér.”
1182. *Fülfájás*: „Egyszer nagyon fáj a füle a nénémnek. Volt itt egy doktor, Monori doktornak hívták. Elmentem hozzá és azt mondta, hogy piócat ragasszon bele, mert az meggyógyítja. Megmutatta hová ragasszam... el is múlt tőle, meggyógyult.”
1183. *Hátfájás*: „Piócat ragattak bele. Anyámnak is fáj a háta szegénynek, piócat ragattak bele, hogy az kiszívja a rossz vért...” Amikor ragasztják a piócat, ide a nyaka alá kell tenni az embernek, nem a nyakára, hanem ide a két lapocka közé. Csak oda szabad... a pióca addig marad rajta, amíg jó nem lakik, akkor leesik magától.
1184. *Lábfájás*: „...ha a lába fáj az embernek, piócat ragatnak bele... olyan helyre, ahol se inat, se eret nem ér. Mert aki nem nézte, nem értett hozzá, ott van Papp Örszi, az attól sántult meg.”
1185. *Vállfájás, karfájás*: „...a vállcsücsökbe 3 piócat tettek, kiszívták a tört vért, jobban lett...”
1186. *Magas vérnyomás, agyvérzés*: „Piócat ragasztottak bele. A nyaka csigolyájához ragasztották...”

Kifakasztás, kivágás

1187. *Kelés*: „Horgolótűt szúrtak bele, megcsavarták és kirántották, nagyot cuppant.”
1188. *Torokhólyag, torokgyík (mandula)*: „Fakanálra csavargattak tiszta vászonruhát, benyúlt a nyelvvel a torokba és elfakasztotta. Utána benyomta timsóval.”
- 1188/a *Tövis, szálka talpban*: „Magátul meggenyesedik, akkor megtágul és szépen ki lehet nyomni.”

*Az orvosság bejuttatása a beteg testébe**Az orvosság megevése, megivása*

1189. *Ágybavizelés, eláلت vizelet*: „Süssenek egeret... belekészítették tészta-ba és etessék meg vele tudatlanba. Nem mondták neki, hogy mit evett... elhagyta a bevizelést.”
1190. *Ájulás*: „Fellocsolták; a lányom, mikor kicsi volt, olyan hitvány volt, hogy csak eldobta magát. Felkaptam, megráztam, megráncigáltam, egy kis hideg vízzel megittattam, magához tért.”
1191. *Álmatlanság (gyerek)*: „Mákhajat beáztattunk vízbe, a levét adtuk a rívós gyerekeknek, hogy elaludjon.” „...volt, amelyik örökre elaludt.” „Mákhajat főztek és a levél itatták a gyereket.”
1192. *Csuklás*: „Pontosan kilenc korty vizet kellett inni, ettől elállt.”
1193. *Farkassötétje*: „...méretlen májat kellett enni, főve.”
1194. *Fehérfolyás*: „Fehér lilomot... azt a Szent József virágot összeszedték és megfőzték teának. Azt kellett innia.”
1195. *Gilisztás ember*: „Fokhagymát péppé törték, teje beáztatták és itták.”
1196. – „Gilisztacukrot, gilisztaport hoztak a patikából, megették.”
1197. *Hasfájás, hasmenés (csecsemőnél)*: „Köménymagot, hagymát vízben összefőzték és a levél megittatták a csecsemőt.”
1198. *Hasmenés*: „Vadgesztenyét vagy vadkörte-t megfőzték és a levét itták.”

1199. – „Sós kenyeret ettünk.”
1200. *Heptika, száraz heptika*: „...a nagybátyám volt heptikás. Az minden áldott reggel a maga pisáját itta... egy pohárral.”
1201. *Hideglelés*: „Urnapi sátorfüvet főztek, annak a levét itták langyosan.”
1202. – „A saját vizeletét itta, utána megevett egy fél diónyi sót.”
1203. *Hülés*: „Meleg kamillateát ivott.”
1204. *Ijedtség*: vízzel itatják; „Igyál egy kis vizet! – meg hátbaverték.”
1205. *Köhögés*: „Főtt kukorica levét itták, cukrosan.”
1206. – „Májusi kamillát, szikfűt ittak köhögéscről.”
1207. – „Hársfavirágot teának megfőzték, cukrosan itták.”
1208. – „Ha köhögött valaki, tarlóvirágról hordott mézet adtak neki... ez jobb, mert minden fű méze benne van, orvosság.”
1209. – „Pemetefű teát itattak vele.”
1210. *Magas vérnyomás*: „Fokhagymát ettek.” „Minden nap összeaprítok egy gerezdet és vízbe lenyelem ... van aki reggel, van aki este, vacsora után eszi.”
1211. *Meggyulladt benne az ital; alkoholmeggyulladás*: „Hát itt a szomszédban is nagyon rézszeg volt Ventur, meg volt kékülve... nagyon sok alkoholt itt... mondták, hogy van-e egy kis édes tejed? Hoztam, megitta és mindjárt jobban lett...”
1212. „...ha nincs édes tej, akkor pisáljon bele valaki csöbörbe és itassák meg vele...”
1213. *Nehezen beszélő gyerek*: „Kenyérmosóvízzel itatták meg...” „amivel a kisült kenyeret lemosták...”
1214. *Rontás*: „Fűveket szedtek össze, abból teát főztek és ha valakiről beszéltek, hogy meg van rontva, abból kellett innia.”
1215. *Sírók gyerek*: „Mákhajat főztek, avval itatták.”
1216. *Sárgaság*: „Mézét etettek vele.”
1217. *Székletszorulás*: „Anyalevelet főztek, a levét itatták.”
1218. – „Minden reggel felkeléskor egy pohár vizet igyon.”
1219. – „Patikából hoztak ricinust, abból ivott.”
1220. *Szemverés*: Szenes vizet csináltak és háromszor megitták belőle. Hozzá tartozik: (963, 967).
1221. – „Fűvekről kellett innia.”
1222. *Torokfájás*: „Kamillateát kellett innia.”
1223. *Köhögés*: Mézet etettek vele.

Kiszedetés

1224. *Szembe esett tárgy*: „A rákszem... az szépen kihozza, ami beleesett a szembe. A rák szemét kiszedik, megszáritják, olyan kis galántéros. Bádog kis skatulában tartom, hogy ki ne szökjön, bele van kötve. Nem is tudom meg van-e még, régen volt a szememben. Az nagyon jó. Ha valamit nem tudnak kidörgölni a szemből, akkor beleteszik. Lefekszek, a szemhéjam alá teszem, az addig kotorász, járkál, míg szépen kihozza.”

A beteg rész eltávolítása

1225. *Foghúzás*: kovács húzta ki „... gyűjön, majd kötünk rá egy kis madzagot, aztán kihúztuk a spárgát, a kovács rácsapott a tüzes üllőre, az meg megijedt, megrántotta a fejét és kiesett a foga.”
1226. – „...itt Jászdózsán suszter szedte ki a fogat. Fájdalom nélkül szedte ki. Aztán valaki front után bejelentette és elvették tőle a fogót. Az pedig nem kért senkitől semmit, csak kiszedte a fogat, különben, mint bárki.”
1227. – „... volt itt olyan harangozó is, az is húzta a fogat, három fogat is kiszedett anyámnak egyszerre, még gyerekek voltunk, nem emlékszek a nevére.”

Általánosságok

1228. *Ágybavizelés*: „Egy gyógymódja van, kinövik.”
1229. *Betegség*: „Gyertyaszentelésre vittek almát, süteményt... megszentelte a pap, megáldotta, megfűstölte, oszt otthon a betegeknek adták.”
1230. *Betegség*: „Mátraverebélyi szentkút ... aszongyák, hogy aki pénzt dob bele, az meggyógyul.”
1231. *Farkasvakság*: „Jól kell lakatni a beteget.” „Sok pihenéssel gyógyítható.”
1232. *Himlő*: „Vásonlepedőbe tették és abban forgatták, mert nagyon viszketett.”
1233. *Holdkóros*: „Egy teknő vizet tettek az ágya mellé, ha lelépett az ágyról, abba esett bele és felébredt.”
1234. *Orrvérzés*: „... azt mondták, hogy tartsd fel a fejedet, ha vérzik az orrod, majd eláll.”
1235. *Csonttörés*: befáslizták.

Gyógyíthatatlan, nem gyógyított betegségek, illetve nem tudnak a gyógyításáról

1236. *Angolkórosó gyerek*: nem gyógyítható.
1237. *Anyatej elapad*: Nem tudnak a gyógyításáról.
1238. *Borvirág*: Gyógyíthatatlan, belehal.
Boszorkányrontás okozta sorvadás, elszáradás: gyógyíthatatlan.
1239. *Büdös száj*: nem gyógyították.
1240. *Cimbalomszög*: nem tudnak a gyógyításáról.
1241. *Csira*: gyógyíthatatlan, így születik.
1242. *Ferdeszájú*: nem gyógyítható.
1243. *Finkő*: „Ahogy ráment, el is múlt.” „Tudott enni meg beszélni is attól.”
1244. *Fogfrász*: nem gyógyították; „Ha kijön a gyerek foga, elmúlik magától.”
1245. *Hályog*: nem gyógyítható.
1246. *Hóttetem*: gyógyíthatatlan.
1247. *Kelevény*: kijön magától, vagy *elfojtja a kelevény* a gyermeket.
1248. *Kolera*: gyógyíthatatlan. „... én még kislány voltam, locsolókannából locsolták az utcákat mésszel. Mert olyan volt, hogy nem volt beteg és már reggelre meghalt.”
1249. *Méhe lecsúszott*: nem tudnak a gyógyításáról.
1250. *Mellbimbógyulladás*: nem tudnak a gyógyításáról.
1251. *Nyálfolyás*: „Kicsi korában ilyen volt, de ahogy növekedett elmúlt, valahogy kinőtte.”
1252. *Rángógörcs*: gyógyíthatatlan.

1253. *Sánkér*: nem gyógyították.
 1254. *Sérv*: gyógyíthatatlan.
 1255. *Szamárköhögés*: nem tudnak a gyógyításáról.
 1256. *Szívfájás*: nem gyógyították, elállt magától.
 1257. *Vérhas*: gyógyíthatatlan.
 1258. *Vérhányás, tüdőbaj*: gyógyíthatatlan.
 1259. *Vérszegénység*: „Etetni kell, hogy dúsabb legyen a vére.”
 1260. *Vizibornyút ivott*: – megdagadt a hasa: nem tudják, hogyan lehet az emberbe került vizibornyút kicsalni.

Állatgyógyítás

Baromfi

1261. *Pipes tyúk*: „Kékköves vagy hipermangános vízzel kenték be.”
 1262. *Rontás, szemverés*: „36 éves voltam, oszt libatömő asszony voltam. Egy komaasszony is az volt, egyszerre vettük a libákat, de az övé mennél tovább tömte, annál jobban száradtak ki. Hát oszt csináltuk, füstöltük, bújtattuk szennyes ingen napfelkőtt előtt, de nem használt. Valaki azt javasolta, hogy menjen el Feldebrőre, ott van egy tudományos ember. El is hozta a saját költségén. Neki is volt egy kis léckerítése, oszt azon belül tömte, hizlalta a libát. El is jött az ember, és járkált az udvarba erre-arra. Mondta, hogy nyissa ki a kaput, és hozzon ásót. Oszt mondta, hogy ásson itt a küszöbnél a kisajtónál két ásónyomot. Amikor a másodikat ásta, megakadt valamiben az ásó hegye. Egy nagy fazékban, mint a köleskása, olyan volt, meg kis söttyöllékek kis zacskóban, de már el volt rohadva. No, aszongya, ezt a disznóságot tegye bele a kasba és vigye fél 12-kor a Tarna folyóra, oszt ha nagyon megy a víz, csak a szélire tegye, de ha lehet, vigye be a közepibe, visszakézből tegye bele, de ne nézzen utána. Ezt a lyukat meg töltsen meg új földdel. Volt majd fél méteres gödör. Ő meg akkor beküldte őket onnan, mert voltunk ott vagy huszan nézni. Bement az ólba, oszt csak azt láttuk, hogy füstöl, meg biztosan mondott is valamit, de ki gyógyította. Meg is gyógyultak a libák, tömtük is még sokáig. Kapott nagy pénzt, de azt mondta, hogy csak akkor adják oda, ha már híznak a libák. Azt mondta neki, hogy Tóth bácsi, maga itt a ház előtt áztatta a kukoricát, hát vigye el, hogy ne lássa senki. Tudta, hogy ki csinálta, de nem szólt, tudnak ezek egymás szándékáról...”
 1263. *Rontás*: „Kacsát vettem, délutánra mind becsipásodott. Ha elhull, előtte becsipásodik. Elszaladtam Bözsi nénihez (tőle vette), azt mondta, hogy ne búsulj, hogy csipás! Ehun van a tojánhéj, vigyél, tedd parázsra, füstöld meg. Hazavittem, parázsra raktam a tojánhéjat, a kacsák farkából egy kis szört vágtam és háromszor megforgattam a füst felett. Antal Etus rontotta meg, mert nem tőle vettem a kacsát.”
 1264. *Szemverés*: „Naplemente után hűgyos seprűvel kellett megszentelni visszakézből.” „Mogsöprűztük... az éjjeliből a pisit háromszor söprűztük visszakézből... hajnalban kellett meg este lefekvés előtt...” „A kislibáimat is így rontotta meg Juhász Amál. Mondták is, hogy árt a szeme. Megcsináltam a söprűzést, oszt 30 megmaradt, a többi már eldőglött akkorra.”
 1265. *Szemverés*: „A Szentlélek hídjánál 2 libám felfordult. Olyan szoknyát keressen – mondták – amelyikben 3 misét hallgatott egymás után (karácsonyi). Minden liba részeg volt. Kihozta a szoknyát anyám. Fordítsd ki! – mondta – és a visszáján háromszor átbújtatta a libákat.” „Ha fehéret fosott a liba, az anyja levette a pendelyit és a visszáján átbújtatták a libákat napfelkelte előtt, hogy forduljon meg a libán, ha meg volt verve szemmel.” „...minden bújtatás után egy másik személy hűgyos seprűvel szentelte meg a libákat.”

1266. *Szemverés:* „Az úrnapi sátorból füveket szedtek... mikor szédelegtek a libáim, adtam nekik a sátorfűből, hogy egyék... jobban lettek.”
1267. *Szemverés:* „Arról is hallottam, hogy van ez a sátoros ünnep, úrnapja, és akkor füveket szednek minden sátorból... aztat kell elégetni és annak a füstjin kell keresztülhajtani a szemmelvert aprójószágot, akkor meggyógyul.”
1268. – „...szemétdombra kellett menni és földet hozni, nem szabadott szólni senkihez. A szemetet a szita alatt meggyújtották, a szitába tették a libát és rázták fölötte meg füstölték...”
1269. – „A karácsonyi morzsalékot (a karácsonybőjti ebéd félretett morzsáját) parázsra tették és megfüstölték fölötte az aprójószágot, ha szemverésben volt.”
1270. – „Annak a gatyamadzagjából és hajából kértek egy darabot, aki megverte szemmel a jószágot – elégették, megfüstölték vele.”
1271. *Tetves tyúk:* „...hamuban fürdették meg...”
1272. *Torokdagadás:* „...petróleumos tojuttal kenték a torkát, ha bedagadt.”
1273. *Disznó, malac:*
Agyar, agyarázás– kovács szedte ki a disznóagyart.
1274. *Csecsbimbó varasodás:* „...A birkavajat kisütötték és azzal kengették.”
1275. *Gilisztás, pondrés disznó:* „Egy fej fokhagymát összetörtek és állat moslékjába tették...”
„Egy fej fokhagymát vízben megfőztek és a levét a moslékba öntötték.”
1276. – „Szappanos vizet itattak vele...”
1277. – „Cirokmagot etettek vele...”
1278. – „Gilisztaport hoztak a patikából, darával összekeverték és szárazon odaadták az állatnak...”
1279. *Pondré gyógyítása ráolvasással:* (31)

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Az esteli piros hajnalnak,
Szent Jóbnak, a pondrék patrónusának.
Beszéjétek ki a Szőke János disznójába,
A tarka disznó seggibü a pondrót!
Mert van benne kilenc,
Kilenc nincs benne, van benne nyolc,
Nyolc nincs benne, van benne hét,
Hét nincs benne, van benne hat,
Hat nincs benne, van benne öt,
Öt nincs benne, van benne négy,
Négy nincs benne, van benne három,
Három nincs benne, van benne kettő,
Kettő nincs benne, van benne egy,
Egy nincs benne, nincs benne egy csepp se.
Ó dicsőséges Szent Jób,
Beszéjétek ki ennek a tarka disznónak a seggibü a pondrét!
Dicsértessék a Jézus!
A szép esteli piros hajnalnak,
Szent Jóbnak, a pondrék patrónusának!
Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Sz entlélek
Istennek nevibe. Amen.”
(A dicsőség... alatt keresztet vet.)

„Akkor elmondtam három miatyánkot, meg három üdvözetet háromszor, oszt akkor megint újrakezdtém” – összesen háromszor kellett elmondani, régen még egy úrangyalát is mondott utána. Három este naplemente után kellett végzeni, letérdelt, úgy imádkozott. A beteg jószágot nem látta, látatlanban olvasott rá hazulról. Előtte megkérdezte a disznó gazdáját, hogyan néz ki a jószág és a szöveg ennek megfelelően módosult, pl.: „A Fekete Jánosnak a szőke disznójának a csökibe pondér van! Beszéjjétek ki belőle...” stb.

1280. *Guga*: „Kinyomták, kivágták bicskával, utána bekenték tiszta zsírral.
1281. *Koszmó, sóvar*: „Mégfürdetik a jószágot, utána bekenik kocsikenőccsel...”
1282. – „Szappanos lével lemossák... úgy hallottam, hogy mossák már a malacot, mert koszmós!”
1283. *Orbánc*: „Vizes zsákot tettek a fejére...”
1284. *Pestis*: Belepusztult... gyógyíthatatlan.
1285. *Rontás*: „Mindig megdőglött a disznónk, akárhányat vettünk. Elpusztultak három is egyszerre, pedig jól bántam velük. Ugy tavaszon libákat vittünk fel Pestre. Olyan hivescske volt. Akkor is libákat tömtünk. Mikor végeztünk, beszálltunk a Keletiben a vonatba. Oszt volt ott egy fal, ahol ilyen szépen süttött a nap, mint most és leültünk oda, hogy együnk valamit. Alighogy leültünk, hát felnézek és mondom, hogy az a cigányaszszony idejön hozzánk. Volt vagy 200 méterre. Egyenest jött, nem nézett semerre. Azt mondja, hogy jó napot Őrszike! Mondom, honnan tudja, hogy Őrszike vagyok? Én meg nagyon megijedtem és adtam neki kalácsot, hogy menjen. De nem ment. Oszt elmondta, hogy mi bajunk van, hogy mi van otthon. Mondta, hogyha hazamennek, vegyem fel az ól küszöbit, oszt fogok alatta találni négy nagy szöget egy marék földben. Mert van a maguk szomszédjában egy sovány rosszakaratú asszony, az csinyáta. Oszt vigye ki ezt a földet meg a szöget, bármilyen messze is van a folyóra, oszt dobja bele fél 12-kor. Hát én úgy reszkettem, de anyám adott neki kalácsot meg pénzt is. Ugy volt. Egy marék fekete földben volt a négy szög. De én félttem nagyon, oszt imádkoztam. De aztán csak elvittem a Tarnához és humott szemmel kellett beledobni, megfordulni rögtön és hazajönni. Meg is gyógyultak aztán a disznók, egyse dőglött meg.
1286. *Sérv, húsos sérv* (kandisznó): „A kilógó belet először elszorítják, majd felkötik kantárba, utána kiherélik...”
1287. *Szemverés*: (malac): „...mondták, hogy kérjek az alsónadrágja kötőjiből (gatyamadzag), meg a hajából egy darabot és megfüstölték vele a malacokat.”
1288. – „Háromszor át kellett bűjtatni a pendelyen napfelkelte előtt... visszakézből... meg naplemente után is...”

Juh, birka

1289. *Büdössántaság*: „Langyos vízzel lemossák a körmeit, kékkövet lisztté zúznak és betömik vele ... utána tiszta zsírral bekenik...”
1290. *Köröm-hosszú, nagyköröm*: „Kováccsal levágtatják...”
1291. *A légy beköpi az állatot*: „A pondrékat ki kell piszkálni fával, utána bedörzsölni petróleummal... majd porrá tört kikkövel kell bekenni a sebet...”
1292. – „Kreolinnal vagy tiszta zsírral bekenik...”
1293. – „Tinktúrával bekenik...”
1294. *Rihesség*: – „Dohánylúgot (dohánylevél főtt levét) és kreolint összekevertek és bekenték vele a kipattogzott részt...”

1295. — „Kreolinos vízben megfürdetik...”
 1296. — „Kreolint vízzel összekeverik, csöves erőspaprikát, vékony terpentint adnak hozzá... ezzel kell kengetni a sebeket...”

Ló, csikó

1297. *Elállt a vizelet:* „Tormát pucolnak és feldugják neki... megindítja.”
 1298. *Csüdsömör:* „Tiszta disznózsírral kenetik reggel, este...”
 1299. — „A kikkövet lisztté törik, vízben feloldják... egy fára ruhát csavarnak... és az állat csüdjét ezzel kenetik...”
 1300. — „Hideg vizes, ecetes ruhával raktuk, borogattuk... olyan formán, mint mikor a tehénnek tőgygyulladás van...”
 1301. *Hályog:* „Istenke békáját kerestek és a hasával megkengették a hályogos ló szemét... lehúzta...”
 1302. *Hascsikarás:* „A lóra kötelet kötnek és jól megjáratták...”
 1303. *Hasmenés:* „Cirokmagot lisztté törik és zabbal keverve adják az állatnak.”
 1304. — „Csak apró takarmányt és korpát adnak neki enni...”
 1305. *Kehhányás, takonykór:* „Hajtatni kell az állatot, dolgoztatni...”
 1306. *Kólikás ló:* „...vastagabb rongyot meg kell gyújtani és az állat orrához tartani... jön ki a víz az orrából...”
 1307. *Köldökgyulladás:* „Hidegvizes ruhával borogatják...”
 1308. — „Lószőrrel elkötik, összeforrad.”
 1309. *A marját feltörte a hám:* „Tiszta disznózsírral kenetik.”
 1310. *Megkötött ló megindítása:* „...egyszer a berényi vásáron vettünk egy gyönyörű sárga csikót. De nem ment sehová, felhányta magát. A Karácsonyi tanya előtt mentünk el, kijöött az öreg és mondta, hogy a lábravalódból vágjal annyit, hogy a csülkét átkösd vele. Rákötötte a lábára, megindította, soha meg nem kötötte magát attól kezdve...”
 1311. *Merevedés:* „A káposztát meg kell szárítani, a leveleitől megfosztani, a csimáját összetörni és tűzre tenni. A csima füstjét a ló orra alá kell tartani...”
 1312. *Rozsférges ló:* „Rozsbúzáat etettek az állattal.”
 1313. *Szemölcs:* Szőrt húztak ki a ló farkából, összefonták és a szemölcsöt jó szorosan összekötötték vele.”
 1314. *Rihesség:* — „Dohánylében lemossák...”
 1315. *Szemverés:* (csikó): „Pető Matyi... meg a kis csikókat rontotta meg. Egyszer Bartókné mondta, hogy mentek törőbe (kendertörő), kocsin mentek, vitték a sok kendert és szemmel megverték a csikót. Erre lehúzta a pendelit és nevelték is, hogy majd szétrúgja a csikó, de csak átbújtatta a pendelin. Oszt azt mondta, hogy alig ment vagy 10 ölet, a csikó utána már hányta a farát, jobban lett. Őrizkedtek is ettől a Pető Matyitól nagyon.” „...a pendelt vedd le gyorsan... háromszor a pendelye visszáján átforgatta a csikót...” „a lábát kigyúgták és áthúzták...”
 1316. *Tályogos ló:* „Többször megfürdették langyos vízben.”
 1317. *Törektől kisebesedett száj:* „...sóval kenték be, helyrehozta...”
 1318. *Pondré gyógyítása ráolvasással:* ld. 1279.
 a következő módosítással:
 „A világospej paripának
 Csökibe pondér van...”

„A bogárfekete paripának
A csökiibe pondér van.
Beszéjjétek ki belüle,
Mer van benne kilenc,
Kilenc nincs nyolc,
Nyolc nincs hét...” stb.

Tehén, borjú

1319. *Darázs-fészek:* „...bicskával kivágták és porrá tört kikkövel benyomták a sebet.”
1320. *Daganat* (rúgástól, ütéstől) bárhol: „Hidegvízzel mosogatták, magától meggyült, kifakadt...”
1321. *Elállt a vizelet:* „...nyomkodják a hasát a húgyhólyag körül...”
1322. *Ellés:* – Elősegítése farkcsavarással: „Zabot arattunk a szomszédnál Gyurkó Bélánál. Ott volt a tehene. Ellés előtt volt a tehén, de megrándult a lába, nem bírt felkelni... Gyurkó Béla bottal kezdte csavarni a farka csomóját... az mán jószágcsigázás volt... mentünk volna haza, mert nem nézhettük, én a portára nem engednék be ilyen embert... tanúk előtt vágtam el a tehén nyakát...”

Ellés közben adódó betegségek:

1323. – *Kijön a borjútartó:* „...megmosták langyos vízben, az állatot felállították, a borjútartót benyomták a méhbe. Napokig nem szabad neki lefeküdni. Ha látja az ember, hogy jobban van, akkor a két első lábát gödörbe kell tenni, hogy a hátsó lába magasabban legyenek.”
1324. – *Pokla visszamaradása:* „...ha nem jött ki, kis követ kötöttek a kilógó részére... nem tudott visszahúzódn...”
1325. – „Nem csináltunk vele semmit... magában hordta a poklát egy ideig... 10 nap után megérett és magától kijött.” „Elrothad és magától kijön.”
1326. *Felfúvódás:* Karácsonyi szénával (karácsonyböjti asztal alá tett széna, amit ebéd után félretesznek gyógyításra) etették meg a felfúvódott jószágot.
1327. – „Széles fát tettünk a szájába és elkezdtük zavarni... hajkurásztuk, zavartuk, ahogy csak bírtuk. Egyikünk hozzáfogott, ha a másik már megúnta...”
1328. – „Fenyőfából peckelőt csináltak, a közepén lyukat fúrtak. A fával kipeckelték a száját, és borszívó csövet eresztettek a gyomrába a lyukon keresztül... a levegő kijön... a lágyék visszaesik...” „Lyukas lécet tesznek a szájába, leengednek rajta egy hosszú csövet... a szél kijön...”
1329. – „A Tarna partjára vitték ki ilyenkor. Partnak elejével állították, hogy a hátulsó része alacsonyabb helyen legyen, vízzel öntözték és csutakolták az ágyéknál.”
1330. – „Két kanált zsírt olvasztanak serpenyőben és beadják neki...” vagy „...egy liter házi-olajat (napraforgó, tökmag) itatnak vele.”
1331. „A kokkárt (trokározó) a jószág lágyékába szúrták és füttyülve jött ki belőle a szél... megkókározták.”
1332. *Feltört nyak:* „a jármot tisztá zsírral kenik be, az állat nyakát pedig emberi huggal...”
1333. *Guga:* „Ha megéri kitisztul... kivágják... utána diónyi nagyságú kikkövet lisztte törnek és a sebbe teszik.”
1334. *Hályog:* „Vá gott dohányt... a bagót jól meg kell rágni és az állat szemébe köpni, a nyálás bagót.”

1335. — „A porcukrot kenyérből a szemébe fújtuk...” „Nádszálat vágunk, felszívunk vele és belefújtuk a szemébe...”
1336. *Hascsikarás:* „Ecetet itattak vele... vagy összetört fokhagymát etetnek az állattal.”
1337. *Hasmenés:* „Szemes kukoricát, nagyobb szemű darát adnak neki... kevés vizet kell vele itatni...”
1338. *Hosszú köröm:* — kováccsal levágatják.

Kérődzés megindítása:

1339. „3—4 fő vörőshagymát bemetéltünk, betettük a szájába és lenyomtuk mozsártörővel. Lenyelte és kezdett bőfögni. Oszt a legnagyobb, legjobb orvossága ez volt nálunk...”
„...úgy metélték a vörőshagymát, hogy ne hulljon szét... egyik ember a kezét az állat orrába dugta, szétfeszítette a száját, a másik meg beletette a vörőshagymát és mozsártörővel lenyomta...”
1340. — „1 liter bort itatnak vele és egy marék sót tesznek a szájába.”
1341. — „Ectes vizet öntöttek a szájába.”
1342. — „Olajat öntöttek bele... meg szappanos vizet.”
1343. *A légy beköpi az állatot:* „Petróleummal bedörzsölik...”
1344. *Lépfene:* gyógyíthatatlan.
1345. *Rontás okozta tehenbetegségek gyógyítása:*
Rontás: „Meg volt rontva a tehen. Jászladyba mentek el, a ladányi emberhez. Amék órában, percben beszélt Szücs Marci, otthon a tehen bőfent egyet, s akkora fehéret, mint egy nagy lúdtojás kibűfentett. De az olyan kemény volt, mint egy kő.”
1346. *A tehen véres tejet ad:*
„Marhás voltam az öreg Bozorádi Kolop Jóskánál. Mondta Breszko János, hogy megütöd a tehenet Ferikám? Dehogyan üttem, mért tettem volna. Eredj be Balog ányóhoz — mondta — mert véres a tehenünk teje! A gatyamadzaggal átkötötte a tehen tőgyit, kifüstölte a tejes fazekakat és kiforrázta, meg ráolvasott a tehenre és jól lett.”
1347. — „Apámnak volt egy jó fejős tehene. Balog Őrzsiről beszélték, hogy megszopja a tehenet. Apám egyik reggel vért fejt a tehenből, elment hozzá. Összeszidta Balog Őrzsit. Az megfűstölte a tehenet, elmúlt a baja.”

A tehen nem ad tejet, elapad a teje, fejés közben rúg, bömböl:

1348. — „Balog Őrzi azt mondta, hogy kössön a tehen nyakába gatyamadzagot... a tehen még aznap estére meggyógyult.”
1349. — „...szedjenek össze egy bögre tejet, tegyék fel forralni, de tegyenek bele kést, villát... alig kezdett formi a tej, a szomszédasszony sikongva, kéken, zölden szaladt át, hogy vegyék le a tejet a tűzről... a teje tett kés, meg villa őt szurkálta, ő rontotta meg a tehenet... estére ugyanolyan sok tejet adott a tehen, mint azelőtt.”
1350. „...elapadt a tehen teje... terítse a küszöbön keresztbe a kötényét és vezesse át rajta a tehenet. Aki másnap először hívja munkába az urát, az rontotta meg.”
1351. „...úrnap sátorfüvel fűstölték a tehenet, hogy visszatérjen a haszna.” „Urnapiján virágokat, leveleket hoztunk. Oszt azt mondták, ha valakinek megrontották a tehenét, megfürdette, meggőzölte vele a tehenet vagy ha megszáradt a szentelt búza, akkor parázsra tették és megfűstölték a tőgyit, aki hitt az ilyen bűbájosságban. Volt itt egy nagy magas asszony, Lőrök Őrzi... az összeszedett rengeteg ilyen füvet és őt hívták gyógyítani. Ha meggyógyította, fizettek neki, kért is. Ez az asszony, akit mondok naplement után meg

napfelkőtt előtt csinálta. Nem volt szabad ott lenni még a házigazdának se. Meg virágvasárnapi szentelt barkát tört össze és azzal füstölte a tehenet. Aszonták, hogy tud a szemivel is verni. Volt neki egy serpenyője, aminek 3 lába volt meg volt egy nyele. Egyszer egy asszony kileste a kulcslyukon. Fogta a serpenyő nyelét, oszt keresztetett vele a tehén tőgye alatt, meg körbejárta a tehenet, meg utána megint alátartotta. Ez az asszony mondja, hogy közben rettenetesen bömbölt a tehén.”

1352. „Szentelt barkát, búzát, sátorfüvet tartottak a padláson. Amikor rontás érte a tehenet, elvitték a hasznát, megfőzték és a tehén tőgyit, a fazekakat mosogatták vele.”
1353. „Lőrük Örszi a tehenet megmosta a tőgyin, megfüstölte, oszt jobban lett.”
1354. „A szomszédasszony tehene bőgött, rúgott. Volt egy tudóseember Ladányon, elment, azt mondta neki: Menjenek haza, vegyenek egy új fazekat, tegyenek bele marhaszart, kössék fel a kéménybe és füstöljék, mint a húst. Az megy oda, aki megrontotta... ájtött a szomszédasszony.”
1355. „Balog Örszi összeszedte a kékvirágú kórókat... azzal kellett megfüstölni a tehenet.”
1356. A tejet a küszöbre öntik és baltával verik, közben megjelenik, aki megrontotta a jószágot.
1357. *Nem bír felkelni a tehén:* (szemveréstől) „...aszonta szegény anyám, hogy menjen nagyanyám el, oszt kérjen a gatyamadzagjából meg a hajából. Oszt azt egy új fazékba tették, előbb elégették, a hamut összeverték a küszöbön vagy a körömrugón, oszt mikor összeverték porrá, akkor az szépen magától felkelt.”
1358. „Tanyán laktunk, oszt a szomszédban a tehén nem bírt felkelni. Hátha megfogadják a szavamat, mondok én valamit. Jánoshidán van egy ember, aki tud gyógyítani, úgy jószágot, mint embert (Orvos Ferenc). Aszongyák, hogy hát ki lehet az, hát oszt mondtam, hogy ki. Mondom el kell menni kocsival, el kell hozni. Én meg a szomszéd tanyán voltam, mondom átmegyek, megnézem mi újság? Hát mikor átmegyek, akkor már a tehén az istálló előtt járkált hosszú pányvakötélen. Hála Istennek, mondom, itt van Ferenc bácsi, megy a tehén, gyün-megy ... Mit csinált vele? ... Körülment rajta, beszélt valamit, összetette a kezét meg az égre nézett, hogy imádkozott-e vagy mit mondott a tehénnek, de felállt a tehén és jobban lett. Annyit mondott nekik, hogy ez a tehén azért lett eladva, mert a gazdájánál is így volt, került-fordult, oszt baja volt. Amúgy jóhasú tehén volt, sajnálták, dehát aszonták, hogy hát csak eladják, mert félnek, hogy megint ilyen baja lesz.”
1359. „Ha a szemmelvert jószág gazdát cserélt, megfordult rajta a rontás.” Eladták a beteg jószágot. Ha eladják a beteg jószágot, megfordul rajta a rontás.
1360. *Rúgás:* „Ólomcetes ruhával kell bekötözni.”
1361. *Seb:* „Kikkövet törnek össze és azzal kenik be az állaton a sebet.”
1362. *Száj és körömfájás:* „Kékkövet, timsót, kálisót pálinkában összekeverik és ezzel kenetik a beteg részeket.”
– Fél liter tejfelben kékkövet kell feloldani, s megkenni vele az állat száját, körmét.”
Kékkövet vízben feloldani... „Egy kanál timsót és kékkövet összekeverni 1 dl tejföllel... egy darab fára rongyot csavarnak és azzal kenetik az állat száját.”
1363. *Szemölcs:* „Erős lófarokszőrrel kell elkötöni.”
1364. *Tetves tehén:* „Kényesítőt (patikai szer) összekeverik avas zsírral és az állatra kenik ott, ahol kaparja magát.”
1365. *Tőgygyulladás:* „Hidegvizes ecetes borogatást kellett rátenni... vizes zsákkal jól betakarítani.” „Sűrűn kell fejni, nehogy a tej megaludjon a tőgyben.”
- Pondré gyógyítása ráolvasással: ld. 1279 a következő módosítással:
1366. „A fekete tarka tehennek
A sarva tövibe pondér van...”
vagy „A seggibe pondér van...”

Megelőzés

Szerelem, házasság

1367. „Mikor a menyasszony gyűrűt visel, azért hordták a bal kéz nevetlen ujján, hogy meg ne rontsák. A pap húzta a jobb kezére. Levenni nem szabad, mert akkor nem lesz szerencsájük egymáshoz.”
1368. „A menyasszonynak 2 fillért tettek a cipőjébe, hogy meg ne rontsák. Azt mindig hordani kellett, amíg meg nem esküdtek. 21 napig hordták, azután vették ki...” „...mikor valaki már jegyben járt a vőlegénnyel, forintost tettek a cipőjébe, hogy meg ne rontsák... de volt olyan, hogy azt is kilopták.”

Gyerekevelés

Terhes anya:

1369. Ha valamit megkívánt, meg kellett neki adni. „Nem kapott, amit látott és elájult.” „...beteg lesz, ha nem kapja meg, amit kíván... nem ő kívánja, hanem a gyerek.” „Ha átment a szomszédba szakítottak neki gyümölcsöt, rögtön megkínálták valamivel.”

Szülőanya, gyermekágyas, szoptatós anya:

1370. Anyatej elvitele: „Törjél össze egy kis gerezd fokhagymát, tedd egy rongyba, vedd ki az urad gatyamadzagját és 8 napig hordd a nyakadban, akkor nem viszik el a tejed.”
1371. – „Nem szabad a gyermekágyas asszony ágya fölött átnyúlni, mert elmegy a teje.”
1372. Szüléskor az asszony ágyát *szunyoghálóval* kerítették körül: „négy oldalt el voltak sátorozva, nem láthatta meg őket senki, nehogy megrontsák.” A szunyoghálót rajtahagyták az ágyon addig, amíg a gyermekágyas asszony el nem ment a templomba (2 hétre rá), hogy ne lássák őket, ne tudjanak nekik ártani.
1373. „Olvasót tettek az asszony feje alá... hogy ne rontsák meg.”
1374. „...meg az asszony nem ment sehová addig, amíg el nem ment templomba. Ez két hét után volt. Mikor már felkelt. Ezt úgy nevezték, hogy avatásra ment. Felszentelésre. Oda a baba vagy pedig az anyja kísérte el. Elvitték a kisbabát, oszt a pap ráadta az áldást ...azután már járálhatott.” Addig még az udvarra se mehetett ki.

Ujszülött, kisgyerek

1375. „Az anyának keresztelőig nem szabad a szobából kimenni. „A gyermekágyas asszony egy pillanatra se hagyhatta magára a gyermekét, nehogy kicseréljék...”
1376. – „Magszentelik a gyerek feje alját, hogy ne tudják kicserélni.”
1377. – Éjjel is égették a lámpát, nem oltották el, nehogy kicseréljék a gyereket.
1378. – A *szunyoghálót* keresztelőig rajtahagyták az ágyon, nehogy megrontsák a gyereket.
1379. – „Míg a gyerek nincs megkeresztelve, fejjel lefelé állították a seprűt az ajtóba.”

1380. – „Nem vitték ki a házból, amíg meg nem keresztelték, nehogy megverjék szemmel... először keresztelőre vitték.”
1381. – „Olvasót tettek a pólyájához, hogy ne rontsák meg.”
1382. (Meg akarták rontani a gyereket): ...a nagyanyja meg mindjárt olvasót tett a nyakába... hogy mit csinált volna neki, azt nem tudom, de meg akarta rontani.”
1383. „A gyereknek a csuklójára csavarják az olvasót, amíg meg nem keresztelik, 3 hétre.”
1384. „2 hétig ágyban van az anya... a gyereket a bába (vagy az asszony anyja) fürösztötte 2 hétig, míg az anya ágyba feküdt... Fürdetés után fordítva adta rá a *hasított inget*, hogy meg ne rontsák.”
1385. „Az első fürdetés után a pendel visszájával megtörölték a gyerek arcát, hogy ne legyen szemverésben. Ez egész életére szólt.”
1386. „A keresztelő után a gyerek bal kezére fehér gyöngysort tettek, az csillog, hogy azt nézzék az idegenek, ne a szemét... ne tudják megrontani.”
1387. „A gyerek fürdővizét az udvarba, a kerítés tövébe öntöttük, nehogy megrontsák rajta keresztül a gyereket.”
1388. „A kisgyerekekre visszajáról adták fel az inget, vagy visszavartak a szélből, ha utcára vitte az anyja, ne rontsák meg.”
1389. „Akinek ártott a szeme, nem tehetett róla, ha megcsípte, megütötte a gyereket, akkor nem ártott neki.” „Antal Flóri engem, mikor gyerek voltam, bölcsőben aludtam, főkellett, hogy sírjak. Azt mondta anyámnak, hogy azért tette, hogy ne ártson a szeme.” „...ha megcsíp egy gyereket és az nem sír, akkor beteg lesz, ha sír, akkor nem tud neki ártani.”
1390. „A kicsiket nem szabad mutogatni, utcán, sehol – megrontják.”
1391. „A gyerekek köpködtek, ha a boszorkány háza előtt elmentek, hogy ne ártson nekik.”
1392. „A gyerek fűdővizét este nem szabad kiönteni, mert elviszik a gyerek álmát.”
1393. „Naplement után ezelőtt a pelenkákat nem terítették ki, azt mondták, nem hoz jót a gyerekes házra.”
1394. *Bandzsalság megelőzése:* „A gyerek háta megett nem szabad állni, mert hátrales, felakad a szeme... úgy kell tenni a bölcsőt, hogy véletlenül se nézzen hátra.”
1395. *Elmehibás, részeges gyerek:* „Ha ittasan megy haza a férje... és kívánja magát... fektesse le, mondja, hogy nem érkezek. Mert ha olyankor közeledik a nővel, az nem lesz rendes, tökéletes, részeges lesz, vagy elmehibás.”

Boszorkányrontás, emberi betegségek

1396. „Ha kimentek a házból keresztet vetettek és mondták: Isten velem, semmi ellenem!” „Keresztet vetettek előtte, mögötte (boszorkány).”
1397. „Olvasót tett a nyakába, ha kiment az utcára, hogy ne rontsák meg.”
1398. „Visszajáról vette fel a szoknyáját...” „Bal oldalát vette fel a szoknyának...”
1399. „Régen, akiről tudták, hogy boszorkány, ha jött az utcán, messziről elkerülték, ahun gyün haza ni! – mondták.”
1400. „Köpködni kell, ha boszorka jön...” „Köpött mikor elment mellette...”
1401. „Ha zsebkendőt vagy pénzt talál az ember az utcán, megköpdösi, utána veszi csak fel... vagy háromszor keresztet rak rá...” „Ment a vásárra, piszkos ruhába bele vót kötve a pénze. Hát hová tettem elveszítettem, kiejtettem, jaj aszongya visszamenek. Az mán majd meglesz. As zongya meglesz az! Hát piszkos ruhába vót beletakarva, oszt nem vette fel senki. No mondom errül is tanultam! Legalább mondom, ha olyasmit tanálok, ráköpök, megkeresztetem, megnézem, hogy micsoda.”

1402. „Szent István vére fussa körül a házunk táját!” – mondták, mikor elmentek hazulról, hogy ne érje baj a házat.

1403. Boszorkánynyomás ellen lefekvés előtt:
 „Uram Jézus Kr isztus!
 Mikor Téged a magos keresztfára felfeszítettek,
 Amé piros véred a földre lecsurgott,
 Fussa körül házunkat, ablakunkot, ajtónkot,
 Házunk négy sarkát, ágyam négy sarkát,
 szívem alját, fejem alját, eszem alját!”

Háromszor mondták esti imádság után.

Boszorkányrontás ellen:

1404. „Csüörtökön mondják, hogy disznószáron borsóják őket!” – hogy ne ártsanak.

Szemverés elleni szitkok:

1405. „Seggibe a szeme!”
1406. „Macskafasza a szemibe, tüzes vas a seggibe!”
1407. „Ott maradjon, ahol ráesteledik! – mondják még ma is, ha emlegetik a boszorkányt.”
 „Maradjanak úgy, ahogy leülnek!” „Ott maradjanak, ahun vannak!”
1408. „Akinek a szeme árt, napfelkelte előtt keljen fel és nézzen a napba, aznap nem árt a szeme!” „Napfelkelte előtt napba tekintett, nem ártott a szeme!”
1409. Ha napfelkelte előtt az ajtósarokvasra nézett, akkor se ártott a szeme.
1410. „Az öreg Juhász Antalné... Panni néninek ártott a szeme. Jött apámér, hogy hordja fel a padlásra a kukoricát, de soha nem nézett senkire, mert tudta, hogy árt a szeme.”
1411. „A szenteltyíztartóban mindig van szenteltvíz. Mikor lefekszem, aszondom: Drága Jézusom, a te szent nevedben fekszek. Neked ajánlom az én bűnös lelkemet! Akkor keresztet vetek belüle, meg megszentelem a fejem alját.”
1412. *Fejfájás:* „Amikor először megzördült az ég, a fejünket a falba vertük, akkor nem fájt egész évben.”
1413. „Nagypénteken napfelkötte előtt a falba verték a fejüket, hogy ne fájjon.”
1414. *Rühesség:* „Szent János... Vízkeresztkor... keresztelte meg, beöntözte vízzel a Jordán patakban Úrjézust... azért van sok ember, meg lány, aki lemegy, oszt beleugrik a lékbe, meg kihúzza a másik Vízkereszt napján. Nem lehetett fürgyeni, mert sokszor még jég volt. Hanem csak kimentek ketten, hárman, oszt egymást agyonlocsolgatták a lékből. Azért öntözték meg egymást, hogy ne legyenek se himlősek, se rühesek.”
1415. „Nagypéntek reggel, mikor Jézust megfogták, megmosdottunk, hogy ne legyünk himlősek, meg rühesek. Akik kicsik voltunk, édesanyám hozott vizet a Tarnáról, oszt kiöntötte egy tálba és megmosdottunk. Aszonta, hogy mosdjatok az úrjézus nevibe. Oszt akkor levettük az inget, úgy megsímogatt bennünket, aztán meg felöltöztünk. ...aszonták, hogy akkor nem leszünk viszketegesek. A nagyobb lányok meg a Tarnára jártak le. Napfelköt előtt kellett hozni a vizet és déli 11-kor kellett megmosdani. A többiek meg a Tarnába bele is ugrottak néha. A vizet nem volt szabad melegíteni, csak úgy mosdottunk, meg ittunk is belőle. Öten voltunk testvérek, kettő meghalt, oszt nagyon félt az anyám, hogy himlősek leszünk...”
1416. *Torokgyík:* „Szent György nap előtt ástunk apámmal és talált egy kis gyíkot, akkor megfogta, oszt kérdem, hogy mit csinál apám? Aszongya megdörgölöm az állam torokgyík ellen fiam! Az én apám csinálta, hogy ne legyen torokgyíkos.”

1417. „Balázskor a pap ránk adja az áldást torokgyík ellen, én is szoktam menni.” „... a pap két szentelt gyertyát tartott a torkunk alá, *balázs áldást* vettünk, hogy ne legyünk torokgyíkosok.”
1418. *Veszettség*: Labátszög — „...oda járnak a rossz lelkek, a boszorkányok. Azt mondták, hogy azok a rossz lelkek veszejtették meg a kutyákat. Félünk a veszett kutyáktól, libapásztor korunkban nem mertünk arra menni. (ld. 10).
1419. A karácsonyböjti ebéd előtt minden családtag lenyelt egy gerezd fokhagymát, „hogy a betegség ne érintse”. „Vagy nyersen ettük a bablevessel...” „Délig nem ettek semmit. Megfőzték délben a habart bablevest, meg a mákos tésztát mézzel... meg egy gerezd fokhagymát ettek.”
1420. *Kolera*
„Ezen a jobb oldalon meg Rozália oltár van (a templomban). Mer eccer régen nagy kolera vót, hogy házak maradtak üresen. Oszt akkor állt meg a kolera Rozália napján, oszt akkor csinátatták azt az ótárt. Orvosok jártak házrul házra, hogy ki a beteg. Oszt akit úgy értek, annak adtak olyan orvosságot, hogy meghalt. Az anyósom oszt mondta, hogy nem beteg, kítámolygott. Oszt az nem is halt meg. De meg is tartották Rozália napját! Ahol érte őket a déli harangszó, kifogták a lovat, ökröt, oszt letérgyepeltek. Nagyon tartották. De most már nem is gyönnék a templomba se.”

Növénytermesztés

1421. „Ünnepnap nem szabad szántani, mert elveri a jég a termést.”
1422. „Vasárnap nem szabad szántani, vetni, régen senki se mert vasárnap dolgozni... Hát azt megveri az isten, aki vasárnap dolgozik... ma már vasárnap többet dolgozik sok, mint munkaidőben. Ez is baj...”
1423. Pénteki nap az szerencsétlen, már hallottam, hogy új munkát sem jó pénteken csinálni: „...mikor lementünk aratni Almássyhoz, csütörtöki nap volt Péter-Pál napja... persze az akkor nagy ünnep volt és kimentünk délután, mikor lepakoláztunk... mondták, hogy menjünk ki, kezdjünk bele a munkába, nehogy pénteken fogjunk bele...”
1424. „Férges lesz a mák, ha akkor ültetik, mikor a békák már megszólaltak.”
1425. „Kikkövel oltották be a búzát vetés előtt, akkor nem lett üszkös.”
1426. „A vöröshagymát (dughagymát) tarisznyába tettük, bekötötték a száját és fejjel lefelé akasztották a szuszgóba, hogy ne gordózzon ki.”
1427. „Gyermektelen, meddő asszonynak nem szabad a gyümölcsfáról szakítani, mert terméketlen lesz az a fa.”
1428. „Amikor érik, megrázzák a fákat, hogy ne legyen kukacos a gyümölcs.”

Allattenyésztés

1429. „Karácsony böjtjén nem adtak ki semmit a házból, mert elhull az aprójószág.”
1430. „Két karácsony közt nem szabad mosni. Ne legyen nedves ruha a háznál. Karácsony böjtjén még a mosogatórongyot is megszáritották, nehogy elhulljon az aprójószág.”
1431. Libának, csirkének mindig öntöttek a vizébe egy kis vízkeresztli szentelt vizet, mátraverebélyi gyógyító forrásvizet, hogy ne rontsák meg az állatot.
1432. Háromnapok (farsang három utolsó napja) minden reggelén kisöpörték a tyúkólat, hogy ne legyenek poloskásak.
1433. Ha a tyúk kis tojást tojt „kártojást”, hátrafelé keresztüldobták a házon, „hogy megelőzzék a kárt.”

1434. Lucakor domós kukoricát szórtak, hogy ne dögöljenek a tyúkok.
1435. *Szemverés:* „Volt egy szomszédunk. Vettem két kis malacot. Áthívtam, hogy a malacot nézze meg. Nem gyűtt át, mert ártott a szeme. Másnap gyűtt csak, oszt mondta, nem akartam magának ártani! Ha reggel az ajtósarokvasra nézett, aznap nem árthatott senki nek.” „...az öreg Pető, ha itt járt erre, oszt mondták neki, hogy gyere, oszt nézd meg (új jószágot), de az azt mondta, hogy ha én megnézem, azt meg is baszhadd, mer ártott.”
1436. „Akinek ártott szeme, az... ha megcsípte, megütötte a jószágot akkor nem tudott neki ártani.”
1437. „Ujesztendő napján nem szabad kiadni semmit a házból, mert elszáll a tehén haszna.”
1438. „Rontás ellen úgy védtek a tehenet, hogy fejés után, mikor felkeltek alóla, keresztet vetettek a tőgyére.”
1439. „Elléskor a gatyamadzagon átbújtatták az újszülött borjút, hogy ne rontsák meg.”
1440. Ellés után az újszülött borjút és az anyját körülszórták magvakkal, hogy megvédjék a rontástól.
1441. „Umapi sátorfüvet, virágvasárnap barkát, szentelt búzát égesse el, füstölje meg az istállót és soha semmi baja nem lesz a tehénnek.”
1442. Hajnali harmatszedés: „Elmentek a Kápolnához, összeszedtük a harmatot lepedővel, odaadtuk az állatnak, hogy ne verjék szemmel.”
1443. „Azt hallottam, hogy amikor meghalt a gazda, akkor a jószágot felköltötték, hogy beteg ne legyen... a mi családunk ezt nem csinálta... de a régebbi öregek, ha meghalt a gazda felköltötték a jószágot... Ha meghalt a gazda, kimentek az istállóba, oszt addig költögették a jószágot, hogy álljon fel. Azért, hogy ne legyenek betegek. Ez is volt valamikor.”
1444. „Ha megellett a tehén, akkor 9 napig nem adtak ki tejet a házból, mert megrontják.”
1445. „Naplement után nem adtak ki tejet a háztól...” „Sót vetnek a tejbe, ha naplemente után mennek érte, hogy ne vigyék el a hasznát.”
1446. „Vízkeresztkor vitték a jószágokat is a Tarnára... meglocsolták őket, hogy ne legyenek rühesek.”
1447. „Nagypénteken megsztatták a lovakat a Tarnában” „...„A jószágokat megitták, húztak rocskában vizet, nekünk lovunk is volt, tehenünk, sok libánk.” „... hogy ne legyenek rühesek.” „Napfelkötte előtt kellett.”
1448. „A lovat Medárdkor kell itatni, akkor nem lesz rühes.”
1449. „Azt a helyet, ahonnan a rajt befogták, szárított marhatrágyával füstölték be, hogy a méhek még egyszer ne rajzanak oda.”
1450. *Veszetség:* Labátszög – „Gyerekek, ne hajtsátok ára a marhát, mert a veszett kutyák megkerülik!” „Oda nem hajtottunk legelni állatot, féltünk, hogy megvesznek.” (ld. 10)
1451. Szent Vendel szobra előtt mondták: „Drága Szent Vendel, nagyon kérek, őrizd meg minden jószágomat!”
1452. Vízkeresztkor megszentelték az istállót, ólat, hogy ne érje rontás a jószágot. (ld. 1461)

Táplálkozás

1453. „Azt mondták, hogy a sütőteknőt nem szabad kivinni a házból, még az udvarra se, mert szemmel verik... nem sikerül a kenyér.” Ugyanez vonatkozik a sütőlapátra, szakajtóra stb. a sütés valamennyi eszközére.

Építkezés

1454. „Uj ház építésénél szentelt vízzel telt üveget tettünk a ház mind a négy sarkába.”
1455. 1900 körül épült házba a következőket rakták: 2 korona, 7 szem búza, 7 szem árpa, szentelt víz.
1456. Bort, pálinkát tettek az épülő ház vagy az ól sarkába.

Villámcsapás, házat érő baj, szerencsétlenség

1457. „Virágvasárnapján, húsvét előtt egy héttel szoktunk barkát szentelni. Az olyan, hogy az égháborútól oltalmazzon meg a jóisten bennünket. Kikötték az ablakokba... meg a kamraablakokba... égháború ellen...” „Óvta a házat bajtól, veszélytől...”
1458. Virágvasárnap szentelt barkát, szentelt búzát, úrnap sátorfüvek keverékét tartották fent a padláson, hogy villámcsapás ne érje a házat.
1459. „Pénteken nem szabad mosni, mert Jézus megharagszik és odacsalja a villámot.” „Pénteken nem lehetett mosni, pláne vasalni, mert baj érte a házat.” „Nagypénteken nem jó mosni, mert odaüt a villám.” „Ha újhold péntekin mosnak, vasalnak ruhát, akkor a villám azt a helyet jobban keresi.”
1460. *Vízkereszt házszentelés:* „...Megszentelik a vizet a templomban, a pap megszenteli, mink meg hozzuk, egyik üvegben, másik bögrében. Itthon megszenteljük vele a házat, portát, istállót is. Mikor szenteljük, mondjuk: Áldjon meg az Atya, áldjon meg a fiú, áldjon meg a teljes Szentháromság! Szent János lélek fussa körül a házat. Minden rosszak távozzanak!” „Mikor megszenteltük keresztet vetünk...” „Megszentelték vele az egész házat, udvart, mindég keresztet vettek és mondták, hogy Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében, amen.” „...körülszenteljük a házat, a négy sarkát a háznak, hogy a három szent királyok őrizzenek meg bennünket minden szerencsétlenségtől.” „...még a kútba is öntenek belőle egy kicsit.”
1461. „Akkor odavittek egy nagy hordót, (templom elé) telehordták vízzel, így mondom kórusoknak hitták, vótak hatan. Telehordták vízzel, akkor a pap kigyűtt, oszt megszentelte, mondta az áldást. Akkor ment a nép kupával, üveggel, fazékkal, oszt hoztuk a szentelt vizet. Én mindent megszenteltem a világon belüle, magamat megmosdattam egy kicsit, a ház elejét, a padlást, a ház megít, az istállót, az ólat. Aztat mondtam csak, hogy:
- Őrizze meg az Urjézus,
Őrizze házunkat a villámcsapástu,
Magunkat a hirtelen haláltu,
A jószágainkat a dögvészütü mentse meg
a Jézus által megszentelt szenteltvíz.
Urjézusom, ki megfürdöttél a Jordán vizibe,
Mi is megszenteljük a te nevedbe
Házainkot meg magainkot.”
- Szenteltem rája kívül belől, mikorára ezt megszentöltem, akkorára el lett mondva.”
1462. „Vízkeresztkor kigyün a pap és megszenteli sorra az új házakat. Este gyün, az áldást adja rá a házra. Megszentelt mindent, de csak a házat, a portát, istállót nem. Nagy vendégséget csaptak... majális van a házszentelésre. Csak ahol új ház van, ott van ilyen. Főlszentelték, hogy hagy menjen az áldás a házra.”
1463. „Nagypénteken nem jó a vizes ruhát a padlásra vinni, mert baj éri a házat.”
1464. „Pénteken nem szabad új munkába kezdeni, mert nem jár szerencsével.”
1465. „Ne térj vissza utadról, ha valamit elfelejtettél, mert nem lesz szerencséd.”

1466. Régen, de még ma is minden házban az első szobában, a bejárati ajtó mellett van a szenteltvíztartó – minden este lefekvés előtt megszentelik vele a házat, meg magukat is.
1467. „Szent György előtt nem szabad kirakni az ágyneműt, mert sok ézzenegés lesz.”
1468. „A mátraverebélyi szentkút vizével pünkösdkor megszentelték a házat, hogy megvédje őket minden kártól, szerencsétlenségtől.” (ld. még 1402)

Féreg ellen

1469. „A virágvasárnapi szentelt barkát ne vigyék be a szobába, mert bémennek a legyek, oszt beszoknak. Beviszik a legyet vele. Ki szokták kötni a kamra ablakba vagy a ház ablakába a legyek ellen...”
1470. „Nagyszombaton reggel harangoztak be fél 8-kor, addig csak kereplő szólt, mert nagycsütörtökön elnémultak a harangok. Kígyók, békák távozzatok! – mondtuk, mikor nagyszombaton reggel megszólalt a harang... volt, aki közbe söpörte a ház falát, hogy ne menjen fel rá a kígyó, béka.”
1471. A nagyszombati feltámadási kőrmenet alatt a gyerekek riasztópuskával lövöldöztek: „...nagy zajt csaptak, szaladtak a templom körül, hogy mért, nem tudom.”

ELHÁRITÁS

Boszorkány, rontó személyek

1472. „Boszorkányjárás ellen a régiék fokhagyma és bazsalika szaggal védekeztek... nem szeretik, nem bírják elviselni ezt a szagot.”
1473. „Luca napkor fokhagymát aprítottak a csizmaszárba a boszorkányok ellen...”
1474. A boszorkány szopja (nőt) „...felugrott, kiment a kertbe, és három fej fokhagymát szakított. Egyet a feje alá, egyet a derekához, egyet a lábához tett belőle. Többet nem jött vissza...”
1475. Fokhagymakoszorút akasztottak a kilincsekre este, hogy ne tudjon bemenni a boszorkány.
1476. „Fokhagymakoszorúval füstölték ki ellene az istállót.”
1477. „Gatyamadzaggal lehet a bibájost megfogni...” „Kihúzta a gatyájából a madzagot és rácsavarta a kilincsekre, nem tudott addig kimenni, amíg az ott volt.” „Gatyamadzagot húztak a kulcslyukba...”
1478. „Bekötték az ajtót gatyamadzaggal és bentmaradt macska képében. Megnyúzták, másnap nem takarózott ki az asszony.” „...szopták a tehenet éjszaka, bekötte az ajtót gatyamadzaggal. Egy fekete macska volt... olyan szélvihar lett, azt gondolta összedől a ház, így aztán kieresztette.”
1479. Férfi mellét szopja macska képében „...megfogták, gatyamadzagra kötötték és a madzagot a nyoszolya lábához erősítették. Ugy megverték, hogy megdöglött. Beledobták a Tarnába. Jafet mama másnap reggelre meghalt... az szopta meg macska képében a legényt.”
1480. „Az olvasót az ajtókilincsekre akasztották... mert a boszorkány, még a kulcslyukon is bejön.”
1481. „Ördögbokrot kötöttek az ajtókilincsekre... nem nyílt ki az ajtó.”
1482. „Lefekvéskor a seprűt belülről keresztbe teszik az ajtón.” „Nyirjával felfelé állították az ajtóba...” „Az ajtó elé keresztbe támasztották a seprűt, ha elmentek hazulról.” „...hogyan menjen be a boszorkány.”
1483. „A boszorkányt csak bal kézzel, visszakézből lehet elfogni.”
1484. *(Egy férfi mellét szopja):* „...akasszon olvasót a kilincsekre, meg tegyen egy seprűt keresztbe, de csak nem használ, csak bement. Erre a bátyja azt mondja, hogy Őrsi néninek csak tudni kell róla. Mert ezek tudtak egymásról, oszt ha meg nem gyógyítja, akkor agyonüti. Erre azt mondta, hogy mikor megy, akkor visszakézből, bal kézzel üssön oda... odaütött, hát csupa vér lett a keze. Aszonta, hogy bornyúfejet érzett a kezén. Oszt akkor a vért le se mosta, ment haza. Oszt Lőrik Őrsinek meg bedagadt az orra, betört. Mert ahogy odaütött, bedagadt a szája. Hát ő járt oda megszipni. Jóra is gyűtt utána a gyerek nemsokára.”
1485. „A legények komázni mentek az istállóba, tüzet csináltak. Egy lúd szétverte a tüzet, utána csend lett és hallották, hogy egy macska szopja a tehenet. Akkor zavarták a macskát, nem bírták elfogni, ostorral vált, szőgről szőgre pattant... egy ember kihúzta a gatyamadzagot a gatyájából, az istállóajtó kilincsét beköttették, akkor meg feneketlen szagot...

- kajtóé vált. Megfogták, levették a jászolrul a láncot és körbefonták, kidobták a ganajosra. Nézik reggel, ember van a szakajtóból. A testin keresztülment a lánc. Az az ember, aki befűzte, kivette belülre. Megtudták ki volt az. Mind a kettő tudós volt. A másik azért mert tudta, mit kell vele csinálni.”
1486. Ha odamegy a boszorkány a házhoz, „visszakézből odadobják a seprűt az ajtóba”. „Nem tud hazamenni addig, amíg a seprűt el nem veszik.” „Balogh ányó Orosz Andrásékhoz ment. A söprűt az ajtósarokvasához tették. Nem tudott kimenni. Egy csomó sót, amit vett, mind elszopogatta. Eresszenek már ki, kéreznék, vegyék már el a söprűt! Mikor elvették a söprűt, egyből elment.” „Bal kézzel a szoba sarkába állítják a seprűt... megtudják, hogy ki a boszorkány, mert addig nem megy el, amíg az ott van.”
1487. „A boszorkányt asztal sarkára tett sós kenyérral is el lehetett fogni.”
1488. „Egyszer nyáron éjjel kopogtattak az ajtón. Megnyomtak, én meg visszakézből odacsaptam és utánaszóltam: Elgyere holnap sós kenyérral! Utána sós kenyeret tett ki az asztalra, aki először jött, az volt a boszorkány.”
1489. „...kiáltak anyósomnak, hogy anyám, nyomnak! Az meg rögtön kiáltott, hogy gyere reggel sós kenyérral! Oszt akkor elmúlt, az anyósom meg egy kis sóskenyeret tett az asztal sarkára. Oszt reggel halljuk ám, hogy Panni te, Panni te! Hát Bugyi Örszi volt. Mit akarsz? Hát csak megnézem, hogy virradtál föl! Hát rosszul, mer megnyomtak. Oszt, ahogy ott beszélünk, hát eltűnt a sós kenyér. Nem is tudtuk, pedig mondták, hogy Bugyi Örszi is ilyen, de én Balogh Örszitül féltem. Aki megnyom, azt mondták, hogy elmegy sós kenyérral, de meg kell jelenni másnap reggel, hogy ő volt. Így tudtuk meg, hogy ő nyomott. Utána mindig ráakasztottam az olvasót a kilincsre. Oszt amikor az uram hazajött az Alföldről, mert ott aratott, mondta neki, hogyha a feleségemnek vagy a lánynak valami baja lesz, magának hullanap lesz! Dehogy lesz, dehogy lesz, mondta...”
1490. „...gyerekágyas volt, megnyomta a boszorkány. Mikor magához tért, az már kifelé tartott. Láttá, hogy ráncos lajbialja volt. Nem ismerte fel, utána szólt. Sós kenyérral gyere el, te kutya! Másnap hajnali 4-kor zörgetnek. Jött a harmadik szomszédja, eljött a sós kenyérért, elvitte az asztal széliről...”
1491. Boszorkánynomás: „...nagyanyám is mondta, hogy nem tudott szónyi, csak verte a nyoszolya oldalát, oszt azt mondta, hogy *az a kereszt törjön össze, amiről Jézust levették!* Egyből elment a boszorkány.” „Az a kereszt legyen, legyen az ajtóm támasztója, amiről az Urjézust levették!” – ezt kellett mondani, ha valakit nyomott a boszorkány.
1492. Boszorkánynomás (gyermekágyas asszony): „...tudod-e mit csinálj? Nem tudok semmit se szónyi. Nem baj, azért mondd azt, hogy
- Minden lélek dicsirje az Urat!
Én is dicsírním, ha lehetne!
- Ezt kell mondani, ezzel ártani lehet neki, elmegy.”
1493. „Az ablakba kést állítanak boszorkány ellen” „...fölfele teszik a kést az ablakban és nem tud kimenni... Mind a három ablakba kést tesznek...” „Kést szűrtak az ajtóba” boszorkány ellen.
1494. „A boszorkányt megfogták, megpatkolták: „Lóé változott, megpatkolták éjjel és látták, hogy kezén, lábán patkó volt, nem tudott felkelni.” „Megfogták kötéllel, megvasalták. A Szerecseneké anyja nem kelt fel reggel, patkó volt a lábán...” (ld. még 889)

Járókelőt kísértő boszorkány elhárítása:

1495. – „...macskának változott és úgy jött utánam. Egy legény volt velem, az odavágott a kampósbottal, eltűnt” „...csak visszakézből lehetett megütni...”
1496. „A templomnál egyik rokonomhoz csatlakozott egy csengetyűs kutya. Oda akart neki vágni, de az elugrott, eltűnt.”
1497. „Voller János ment a temető felé egy lányhoz. Mindig fehér kutya képiben állt elejbe Balog ányó. Oldalba ütte és ányó megszólalt: Haggyál fiam, én vagyok! Aztán másnap az ütés nyoma meg rajta volt.”
1498. „Egy legény ment hazafelé éjszaka. Azt mondták, hogy Balog ányó kutya fejibe követte. Nem bírta átmenni a hídon. Ütte és akkor eljajdította magát, hogy ne bántsa fiam, én vagyok! Meglátszik rajta, hogy összeverték. El előtt a legények ólmosbottal jártak, rajta volt a jegy.”
1499. „Gyűttem a szőlőknél hazafelé... utolért egy nagy fehér kutya, csak gyűtt utánam... Balkézelt keresztet kellett hányni és eltűnt a kutya.”
1500. Olvasóval odacsaptak balkézelt.
1501. *Boszorkánynyomás:* „Macska képében megfogta, lenyúzta és kihajította az ablakon. Másnap nem kelt föl, a saját bőrével takarózott.”
1502. „Egy nagy veres tehén gyűtt velem szemben, nekem gyűtt. A rózsafüzért hozzáérintetem és abban a pillanatban a tehén eltűnt és jött Gyurkó Ágnes asszony.” (még ld. 857, 858)

Villám, vihar, jégverés, forgószél

1503. „Gyertyaszentelőkor... a pap megáldja, megszenteli a gyertyákat, ha dörög az ég vagy villámlik, meggyújtják és imádkoznak mellette...” „Amikor zörög az ég nyárnak idején meggyújtjuk... védi a házat.”
1504. „Mikor égháború van meggyújtom a szentelt gyertyát. Az anyósommal fogtuk a gyertyát kívül a ház előtt, oszton rettenetesen zengett, csattogott, villámlott, oszt az meg mondta:
Áldjon meg az Atya, áldjon meg a Fiú, áldjon meg a Szentlélek Uristen,
Rontson meg az atya, rontson meg a Fiú, rontson meg a Szentlélek Uristen.
Oszlajtson el az atya, oszlajtson el a fiú, oszlajtson el a szentlélek Uristen! – szokta mondani szegény anyósom, a ház előtt álltunk az ajtóban a szentölt gyertyával.”
1505. „Hogyha az ég zeng, zivataros az idő, a gazdasszony meggyújtja a gyertyát az asztalon és eléveszi a nagy imádságos könyvet, oszt abból imádkozik égháború ellen. A könyörgést végzik, hogy őrizzen, mentse meg a jó isten ettől a nagy vihartól hajlékunkat, mezeinket, családjainkat.”
1506. Ha nagy vihar volt, rászenteltek a felhőre, „a féjhőre szenteltünk, vetettük rá a keresztet...”
1507. Régen vihar elé harangoztak. „Ha harangoztak elébe, forgott és szétoszlott.” „Nagy borulás gyűtt. Mondták a régi öregek, hogy most már szóljon a harang. Ha harangoztak, szétoszlott a féjhő.”
1508. „Ha a dósai kiskutya nem ugatna, karó farkája se maradna!” – mondták a garabonciások a harangszóra.
1509. „Forgószélre mondták, hogy boszorkány van benne. Mondták, hogy kést vágjunk bele, majd gyűn a vérük.”
1510. Jégesőkor a baltát és a sütőlapátot kitétték a ház elé.

*Halott szelleme**Halotttetetés*

1511. Halotti torban üres terítéket tettek ki a halottnak. Később, nagyobb ünnepek alkalmával is terítették neki: „Drapos Margit, Balog Örzsi lánya férjhez ment. Csörtögtek a tányérok addig, amíg nem tettek neki terítéket a lakodalmas asztalra.”
1512. Disznótör: Ha disznót vágtak, egy kis kenyeret és egy kanalat tettek ki, hogy egyen ő is belőle.
1513. Mindenszentek estéjén kimentek a temetőbe, otthon az asztalon megterítették nekik: „egy tányéron kenyeret, sót, és mellé egy pohár vizet... találjon valamit ha hazalátogat.”
1514. „A részeges ember fejéhez egy üveg bort ástak, ha inni akar, legyen neki.”
1515. „Volt itt egy asszony, meghalt az ura. Almágyi Örsinek hívták. Az vitte a temetőbe minden nap az ételt és letette a sírra. A kutyák meg megették. Ő meg azt mondta, hogy az ura ette meg.”
1516. „Almágyi Örzsi hordta a sírra a pálinkát, hogy megigya az ura. El is fogyott mindig, de nem az ura itta, hanem a temetőőr.”

A hazajáró halott kívánságainak teljesítése, elhárítása

1517. „Ha a halottnak valami kívánsága van hazajár...”
1518. „Ha éjjel pattan az ajtó és bejön valaki, azt kell mondani:
„Minden lélek dicsérje az Urat!”
Nem látják, csak hallják. Ha élő nem szól, ha halott mondja:
„Én is dicsérném, ha lehetne!”
Valami kívánsága van, azért jött haza; megkérdik tőle, vagy megálmodják.”
1519. „Ha megálmodja, mit kíván a halott, azt teljesíteni kell.” „Én is figyeltem az uram résziről, hogy kíván-e valamit, de csupán kétszer álmodtam vele 31-ben. Én azóta nem álmodtam vele. De nem is jó, ha sokszor álmodunk vele, mert akkor szenvedésben van.”
1520. „Ha sokat álmodik halottal az ember miséket kell mondatni érte.”
1521. „Ha valamit ígérnek a halottnak, azt mondom, hogy misét mondatok, vagy keresztet csinýátatok és meg is van a kereszt csinýátatva és még se viszem ki a temetőbe, akkor az addig ott várakozik. Az Antal bátyámnak a fia is meghalt, keresztet csinýátatott, ilyen kis fakeresztet, oszt kémény mellé tette, akkor még mindjárt nem vitte ki a sírjához. Beszélgetett egy cigányasszonnyal és megmondta, hogy a kisfiúnak keresztet csinýátatott és még nem vitték ki, az pedig várja. Azt is megmondta, hogy a kereszt a padláson van a kéménynél, vigyék ki mert a kisfiú várja.”
1522. „Volt egy sógorom, Paptanyán lakott. Egyik este éneket hallott és népeket látott. Egyet megismert bennük, Veres Jóska bácsit. Ez az ember beszólt a feleséginek és kérdezte, hogy hány óra? 12 – mondta a felesége. Másik éjszaka megint látta és mondta a feleségének, hogy nyisd ki az ajtót, mert kétségbe esek. Jóska bácsi, amikor még élt, kért kenyeret a szomszédbul, de nem adta meg. Mikor megint jöttek a búcsús népek énekelve, mondta Jóska bácsi, hogy adják meg a kenyeret a szomszédba, mert nagyon nehéz hurcolni. Másnap reggel megadták. Attól kezdve nem jöttek.”
1523. „Az öregapámék szomszédjában meghalt egy fialember. De mindég beteg volt, meg se nősült. Oszt kapullárét fogadott. Az a kapullaré olyan, hogy egy madzagon van, és rajta van vagy a hétfájdalmú Szűz Mária, vagy a Jézus felfeszítve, vagy a Szűz Mária az ő szent fiával. Oszt olyan vallásos volt, aszonta az édesanyjának: édesanyám, ha begyűn az

öreg remete, vegyen tőle nekem egy kapullárét, oszt irassa bé a nevemet, hogy én Mária tisztelője vagyok. Ugy is volt, beiratta, a kapullárét a derekán hordta. Oszt valahogy elszakadt a kapullaré, elveszett a derekáról... közben meghalt, mikor eltemették minden éjszaka 12-től 1 óráig ugatott a kutyjuk nagyon. Édesapám mondta, hogy én úgy félek, úgy ugat a kutya 12 órától 1 óráig, de mindég olyan, mintha begyűnne még az ajtón és úgy faldos valamit. Hát így történt egy hétig. Akkor azt javasolták neki, hogy menjen el Dormándra, mert ottan volt több tudományos asszony. Menjenek el Dormándra, mért ugat a kutya, mi baj van? Hát oszt elmentek, aszonta, hogy van magoknak a hambárba egy nagy fersluguik, a mögé van beesve ennek az ártatlan embernek a kapulláréja, azt vegye onnan ki azt a kapullárét. Mikor hazagyűttek ott is volt a kapullaré. Aszonta neki, hogy égesse el, el kell égetni. És ahun el van temetve, oda ki kell vinni, oszt le kell ásnia a sírja tetejire ezt a kapullárét. Oszt többet nem ugatott a kutya, nem nem ugatott, ez való igaz volt. Ezt nekem az öregapám beszélte 100, 120 esztendővel ezelőtt volt.”

1524. Ha valamit kifejejtettek a koporsóból pl. olvasót, a következő halott kezure tették rá, hogy adja oda neki.
1525. „Kapott a nagyanyám egy liszterkötényt. Azt mondta, ha meghalok, kössétek elém. Nem tették, azt gondolták, ezt a jó kötényt nem adják vele. A halott mindig hazajárt és fogta a keceléje szélét, azzal legyezte magát. Elmentek a paphoz. A pap azt mondta, hogy vagy adják egy szegény asszonynak vagy ássák bele a sírba... a kereszt tövibe elásták, többet nem jött vissza.”
1526. „Volt egy szép lány, beteg lett. Mikor meghalt, akkor kérte, hogy a haját tegyék mellé a sírba. De nem tették mellé, ezért mindig visszajárt. A padláson csörgött, zörgött. Nem teljesítették a kívánságát. Akkor kimentek a temetőbe és beleásták a sírba a haját, többé nem zavarta őket.”
1527. „Ezelőtt vagy negyven esztendővel meghalt Amál kislánya, 14 esztendő volt. Oszt megjelent neki a kislány. Édesanyám, hát mit csináltak magok, mind ki van a farom! Hát oszt olyan gondságba esett az asszony, hogy se éjjel, se nappal aludni nem tudott. Elmentek a paphoz, hogy engedje meg, hogy vegyék fel, mert ő belehal. Mert a kislánya megjelent, hogy a kis farocskája meztelen. Hát oszt aszonta a pap, hogy megengedi, menjenek a sírásóhoz és ássák fel. Éjszaka felásták az urával, meg volt egy nagy legényfia neki, felásták, felvették. Oszt a kis ruhácskája a nyaka közt volt hátulról, a kis farocskája mind kivót. Mind kivót a kis farocskája, oszt lehúzták szépen. Osztan úgy tették be a koporsóba, úgy temették el, úgy nyugodott meg az anyja. Oszt tudja még máig is a koporsós, ha teszi el a halottat, lehúzza a ruháját, erről is meg arról és megfogja, oszt úgy teszik koporsóba. Azt kérdezi egyik a másikátul, hogy le van-e húzva hátul a szoknyája? Azóta is így felmaradt, hogy felvették a halottat.”
1528. „Palcsó János csengetyűt kötött a kutya nyakába, mert akkor akasztotta fel magát Jámbor János és azt hitték annak a lelke jár haza.”

Szegényetetés a halott lelkiüdvéért

1529. Halotti torban régen peracet sütöttek. Adtak belőle a koldusoknak is, hogy imádkozzának a halott lelkiüdvéért.
1530. Nagyobb ünnepeken, karácsonykor, húsvétkor szoktak sütni „szegénykalácsot”. „Mikor csinýta anyám a kalácsot (karácsonyra), ezt meg beleteszem ebbe a lábásba, majd gyűnnek a koldusok, oszt jó lesz azoknak. Gyűttek négyen-öten koldusok kéregetni. Kaptak kolduskalácsot, üres kalács volt.”
1531. Kenýrsütéskor szoktak kuduscipót sütni „ha halottja van, csak odaadja, hogy imádkozzon érte. Az istenért adjuk, imádkozik érte”.

1532. Halottak napján régen 7 félét vittek a *partikus kudasoknak* a templomba: zsír, kukorica, kenyér, liszt, pénz, szalonna, bab. Annyi minden kapott némelyik, hogy abbul vették a házat.”
1533. A tűzbe szentelt vizet öntenek, mert a halottak lelkei égnek benne... „hogy könnyebb legyen nekik”.

Megállított ló, kocsi megindítása

1534. „Disznót öltünk nagyapámnál. Három lányommal meg a feleséggel voltunk itthon. Oszt estefelé már készültem haza. De a lovaik nem indítottak, csak ágaskodtak. Egy ember meg szembe lesett, csak nézte, hogy táncolnak. No, oszt aztán odagyűtt, oszt megfogta a kocsirudat. A tanyáig alig tudtam megállítani a lovakat. Az ember fogta meg...”
1535. „Mondták, hogy vidéki négylovas hintó járt Dósán. De szép hintó, mondta valaki. Többen kártyáztak a földön. Majd mingyárt megáll, nem megy soká! – mondta az egyik. A kártyások mellett megállt. Leszállt a kocsis, mondta, hogy eresszék el, nem engedték. Akkor a kocsis elővett egy baltát és belevert a rúd orrába. Egy ember meg kiesett a kártyások közül. A kocsinak tudása volt, mert a kocsirúd orrát ütötte meg...”
1536. „Mikor gyerekek voltunk, mentünk nagyanyámékhoz. Kint ültek az emberek az ablak alatt. Egyszer csak gyűtt egy kocsi, megállt. Ott az irányokban, ahol az emberek ültek, megállt. Az egyik ember kinyújtotta a lábát és a kocsi nem bírt továbbmenni. A kocsinál balta volt és látta, hogy egy küllővel több van. Mondta neki, hogy húzd be a lábát! Behúzta, mert ha nem, a kocsikerekből kiütötte volna és a lábát vágta volna el.” „Kível ültek a padkán, az országút mellett, beszélgettek. Arra jött egy kocsi, két lóval, azt mondja erre: Ez a két ló majd megáll! Mire odaértek csupa víz lett a két ló. Volt az ülés alatt egy jó baltája. Eresszenek el emberek! Kapta az ember, leugrott a kocsiról, kezdte olvasni a küllőt, a 13. küllőt kivágta volna és az azt az embert érte volna, aki megállította.”
1537. „Ha nem indul a kocsi, azt kell mondani, hogy: Segíts Sámuel! Ablakadabla!”
1538. „Szegény uramtól hallottam, hogy ment valaki Őrsre. Oszt arrafelé ott ültek kível az emberek. Oszt a két ló megállt. Olyan cszakocsi volt, sárhányos cszakocsi. Az az ember aszonta, hogy erresszenek el, mert ha nem, a 9. küllőt kiütöm. Oszt aszonta az a Pető Miska, hogy ülj fel fiam, oszt mehetsz...”
1539. „Ott ültek az udvaron egy vasárnap délután, ennek a Szepesi Émánának a nagyapja. Oszt ment ottan egy kétlovas kocsi. Oszt ahogy ők ottan kártyáztak, egyszer csak, amikor az irányába ment, megállt a ló. Nem ment a kocsi tovább. Csak dihajzott az ember, de nem ment. Egyszer csak odaszólt az embereknek: emberek, erresszenek el, erresszék el a lovamat, mert baj lesz. Mert hogyha valamelyik küllőt kivágom, akkor annak az embernek a lába eltörik. Hát osztan akkor közülük eccer csak odaszólt egy ember, hogy no eredj! Oszt akkor elindult a ló, ment.”

Férgek elhárítása

Patkányküldés:

1540. „Front után sok patkány volt. Mindenütt... ablakba, rekeszbe, padláson. Kimentem a piacra és mondtam, hogy mit csináljak, mitévő legyen már. Egy asszony aszonta, hogy patkányod van és nem tudod elküldni? Minden piszkot, földet összesöpörtem, csak azt, ami a patkánylyuk elött volt. Három nagy abrosszal lett. Napfelkelte előtt ki kell vinni a Tarnára, visszakézből a főgyet a Tarnába dojni az abrossból, nem utánanézni:

Tartottam vendéget, tovább nem tartok
MenjeteK, pusztuljateK házamból!

El is ment mind. Aki nem hiszi és megcsinálja, annak nem ment el, annak nem használ.”

1541. „A kékítős asszony, másképp csinálta. Anyámnak mondta: Sok patkányod van? Oszt van-e kenderök? Horváth néni olvassa meg, hány patkánylyuk van! Hozzon jó ujjni hosszúságú pálcikát és kössön kendent a végire! Odament a patkánylyukhoz, oszt mondta: – No, aszongya, idehallgassatok! Ezt a kendent fonjátok le, ha pedig nem fonjátok le, takarodjatok a portárul!
Aszonta, hogy hajnalban az udvarban sorakoznak a patkányok sorjában. Ne restéljen felkelni és nézze meg, hogy mind odamegy, egy csomóba! Anyám nem nézte meg, mert félt, de azután eltűntek a patkányok!”
1542. Egy patkányt megfogtak, felhasították a bőrét, paprikát szórtak alá. Az elkezdett sivalkodni, a többi patkány megijedt és elmenekültek a háztól.
1543. Volt egy ember, hallottam apámtól, aki a patkányokat összehívta és jól tartotta őket kukoricával. Füttyölt nekik és azok előjöttek, a vizipatkányok a malomnál. Azután mondott nekik valamit, valami verset, de én nem tudom, azután mind gyorsan elmentek. Azt a verset senki nem tudja, mert az az ő tudománya volt.
- 1543/a Bolha ellen a farkasalma levelét tették az ágyba.

Jósló tevékenységek

Szerelem, házasság

1544. „Luca nap a lányok cédulákat írtak... mind a 13-ra írtak, üresen nem hagytak egyet se... Minden nap el kellett egyet égetni, kályhában vagy gyufával, de nem volt szabad megnézni, hanem össze kellett hajtani, dobozba tenni és mindennap egyet kivenni...”
Az utolsót megnézte, amilyen név szerepelt azon, olyan nevéhez megy férjhez.
1545. „Meg Luca nap reggel almát tettünk a zsebünkbe hajnali misére menet és azt a pásztorok miséje után kellett megenni a kapuban. Oszt amilyen nevű ember jött arra, olyan nevű veszi el. De az enyém nem sikerült, senki se jött arra.”
1546. „...aszonták szedjenek 4 levelű lóherét, oszt Luca napján tegye a feje alá, megálmodja, hogy ki veszi el, ki lesz a szeretője.”
1547. „Kimennek karácsony böjtjén este és mákoscsíkot esznek a kapu előtt, amerről a kutya ugat, arról jön a kérőjük.”
1548. „Kimennek karácsony böjtjén este és almát esznek a kapu előtt, amerről a kutya ugat, arról jön a kérőjük.”
1549. „Karácsony estjén (böjtjén) a lányok ólmat olvasztottak, vízbe öntik és amilyen formát felvesz az ólom, olyan lesz a mestersége a mátkájuknak (kovács, vagy asztalos stb.)”
1550. „Karácsony napján az én időmben almát vittünk el a templomba. Az éjféli misére, a pásztorokéra, meg a nagymisére. Oszt akkor kiálltunk a kapuba, én is próbálkoztam, és amilyen nevű elmegy, olyan vesz el. Azt csináltuk, például nekem sikerült. Mert mikor az almát ettem, egy Béla nevű ember ment el. És éppen egy Béla nevű férfihez mentem. De úgy lehet, nem azért. Ugyanazt az almát kellett elvinni mind a három misére, beszélni lehetett, csak figyelni kellett, hogy amikor eszem az almát, milyen nevű férfi gyön.”
„Az éjféli misére a pásztorok miséjére, meg a nagymisére is el kellett menni. Oszt akkor ki kellett állni a kapuba. Oszt nekem Szikszai István harangozó gyűtt arra és István nevű is vett el. Az almát el kellett vinni a templomba. De még 17 éves se voltam, oszt még akkor férjhez mentem, amikor ezt csináltam. Kiálltam a kapuba, oszt arra gyűtt ez a Szikszai István.”
1551. „Szilveszter estjén férfinadrágot tesznek a párnájuk alá és megálmodják, hogy ki lesz a jóvendőbelijük. Ezt csak hallottam, nem próbáltam.”
1552. „Újévkor tükröt tesznek a fejük alá, hogy megálmodják a mátkájukat.”
1553. „András napján egy nadrágot tesznek a fejük alá a lányok, az apjukét vagy a testvérükét, oszt avval álmodnak, aki elveszi.”
1554. „Anyám azt mondta nekem: Lányom, keress négylevelű lóherét, oszt megálmodod, hogy ki lesz a mátkád. Engem az vett el, akivel utoljára álmodtam.”

Halál

1555. Luca napján annyi vöröshagymát pucoltak meg, ahányan vannak. Amelyik éjféli miséig legelőbb megbarnult, az halt meg először a családból.”

Időjárás

1556. *Lucanaptár*: „...írták fel, milyen idő volt Luca napjátul Karácsony napjáig... az én nagyapám is jegyezte. Volt mikor bevált, volt mikor nem.” „Lucától karácsonyig 12 nap van, oszt ez 12 hónapot jelent. Az idén még én is írtam. Az ezekelőttiek még éjszaka is felkeltek, hogy milyen az idő. Az öregek pontosan csinálták. Az egész nap egy hónapot jelent. Ha az egyik nap ködös, pl. április napja, az azt jelenti, hogy az április is ködös, boros lesz jövőre. Ha meg esett a hó, az meg azt jelenti, hogy eső esik. Ez általában mindig bevált azért.”

FÜGGELEK

Nevezetes időpontok, időszakok

Ujév (jan. 1.)

Kiadási tilalmak – pénz: 719, tej: 1437.
 Borjú nemére jósló hiedelem: 145.
 Férfilátogató szerencsét hoz – 710.
 Disznóhúst esznek, tyúkot vágni tilos – 711.
 Gyümölcsfákat megrázzák – 772.
 Amelyik gyerek kikap, egész évben verni fogják – 483.
 Szerelmi jóslás – 1552.

Vízkereszt (jan. 6.)

Házzsentelés – 1460–62.
 Betegségmegelőző, egészségbiztosító mosakodás – 752, 1414, 1446.
 Farsang kezdete.

Vince (jan. 22.)

Termésjóslás – 121.

Pál (jan. 25.)

A medve megfordul a barlangjában – 144.

Gyertyaszentelő (febr. 2.)

Gyertyaszentelés – 1503.
 Megfordul a medve (144) ezzel kapcsolatos időjárásjóslás – 70.
 Időjóslás – 71.
 Termésjóslás – 94.

Balázs (febr. 3.)

Balázsáldás torokgyík ellen – 1417.

Háromnapok (farsangvasárnap, – hétfő, húshagyókedd)

Kisöprik a tyúkólat – betegség megelőzése – 1432.
 Konc és Cibere vajda húshagyókeddi küzdelme – böjtkezdet – 279.
 Húshagyókeddi termékenységvarázslás – baromfi – 271.

Szárasszerda, hamvazószerda

Termékenységvarázslás – baromfi – 793.

Böjt, nagyböjt

Zsíros, húsos ételek tilalma – 278.
 Esküvői tilalom – elkurvul a menyasszony – 472.
 Táncolási, mulatási tilalom – 468.

100. nap (április 10 körül)

Dinnyevetés – 110.

Mátyás (febr. 24.)

Időjósolás – 72.

Franciska (márc. 9.)

Violamag ültetése – 123.

Március 15

Árpavetés – 101.

Sándor (márc. 18.)

Babültetés – 117.

József (márc. 19.)

Méhek első kieresztése – 803.

Virághét (Virágvasárnap előtti hét)

Virágültetés – 124.

Virágvasárnap (Húsvét előtti vasárnap)

Barkaszentelés – 242.
 Szentelt barka légy (242–43) és villám (1457–58) ellen.

Nagypéntek

Böjti étkezés – 278, 283.
 Tyúkültetés tilos – 216.
 Kenyérsütés tilos – kővévalik: 263, 264, vízbefúlt halott – 546.
 Mosás, padlásra terítés tilos – villámcsapás: 1459, baj, szerencsétlenség ellen: 1463.
 Betegségmegelőző, egészségbiztosító rituális fürdés, mosakodás: 750, 751, 1415 – állat: 810, 1447.
 Fejfájás ellen falba veri a fejét – 1413.
 Termésjósolás – 95.

Nagyszombat

Féregűzés nagyszombati harangszó alatt – 1470.
 Zajkeltés feltámadási kórmenet alatt – 1471.

Húsvét, vízbehányó hétfő, vízbehányó kedd

Egészségvarázslás nagypénteken kútbadobott piros almával – 749.
 Főzési (277), söprési (241), ganajkihordási (240), varrási (254), fésülködési (246) tilalom.

Első tavaszi mennydörgés

Mákvetés ideje – 107.

Falba veri a fejét fejfájás ellen – 1412.

Szent György (ápr. 24.) nap

– előtt talált gyík felhasználása torokgyík megelőzésére – 1416.

– előtt talált kígyó felhasználása tudásszerzésre – 677.

– előtti ágyneműszellőztetés tilos – beleesik a moly (244), vihar, mennydörgés lesz – 1467.

– előtti mennydörgésből termésjóslás – 93.

– előtt a békák megszólalása – koratavas: 73.

Uborkavetés – 111.

Elásott arany kicsap a földből – 232.

Harmatszedés – szerencsét hoz – 712.

Búzaszentelés – búzatermés biztosítása – 774.

Méhek eresztése – 802.

Tejvarázslás – 798.

Boszorkány felismerése két tükör összefordításával – 631.

Egészségbiztosító mosakodás – 748.

Márk (ápr. 25.)

Babvetés – 118.

Május 1

Tejvarázslás hajnali harmatszedéssel – 799, 831.

Május

Pióca (140, 142) és szék fűszedés (82) ideje.

Pünkösöd

Mátraverebélyi búcsújárás – házszentelés (1468).

Urnapja

Sátorfűszedés gyógyító célra – 1061.

Termésjóslás – 127.

Medárd, (Mérdájus, Medárgyus) jún. 8.

A vizek királya – 29/a.

Vízbefulladás valaki – áldozat a vizek királyának (547).

Füredi tilalom – vízbefulladás – 548.

Egészségbiztosító, betegségmegelőző loitatás – 809, 1448.

Esőjóslás – 37.

Időjárásjóslás – 69.

Margit (jún. 10.)

Retek vetése – 112–14.

Keresztelő Szent János hete (június 26. körüli időszak)

Csirkekelletés – 212.

Péter-Pál (jún. 29.)

A búza töve megszakad – aratás kezdete: – 89.

Sarlós Boldogasszony (júl. 2.)

Kápolnájuk patrónusa, búcsújárás – 6.

Jakab nap (júl. 25.)

Csirkekeltetés hasznos – 214.

Fokhagyma kiszedése – 116.

Egyed (szept. 1.)

Disznóhizlalás kezdete – 198.

Rozália (szept. 4.)

A kolera megszűnésének emlékére fogadott ünnep, fogadalmi búcsúval, félünnep – ld. 1420.

Kisasszony (szept. 8.)

Rozs vetése – 102.

Két Boldogasszony közötti időszak (aug. 15. – szept. 8.)

Tyúkültetés ideje – 213.

– közti tojásra vonatkozó hiedelem – 269–70.

Szent Mihály (szept. 29.)

Szent Mihály arkangyal a templomuk patrónusa, búcsú napja.

Esküvőt megnyitja – 471.

Búzavetés ideje – 88.

Szent Mihály és Katalin közti időszak (szept. 29. – november 25.)

Esküvők ideje – 471.

Mindenszentek (nov. 1.)

Esti harangszó alatt a holtak hazlátogatnak – 537.

Halotttetetés – 1513.

Halottak napja (nov. 2.)

Szegénytetés a halottak lelkiüdvéért – 1532.

Erzsébet (nov. 19.)

Őszi vetés – 761.

Katalin (nov. 25.)

Időjóslás 76–77.

Lezárta az esküvőt – 469.

András (nov. 30.)

Tél kezdete – 75.

Szerelmi jóslás – 1553.

Advent (Karácsony előtt négy hét)

Esküvői tilalom – 469.

Luca (dec. 13.)

Baromfikeltetés – 780–81.

Baromfivarázsló cselekmények – 790–92, 794–96, 829.

Varrási, fonási, kötési tilalom – a tyúk nem tojik: 220–221.

Fejtési előírás termékenységvarázsló céllal – baromfi: 790.

Kiadási tilalom – elviszik a szerencsét: 718.

Boszorkányok elhárítása – 1473.

Szerelmi jóslások – 1544, 1546.

Luca és karácsony közti időszak (dec. 13. – dec. 24.)

Lucakalendárium – 1556.

Lucaszék készítése – 610–626.

Haláljóslo eljárás – 1555.

Karácsony böjtje (dec. 24.)

Böjti, ünnepi étkezés – hétféle étel evése bőségvarázsló céllal (278, 280).

Fokhagymanyelés – egészség: 747.

Sült tök evése – pénzbőség: 824.

Karácsonyi morzsalék gyógyító célú félrerakása – 281.

Karácsonyi morzsalék termékenységvarázslásra – baromfi: 797, és gyógyításra.

Karácsonyi széna felhasználása állatgyógyításra – 1326.

Ganajkihordási (240), söprési (241), mosási (baromfihullás: 1430), fésülködési (246), varrási (254), főzési (277) tilalom.

Kiadási tilalmak – baromfihullás: 1429.

Boszorkány felismerése éjféle misén a lucaszékről – 609–610, 614–18, 622–26.

Szalmacsóvaégetés boszorkány felismerése céljából – 629, 630.

Boszorkányság elsajátítása lucaszék segítségével – 588.

Szegénytetés a halott lelkiüdvéért – 1530.

Időjósások – 76–78.

Termésjósások – 104–5.

Haláljósolás – 559.

Szerelmi jóslások – 1545, 1547–48, 1549, 1550.

Karácsony és vízkereszt közötti időszak (dec. 24. – jan. 6.)

Mosási tilalom – baromfihullás: 248–49.

Sütés tilos – 266.

Karácsony és gyertyaszentelő közötti időszak (dec. 24. – febr. 2.)

Fonási tilalom – 253.

Aprószentek (dec. 28.)

Gyerekkorbácsolás – 745.

Gyümölcsfát megrázzák – 770.

Szilveszter este (dec. 31.)

Elásott arany kicsap a földből – 232.

Szerelmi jóslás – 1551.

Haláljóslás – 560.

7 évente

Elásott kincs kicsap a földből – 232.

*A hét napjai**Hétfő* – mosás napja: 251.*Kedd* – malac elváasztása: 199.*Szerda* – böjti étkezés: 284.*Csütörtök* – hidegtelelés halálos: 393.

– boszorkányjárás: 573.

Péntek, első péntek, újhold péntek:

Szerencsétlen nap, új munkába kezdeni tilos: 725, 1423.

Böjt: 284.

Tyúkültetés szerencsés – 219–11.

Mosási tilalom – villámcsapás: 64, 250, 1459, szerencsétlenség: 251.

Kenyérsütés tilos – kővévalik: 263.

Vasalási tilalom – 252.

Első péntek – mosási tilalom: 64.*Újhold péntek* – kenyérsütés tilos: 265.

Mosási, vasalási tilalom – villámcsapás: 1459.

termésjóslás – 92.

újhold pénteki kenyér felhasználása vízbefult halott megkeresésére (549).

Szombat – Szűz Mária napja, kisüt a nap: 68.

Kenyérsütés napja: 262.

Esküvő napja: 470.

Fonás tilos – Szűz Mária haját húzzák: 255.

Vasárnap – dologtöltő nap: kenyérsütés (267), söprés (241), szántani, vetni tilos (1421–22).

Esküvő napja – 470.

*Nevezetes időszakok**Déli 1/2 12*

Rontószerek gyógyító célú folyóra vivése – 1262, 1285.

Déli 12 óra

Szemverés, rontás gyógyítószereinek összeszedése szótlantul – 1018, 1062.

Este

Boszorkányjárás ideje: 574.

Fürdővíz kiöntése tilos – halottakat önti le: 247, elviszi a gyerek álmát: 1062, 1392.

Ejfel

Holt lelkek búcsújárása – 551.

Halottak miséje – 551.

Ejféli harangszó – nem mindenki hallja: 551–52.

Boszorkány felismerése tükörbe nézéssel: 632.

Gyógyító eljárások végzésének ideje: 845, 1018.

Ejfel és 1 óra közötti időszak

Gyógyító füvek szedése: 1064–65.

Szemmelvert gyerek gyógyító fürdetése: 1063.

Napfelkelte előtt

Nagypénteki egészségbiztosító, betegségmegelőző fürdés: 1413–15.

Boszorkányok május elsejei harmatszedése – 831.

Kelésszerzés keresztúton – 888.

Szemverés gyógyítása: 985, 1065, 1265, 1288.

Tehéngyógyítás: 1351.

Szemverés megelőzése: 1408–9.

Patkányküldés: 1540.

Naplemente után

Szemverés gyógyítása: 985–86, 1057, 1062, 1264, 1288.

Tehéngyógyítás: 1351.

Pondré gyógyítása ráolvasással: 1279.

Tilalmak – tejkiadás (1445), pelenkakiterítés (1393), fürdővíz kiöntése (247, 1062, 1392).

JEGYZETEK

1. Zupkó Ágoston (Jász-Dósa község történeti leírása, 1885. Eger) a község betelepedéséről szóló néphagyományt egy 1852-ben kelt kimutatás alapján közli: „70-80 éves lakosok atyáik-, nagyatyáiktól hallották beszélni, hogy a megszállás ugyanazon időben történt volna, mikor Berény, Árokszállás, Fénsszaru megszállása. Azonban a község neve eredetiben „Négyszállásnak” nevezetett, mit onnan magyaráznak, hogy a jászberényi négy-szállási földön, mely ezen község határához mintegy két dülő földre esik, még jelenleg is nyoma van faluhelynek s hogy ezek előtt (1600 táján) a dósaiaiak, midőn a templomot építették, onnan hordták volna a templomépítéshez a Négyszálláson volt régi templomuknak kőmaradványait, mint tulajdonukat. A falu híhetőleg a tatárjárás alatt elpusztulván, újonnan építetett, de már nem a régi helyén: Négyszálláson, hanem egészen a Tarna folyó mentében a régi faluhelyhez mintegy 1/4 mértföldre. A régi faluhely jelenleg Jászberény városa birtokában van, melyért a dósaiaiak 1754, 1755, 1764, 1766, 1767 években a berényiekkel perlekedtek, de minden eredmény nélkül, miként ez a levéltárban levő irományokból kitetszik.” 212–13 l.
2. A Kápolnahalom Jászdózsától ÉNy-ra, a Já szárokszállásra vivő út jobboldalán, a vasútállomástól 6,5 km-re fekszik. A XVIII. sz. végétől a történeti munkák a halmot, mint régészeti lelőhelyet említik. Ezekben a leírásokban a halom keletkezéséről szóló néphagyomány is ismertetik a szerzők. Legelőször 1799-ben, Bedekovich Lőrinc (Jászok és Kunok Ismérete, és azok Birtokainak leírása. Irattatott Jászapáti Városában 1799-ik esztendőben. Kézirat 83–87 l.) említi:

Jászdózsa „...határjában mint egy 1400 ölnyire napnyugat felé szép térségen látszik a Boldog Asszony halma, melynek tetején Sarlós Boldog Asszony tiszteletére minden emberi emlékezeten felül épített Kápolna áll. Ezen halom felől közönségesen tartják, hogy az előbbi századokban, amidőn a dühös Tatárok Országunkat dúlták, ezen a helyen nagyobb tsátajok lévén, amint azt az úgynevezett Agyagos mellett a határ napkeleti részén fekvő halomok s Tatár hányások bizonyítják, az elesetteknek testeiből emelkedett, melyet mostanság is a mindennapi tapasztalás bizonyít, mert akármely részében ásattatok is, ottan nem egyéb, hanem holtak tetemi fordulnak fel.”

Hasonlóképpen írják le a halom keletkezését, a hozzá fűződő történelmi mondát a későbbi szerzők is: Fényes Elek (Magyarország történeti leírása, 1847. 475 l.), Palugyay Imre (Jász-Kun Kerületek s Külső-Szolnok Vármegye Leírása, 1854. 137–38 l.), Pesthy Frigyes (Helységnévtár, Kézirat, 1864. 22. kötet, 41. l.), Zupkó Ágoston (Jász-Dósa község történeti leírása, 1885. 220. l.), Fodor Ferenc (A Jászság életrajza, 1942. 394. l.)

A Kápolnahalmon folyó régészeti ásatások (vezetője: Stanczik Ilona) eddigi eredményei azt tanúsítják, hogy az őskortól kezdve a középkorig folyamatosan lakott település volt itt. Emellett szól az itt feltárt két románkori és egy gótikus templom is. A halom felső rétegéből előkerült emberi csontok pedig bizonyára a tatár pusztításra vezethetők vissza – összhangban a halom keletkezéséről szóló néphagyománnyal.

A teljesség kedvéért megemlítem a halom keletkezéséről szóló jászkiséri hagyományt. Érdekessége, hogy a jászdózsaiak nem ismerik, sőt tagadják: a jászkiséri földesúr a halom helyén dolgoztatott a munkásaival. Volt köztük egy cigány, aki munka helyett állandóan

hegedült. Mikor a földesúr felelősségre vonta érte, a cigány úgy fejbeverte a hegedűvel, hogy belehalt. A cigány akkor felkapott egy lapátot, ráhajított egy adag földet és felkiáltott: Mind huncut ember, aki nem dob rá egy lapát földet! A többiek követték példáját és a hagyomány szerint ebből a földhányásból lett a halom.

A halomra vonatkozó történeti adatok Stanczik Ilona: Jászdózsa-Kápolnahalom c. szakdolgozatából valók; 1967. ELTE, Régészeti Tanszék Adattára 1–10. l.

A jászkeséri hagyomány ugyancsak Stanczik Ilona szóbeli közlése.

3. A ma élő hagyományban a tatár népnév keveredik a törökkel. Ez az oka annak, hogy e hiedelmeket (teljesen alaptalanul) a népi emlékezet a törökkel is összefüggésbe hozza.
4. A régészeti ásatások során az alagút előkeült. Keletkezésének okára, körülményeire azonban eddig még nem derült fény, történeti munkák sem említik meg.
5. A halmon 1728-ban Sarlós Boldogasszony tiszteletére kápolnát emeltek – 1944-ben felrobantották (Fodor Ferenc: i.m. 395. l.). Sarlós Boldogasszony napján (július 2) búcsút tartanak (a kápolna felrobbantása óta is).
6. Zupkó Ágoston (i.m. 220. l.) írja: „E kápolnánál a régebbi időben remete lakott, kinek ügyében Dósa Gergely ker. kapitány 1767. ápr. 26-ról írja: „Bizodalmas jó akaró Bíró Ur! Boldog Asszony halmánál lévő mostani Remetéhez kerest: atyai vonszó szeretetemet megmutatni kívánván, resolváltam nékie esztendőnként, meddigh tudniillik azon remete Dósán fog tartózkodni, 50 Ft marhahúst és 50 itce Bort, ezen Bort azonban ha másra fordítja is, nem bánom: Tessen azért az Esztendőt mindenkor sz. György naptul kezdvén, nékie ezen Resolútiómat tudtára adni stb.”
7. Stanczik Ilona szóbeli közlése.
8. Stanczik Ilona szóbeli közlése.
A Kápolnahalomra vonatkozó hiedelmek adatközlője: Kovács Émánné, Krista Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
9. A jászdózsaiak minden év pünkösdjén gyalog mentek a mátraverebélyi (Nógrád m.) búcsújáráshelyre, ahol a gyógyító vizéről híres *szentkút* található. Keletkezésével kapcsolatban ld. 291.
10. Urnapján felállított sátrakból szedett szentelt füvek, virágok.
11. A teremtési mondák (83, 128, 129, 139), madárhangmagyarázatok (134, 135, 136) adatközlője: Balla Istvánné, Szepesi Ilona, 66 év (1971), Jászdózsa.
12. A piócaszedés és gyógyítás Barna Gábor gyűjtése.
13. *Hasított ing*: az újszülött keresztelői ingének a neve, melyet a keresztanyjától kap ajándékba. Ezzel kapcsolatban kialakult egy szólás is, melyet akkor mondtak, ha valaki felnőtt korában ügyetlen, suta volt: „Elbasztad te azt komám, mikor hasított ingbe jártál!”
14. Utalás a három karácsonyi misére: éjféle-, pásztorok- és nagymise. Ugyanabban a szoknyában kellett végigülni, s ezt a „három misét megért” szoknyát használták fel gyógyító célra.
15. Nagyboldogasszony (aug. 15) és Kisasszony (szept. 8) napja közti időszak.
16. sajtan = sóatlan
méretlen = lopott
17. Adatközlő: Bene Juhász Jánosné, Nagy Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
18. *Partikus kudus*: a templom bejáratí előterében, az ún. „porticus”-ban ácsorgó, kéregető koldusok neve. Nevük ennek nyomán alakult ki, a porticus elnépiesedett alakja: partikus, partyikus.
19. A betegségek egy részét jánoshidai születésű adatközlőinktől, Lénárt Jánostól (sz. 1906) gyűjtöttem. Kb 1930 óta él Jászdózsán, ide nősült. A tőle gyűjtött népi gyógyászati adatok

nagy részét (pl. a jánoshidai Orvos Ferenczel kapcsolatos történetek) apjától hallotta, aki elbeszélése szerint neves gyógyító volt Jánoshidán. Tőle származnak a következő adatok: 316, 317, 318 (ezeket helyben is ismerik, de ő volt a betegségek tüneteinek legtokéletesebb előadója, ezért tőle idéztek), 323, 343, 398, 412, 419; 681, 834, 845, 1358.

20. *Avatás*: a gyerekágyas asszony szülés után két héttel elment a templomba, addig az udvarra se mehetett ki. Első útja a templomba vezetett, melyre az anyja vagy a bába kísérte. Ezt az ünnepélyes templombamenetelt hívták *avatás*nak. Jászdózsán egyébként *avatás* a neve, az új asszony első templomi útjának is. Ilyenkor tette fel a fejére először a díszes főkötőt.
21. Adatközlő: Kovács Émánné, Krista Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
22. Adatközlő: Kovács Émánné, Krista Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
23. Adatközlő: Balla Istvánné, Szepesi Ilona, 66 év (1971), Jászdózsa.
24. Adatközlő: Juhász Istvánné, Fodor Erzsébet, 76 év (1971), Jászdózsa.
25. Jászdózsán nem ismerik a táltost, illetve a vele kapcsolatos hiedelmek a garabonciás diák alakjához kapcsolódnak. Ezt a kérdést az egész Jászságra kiterjesztve részletesen tárgyalja Szabó László: A jász etnikai csoport c. kandidátusi értekezésében (kézirat, DAMNA).
26. Adatközlő: Bene Juhász Jánosné, Nagy Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
27. A méhészettel kapcsolatos adatokat Fűvessy Anikó gyűjtötte.
28. Adatközlő: Kovács Émánné, Krista Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
29. Adatközlőjét ld. 19. számú jegyzetben.
30. Adatközlő: Kovács Émánné, Krista Erzsébet, 85 év (1971), Jászdózsa.
31. A ráolvasás Gulyás János, (sz. 1890) tarnaörsi születésű adatközlőtől származik. A ráolvasást Tarnaörsön tanulta és ott is gyógyított vele elsősorban. Jászdózsára kb. 10-20 éve költözött át, néhány alkalommal már itt is gyógyított vele. A téma feldolgozását Barna Gábor végezte el a Jász Múzeum Évkönyvében megjelenés alatt álló tanulmányában.

ADATKÖZLŐK

	Életkor	Gyűjtés ideje	Szül. hely
André Bálintné, Palcsó Angyéla	71 év	(1971)	Jászdózsa
<i>Balla Istvánné, Szepesi Ilona</i>	66 év	(1971)	Jászdózsa
Béres István	83 év	(1971)	Jászdózsa
Bodonyi Istvánné	76 év	(1971)	Jászdózsa
Bollók Lajos	78 év	(1968)	Jászdózsa
Bolya István	58 év	(1968)	Jászdózsa
Bolya Istvánné, Földi Erzsébet	60 év	(1968)	Jászdózsa
Bolya János	69 év	(1971)	Jászdózsa
özv. Bolya Jánosné	76 év	(1971)	Jászdózsa
Bolya Menyhért	94 év	(1968)	Jászdózsa
Bolya Mihályné, Tábori Ilona	75 év	(1971)	Jászdózsa
Breszkó Lajosné, Szikszai Anna	67 év	(1968)	Jászdózsa
Bugyi Mihályné, Kovács Ilona	69 év	(1971)	Jászdózsa
<i>Bukovi Józsefné, Palcsó Erzsébet</i>	84 év	(1971)	Jászdózsa
Drapos György	84 év	(1968)	Jászdózsa
Dudás István	70 év	(1971)	Jászdózsa
<i>Dudás Istvánné, Szerencsés Marcell</i>	67 év	(1971)	Jászdózsa
Dudás Istvánné, Juhász Anna	65 év	(1971)	Jászdózsa
<i>Fodor István</i>	65 év	(1968)	Jászdózsa
Fodor Istvánné, Kiss Anna	62 év	(1968)	Jászdózsa
<i>Földi Jánosné, Vráskó Angyéla</i>	71 év	(1968)	Jászdózsa
Gulyás János	81 év	(1971)	Tarnaórs
Gyurkó Ferencné, Bóna Margit	72 év	(1971)	Jászdózsa
Gyurkó János	76 év	(1968)	Jászdózsa
Gyurkó Jánosné, Gulyás Erzsébet	75 év	(1968)	Jászdózsa
Gyurkó János	42 év	(1968)	Jászdózsa
<i>Juhász Istvánné, Fodor Erzsébet</i>	76 év	(1971)	Jászdózsa
<i>(Bene) Juhász Jánosné, Nagy Erzsébet</i>	85 év	(1971)	Jászdózsa
Juhász Jánosné, Turi Mária	71 év	(1971)	Jászdózsa
Juhász Pálné, Krista Margit	81 év	(1971)	Jászdózsa
Kabács Mihályné, Palotai Mária	68 év	(1968)	Jászdózsa
Király Kis Miklós	79 év	(1971)	Jászdózsa
Kiss Miklós	80 év	(1968)	Jászdózsa
Kiss Kálmán	68 év	(1971)	Jászdózsa
<i>Kovács Émánné, Krista Erzsébet</i>	85 év	(1971)	Jászdózsa
Kövér István	48 év	(1968)	Jászdózsa
Lénárt János	69 év	(1971)	Jánoshida
Lénárt Jánosné	66 év	(1971)	Jánoshida
Ludrik András	82 év	(1968)	Jászdózsa
Ludrik Istvánné, Turi Etel	69 év	(1971)	Jászdózsa
Molnár Kálmánné, Turcsányi Mária	70 év	(1971)	Jászdózsa
Palcsó Béla	70 év	(1968)	Jászdózsa
Pénzes Jánosné, Dudás Mária	61 év	(1971)	Jászdózsa
Sedon Pálné, Lencse Ilona	71 év	(1971)	Jászdózsa
Seres István	75 év	(1968)	Jászdózsa
<i>Seres Rókusné, Gyurkó Erzsébet</i>	87 év	(1971)	Jászdózsa
Seres Istvánné, Juhász Erzsébet	76 év	(1971)	Jászdózsa

	Életkor	Gyűjtés ideje	Szül. hely
Somogyi Jánosné, Seres Amálka	56 év	(1971)	Jászdózsza
Szaniszló Béláné	72 év	(1971)	Jászdózsza
Szentes Istvánné, Bolya Mária	82 év	(1971)	Jászdózsza
Szikszai Béláné, Lencse Etel	84 év	(1971)	Jászdózsza
Szikszai András	80 év	(1971)	Jászdózsza
Szikszai György	72 év	(1968)	Jászdózsza
Szikszai János	83 év	(1971)	Jászdózsza
Vajda Józsefné, Rédei Luci	85 év	(1971)	Jászdózsza
Vraskó Józsefné, Csomor Mária	79 év	(1971)	Jászdózsza

TÁRGYMUTATÓ

VILÁGKÉP

<i>Jászdózsára vonatkozó történelmi mondák, hiedelmek</i>	17
Jászdózsa eredete, betelepítése	17
Kápolnahalom (keletkezése, egyéb hiedelmek)	17
Labátszög	18
<i>A természet világa</i>	19
Nap	19
Hold, holdban lakó lények	19
Csillagok	19
Szivárvány	20
Föld, földrengés	20
Víz, vizilények	20
Tűz	21
Szél, forgószél	21
Eső	21
Hó, harmat	22
Felhő	23
Vihar, jégverés	23
Villám, mennydörgés	23
Köd	24
Időjárás	25
<i>Növények, növénytermesztés</i>	25
a) Vadnövények	25
Sírról szedett fű	25
7 vagy 9 fajta fű	25
Füvek	25
Szentantaltüze fű	25
Tisztesfű	25
Urnapi sátorfüvek, virágok	26
Utifű	26
Pemetefű	26
Pokolvarfű	26
Székfű, kamilla (szedése, tárolása)	26
Farkasalma (levele)	26
Lóhere	26
Anyalevél	26
Tarlóvirág (méze)	26
Papsipka	26
Sederszál	26
Vadkender	26

Kutyatej	27
Barka (rakottya)	27
Vadkörte	27
Vadgesztenye	27
Kóró, kékvirágú kóró	27
Kőrózsa, kövirózsa	27
Ördögbokor	27
Nád, tetőről húzott nád	27
Fa, faág	27
Fagórcs teremtése (Jézus és Szent Péter)	27
Fenyőfa, „karácsonyfa” és a nyárfa	27
Fűzfa	27
Akácfa, -virág	27
Hársfavirág	27
Vessző	28
b) Termesztett növények	28
Búza	28
Árpa	29
Rozs, rozsbúza	29
Zab	29
Kukorica	29
Terménymagvak	29
Kender	29
Dohánylevél	30
Mák	30
Tök	30
Dinnye	30
Petrezselyem	30
Uborka	30
Retek	30
Paradicsom	30
Zöldség	30
Fokhagyma	30
Vöröshagyma	31
Bab	31
Gyümölcsfák	31
Szőlő	31
Szilva	31
Fehér liliom virága	31
Kerti zsálya	31
Bazsalika	31
Viola	32
Virágok általában	32
Széna	32
Takarmány, takarmánykazal	32
Cirokmag	32
<i>Állatvilág, állattenyésztés</i>	32
Légy	32
Darázs	32
Méh	32
Pók	33

Bagoly	33
Gólya	33
Holló	33
Fecske	33
Madárhangmagyarázatok:	33
a) Miért ritka a vadgalamb fészke?	33
b) Bibic	33
c) A pacsirta és a pipis	33
Kakukk	34
Galamb	34
Madarak	34
Kígyó	34
Gyík	34
Béka (istenke békája, teknősbéka)	34
Pióca (szedése, kezelése)	35
Hal (potyka)	35
Rákszem	35
Férgek (bolha, poloska, moly, patkány, egér)	35
Agancsos állatok, szarvak	35
Medve	36
Nyúlháj	36
Vajgyűjtő bogár	36
Hangya	36
<i>Háziállatok</i>	36
Tehén, borjú	36
Tehénbetegségek	36
Ló, csikó	38
Lóbetegségek	38
Juh, birka	39
Birkabetegségek	39
Disznó, malac	40
Disznóbetegségek	40
Kecske	41
Szamár	41
Baromfi	41
Baromfibetegségek	41
Macska	42
Kutya	42
Jószág általában	42
<i>Élettelen anyagok</i>	43
Arany, kincs	43
Vas	43
Széndarabok, faszén, „égő parázs”	43
Ólom	43
Mész, falról kapart mész	43
Timsó	43
Homok	43
Kékkő	43
Szappanfőző szóda	43
Kálisó	43

Petróleum	44
Spiritusz	44
<i>Patikai szerek, orvosságok</i>	44
Ólomcet	44
Kreolin	44
Terpentin	44
Ricinus	44
Hipermangán	44
Tinktúra, barna olaj	44
Esszenc	44
Gilisztapor, -cukor	44
Hintőpor	44
Barátpor	44
Huszárszír	44
Sárga zsír	44
Kényesítő zsír	44
Cinkenőcs	44
Kámforgolyó	44
Kenőcs, zsír (házi készítésű)	44
Faolaj	44
„Kokkár”, trokározó	44
<i>Az ember magaalkotta környezete, használati tárgyai, házimunkák</i>	45
Épületek, építkezés, épületanyagok	45
Kemence	45
Ajtó, kapu	45
Küszöb	46
Ablak	46
Eresz, „ereszetcsurgás”	46
Sarkok	46
Gerenda, szarufa	46
Tető	46
Padlás	46
Kémény, kürtő	46
Fal, falról kapart mész	47
Istálló, ól	47
Kút, vályú	47
Kerítés töve	47
Bútorok	47
Kocsi, közlekedés, utca, keresztút	48
Söprés, takarítás és eszközei, férgek távoltartása	48
Mosdás, fürdés, fésülködés, tükör	48
Ruha, mosás	49
Fonás, fejtés, varrás és eszközei	51
Egyéb házieszközök	51
Balta	51
Kampósbot, ólmosbot, lyukas bot	51
Ostor	51
Kolomp, keresetlen lópatkó	51
Szegek	51

Malomkő	52
Tapló	52
Gyöngysor	52
Gyűrű, jeggyűrű	52
PéNZ, pengő	52
<i>Játékok</i>	52
Labda	52
Fabábuk, rongybabák	52
Riasztópuska	52
<i>Ételek, ételkészítés, táplálkozás</i>	53
Liszt, köleskása, porcukor, korpa	53
Kenyér, kalács, sült tészták	53
Tej, tejtermékek	54
Tojás	54
Hús, olaj, zsír	54
Bab	54
Sült tök	55
Gyümölcsök	55
Főtt tészta	55
Káposzta	55
Torma	55
Főtt krumpli	55
Méz	55
Fűszerfélék	55
Italok	56
Főzés, étkezés, böjt, nagyböjt (Konc és Cibere vajda küzdelme)	57
Edények, konyhaeszközök	57
Dohányzás, bagó	58
<i>Egyházi helyek, szent szobrok, egyházi szerek, szentelmények</i>	58
Templom	58
Utcai, határbeli keresztek, szent szobrok	58
Temető	58
Olvásó, rózsafüzér	58
Harangszó	59
Szentelt víz	59
Mátraverebélyi búcsújáráshely, templom, forrásvíz	59
Szentelt tárgyak	59
Imakönyv	60
<i>Különböző foglalkozások</i>	60
Kovács	60
Kéményseprő	60
Koldus, szegény „partikus kudus”	60
Suszter	60
Cigányasszony, vásározó idegenek (tótok, zsidó árusok, kékitős asszony)	60
Katonaság, katona	60
Bába	60
Vándorgyógyszerészek	61
Pap	61

Harangozó	61
Kocsis, tudós kocsis	61
Juhász	61
Csikós	61
Méhész (pórujlárt tolvaj)	62
Dinnyecsősz (pórujlárt tolvaj)	62
<i>Egyéb személyek</i>	62
Férfi	62
Asszony, nő	62
Öregasszony	62
Fiatalasszony	62
Vendég	62
<i>Emberi test, testrészek, váladékok</i>	62
a) Testrészek	62
b) Váladékok	64
Lélek	65
Betegségek	65
a) Bőrbetegségek	65
b) A szem betegségei	69
c) A száj, torok, fül, orr betegségei	69
d) Belső, szervi betegségek	71
e) Női bajok	76
f) Nemi betegségek, iszákosság	76
g) Fájdalmak	77
h) Fertőző betegségek	77
Betegség, egészség	78
Szerelem, házasság, esküvő, nemi élet	78
Gyerekszülés, kisgyerek	79
Terhes asszony	79
Szülés	79
Gyerekágyas anya	79
Szoptató anya	80
Kisgyerek, újszülött	80
Élet	82
Az emberi életről	82
Halál, halott, túlvilági élet	83
A halálról	83
Haldokló	83
Halál, halott, halott koporsóbatétele, öltöztetése, halottas ház	83
Sírás, temetés, temető	85
Halotti tor	86
Hazajáró lélek	86
Szerencsétlenül, keresztleetlenül meghaltak, elkárhozott lelkek	87
Haláljólás	88
<i>Emberfeletti erejű személyek</i>	89
Boszorkány	89

Garabonciás diák	94
Hetedik gyerek	95
Szemmelverő ember	95
Léleklátó	95
Tudós, tudományos ember	96
Gyerekijesztők	97
Patkányküldő ember	97
Tudós juhász, kocsis, csikós	97
Pórujlárt tolvaj (Méhész; dinnyeecsősz)	97
<i>Természetfeletti lények</i>	98
Táltosló	98
Kísértet	98
Lidérc hiedelemkör:	98
Lidércsirke	98
Tüzes földmérő	98
Lidércfény	99
Lidércnyomás	99
Vizilények	99
Markoláb	99
Szüz Mária, Jézus, Angyalkák	99
Ördög	100
Kókár	100
Szent Antal, Szent Vendel	100
<i>Előjelek, álmok</i>	101
Szerencse, szerencsétlenség	101
Álmok	101
Vegyes előjelek	102
AKCIÓK	
<i>Serkentés</i>	103
Szerelem, esküvő, szülés, gyereknevelés	103
Egészség, szépség biztosítása	103
Földművelés	104
Állattenyésztés	104
Keltetés, szoktatás	104
Marha megindítása	105
Méhek szoktatása	105
Tojáshaszon	105
Tejhaszon	105
Méhek eresztése, rajzás... ..	106
Állatok egészsége, eladása	106
Nemek szabályozása	106
Táplálkozás	106
Köpülés	106
Kenyérsütés	106
Pénzbőség, szerencse	107
Kincsszerzés	107

<i>Serkentés rontással egybekötve</i>	108
Állattenyésztés	108
Baromfihaszon	108
Tejhaszon	108
 <i>Rontás</i>	 109
Szerelem, házasság	109
Gyerekevelés	111
Gyerekágyas, szoptató anya	111
Ujszülött, váltott gyerek	111
 Emberi betegségek	 111
Szemverés, megcsodálás	111
Megnyomás, boszorkánynyomás, lidércnyomás	112
Megszopás	112
Átok, szitkozódás	113
Rontás földrehelyezett tárgyak segítségével	113
Megnyergelés, meglovaglás	114
Rontás egyéb módon, boszorkányjárás	114
 Állattenyésztés	 114
Szemverés	114
Megcsodálás	115
Megszopás állat képében	115
Tej lefölozése	115
Rontás bosszúból	115
Tehénrontás más módjai	116
Méhek ráküldése máséra	116
 Ételkészítés, italok	 116
Kenyér	116
Vaj	116
Tejfel, túrós béles	116
Bor	117
 Közlekedés	 117
Földbeásott kincs megátkozása	117
 <i>Gyógyítás</i>	 119
A rontó személyének megállapítása:	
Ólomöntés	119
Vízmérés	119
 Embergyógyítás	 119
Közvetett gyógy módok:	
Ráolvasás	119
Kézmozdulatok (keresztvetés, megkerekítés) a beteg rész fölött	120
Vízmérés, mosdatás, „szenes víz”	121
Analógiás gyógy módok	121
Átbújtatás	122
Hozzáérintés, megsimítás	122
Áthárítás hozzáérintés után	122

Különböző gyógyító szerek felakasztása, viselése (nyakba, kéménybe)	123
Váltott gyerek visszacserelése	123
Köpködés	123
Búcsúbamenés	123
Mechanikai beavatkozások	125
Forgatás, helyzetétel, „megkenés”	125
Emelés	125
Felületi beavatkozások	127
Lemosás, áztatás, öblítés	127
Izzasztás	128
Gőzölés	129
Füstölés	129
Fürösztés	129
Behintés, borogatás, bekenés	130
Közvetlen elkötés	134
Kiszivatas élő állattal	135
Kifakasztás, kivágás	135
Orvosság bejuttatása a beteg testébe	135
Orvosság megevése, megivása	135
Egyéb	136
Kiszedetés	136
Beteg rész eltávolítása	137
Általánosságok	137
Gyógyíthatatlan, nem gyógyított betegségek, illetve nem tudnak a gyógyításról	137
Állatgyógyítás	138
Baromfi	138
Disznó, malac	139
Juh, birka	140
Ló, csikó	141
Tehén, borjú	142
<i>Megelőzés</i>	145
Szerelem, házasság	145
Gyerekevelés	145
Terhes anya	145
Gyerekágyas, szoptató anya	145
Boszorkányrontás, emberi betegségek	146
Növénytermesztés	148
Állattenyésztés	148
Táplálkozás	149
Építkezés	150
Villámcsapás, házat érő baj, szerencsétlenség	150
Féreg ellen	151
<i>Elhárítás</i>	153
Boszorkány és rontó személyek	153

Villám, vihar, jégverés, forgószél	155
Halott szelleme	156
Halotttetetés	156
A hazajáró halott kívánságainak teljesítése, elhárítása	156
Szegénytetés, a halott lelkiüdvéért	157
Megállított ló, kocsi megindítása	158
Patkányküldés	158
<i>Jósló tevékenységek</i>	160
Szerelem, házasság	160
Halál	160
Időjárás	161
Függelék	
Nevezetes időpontok, időszakok	163
Jegyzetek	171
Adatközlők névsora	174

EGY BIHARI PARASZTASSZONY HIEDELMEI

Gyűjtötte, a bevezetést és a jegyzeteket írta:

dr. SÁNDOR MIHÁLYNÉ

BEVEZETÉS

Az adatközlő személyisége

Zsófi néni már nincs az élők sorában. Kedvenc virágai között találta meg az „öreg-kaszás”, akit sokszor hívott elkeseredett hangulatában, s akit egyáltalán nem várt, amikor szívós akarattal újra meg újra legyűrte „bajait”.

A néprajzi gyűjtésben mindig készséges adatközlőm volt. Lelkében, tudatában mindent megőrzött, amivel kora-gyermekségétől kezdve találkozott. Népes családban nőtt fel és paraszti sorban, tanyán élt. Híven ragaszkodott mindenhez, amit „megtanult” a gazdálkodás, a háztartás, a gyermeknevelés terén. Tudta, hogyan kell védekezni a „gonosz” ellen. Hittel mondta el a sok mesét, mondát, igaz történetet s ezeket, mint valóságot őrizte meg. Nekem külön öröm, hogy lejegyezhettem, mielőtt végképp az enyészetbe hullottak volna. Nagy kár, hogy ismételtelen nem kérdezhettem vissza mindazt, amit elmondott: a bihari táj és az ott élők viszonyáról, a paraszti élet különleges belső kényszeréről, amely szinte szüli a sok hiedelem-mondát. Mivel csak egyedül hallgattam – hiányzott a közösség szuggesztív ereje – Zsófi néni elbeszéléseiben nem bontakozhatott ki teljes egészében az az egymásra épülő, évszázados hagyomány-anyag, ami egy érzékeny lelkű, gazdag fantáziájú, költői hajlamokkal bíró egyén sajátja volt.

Leélt múltjára szívesen emlékezett. Ahogy beszélt, szinte eljátszotta az eseményeket. Dalolt, táncolt közben. Határtalan volt boldogsága, ha a „rádióban” visszahallgatta a magnetofonra felvett beszélgetést.

Zsófi nénit egyedül élő özvegyasszonynak ismertem meg. Volt két férje, két fia. Van menyé, fia, unokája, dédunokája. Mégis úgy élt magányosan, mint a szedett fa: emlékeinek, emlékeiből. Miért? „Nem lehet aszt tudni!... Igy akarta a mindenható Jóatya!” – Zsófi néni így hitte. – „Semmi sem történik az ő tudta nélkül! ... Hagyja a „Gonoszt” is cselekedni egy darabig. Hogy meddig? Aszt nem lehet kiszámítani. Egyszer csak megállítja... Majd, akkor számolnak a tetteikről a boszorkányok, lidércel dolgozók, mindenki.”

Tanyán született. „Gazda jány” volt: M. Kovács Zsófia. Hogy mit jelent az „M”? – „Mán nem is tudom, mit mondott rulla idesapám... egy kicsit jobb, mint a többi Kovács.” Ezt a „kicsit jobbat”, „kicsit többet” hordozta magában. Ritkán mutatta meg igazi énjét. Csak ha kérdezték, kérték, csak akkor adott tanácsot. Félt, hogy kinevetik a mai fiatalok. Sokat tudott. Átélt maga is sokmindent: a messziről ködlő, hátborzongató hiedelmeket, félelmeket, az élet és halál nagy misztériumait. A két nagy háború izgalmait (az első elvitte az urát, a második a nagyobbik fiát) – sokmindenre megtanították... Csak „boszorkányozni” nem tudott. Sajnálja, mert akkor „ű rontaná meg azoknak az élettyit, akik megrontották az övét” – a második házasságát.

Bámulatos, hogy tört be tudatába a gyermekkorában tanult dal-szöveg. Amikor egyszer az ismert Kossuth-nóta dallamát hallotta, eszébe jutott, hogy ő ezt így is tudja:

„Kossuth Lajos levelet írt,
várva-várja azt a jó hírt,
hogy el nem hagyjuk elvünket,
Orbán Balázs követünket,
éljen a bal-párt.”

(Orbán Balázs az 1880-as években volt a berettyóújfalusi körzet képviselője.)

Derűs optimizmusáról árulkodik a csak tőle hallott dal is:

„Dánó alatt Kálló vize kanyarog,
édes rózsám né mutassál haragot.
Ha beborul, majd kiderül
mi felettünk a mennybolt.”

Segített levelet írni a szerelmében csalódott unokájának:

„Búsán írom leveletem, hűtlen szívű kedvesemnek. Szívem fájdalmában fogok pennát ehhez. Mikor ez a levél hozzád megérkezik, a te hűtlen szíved mással játszadozik. Nem hittem kedvesem, hogy hűtlen szívű légy, hogy én rajtam kívül mást is szerethecc még. Szeress legínt, ki neked teccik, míg a csaló szívedből telik. Mert én voltam hozzád oj igaz, mint a nap, amely köröskörül jár a kék ég alatt. De te hűtlen szívű, te engem megcsaltál, minden boldogságom veled a sirba száll.”

Társadalmi helyzete, családjának gazdasági körülményei, műveltségi szintje a személyével kapcsolatos közlésekben nyilvánul meg. Soha nem szakadt el attól a földtől, attól a családtól, amelyből származott. Mind hagyományörzők voltak. Megtartottak sok olyan folklór kincset, amelyet máshol vagy másnál elfelejtett a betörő új. Zsófi néni minden gondolatával hozzátapadt a földhöz. Az volt számára a legfontosabb, ami a „Kistanyán” történt. Amikor kiszakadt onnan, szinte elvesztette a talajt a lába alól. Ujból „nyomták”, kínozták éjszakánként. „Hogy kínoznak? Be fűnek valami álomport a házba iccakánként... akkor ojan nehéz álmaim vannak... Mit akarnak már tüllem? Mán nincs semmim... Aszt a kis T. Sz. nyugdíjat sajnájják tüllem?”

A hiedelmek világa

A Zsófi néni hiedelem világát tükröző anyagot hosszú éveken át, sok-sok alkalommal jegyeztem le, jó részét magnetofon segítségével. Ez látszik a stíluson, melyet a különböző hangulat, az „urias” beszéd utánzása, a sietős, célratörő közlés, vagy a nyugodt vasárnapi beszélgetés határoz meg.

Igyekeztem a tőle kapott anyagot szó szerint rögzíteni, s ezzel észjárásának érdekességét, nyelvének színességét, gazdagságát is megőrizni. Feltáru ebben a néplélek sok olyan rezdülése, mely a régmúltba gyökerezik s ha időnként új meg új forrásból táplálkozik is, megtartja az ősi hitvilág számtalan izgalmas vonását és megvilágíthat másról vagy máshol gyűjtött, értelmetlennek tűnő hiedelmet.

Az összegyűjtött hiedelem-anyagot életének folyása szerint rendeztem el. Gyermekkorának emlékeit, az akkor hallott mondákat bővebben mondotta el, mint a később hallottakat. Fiatalsága idejéhez kapcsolódnak a szerelemhez, házassághoz, majd saját gyermekeinek neveléséhez fűződő hiedelmek. Ezek után kerülnek sorra a földművelés és állattartás babonái, végül a halállal kapcsolatos hiedelmek elszórtan jelentkeznek úgy, ahogy azokat feljegyeztem.

Ugy érzem, hogy Zsófi néni gazdag élmény-anyagából sokszínű kincset sikerült megmenteni. Ő nem találta meg életében a „kék láng” jelezte elrejtett drágaságot, de az általa megőrzött hiedelmek igazi kincsek az ősvallást kutató tudós számára.

A közölt anyagból élénken élénk tárul az a hitvilág, ami nemcsak a Zsófi néni egyéni világ-szemlélete volt, hanem ami korának, a bihari paraszt társadalomnak kollektív lelki tartalmát, kulturképét, vallását jellemezte. Ő maga gyakran mondta: „ezt mindenki így tudja... így szoktuk..., így csináljuk..., minden háznál van...” – Ennek a néphitnek a kerete a keresztyén református vallás: „Isten teremtette a világot, Ő formálta az embert, s ő rendezi a sorsát!” De, ez a hatalmas Isten megengedi, hogy a „Gonosz” is dolgozzon a világban, „annak is kell néha gyertyát gyújtani...” s aki az erejét éppen úgy szétoosztja, mint a Jóatya. Tehát a Jó és a Rossz, az Isten és a Gonosz (ördög) állandóan jelen van, jót vagy bajt, szerencsét vagy szerencsétlenséget okoz. Mindkettőnek vannak segítői, akik végrehajtják akarataikat az emberek között. Ezek a természetfeletti erővel rendelkező lények: emberek, állatok, növények, tárgyak, jelenségek, akiknek

vagy amiknek „erejében”, „tudásában” az Isten vagy a Gonosz hatalma mutatkozik meg. Természetfeletti erővel bír a táltos, a tudományos, gyógyítási tudó kuruzsló, a tudós pásztor, a halottlátó, a visszajáró lélek, a szellem. A Gonosztól való a lidérc, a boszorkány, az ördögös kocsi, a kísértet, a rossz lélek. Az állatok közül a kígyó, a béka, a fekete macska, a fekete tyúk, a küldött kutya, a gonoszok jószágai. A növények között is vannak Isten-áldotta füvek, azokban van a gyógyító erő „Fűben, fában van az orvosság!” (A kakukkfüvet *Thymus serpyllum*) különleges erővel ruházta fel, akárcsak a fokhagymát és a csipkerózsát: megvéd a rontástól, távoltartja a boszorkányokat. A mérgező növényeket, a vasfüvet (*Verbena officinalis*) az ördög teremtette, azokkal az rendelkezik; segítségével nyílik ki érintésére minden zár.

A Gonosz elűzésére, a szerencsétlenség, baj, veszedelem, jégeső ellen kell segítségül hívni a Jóatyát: „segítsd meg azt az ártatlan gyermeket, el ne vigyék tőlem..., mennyj el tőlünk, te Gonosz lény!” „...Szűzmária képpel vetjük a magot, te is álld meg, hogy bőtermés legyen!” Vagy: „Bűneinket szép, csendes esővel mosd el; ne büntess jéggel. Te az átkot is áldássá tudod változtatni!” A visszafelé mondott imádság és a visszafelé számolás is a Rosszak ellen van; azért hathatósabb, mert így nem ismeri, nem tud közbelépni a Gonosz.

Az imádság erejét böjtöléssel lehet fokozni. Böjtöl, hogy megmaradjon az elásott kincs a helyén.

Nemcsak a kimondott, de a leírt, nyomtatott szónak is van mágikus „ereje”. Ezért tett gyermekkorában a feje alá tankönyveket (könnyű módszer az ismeretek megszerzésére), de így lehetett a boszorkányozó Rozit is istenfélővé változtatni a 100. zsoltár segítségével. A kedd és a péntek – mindenki tudta – Gonosz-járó napok voltak, ekkor van sikere a szerelmi varázslatnak, ekkor adják át az ördögösök a tudományukat.

Az elbeszélésekből kiderül, hogy a természetfeletti erővel rendelkező személyek ismerik és számontartják egymást. A kisebb hatalmú fél a nagyobb tudományutól, annak rontásától. A boszorkányok is gyógyíthatnak. A bába-boszorkányok, akik az aggancsuk miatt csak félrefordított fejjel tudnak bejónni az ajtón, az Isten segítségével gyógyítanak, az ördögével rontanak. A táltosok nem rontanak, azoknak nem kell lidérc, de viaskodnak egymással bika alakjában a vidékért s csak akkor támasztanak vihart, ha megharagítják őket, nem adják azt, amit kérnek, amiről tudják, hogy van. Nagyobb az erejük a boszorkányokénál, mert az isteni eredetű és az Isten hatalmasabb a gonosznál. A táltos el tudja ijesztetni a küldött kutyát. Debrecenben „1715-ben a boszorkánysággal vádolt Belényesi Anna is azzal védekezett, hogy ő táltos tudományt tanult, nem ördögi praktikát.” A boszorkányok különböző állatokká tudnak átváltozni, de új zsák szurkálásával, vagy a fehérneműnek baltával való verésével, lánc csörgetésével, a tej tüzes késsel való „keresztelésével” megidézhető, megszegényíthető.

A Gonosz-lélek mindenkibe beleköltözhet s az illető tudtán és akaratán kívül ronthat. „Nem lehet tudni, kiből mi lakik”, ezért nem engednek a kis gyermek és a kis állatok közelébe senki idegent.

A természeti elemek közül a föld, a víz, a tűz játszik hiedelmében nagy szerepet. A „földből terem minden”, visszaadnak neki abból, amit adott: tejet fejnek rá, a földre csurgatják az állatok véré, hogy elkerülje portájukat a dögvész, őket a betegség. A föld gyógyító és védő ereje mutatkozik a jószág nyakának bedörzsölésében, az ecetes sárgafölddel való borogatásban. Ha a víz elvisz valamit: a legény bajszát, a leány szeplőjét, a tej fölét, – nem lehet visszahozni. A tudományosok sem tehetnek ilyenkor semmit. A tűzbe sült anyatej nem megy el, a liszt megsokszorozódik, a levágott körmöt, haját a halál után nem kell keresni, összeszedni, ha elégett. A kútba vissza kell önteni a felhúzott vízből, a pohárból is, hogy el ne apadjon.

Zsófi néni és a középparaszti réteg szemében a legnagyobb bűn az istenkáromlás, a csavargás és a lopás. Ezekről védik a gyermeket. Azért igyekeznek haza a keresztelőről, az avatásról, hogy ne legyen a gyermek csavargó. Azért nem adnak „bakót” – vászon tarisznyát – iskolás kor előtt a gyerekeknek, hogy ne tanuljon lopni, ellentétben a szegényparaszttal, illetve gazdasági cselédek felfogásával, akiknél a „szerzés” ügyesség, dicséretes tulajdonság. Egyedül a baromfiak szaporításával kapcsolatosan megengedett az alom és a tojás lopás.

A halál után a lélek tovább él. Erre a túlvilági életre fel kell készíteni az elköltözöttet: eltemetik vele azt, amire szüksége lehet, amit szeretett, amihez ragaszkodott. A kötelékeket megoldják, hogy tudjon járni. A haldoklóért eljönnek a halott társak, beszélgetnek, készítik a túlvilági életre. A menyország kapujában fogadják, vezetik. Máskor is eljönnek – leginkább álomban –, ha szükség van a segítségükre, tanácsukra. Van, aki megkérdezi, megengedik-e, hogy hazajárjon. Akkor is visszajár, ha valamit nem intézett el életében, dolgávégetetlenül halt meg, vagy ha össze kell szedje a szétszórt haját, körmöt, leoperált testrészt, elvetélt magzatot. A kísértet is túlvilági lény, de a Gonosz társa; ettől félni kell, mert „bajt kever”.

A lélek az emberi testben érzi jól magát, ha dolgozik; amikor alszik, az ember nem él, a lélek „elrejtetik”. „Ne aludj annyit, keveset élsz!” – mondják.

A munka, a vagyon gyarapítása volt az életük legfőbb mozgatója. Ezt szolgálja a lélek, az értelem, a túlvilági, emberfeletti erejű, isteni eredetű lények. Ezt gátolják, hozzák a bajt, szerencsétlenséget a Gonosz lelkek. Nem tehetünk ellenük semmit, a végítélet napjáig. Mikor lesz az? „A Jóatya tudja csak, melyik ezredévben; egyet mondott, kettőt nem ígért...”

Akciók, varázsszerek, varázseszközök

Zsófi néni sokszor segítségül hívta a „tudományosakat”, de ő maga is több olyan akciót hajtott végre, ami „nem boszorkányság” de tudása, hite szerint szükséges. Ilyen a kisgyermek fürösztövizébe tett virág, a bölcsőjébe helyezett, vagy kezébe adott eszközök, a tojás ajándékozása, az „öntés” főzése.

A bőség varázsolását szolgálja a tehén első tejének elajándékozása, az új búzából sült kenyér szétosztása a szegények között s talán a madárak szórt vetőmag is.

Többször meg is magyarázta, hogy miért kell ezt, vagy azt, így vagy úgy tenni. Például inni a disznó véreből – azért, hogy „Egészséget adjon a disznó vére! – kívánják. Enni a frissen vágott szalonnából, áldomást itatni a harangozóval, aki bizonyára közel áll foglalkozásánál fogva a transzcendens világhoz, kapcsolatot tarthat a szellemekkel. Máskor nem adja okát a cselekedeteinek: azért teszi, mert úgy szokás, nem esne jól, ha nem úgy tenne, vagy egyszerűen kijelenti: így kell! Vagyis meggyőződéssel gyakorolja a hagyományadta szokást. Hisz benne, ha szégyenli és takar-gatja is a fiatalok előtt.

Az analógiás varázslás, játék a pattogatott kukoricával, kenyérsütésnél az ujjak magasra emelése, forgással a szoknya körbepülése, mind megannyi naponkénti találkozás a titokzatos erőkkel. A kör varázserejében való hit a legkülönbözőbb formában és helyen bukkan elő. Gyűrűben látja meg a távollakó testvérét, gyűrűvel jósolja meg a születendő gyermek nemét. A menyasszonyt körültáncolják, kört húznak a keresztútra, hogy a Luca-székről meglássák a boszorkányokat, abroncsból etetik a baromfit. A tudós pásztor ostorával vagy botjával körülkeríti a csordát.

Bűvös erővel bírnak a vas-eszközök: villa, patkó, patkószeg, balta. De varázsszer a keresetlen kutyafej, farktoll, a fejfaszilánk és a halotti szemfedő darabja. Ez utóbbi „minden háznál megtalálható”.

A keresetlenül talált tárgyakkal szemben keresni lehet a gyógyításra használható meteor-darabot (kőborvillám, kereskő), a különböző gyógynövényeket: szikfűvirágot, bodzát, sóslórumot, cintoriumot, farkasalmát. De nem szabad felvenni semmit a keresztútról (öntésből kerülhetett oda). Óvakodni lehet a görcsre kötött kötélről, madzagtól, mert azok a gonoszerejű lények eszközei. A lányok először font fonalához kapcsolt gyógyító erőnek hite országosan elterjedt volt a XVIII. század elején a boszorkányperek tanúsága szerint. Egy másik példa a hagyományok megőrzésére a „csupor tévés”, amit ugyanúgy csinálnak Biharban ma is, mint az Kommunczky Ilona cselekedte 1628-ban. A fenti példák azért érdekesek, mert az irodalom nem foglalkozott ezekkel érdemben és Zsófi néni közlései most újabb adalékokat szolgáltatnak a későbbi kutatás számára.

Itt említtem meg a számok, illetve a tárgyak és cselekvések számát: a 13-as szám szerencsétlen, például a tizenharmadik gyermekből boszorkány lesz. A 7-es szám, a hetedik gyermek szerencsés. Az akciókat háromszor vagy kilencszer kell elvégezni. Zsófi néni a kilencet kedveli: kilencféle magból, virágból főzi a gyógyszereket, kilencszer mossák meg a sebeket a kenyérmosó vízzel, kilencszer kerül meg a kutat, hogy elhagyja a tyúktetű, kilencszer fürdenek a felhőkő vízében. Kilenc szem búza, 9 árpa és kilenc fejfaszilánk főzetébe állva meglátható a boszorkányok tánca. Kilenc darab parázsra kell forró vizet önteni annak itatására, akit megverték szemmel. Katalin napján kilenc orgonaágra kötöttek neveket, Luca napján kilenc gombócot főztek, András napján kilenc karéjba vágják be az András-kereket, hogy megtudják, kihez mennek férjhez.

Ólom-öntéssel is jósoltak, de a nyírfaseprű ágain át öntött ólom azt is megmutatta, hogy mitől ijedt meg a gyermek. Se szeri se száma azoknak az analógiás jövendöléseknek, varázslásoknak, melyeket a születés, házasság és halálesettel kapcsolatosan elmondanak, alkalmazznak. Az eseményekkel kapcsolatba került tárgyak, színek, formák, jelenségek mind alkalmasak arra, hogy „megjelentsék” a jövendőt. Az álmokkal szintén megjelent valamit a Jóatya; nem tudják mindig az értelmét, csak ha már betelt, emlékeznek vissza az álomra.

A varázsszerek közül soknak jut szerep a füstölésben. Füstölnek félelem, ijedtség és szemmelverés ellen, köhögésnél, de szerelmi varázslatként is. Így válik varázsszerré az emberek haja, az állatok szőre, tolla. A nagy madarak (fácán, daru, gém, kócsag) farktolla nemcsak dísz a lakásnak, de alkalomadtán elássák a küszöb alá, füstölnek vele vagy a tűz oltására is használható.

A tarka madártojás, a fekete tyúk tojása boszorkányozásra, lidérc költésére alkalmas. Az ördögös kocsis kefeje, ostora a „tudományának” segítői.

A gatyá, gatyamadzag a szerelem tartósítására, a Gonosz elhárítására, álomlátásra alkalmazható.

Az új vászon-fazék az „öntés”, fűrésztóvíz és a visszahozandó férj vagy szerető fehér-ruhájának főzéséhez szükséges.

A kenyér, a só, a föld, a por mindig kéznél levő varázsszer a tej eladásánál, vásárra, bíróságra menetelnél és az eltávozott hazavárásánál.

A járt-kenőcs jó seb-kötő, a boszorkányzsír segít a repülésben. A szekér a levegőbe emelkedik, a boszorkány azzal kenekedik (Vajjon milyen anyagot, talán beléndek, csudafa magját ill. főzetét keverték a zsírhoz, hogy úgy elbódult a boszorkányok légiójába felvett egyén, hogy maga is hitte: repül, táncol, lakmározik a Gellérthegyen.).

A kockázó játék kövecskéi (régebben a bárány-, sertésláb festett csontjai) szintén valami varázscselekedet maradványa. A jósök, jövendőmondók eszközei is lehettek.

A hiedelemmondák tartalmi elemei

Az elmondott és itt közreadott hiedelem-mondákat csupán tartalmuk szerint fogom vizsgálni. Formai elemeiknek vizsgálatától a már fentebb említett ok miatt térek el: ezek a hiedelem-mondák nem közösségben, nem többféle egyedből összetett hallgatóság előtt hangzottak el, hanem csak szűk kettőben. Ezáltal a mesélőkedv nem szárnyalt, a költőiség nem bontakozott ki eléggé, hanem célratörően inkább csak a tényre szorítkoznak. A közösségben kialakult tartalom nem gazdagodott individuális vonásokkal olyan mértékben, mint ahogy az elképzelhető többszöri elmondás és a vélemények meghallgatása esetében.

Mint általában a mondák és igaz történetek elbeszélői, Zsófi néni is meghatározza a „cselekmény” helyét, idejét, és megnevezi a szereplőket. Mind közeli ismerősei, családja tagjai, ezek mintegy valószerűsíteni igyekeznek az esemény valóban megtörténtét.

1. A három elmondott „kincs”-monda jellemzői: Hét évenként kékes láng jelzi az elásott kincset. Öreg ember őrzi (vagy a királyok szolgái). Kerek acéltükörrel megtalálhatja a hetedik gyermek. Segít az állat-áldozat.

2. A boszorkány-történetek száma a legnagyobb: huszonhárom található a szövegben. A boszorkányok különböző állattá válva, éjszaka járnak, fiatalokat akarnak megrontani. Sokszor megszegyenülnek. A bába-boszorkányokról tizenegy történetet hallottam: a bábák saját gyermekükön gyakorolják a tudományukat, fiatal anyákat, gyermekeket rontanak, elviszik a tejet. Ha megfenyegetik őket, nem bántják tovább áldozataikat. Főként akkor ártnak, ha nem úgy fizetnek meg nekik, ahogy ők várják. Ezek között a mondák között található a tehénné és lóvá változott boszorkány megpatkolása, valamint a megnyergelés motívuma: embert, állatot, boroshordót nyergelnek meg.

A bábaság, szörös boszorkányság tanulásáról, a boszorkányok haláláról két-két rövid történetet közlök.

Az ördögös kocsis, tudós pásztor történeteiben a varázserejű ostor, a kefe, a darázs és az emberalakú pók szerepel.

A lidérc, fekete tyúk tojásából nevelődik: az emberi test melege költi ki. A második történet az ember egészségének állandóságáért végzett varázslatot példázza.

Az aggos, szörös gyermek fűrőszte, a pici gyermek mérése általánosan ismert, gyakorolt „gyógyító” szokás.

A három táltos-monda közül az egyik leányról szól, aki a férfi táltosokhoz hasonló tulajdonságokkal bír. A „váltott gyermek” történeteiből nem derül ki, hogy ki és miért viszi el; valami természetfeletti lényről lehet szó, aki láthatatlan amikor elviszi, majd kicseréli és visszahozza: A szép gyermek berepült, amikor a ványadatot főzni akarták.

A kútba-halt gyermek története az előre meghatározott élet-sorsra utal. A teremtés mondák közé sorolható a pacsirtáról és a teknősbékáról szóló. Az első ház, a nehéz kereszt története valaha olvasott tan-mese vetülete.

Ezek a hiedelemmondák a hitvilágnak egy-egy elemét tartalmazzák. Rávilágítanak a társadalmi háttérre s arra a tényre, hogy mi volt az alapja a gyakori ideg- és lelki betegségeknek. Az elmondások a „tanyázások” idejére esik. Ne m öncélú, szórakoztató „mesék”. Arra figyelmeztetik a hallgatókat, hogy a különböző tetteknek mik lehetnek a következményei. Erkölcsi normákat jeleznek: ne feledd, hogy a lopott tárgy a kezedhez ragadhat és mindenki tudja, hogy tolvaj vagy! Ne akarj boszorkányságot tanulni, mert a boszorkány legszebb süteménye is csak állati ürülék, társaságuk kígyók, békák és hitük istentagadás. Ne vedd át a boszorkánytudományt, seprűt adj a tudományos kezébe és égesd azt el.

Nem céloim most a hiedelem-mondák funkciójának vizsgálata, csupán arra a felismerésre utalok, hogy a társadalmi helyzet, a költészet igénye, a tanítás vágya, az öregektől hallották továbbadása és a beszélgetési alkalmak miként váltak a hiedelem anyag hagyományozó eszközévé. Ezek kölcsönhatását, a mögöttük feltáruható társadalmi, szociológiai valóságot, összefüggéseket, változásokat kutató munkára a későbbiek során kerülhet sor.

Ugyszintén nem céloim ezúttal a közölt anyag és irodalom összehasonlító vizsgálata, sem etnikai csoportok, sem az ország vagy a magyar nyelv-terület egészére vonatkozólag. Nem teszem ezt azért, mert – véleményem szerint – az eddig közölt adatok mennyisége nem elég ennek elvégzésére. Csupán a hitvilágnak néhány motívuma (karácsonyi ünnepkör, Luca-nap, táltos, lidérc, boszorkány) ismert, kellő részletességgel, de sok más hiedelemmel (a föld, nap, csillagok befolyása az emberi, állati életre) kapcsolatosan alig, vagy egyáltalán nincsen adatunk. Még sok olyan monográfiára lenne szükség, mint amilyen a Gönczi Ferencé, Berze Nagy Jánosé, Pócs Évái, Krupa Andrásé, hogy az egyes hiedelmek útját, elterjedését, egymásra való hatását lemérhessük. Ehhez az elkövetkező munkához akar segítséget nyújtani az itt közreadott és éppen a cél érdekében így rendezett bőséges jegyzet-anyag, amely első látásra megmutatja, hogy melyik hiedelem-motívum nincs még kellően feldolgozva. Sürgős volna az egyes tájegységekre vonatkozó monográfiák mielőbbi elkészítése, mert a régiék napról napra fogynak s velük együtt pusztul el az a hiedelem anyag is, amit eddig talán éppen azért nem írtak le, mert általánosan ismert és elterjedt volt.

Ilyen elgondolások vezettek, amikor egy bihari parasztasszony hiedelmeit gyűjteni kezdtem még 1960-ban. Remélem munkám nem volt teljesen hiábavaló.

Berettyóújfalu, 1974. október

GYERMEKKORI EMLÉKEK

Ott születtem, ott éltem a tanyán. A hetedik gyermeke voltam az anyámnak. Mondták, hogy fiju kellett volna, hogy legyek, akkor jobb szerencsét hoztam volna rájuk. Megláttam volna a sok elásott pínzt ...mer a hetedik fiugyermek megtanálja egy kerek, acéltükörrel. Eszt így tuggyuk...¹

Ki is próbálták. A tanyaszomszédék próbálták ki. Náluk hét fiugyermek volt s mind élt. Ugy próbálták ki, hogy három pohárba pínzt tettek a kertbe három hejre elásták. Csak a felnőttek tutták, hogy hova. Kerítettek egy acéltüköröt s a gyermek kezibe atták: Nízz bele, asztán gyere! Mit látol itt? Hát ott látott egy cserép darabot, máshol egy kú darabot. Ni, ott meg van egy pohár! Hun van a pohár? (Úk tutták, hogy hun van, úk tették oda.) Itt, aszongya, – tessík csak nízni! – még pínz is van benne! – Így oszt mentek tovább. Előkerült a másik pohár s a harmadik is. Ugy, hogy mind felszették... Máshol is kereskettek – biztoson...

Kiráji vagyonok is vannak elásva. A puccérok lelke őrzy a gazdájuk vagyonját.

Apám úgy monta, hogy az elásott kincset fehér szakállas öregemberek őrzyk.² Csak minden hetedik évben lángol fel az elásott kincs. Akkor az öreg ember megmongya, mit kell csinálni annak, aki fel akarja ásni. Tyúkot, vagy birkát kell őlni; „Fojasd rá a vérit, úgy tucc ingem megszabadítani!” – aszt mongya. Ha eszt nem csinálja meg, nem tuggya felvenni senki a kincset. Ha felássák, az öreg ember letértyel, úgy köszöni meg, hogy megszabadult...

Eccer apám, Szengyörgy napján este, éfél előtt kiment a határt vizsgálni, mer hallotta, hogy ott hét évvel azelőtt nagy, kíkés lángot láttak. Azon a ríszen pínz van, azír langolt fel...³ Apám minket is kihíft, mikor meglátta a kíkés lángot s az ősz öreg embert. Nemhogy szalatt volna, minket híft, hogy lássuk... Mire mentünk, a feőd meg vót hasadva, de az öreg mán nem vót ott. Apám bútolni kezdett, hogy a hasadás megmaraggyék...⁴

Bizony, láttam én is. Iskolás vótam mán akkor. Most is meg tudnám mutatni aszt a hejet...

A Leszkai kocsissai is kimentek Szengyörgy íccakáján oda, ahol lángot láttak. Csak úgy bömböltek a bikák. Három bömbölés hallatszott. Arra tartotta balkézzele a káfét az egyik, ameről a bömbölés hallott. (látni nem lehetett, csak hallani) – a másik addig kiást a pínzt. Ott ment el egy hosszúszakállú ősz öreg ember s aszt monta: jól tették, hogy kiásták, nem kell tovább őrizze... s eltűnt. Isten feődgyinek híjják aszt a hejet; kincses hej a...⁵

Ha megbotlik valaki, akkor is aszt mongyuk: kincs van ott elásva; ássuk ki! De csak mongyuk. Még nem hallottam, hogy valaki keszte volna ásni. A szánk rájár az ijen mondásra...⁶

Hát kincset nem tanáltam, de annyi erőm, azír nekem is van, hogy ha szembenízek a kutyaival, nem bánt, nem ugat meg. Ez sokszor megtörtént rajtam. Nem íflek én semmijen állattul...⁷

A gyerekkorom ojan volt, mint más paraszt gyermeké. Nem jutott rám sok üdő. Mindenki ment a maga dolga után. En megvótam otthon magamban. Nyárban karcolt körökkel, tégladarabokkal jáccogattam a kerítés tövire kucorodva. Télben iszánkottunk, húval góreltunk, embert csináltunk. Hamar rámbízták az aprójóság etetésit, liba őrzésit, ha a nagyobbak kimentek a feődekre. S azok tavasztól őszig mindig mentek... Idesanyámmal vótam otthon, ha mosott, süttött. Akkor ott sertepeltéltem körülötte. Tőle tanultam meg s nanámtól a jó kenyír készítését, annak csinját-binját s hogy a kenyír Isten áldása, nem szabad elgórni.

Mikor először dagasztottam, melegem lett, vizet kértem. Anyám nem adott: ellágyul a kenyír egész életedben – aszt monta.⁸ Szerettem a kismacsát, de nem volt szabad megfogni, míg ki nem nyílt a szeme, mer nem tudok maj kenyeret sütni.

Amikor kovászoltunk, meghintettük liszttel, anyám keresztet rajzolt rá s cuppogott. Azzal hitta, hogy kejjék fel.

Ha bevetettük a kenyírt a kemencébe, akkor is cuppogtattunk; három ujjunkat összefogva letről felfelé emelgettük háromszor, hogy magosra nőjjék. Most is így tesztek, ha sütők valamit...

A kenyíruhát beráztuk a kemencébe, mer a lisztet nem szabad a szemítbe söpreni, inkább égjék el.

Nanám mondogatta: mikor veted bé a kenyírt, fordítsd ki az ingvállat. Minden kenyírbe nyomd belé a nevetlen ujjadot, hogy magosra nőjjék. Fordujj körbe, hogy a szoknyád röpjűjjék s mongyad: ilyen kerekre nőjjél!

Tülle tanultam aszt is, hogy Szilveszterkor egész kenyír legyík az asztalon, hogy, az újév úgy tanálja; nem fogy ki a kenyír a házból. Arra is tanított nanám, hogy: morzsókát, ha csak lehet soha ne aggy kölcsön, mer elviszik a kovász erejét. Ha mégis úgy jön, hogy acc, titokban vegyíl vissza egy félmarikkal, mer máskípp nem lesz jó a kenyered... A kenyírmosóvizet eltettük; nem szabad vót előnteni. Ugyanezzel a vízzel kilenc sütésnek a kenyéret mostuk meg. Ezzel a vízzel mostuk a sebeket. Ha kilencszer lemostuk, meggyógyult.

Sokan azt tarcsák, – mi is úgy tartottuk, – lehet, mer sokan voltunk gyermekek, mindig kel sütni a kenyírről lángost. Azír, mer ott van a kemencében az ördög, meg az angyal. Az angyal aszt monggya: sütnék lángost! Az ördög aszt monggya: nem sütnék lángost! Ha sütnék, az ördög megy el sírva, ha nem sütnék, az angyal mengyen el sírva...

Pínteken nem szokunk kenyírt sütni. De a tudós asszonyok sütöttek (tán míg nagypínteken is). Kis cipóik vótak sütve. Ha valaki beléfult a Berettyóba s nem dobta fel a víz, pínteken sült kenyírt górtak a folyóba; felhozta a vízbefultat.⁹

Na gyapám regélte el, hogy miért ojan kicsi a búza feje:¹⁰ Amikor az Isten megteremtette az első pár embert, mindent búven adott. A búza szára is, az ajjátul a tetejéig csupa fej vót. De eccer, egy asszon, – mikor még Krisztusurunk a feődön járt, – lángossal törülte ki a gyermek fenekét. Megharagudott az Urjézus, amír így pocseköl, a búzán végighúzta a kezét, csak egy kis fejet hagyott s aszt mondta: A ti részetekre nem hagyok semmit, amír elpazaroltad. A kutyák s a macskák számára hagyom eszt a kicsit... A kutya aszt felelte: megérem én a kenyír héjjával is, csak aszt aggyák nekem. Ekkor az Isten, hogy veszek ne legyík, a kutyákat elnémította. Azóta nem beszélnek a kutyák, s ezír kicsi a búza feje.

Ahogy kinyílott az idő, mentem a többi mezítlábas gyerekekkel a libamezőre. Mindéig vót libánk annyi amennyi; eccer több, máskor kevesebb. Kelltt a toll a sok jány párnájába, dunnájába. Még az elhullajtott apró tollukat is felszedegtettem, ahogy mentem a liba után, mer ott csak semmivé mengyen; az én fekvő párnám merevül a szedegetettbül telt ki. Most is megvan.

Mán nagyobbacska voltam. Törés vót a sarkamon. Ahogy a liba után mentem, ruhával felsettem a piszkát, rákötöttem a sarkamra.¹¹ Este, ha megmostam, anyám tengerhagymával kötötte be. Így vót még az akkori üdőbe, nem mentünk mingyán-mingyán orvoshoz.

Mindenmijen gyermek vót közöttünk: csúfolódók, salapálók. Vót szutykos, szurtos, de én mindéig megmostam az arcom, úgy indultam el. Nem mondom, hogy nem vót bennem is hiba, mer akkor hazudnék, de én nem herdáltam el semmit. Nem ment nálunk pocsekba semmi. Ha tanáltunk valamit: keresetlen kutyafejet, pöfeteget, patkót, patkószeget, – hazavittük. Minden jó vót valamire...¹²

Ahogy ott vót az üdő, iskolába attak. Mentünk minden nap a gyermekbandával. Bakót varrt anyám. Csak most. Elébb nem adott egyőnknek sem bakót, hogy ne járjunk véllé, nehogy lopósok legyünk. Ha nincs hova tenni, nem szokik rá a gyermek a lopásra. A körmünket egy esztendő korunkig azír nem vágta le anyánk, csak lerágt a pínteki napon, hogy ne legyünk tolvajok. Ez még most is így van. Én is így csináltam s így tanítottam Katinak, az onokámnak is.

Arra is akkor tanított anyám: „Ha csúnya öregasszonnyal tanálkoztok, mongyátok: „Szemed a seggembe!” Nem tud megverni szemmel.¹³

Szípen felöltöztetett anyám, ahogy mentünk az iskolába. A hajunk simára vót fűsülve, a

hegyéig befonva, széles pántlika bokorra kötve a fonadék derekán, takarosan. Megmonta, hogy az első hejre újjak s úgy igyekezzenek, hogy ott meghaggyanak, nehogy más kinyesek elibém kerüljenek. Nem is lettem rossztanuló; a leckémet mindéig tudtam, a bakót a fejem alá tettem, ha lefeküdtem, este.¹⁴ Szípen írtam a palatáblára, későbbet az irkába. Szavaltam s szípen eltuttam mondani az imáccságokat, ha jött a pap. Még most is tudom s imádkozom:

Idesjő Istenem, újnapi virradtunk, a te őrző szemed legyen ma is rajtunk. Ne vedd le én-rólam soha a szemedet, terjeszt ki felettünk áldásos kezedet, ámen.

A nap lement, az éj beállt, álom jó szememre, jóistenem visej gondot alvó gyermekedre. Add, veszejnélkül aluggyam, karjaid között nyugoggyam. Aggy csendeséjt szüleimnek, aggy csendeséjt mindenkinék, ámen.

Étel előtti, étel utáni imáccságot is tanultunk. Konfirmáláskor ojat, amit templomban le-üléskor, felálláskor, szentvacsora előtt s után kell mondani. Én leginkább magamtól montam úgy ahogy a Jóatyá attá. A Miatyánkot s a Hiszekegyet sokszor montuk.

Az iskolában jáccodni is szerettünk. Kockáztunk szünetben. Kerestünk öt kicsi, egyforma forma kövcset; ne lapos, kerek legyék, a lapost bajos felvenni. A felhajintott követ el kellett kapni egy vagy kétarasznyi távolságból. Megegyeztünk, hogy egy vagy két araszost jáccunk-e. Kitevőst a nagyobbak jáccodták, a kantusosok, pendejesek nem tutták. A rucatalpas (a tenyeret és a kézfejet a földhöz érinteni s úgy felkapni a köveket) még nehezebb vót. Aki mindet végig tutta rakni, abból „angyal” lett.

Az ünnepeket megtartottuk. Nem dolgozott akkor nálunk senki. Csak azt csináltuk, amit nagyon muszáj vót. Az állatok körül is, amit lehetett elvégeztük előtte való nap. A ház feőggyit felmázoltuk, felhomokoltuk. Bemeszeltük a berakott port.

Nagypínteken megmosdottunk a Berettyóban, hogy egész évben egízségesek legyünk. A lovakat is levitték megusztatni.¹⁵

Sok esztendőben, ünnepen, elmentünk ángyomékhöz. Ott mindéig takarosan fel vót seperve, meglátszott a nyírfasöprű nyoma.

Ángyom tingirit pattogatott. Ahogy rázta a rostát, nagyokat ugrott s kacagott, hogy jobban pattogjék.

Ángyom sokat tudott. Ű montá, hogy vót egy legín, aki megtanálta a vasfüvet, avval minden zár kinyílik.¹⁶

Megmutatta a kakukfüvet, hogy avval mossuk a tejesfazekakat.¹⁷

Kuszonozott, hogy fessünk hagymahéjjal, zödbúzával tojást húsvétra.

Ű tanított fonni is, még mikor kisiskolás vótam. Szaporán rágta a szösz, eresztette, nyútotta, felszette a fonalat. Én nem tuttam ojan szípen csinálni. Aszonta, nem baj, kell a tanulatlan jány első fonala. Kértem: mire? Orvosságnak, aszonta. Ha a hízóba nehissig áll, a nyakába kössük a szöszmadzagot.¹⁸

Nagypínteken ritkán van, hogy nem fellezzik, nem esik. Akkor mossa a holló a fáját. Azír kell eső legyék, hogy tuggya mosni.¹⁹

Hiét testvirem vót. Midőnk egyforma jeggyel születtünk. Mikor anyánk viselős vót és mosdott, apánk a hátához górt egy-egy rúzsát, hát azír van mindőnknek az a jeggye, egy rúzsforma a hátunkon. Mer úgy tarcsuk, úgy is van, hogy amit a viselőshöz hozzá górnak, megláccik rajta.²⁰

Másnak is van anyajeggye. Sokszor öröklődik is. Az uramnak vót egy fekete a nyakán.

Mind a két fíjammak ojan lett; miég az alakja is ojan.

Mariskánk furcsa, kényén nevelt, utossó testvirem rúzsája vót a legszebb, de az Ű élettye míg az enyimmél is szerencsítlenebb. Az Ű ura is odamaratt, gyermeke nem lett. Egyedül íl Halápon, Debrecen mellett. Ritkán mengyek hozzá. Ha tudni akarom, hogy van, gyertyával nézem meg. Amikor a baj vót, így nítük meg aszt is, él-e, hal-e a fiunk. Pohárba aranygyűrűt tesztek, vizet öntök rá, köré három gyiertyát gyújtok, imátkozom: háromszor elmondom a Miatyánkot: Jóatyám, mutasd meg a testviremet! A gyűrűben egy ágyat láttam; tuttam, beteg Mariskánk ... Meg is írta aut, hogy beteg vót...²¹

Van egy jány. Tiszta piros a félarca; aszt mongya, futbalt csaptak az annya hasához.

Ángyomra egy szilva esett, mikor viselős vót; megláccik a gyerekin: szilva formájú jegye van. Láttam mán eperlevelet, epret, szőlőszemeket anyajegynek.

Jó vót, míg iskolába jártam. Csapatostul méntünk a tanyabeliekkal, úgy is jöttünk. Danoltunk, táncoltunk. Penig sietni kellett, mer a meghagyott dolgot el kellett végezni: ólat takarítani, vizet tenni az itatókba, sepregetni a ház körül s észrevenni mindent, ha nincs valami rendjén. A söprút a nyirjával, a villát a hegyivel felfelé állítottuk az ól körül. A boszorkányok ellen vót az.²²

Sokat beszélünk a boszorkányokról, hiába révüldözött némejük. Legkivált azt szeretjük folytatni, hogy kit kihez kötöttek, vagy elkötöttek.

Hát, ... ott íltünk a tanyán. Vót ott mindenünk: 68 hod feődünk, négy tehenünk, 6 ökrünk, két lovunk, birkánk, disznónk, aprójószág... Vót ott dolog, minden... Apám gongya vót a lú, ökör, bátyámé, a kisebbiké a birka, anyámé a tehén, disznó, aprójószág. Vót ezekkel nekünk bajunk... Hogy én vótam a legkisebb jány, engem bütattak be az ólakba, hogy meszejem. Ojan hegyes olak vótak csinálva napraforgó szárból, gajjakkból, külön a libának, rucának, tyúknak, csirkének. Nem is vót a meszelés nagy dolog, könnyen megcsináltam, csak azok az utálatos tyúktetűk lepték el a karomat, hátamat. Futkostak rajtam. Aszt monták, kerűjtem körül kilencszer a kutat, elhagy a tyúktetű. Úgy is csináltam.²³

Mi gyermekek sokat hallottunk a boszorkánokról. Rontanak, bontanak, gyógyítanak is. Tüzes kereken, sütőlapáton, seprűnyélen járnak. Átváltoznak alattá, rontják, nyomák az embert. Lopva, suttymba jönnek s csak úgy lehet megütni őket, ha bal kézbe fogják a kezebelit.²⁴ A boszorkánok egymást is ijjesztetik: „Borsír menyek rajtad!”²⁵

Hogy mennek borsír? Ráülnek egy kisebbtudományú emberre, egyénre, elviszik 3-4 mér-földre s ott hagyják. Úgy jön haza, ahogy tud... Híres nagy legínyeket is nyergeltek mán meg.

Hijába óvakodtak a boszorkánoktól, sokszor bementek a házakba. Eccer feketemacska, máskor kutya, liba, ruca, kecske vagy béka képibe. Látták tüzeskeréknek, kakasnak is a tanya körül. Vót, akit csikó, lú, disznó képiben kísért.

Eccer anyám mán lefekütt. Hát, ...láttya, hogy egy fekete macska jó befelé az ajtón. Eszibe jutott, hogy az biztosan boszorkán. Megijett, kiugrott az ágyból, küszködött véle jó ideig. Majd bal lábbal belerúgott. Többet nem bántotta.²⁶

Sokat hallottam a tanyázásokon, hogy vót, mint vót. Hogy történt, mint történt a legínyeken:

Eccer egy legín elment a tanyából a faluba. Az vót a szokása, hogy vitte az ustorát is, ha gyalogosan járt úgy is. Ahogy nagy szilajon jó hazafelé, – éféltájban lehetett mán, – láttya, hogy egy nagy állat megy mindétig a nyomában. Az ustorával rákorcolt a hátára, de az csak nem tági-tott: ha megállt, az is megállott, ha ment, az is megindult. Behúz ta a nyakát, úgy filte... Akkor setével húzott rá, hogy az ustor ráfacsarodott a lábára. A kut gárgyára húzta, hogy beléveti... Akkor elkezdett kiabálni, hogy szorult a kapca: Jaj, ne báncs fijam, ides fijam...! Hát kecskévé változott boszorkán vót. Nem montta meg, hogy ki, mer félt, hogy valahol csúffá teszi...²⁷

Az ördögös öregasszonyok sokszor fekete tehén alakjában is járnak, úgy rontanak. Egy házhoz minden este elment. Az udvaron, de még a pitarban is dütött-borított.²⁸

Eccer ojanakor jött, hogy otthon vót az ember. Az balkézzelel megfogta, a kovácsához elvezette, megpatkoltatta. Másnap jött a bábaasszony ura, hogy vegyék le a feleségéről a patkót. Így tutták meg ki járt oda, ki akarta őket megrontani. Híre ment, filtek tülle aut.

Amikor a néném 19 éves vót, még jány vót, kutyaival rontották. Minden íccaka nyomták, rontották. Bejött a kutya a házba; a néném a falon látta. Kijabált: ott ugrál a kutya! Verjék agyon a falról aszt a kutyát! De amikor ütni akartak rá, eltűnt.²⁹

Megtutták, – egy javasszon megmenta – hogy igencsak a szeretője anyjának a keze van a dologban.

A kisebbik bátyám derék egy fiatalember vót. Elment a tanyából a faluba. Öreg este lett mire jött. Vigan hegyelt hazafelé. Hát eccer lássa, hogy egy nagy valami megy mindétig a nyomában. Ha megállt, az állat is megállott, ha ment továbbat, az állat is ment utánna. Amikor a ta-

nyához ért, bal kézbe fogta a bottyát, leütötte. Nagynehezen behúzta a tanyaudvarba s belökte a kútba. Akkor elkezdt kijabálni: Húzzatok ki! Húzzatok ki! A másik bátyám, hogy künn hált meghallotta. Kihúzták. Hát a bábaasszony vót birkává változva.

Rátették a célt a cimboráival, hogy egy este meglesik, eltörik a lábát, hogy hagyjon fel a legínyek rontásával.

Elsorolom, hogy történt egy másik legínnel, a bátyám komjával: Kint hált az ólban. Egy éjjel arra ébrett fel, hogy bfka mászik a kezén.³⁰ Lehajintotta s vasvillával ki az ajtón... Másnap elment a szeretőjéhez. Hát a jánynak be van kötve a keze. Kérdi tülle: mi van a markoddal, hé? Te szúrta meg az este. Megfogta a kezét... azonnal átváltozott békává. Keresztül górta a háztetőn. Többet nem ment a jányhoz. Nem esett semmi kára ebből.

Egy fijatal asszornynak fehér macska képiben ült a mellére a boszorkán. Minden újjel nyomta, míg köleskásával környeskörül nem hintették a házat. Fokhagymakoszorút tettek az ágyába, seprűt állítottak késsel, villával. Ha nem csinálják, addig rontották volna, míg meg nem hal.

Julis szép, takaros jány vót a tanyaszomszédban. Egy lompos szőrű, fekete kutya kísérte az úton. Futott haza szemeszöktéből, de nem mert szólni, hogy kikacagják a testvérjei. Eligazította a lomot a vackon s lefekütt. De még akkor is fílt a lomposszőrű kutyától. Nem híjába, mer akkortólfogvást mindenéjjel bement a kulcsjukon, ráült a mejjire, úgy nyomta. Volt, hogy feltette a lábát az ablakra, ott szamukolt. Úgy is vót, hogy ketten jöttek, kantárt vettek a fejibe, kellett vigye őket, ahova monták...³¹ Meghót szegin asztán, mer úgy bántották, úgy nyergelték...

Volt eccer egy szolgagyerek. Eszt a gyereket is minden éjjel lovagolták. Nap mint nap ment össze-fele. Aszt mongya neki a gazdája: Beteg vagy te, fijam? Nem vagyok én gazduram, csak minden este lúvá változok. Éfilbe nagy dübögéssel jönnek be az ólba, hozzám vágják a kantárt s én lúvá változok. Két óráig feszt a hátamon vannak... Elhítták a szolgagyerek bátytát, az fekütt az öccse hejibe. Hát jöttek is éfélbe, dübögtek, de a legín nem ijett meg, ű húzta a kantárt a boszorkán fejibe. A változott lúvá... a legín meglovagolta, jól meghajtotta aut elvitte a kovácshoz, megvasaltatta. Iccaaka 2 óra vót. Elengették a lovat. Reggel a kovács lássa, hogy a felesége kezén, lábán patkó van. Levette, de a boszorkán estével meghalt.³²

A faluszélen vót egy kis gyerök. Sován vót szegín. Sokat sírt, hogy öt csípi a vadruca.³³ Eccer ordít megín a gyerök: Jaj, megint jó a vadruca! üt a csőrivel! Megfогták s megtutták, hogy ki ronttya s kigyógyították.

Keresztapámmal esett, amikor fijatal vót. Eljárt messze tanyázni. Minden este hazakísérte egy liba. Elmonda a komjainak. Azok kitanították, hogy a bal zsebibe tegyík egy rossz, görcsös kötelet, a balkezibe fogják egy rossz, keresetlen vasvillát, arra tegyík egy kalapot. Másnap reggel, ahogy hajtották a csürhét, hát ott vót a liba. Mellészúrta a villát s aszt montta: Itt szégyeld el magad, ahol a legtöbben láttyák! A liba menten asszornnyá változott, a ruhájába vót szúrva a villa. Többet nem járt utánna...

Máccor más történt. Ahogy ment egy fattyú hazafelé, hát egy kis tüzeskerík ment utánna, szemközt is egy tüzeskerík. Mikor össze tanálkoztak egy disznó lett belöllük.³⁴ Vele ment hazáig. Otthon kihívta az apjáékat, hogy öjék meg a disznót... De sehol sem látták...

Volt a szomszíd tanyában egy höbörgő fattyú. Rettenetes nagyra vót vele, hogy ű nem fél a boszorkántól... Egy este, ahogy megyen a mesgyén, valami elkezd kukorékolni a bokorban.³⁵ Oda tekint, hát két nagy, fínyes szemet sejdít.³⁶ Nemlepődik meg, azonnyomban tör egy dorongot s odaüt. De a kít fínyes szem megszólal: Ne báncs fijam, én vagyok... Ment valamедdig, megintelen hallotta a kukorékolást. Gondolta, hogy e valami kunéros dolog s lóhalálában futott hazájig... Nem átánkodott aut, ha beszélték a boszorkánok tudományát. Megtanult a maga kárán. Ólbeli tanyázások idején ű tülle magától hallotta a bátyám.

Idesapám monta eccer, hogy a cimboráján történt, nem rajta. Ahogy ment szípen, gyalogosan, eluhan mellette egy tüzeskerík.³⁷ Úgy megijett, hogy még elugrott félre. De hát nem bántotta űtet, ment a dolga után. Mőgötte penig a forgószél...³⁸ Úgy mennek azok a gonosz lelkek... Ki tuggya ki vót abba, mi vót. Nemlehet aszt tudni...

Keresztanyám is ojat beszélt el, ami rajtuk esett: Az unokája Murvaival lakott. Habókos eszű

vót a Murvai s nagy embere a borital. Ha berügött csúnyán tett nekik. Elváltak. De azír csak jött Murvai. Nem tutta túrni a böcsmérő szavait keresztanyám, oszt szólt Vighnének, – az is ojan tudósféle bába vót, – roncsa meg, ne jöjjék többet... Nem is tudott jönni, csak a malomig. Az oroslánok nem hatták... Aludni sem tudott; sok béka vette körül az ágyát. Rázkódott a teste, hallani a foga vacogását. Azok susmogták, akik a rokonságukhoz tartoztak.

Ha csak 2-3 szál haj a boszorkánhoz jut, el tuggya vinni az összes haját.³⁹ Ismerek egy embert, akinek se bajussa, se szemöldöke, de egy szál haja sincs. Legín korában vitték el a szőrit. Aszt monta egy tudós asszon, nemlehet visszahozni, mer folyóvízbe hajintották.⁴⁰ Pedig sokat betörekedtek, beköltekeztek Debrecenbe orvosokhoz, de még a kabai asszonhoz is...

Aszt mongya ángyom, hogy Gyíresen lakott Máriska, avval tudták levétni haját, bajszát, akinek akarták. Félték is tülle, még ha emlegették is. El kezdte aut mondani, hogy a tesvére vót a dohánykertészek közt az első dohányos. Az úr kiatta neki a napszámot, az egíszet, hogy maj otthon kifizeti a többit, elosszák. Hát, ahogy jött hazafelé, a pínz a notesszal a mellénybe vót. Ahogy eccer meghajlott, kiesett; na, de nem vette észre, csak mikor számolni akarja. Kereste szegín... még a szomszéd tanyáru is tanálkozott emberekkel: Nem lelték-e meg? kérdezte. Nem leltük meg, – aszt monták. Hát mit vót neki mit tenni... gondolta, elaggya a kutyáját, kifizeti a többi embert, ha az üvé odavész is... De aszongya az egyik béres: Hallod, Lajos, eriggy bé Ujfalu-ba Csontos Ágnesnénihez, az maj megmoggya kilelte meg a pínzedet, meg hun van...⁴¹

Másnap aut aszt mongya az idesannya: (Hallották sokan, akik ottankörül laktak) Na, ötözz, mennyünk nézzük meg aszt a Csontos Ágnes! Ha az nem tudná, reggel megyek Gyíresre, Máris-káho, levétnem a haját annak, aki eltette a pínzt... Elmentek... Egy rangos házban lakott Csontos Ágnes. Köszönnek. Mi járatban vannak? kérdezi. Monggyák, hogy járt szegín... az isten vegye ki a szemit, aki eltette! Na, üjjenek csak le, mingyárt megnízem... Majd aszongya: Egy üdős, barna asszon vette fel a pínzt, de csak mennyenek haza, a komótnak a felső fíjójába ott lesz a pínz... Szörnyülködtek, hogy honnantuggya ez itt, aszt. Mennek haza... legelsősorja az vót, húzza ki a fíjókot, hát ott a pínz a notesszal együtt. Aki meglelte, oda bétette, mer hogy az idesannya aszt montta vót, hogyha Csontos Ágnesnél nem sikerül, Gyíresi Máriskával véteti le a haját...

Nem mondtak aut senkinek semmit, széjjelosztották a pínzt...

Pali bátyám nem sokat szeretett beszélni, de időteltén csak megszólalt ű is: Ismeritek-e az öreg Pap Józsi bácsit? Eccer egy méhka ellopott. Keresi a gazdája: ki vitte el? ki vitte el? Nincs. Na, megállj! megtudom én, aszongya. Levétnem a haját, bajszát, mindet. Hát, elment Gyíresi Máriskáho... Eccer lássuk, Pap Józsi bácsinak nincs bajussa. (ezelőtt az emberek nagy bajuszt viseltek, még úgy is volt, hogy felfésülték; szíp vót a!) Hát csak csudáltuk, se beteg nem vót, se semmi, huvá lett a haja, bajsa? Aszt monták az asszonyok: Nincsen, az ördög vigye el, mer dongót lopott, oszt levíttették Gyíresi Máriskával...

Hát ijenyeket beszéltek, ha tanyázni jöttek... Jobbadán üdösebb cselédek jöttek, a fiatalok máshol gyürődtek csomóra, oda ahol tambura szólt s tanulhatták egymástól az új nótákat:

Úgy ég a tűz, ha tesznek rá,
szóll a világ, ne hallgass rá!
Én is teszek, hadd lobogjon,
kutyá világ, hadd ugasson!

Vagy aszt, hogy:

Ujfalusi hármás határ,
nem terem egyebet nádnál.
Nádat terem, fa gyökeret,
pirosbarna legínyeket.

Apámnak a feődgyei sokfelé vótak a határban. Sokfelé jártunk így mink is kapálni, aratni, mar-kot szedni, mikor minek vót a sorja. Ha feljött az üdő, igyekeztünk a csöszkunyhóho, vagy egy-egy nagy vadkörtefa alá. Összekerültünk mindétig ilyenkor szép számmal: öregek, fiatalok, ve-gyest. Eccer ojat csattant, hogy megállt mindönkben az ütő. Na, e lecapott valahova, – mondgya Lajos bátyám. Hát apánk mán fut is szilajon, keziben egy bottal. Kereste, hogy hova esett le.

Egy hejt a feőd kikerekedett, füstöt lökött. Apánk oda leszúrta a bottyát na, aszongya, megfogadom, hogy hét év múlva ide eljövök. El is ment. Hát ott vót a menykű.⁴² Hazahozta. Pontosa olyan állású vót, mint a fejsze: az egyik vége gömbölyű, a másik éles. Gyógyításra használtuk. Felhőkűnek is mongyák. Másnak is vót ilyen. Kádba vizet töltöttek, kilenc „keresküvet” tűzben megforrósítottak, a vízbe behánták, abba fürösztötték a kiütéses beteget. Ha kilencszer megfürösztötték, meggyógyult.

A boszorkánokról, tudósokról sok szó esett ilyenkor. Egyik egyet mondott, a másik mást, míg vártuk, hogy megálljék az eső. Nem siettünk, mer ha pacallá ázunk, többel kössük be. Lajosbátyámnak annyi az emlékezése, hogy temérdek. Ű is tuggya, hogy a „kóborvillám”-nak az a természete, hogy lemengyen a feődbe és pontosan hét év múlva jó fel. E gyógyító kű, de a tüzes-istennyilából tűz támad. Ahova esik ott minden megég. Csak tével lehet eloltani.⁴³

Vót úgy, hogy egész íjfel horták a faluból, hogy előccsák... A ház romjait is lebontották, a hejire sem építettek újat, mer átkozott az a hej.

Más a tátusokat beszélte, hogy azok hozzák a jégesőt, ha megharagúccsák.⁴⁴

Mi az a tátus? – kértem. A, jányom, foggal születik. Az íjen gyermeke nagyon kell vigyázni, mer hét éves korában elmegy hazul. Van úgy, hogy visszajő, de csavargó természetű, nem tud egy hejben maradni. Ha kihúzzák a fogát, vagy valamiképpen a foga elveszne, verekedővé, lopóssá válik. Máskülönb eszes, okos. Az isten embere a.

A táltos bárakárhova ment, tutta, hogy van té, tojás. Csak aszt kért. Ha nem attak, elkoporcolt, de kiborultak a csuprok s ojan vihar jött, hogy a tetőt borította le.

Ezeket monta ánygom s hogy leginkább férfieemberek a táltosok, de akad leány is.

Egy este, hogy tanyáztunk, mondtam, hogy mit hallottam ánygomtól. A szomszédasszon is beléázalódott a beszédbe: Eccer mentem az erdőn keresztül. Hozzám csatlakozott egy szíp jány. Aszongya, hogy neki mindétig menni kell, mer nem törték ki a fogát, amikor megszületett. Nem evett még életében semmi mást, csak tét. Tudom én, hogy hány csupor téj van felállítva... Az ijennyel nem jó vitatkozni, szípen kell véllé beszélni. Montuk, mi gyermekek, hogy szeretnénk tátust látni. „Ne kívánczozatok hozza, – mondta Zsuzsanéném – vót nekem ügyem véllük; úgy reszkettem, hogy még a fák se úgy a szélben...”

Későbbet is hallottam tátusról s láttam is Újfaluban Nyírő Imrét. Eppen ojan ándungja vót, hogy szavát se lehetett venni. Arrul is aszt mondták, hogy foggal született, egy foggal, a bal hátul-só foga vót meg. Tudós ember vót. Messziről eljártak hozzá. Tudott jószágot, embert gyógyítani. Csinált orvosságot fűből, fából. Eccer a mezőn dolgozott egy ojan emberrel, aki tutta, hogy ha két tátus tanálkozik, megvínak. Amék erősebb, az marad a vidék tudósa. (En íjet nem láttam, csak monták.) Ahogy ott kapálnak, eccer csak jó egy nagy fekete felhő. „Abból fekete bika lesz” – monta Nyírő – „azzal megverekedem”. „En szőke bika leszek. Te segics. A bal első lába kiskörmit üsd csak, akkor legyőzzük.” Úgy is lett. Legyőzték a fekete bikát. Nem is járt akkoriban más tátus a környéken. 1928-ban halt meg Nyírő Imre. Beszélték, hogy nem hatta senkire se a tudományát, egyedül lakott, nem vót, akivel kezefogják.

Erősebb vót, mint a bábaaszonyok, az Isten atta az erejít, nem mertek véllé ujjat húzni, nem tuttak rajta borsír menni. Eccer, ahogy ment hazafelé, az öreg Ádám Sára néne háza előtt vitt el az úttya. Aszt mondja az öreg bába: „Imre, te! borsír mengyek rajtad!” úgy próbáld meg Sára! Ott leszek én is! válaszolta. „Jól kösd fel a pendejt, ha véllem akarsz kezdeni!” Tutta gyógyítani a rontást. Egy rokonnya gyermekit valamejik bába megrontotta; száratt el. Levétetett a ház végéről a kerítésből két szál deszkát, hogy lehessék kerülni a házat. Kilenc nap, kilencszer kellett megkerülni. Egyik asszon kerülte, a másik csudafa levibe fürösztötte a gyermeket. Amék kerülte, ha az ablakhoz ért, kérdezte: Mit csinál komám asszon? „Csontra húst!” felelte a másik.

A tizedik napon nem vót semmi baja a gyermeknek, evett, alutt jól, – így mongyák.

Beszélték eccer, ahogy tanyáztunk, hogy a tátus is lu, csak ember a formája. Sokat eszik. Nem magának eszik, hanem a lú belinek. Azír mongyák annak aki sokat eszik, hogy annyit zabál, mint egy tátus.

A tátus lú íjfel jár. Úgy repül az égbe, mint a madár. Ha valaki megismeri s a hátára ül, oda-viszi, ahova akarja. Ha visszajő, kéri a jussát: ha csődör, a kancát, ha kanca, a csődört.⁴⁵

Ha vihar jó, verekednek az ördögök! szokják mondani. Ángyom azt suttogta, azír jött most ijen hirtelen fel az üdő, mer egy gyermekágyas asszon reggel kiment az útra, penig még nem volt a templomban. Az ördög bízta.

A régi öregek úgy védekeztek a jégeső ellen, hogy a feőgyüket ikerbornyúval körülbaráz-dolták.

Fejszét szénvonót kiszokjuk hajtani az udvarra, ha jön a nagyüdő.⁴⁶

Vót úgy, hogy este se mentünk haza, ha távol dolgoztunk. Sok minden feljött beszéd köz-ben: ki mit hallott, mi történt rajta, vagy másón. Legtöbbit a boszorkánokról beszéltek. Régen jártak a boszorkánok. Most nemigen hallani róluk.

Ha egy családban 13 gyermek születik, az utósó boszorkán lesz. Aszt is akkortájt hallot-tam, hogy mikor lehet meglátni a boszorkánt. Az egyik így monta, a másik úgy. Én nem próbál-tam, de vót, aki megleste őket, de kummányi erő se marat benne, úgy megjött.

A tanyaszomszédék Janija felabajgatta a cimboráit, hogy főzzenek össze 9 fűfaszilánkot 9 búza és 9 árpaszemmel. Ífélbe mennyenek ki a gyepre, rajzójának környeskörül kört, öncsék a közepibe amit főztek s arrul meglátták, hogy táncolnak a boszorkánok.

Ha Luca-napján kimennék a keresztútra, magunk köré kört húznánk, látnók, hogy ífélbe sok állat ugrál a körön kívül; azok mind boszorkánok.⁴⁷

Apám is monta eccer, hogy ahol a gyepen fehér, lecibált kör van, ott ífélbe boszorkánok táncoltak, onnant indultak valakit megrontani.

Luca-székét is szoknak eszkábálni. Luca naptól karácsonyig minden nap dolgoznak rajta. Merevül fából van, még egyetleneg vaszeg sem lehet benne.⁴⁸

A testvéremet, Andrásit is kusztonoszta a komja, hogy csinájék. De anyám nem eresztette, hogy ráájék, elígette. Szertesíjjel szették volna. Penig még a forgácsát is összegyűjtögette, hogy abból rakja a kört magakörül s meggyűjtja...

Lucanapkor megmosdóttunk mi jányok a Berettyóban s elengettük a szappant: Vidd el fo-lyó eszt a szappant, hogy szíp legyenek, piros legyenek, jövő ősszel férhe mennyek!⁴⁹

A szomszéd uccában történt, nem ojan rég vót, mán bent laktam a faluban. Balog Pistára minden éjjel rámentek, nyomták, szurkálták.⁵⁰ Leromlott, úgy elszárat, mint az ujjam, penig szíp, erős legín vót. Magánkívvül vót mán. Egy sánta ember sajnálta meg. Adott neki kakukkfüvet, hogy tegye a csizmájába s otthon az ágyába. Attul fél a boszorkán.

Azótátul én is mondom annak, akit rontanak, hogy tegyék a csizmájába, cipőjibe, vagy szoknyája, gatyája korcába kakukkfüvet; jártába-keltébe nem tuggyák megrontani.⁵¹

Boszorkánok vótak azok is, akik tüzeskeréken jártak. Gyerekek vótunk, jáccodtunk a gö-dör mellett. Eccer hajjuk: zu-zuu! Ment arra egy tüzeskerék, egy asszon utánna sütőlapáton, má-sik szívonón, mint a feketefene...⁵² Monták aut anyámék, hogy Pestre mentek. Süvívte nyargal-tak, hogy 11 órára ott legyenek a Gellért-hegyen. Ott vót a boszorkánok találkozóheje. Ífélután egy órakor indultak vissza. Én csak eccer láttam, más látta többször is.⁵³

Egy fattyu a Réthi tanyáru, elment Gagó Balognéhoz, hogy tanícsa búbjósságra. Vállal-ta is s kezte tanítani: Ez a tudomány istentagadással jár... így kell mondani! Ijet nem mondok! szólt a fattyu. Elkergette aut Gagóné.⁵⁴

A boszorkánok halála sem ojan, mint más emberé. Nem hal meg, míg át nem aggya a tuda-mányát. Meg kell fogni a kezit, úgy aggya át. Ha nem akarják átvenni, seprút adnak a kezébe s aszt aut elégetik, mert bajt hozna rájuk...⁵⁵

A jobboldalán fekvé sem tud meghalni. Megfordícsák a bal oldalára, így azonnal meghal. Akárki megfordíthassa. Én is megfordítottam az öreg Vighné. Mikor temették, a lovak nem akarták átalvinni a keresztúton. Sáfíján Miháj komám ment a lovakhoz, csinált valami búbjós-ságot, hogy elinduljanak. Montták is a vénasszonyok: ez is tud valamit...

Más nagyerejű emberekről is hallottam. Ezek többit tuttak, mint más. Könnyebb vót az élettyek.

A bátyámék, hogy lovunk vót, sokat kellett rájuk dolgozni, – regéltek az ördögös kocsi-ról:⁵⁶ Volt eccer Ladányi Kóbi nagyságos urfinál két szolgálégin. Az egyik, amék négy tarka lú-

val kocsikáztatta az öreg nagycsagát, – sohse pucolta a lovakat, mégis tiszták vótak. A másik mindétig pucolta, de sohasem vót ragyogó a szőre. Eszt a legint a másik dolga bosszantotta is, irigykedett is. Kérte a társát, tanítaná meg őt is a tudományára. – Jól van, megtanítlak, de előbb próbát kell kiállni, – monta emez. A próbát csak kedden s pínteken lehetett elvégezni. Az ólban mécs világolt a kis pócon, alatta vót az ágy, azon kellett fonnni. Az ustort ahogy fonnya kedd éj-jelen, hát eccer csak egy nagy tüzes bika közeleg felé. Azzal meg is birkozott. Aut a szája tátva maradt, azon egy irdatlan nagy darázs⁵⁷ bement, az orrán meg ki. Ekkorra mán reggel lett. Pín-tek este megint ez történt, de amikor a darazsak elmentek, ű felnézett a plafonra. Ott látott egy akkora kicsi embert, mint egy pók. Annak a kicsi embernek a derekára vót kötve egy kötél, azon lógott egy nagy malomkerék. Ettől a legín megijett, kiszalatt az ólból... Nem sikerült neki a próba. Csak pucolta továbbat is a lovakat...

Mátyás kirájnak is vót egy ojan ördögös kocsissa, akinek az istállója csupa ragyogás, penig nem ígett ott egy szál gyertya se, a lovak szőre világított. A kocsiba fordítva fogta a lovakat, mégis gyorsabban halatt, mint más kocsis. Irigykedtek is a többiek, szalattak a kirájhoz, hazut-tak neki valamit, hol eszt, hol aszt, hogy az ördöggel cimborál, hogy a boszorkányokkal táncol... mer fíték tülle. De híjába áskálódtak, mégis az üvé lett a kirájvány ... Soha nem tutták meg, hogy hol van a lidérce... mer biztosan lidérce vót, a dolgozott helyette.

Mer, akinek lidérce van, az szerencsís.⁵⁸ Csakhogy nem könnyen van az. Nagy kitartás kell ahhoz. Kell hozzá egy tiszta fekete jérce. Ojan, hogy mindene fekete legyen. Aszt fel kell nevelni: minden ítelből az első falást neki adni. Amikor tyúk lett, a legelső tojását a gazdája a hóna alatt kölcsé ki. De amíg a hóna alatt horgya, senkihez ne szójon egy szót se. Harmadnapra megjelenik az ördög. Ha megijed tülle s a tojást elejti, az ördög a ház tetejéről a fedelet elhor-dattya a széelle. Ha nem ejti el s ki kél a lidérc, minden munkáját elvégzi. Elküldheti akárhová, még a tenger fenekére is... Mindétig aszt kérdi: mit? mit? mit? – hogy mit csinájék. Mindig kell dolgoztatni: vágjad! kössed! horgyad! szeggyed! – különben rosszat tesz. Ha valamit nem tudna elvégezni, – elbujdosik...

Jaj, a lidércről mást is tudok. Csak az a baj, hogy nem tudom azokat a bűbájós szókat, amiket mondani kell, hogy soha többet ne fogjon a betegség, a rontás:

A fekete tyúk legelső tojását meleg kemencébe kell bétenni s elmondani háromszor aszt, amit kell. Három óraütés után magától kinyílik a kemenceajtó, vagy leesik az előte és kijön belőlle a láthatatlan lidérc. Nagy füstöt, gőzt lök, az egész házat bejárja. Az ajtót, ablakot nem szabad kinyitni egy fertály óráig. Aki benne ül a füstbe, elkerüli minden baj. De sokájig nem szabad benne ülni, mer akkor hűzzé vállik a füst, leég az egész ház. Az ilyen tüzet a fekete tyúk tollával lehet csak eloltani. A húzát meg lehet enni.

András bátyám így csinájja, ha fekete tyúkjuk kerül. Nem is vót beteg soha' meg fogahija sins...

A tátusnak nem kell lidérc, tud az magátul is mindent: szelet, vihart támaszt. Gyógyít, ha kell s elkergeti a küldött kutyát.⁵⁹

Hat osztályt kijártam. Ismétlő iskolába mán nem mentem. Sok vót otthon a dolog. Acatolni kellett a búzát, kapálni a tingirit, egyyelni a tarackos cukorrípát, felgyűjteni a színát. Még ganét is tapostam: szilajon kapdostam a lábom; apám villával csapta belé a vetőbe. Avval tüzeltünk.

Nem vót baj, ha esett az eső, nőtteti a veteményt s a gyermeket.⁶⁰ A márciusi hóban miha-marébb megmosdóttunk.⁶¹ Ha fecskét láttunk énekeltük: Fecskét látok, szeplőt hányok... őszig jóüdőt kívánok...⁶²

A katicabogár megmutatta, merre visznek férhez, ha monttuk: Katicabogárka! nyisd ki a ládádat, mutasd meg a selyemrokoját...⁶³

Ha kutyától, kutyaugatástól megijedtünk, megfüstöltek a kutya szőrivel,⁶⁴ vagy „vissza-ijesztettek”, – váratlanul megugattattak, ha szerét ejthették.

Ha nem tutták, hogy mi a bajunk, csak gondolták, hogy megijedtünk, olmot öntöttek cirok seprűn keresztül, hideg vízbe. Kiöntődött, hogy mitől ijedtünk meg.⁶⁵

Ha a fejünk fáj, aszt mondták, hogy megvertek szemmel. Szenet öntöttek: forró vizet kell kilenc szem tüzes parázsra önteni, 9-től visszafelé számolva s abból itatni három kalánnal.⁶⁶

Ha nem használ, nagyon meg van verve. A szemmelverő hajából kell vinni s avval megfüstölni. Ez nem boszorkányság.⁶⁷

Eccer a tesviremet egy nagyobb fattyu megverte szemmel, amikor együtt kujtorogtak a Berettyón. Erőst fáj a feje, ahogy jöttek hazafelé. Vágtak a hajából, kik rongyba, fazíkba tették, meggyútották, fukálták. A füstyt a mi fiunkra eresztették. Valameddég ott bazsajgott a fattyu is, aut elkoporcolt, – a tályog essen belé! Onnét tuttuk, hogy ü verte meg, mer a szemöldöke össze vót növe.⁶⁸ MÉR kötöd magad ahhoz? – mondta anyám. Mi sorja van ennek? De csak tovább cimboráskottak.

LEÁNYÉLET ÉS A LAKODALOM

Amikor elhagytam az iskolát, még több dologba kerültem. Mostam, kenyírt dagasztottam, palántáztam, színát forgattam, kolompírt szettem, rípát koronáztam, – mikor mit. Nem fogyott a dolog, inkább nőtt. Tapasztás, tőzegvetis elkégesítette a kezemet, arcomat kifutta a szíl, megszította a nap. Ides tejszínnel, sajtalan zsírral kenegettük. Anyám a tisztulásom vériel is megmosatta.⁶⁹ Jó sok vízben kilötyögtette az ingemet: Gyere csak! mosdógyál meg benne! Nem akartam, de muszáj vót. Oj anyok is vótunk mi mind, mint a kinyílt ruzza. Asszonykorában sem lesz foltos az arca annak, aki a havirendgye viziben mosdik. Még más is jó. Mondom a kisjányoknak: mossák meg az arcukat a pisijükkel; kis idejig hagyják rajta, aut mosgyanak meg, téfellel kenyéék be magukat.

Tavaszkor, azokkal akikkel együtt cimboráskottunk, kimentünk nyírfabimbót szedni. Lekavarintottuk a nyakunkból a keszkenőt, telesztettük, avval mostuk a hajunkat, hogy szép színű legyik.⁷⁰ Nyárban szikfüvet gyűjtöttünk. Sokmindenre jó a. A hajat is fnyesíti.

Tánciskolát nem jártam, de azír tuttam táncolni. Megtanultam a réjázásokon, a vasárnapi gypibálon, a hushagyókeddi s más cuhárékon, lakodalmakban.

Hushagyókedden, nagypinteken pattogatott tingirit szoktunk csinálni. Vettünk a kezünkbe egy-egy marikkal. Egy legín rámutatott valakire: Lessz pár? Az megolvasta, hogy páros-e a kezibe a tingiri. Ha páros, férhe' megy az évbe. Ha nem, nem.

Beszilték, hogy nyárban Szentiván napján az öregjányok tüzet raknak, meztelenül körül-táncolják, átugorják. Egy éven belül férhe viszik őket, ha a perjét az útkereszteződésnél elássák.⁷¹

Vót itt egy asszony. Az a jányokat megfüstölte, hogy férjhez menjenek. Fehír, vagy fekete tyúkot vitetett vélek. Tudom, hogy kik vótak. A fekete tyúk tolla barna legint, a fehir tyúk szőke legint hoz. A tyúkok tollával füstölte őket; meztelen ugráltak át a tűzön. A tyúkok húsát is megették. Férhez is mentek hamarosan, penig füstölt jányoknak csúfolták őket. Aut nem hánytorgatták.⁷²

Estenden, ha csomóra gyűröttünk, beszéltek, hogy ki kit étetett meg. Sütöttek lekváros kiflit, a jányok menstruációjából cseppentettek belé. Attól majd megőrül a legín.⁷³ Az én bátyámat is megétették. Ha nagyon igyekezett elmenni hazul, aszt monta anyám: „Tán főzik valahol a bocskorodat?” Tessék csak idebizni; nem estem én a fejem lággyára.⁷⁴

Amikor ment jánykérőbe, anyám egy csipetnyi sót a markába sugorgatott utánna gorta sutyomba, hogy szerencsivel járják, hűséggel legyenek hozzá.⁷⁵

A másik, a kisebbik bátyám választottját nem szerette anyám. Aszt mondta: ha két kutya verekedik, felszedem a porukat, közétek vágom, szétváltok attól, nem kell, hogy másként roncsanak el. Ilyeneket tudott ü is.⁷⁶

Ahol ojan sok jány van, mint nálunk vót, a kisebbnek tovább kell kicsinek maradni. De azír tuttam mindent, ami köröttünk történt. Jártak utánnam is a legínyek. Monták is a tanyaszomszidok: Ez a Zsófi jóhejre teszi maj a pendejt.

Ha eltört a tükör, – hét évig nem mégy férhe – montuk.⁷⁷

Luca napján gombócot csináltak, mindbe tettek egy-egy cidulát legín nevel; amék leg hamarébb feljő, ojan nevü lesz az urunk, – monták.⁷⁸

Andás napján Andás-kereket csináltak; kilenc karéjba vágtak be egy kerek papírt, mindre írtak nevet. Éfélbe, ha felébrettek betúrtek úgy féligformán egy küllőt; a hajnalon mán kalamoltak, nézték mijen név van ráírva.

Máskor, mielőtt lefeküdtek mondogatták: Ágyom járom, párnám rázom, mondd meg András, ki lesz a párom. Megálmották.⁷⁹ (Telefeküdtünk mi mindent: a két ágyat, a rengőt, a vackot, a sutot.)

Katalin napján kilenc orgonaágot vágunk, nyolcra nevet kötöttünk, a kilencediket üresen hagytuk. Améknek az ága karácsonyra kivirágzik, ahhoz megyünk férhez – úgy montuk.⁸⁰

A kocsonyából kivettük a körömcsontokat. Karácsonyba, éféltkor magunkra kavarintottuk a nagykeszkenőt, (mert esett, futt, a havat horta) riadozva odamentünk, ahol a kutyát sejdítettük, odahajintottuk a csontokat a kutyának. Amejikét hamarébb felkapta, az ment elébb férhez. Ez így igaz is lett. Irén vót az első, Erzsi a második, én az utolsó. Ijen sorba mentünk férjhez.⁸¹

Ha viszkettet valamelyikünk torka, aszt montuk, szerelmet jelent. Amékünk fecskét látott álmban, várta a szeretőjét.

Ha kilenc csepp menstruációs vért borban vagy rumban betudott adni valaki a legénnek, biztosan szerelmes lett tőlle, – úgy tartottuk.⁸²

Erzsink a ruhája korcába varrta a vőlegénye haját, mihejt megkérette, hogy ne hagyja el, szíjjel ne szójják üket.⁸³

Irén eccer összeveszett a szertőjével. Pinteken este főzte a zsebkendőjét egy új vászonfazékban; szombaton mán visszajött.

Azzal is visszatudgya hozni, ha a gatyamadzagjából vág.⁸⁴

Monták nekem is, hogy a mejjemből három vírcseppet kenjek annak a ruhájára akit áhitok, hozzám csatlakozik örökre.⁸⁵

Luca napján olmot öntöttünk.⁸⁶ Három ágot kihúztunk a söprűből, az ont megolvastottuk s a cirok szárazon át vízbe öntöttük. Nekem legin jött ki. El is jött a másikhéten. Lehet... amúgy is eljött volna.

Karácsony előtt egy héttel keztem enni egy almát. Minden nap ettem belőlle. Karácsony estjén megettem merevül. Megálmotdram az uramat.⁸⁷ Julcsanénémnek mondtam, hogy kit álmotdram. Aszt monta, hogy biztos legyik, Szengyörgy napján fogi egy vereshasu bikát, tedd be egy jukas fazékba, fedd bé, állítsd egy hangyabojba. De szalaggy el onnét, hogy ne hajjad a bika jajgatását. Három nap múlva csak a csonttya marad, lerágják a hangyák. Azt a csontot tört meg, tedd borba. Ha megissza, szerelmes lesz tülle...⁸⁸

Ahogy Erzsink elmúlt 18 esztendő, jöttek a tudató asszonyok (gyalogsátánnak is montuk). Tutták a házasulandó legények, hogy feőd, pénz, jószág, minden van, hijába vagyunk sokan. Apánk nem fukarkodik, kapnak a jánnyal annyit, amivel lehet valamit kezdeni. De a nényeim nem igen álltak akárkivel szóba. Meg is tanáltuk mindönk a hozzánkvalót, ugyanolyanforma családbul valókat, mint a Kovács had. Ahogy mongyák: Suba subához, guba gubához. Anyánk úgy szokta mondani: Liba libához, ruca rucához.

A lakodalom ojan vót, mint ahogy szokás. Sok mindent megcsináltak, hogy szerencsís legyik a házasság.

A menyasszony öltöztetése, kontyolása más-más háznál fojt le. Nem szerencsés, ha otthon csinájják.⁸⁹

Julcsának, mikor ment bé a vőlegényes házba, söprűt attak a kezibe.⁹⁰ Sepert véle. Aszt montták, jó gazdaasszony lesz. Ha félrelőki, tán meg se maradhatott volna az anyósáék házában.

Erzsinek fakanalat attak, nekem egy cipót és egy tányér tisztát, hogy a kenyerem mindétig szíp legyék s jó téztát süssek.⁹¹

Ugy tartották, ha a menyasszonyt a vőlegényék kutyája nem ugatja meg, húséges lesz a házhöz. Ha ugat a kutya, nem lesz szerencsés a házasság.

Amikor jöttünk a templomból, az utamba homokot szórtak, hogy mindétig poros, jó utam legyik.

A nénémekre búzát hintettek, hogy sok gyermekük szülessék.⁹²

Kontyoláskor jukas szakajtóra ültették, hogy könnyen szüljön. Irénnek, mikor leült, az ölébe tettek egy fiugyermet, hogy először fia legyik.⁹³

Szerencsís, ha jobb lábbal lép a küszöbre.⁹⁴

Amikor Kati esküdött, hirtelen zivatar jött. Valaki, egy asszon, monta: Na, szegín kis meny-asszon, ijén zivataros lesz az élettje.⁹⁵ Ojan is lett.

Monták, ha a lakodalom napján esik az eső, sokat sír majd az új asszony. Ha szép az üdő, szép, ha szeles, veszekedéses az új házasok élettje is.

Sokan a menyasszonyt a szabadkéménybe nézették (ezelőtt a legtöbb hejen az vót), vagy májat etettek véle, hogy feketeszemű gyermeke legyik.⁹⁶

Aszt is hallottam, hogy nem jó, ha a jány menyasszonnak álmodja magát, halált jelent vagy nagy bánatot.

Ha valaki lakodalmas szekér után fut álmában, — lemaradás. Nem lesz hamar a lakodalma.

Aki az esküvője napján hamarébb elalszik, az hal meg elébb.⁹⁷

Amikor Kovács Vince házasodott, a menyasszonynak valahogy meggyulladt a fátyola, leégett egy jó darabja. Az öregasszonyok összesúgtak: ez se él szegín, sokáig. Kényszerhalállal fog ez meghalni! Há rom év múlva a vonat elé vetette magát, mer megcsalta az ura.

A kontyoló fejkendőmet két bogra kötötték, hogy két gyermekem legyik.

Az anyósomtul kötenyt kaptam ajándékba; a két csücske meg vót kötve. Ha kiódóm lesz gyermekem, ha nem, nem. Mikor kiódtam, akkor monták meg, hogy mit akartak megtudni.

Az öregasszonyok kilencszer körüljártak, hogy sok gyermekem legyik.

A jánybarátnőimnek szalagot vettem az esküvő emlékére. A menyasszony tánc előtt, azok, akiknek vettem, körül táncoltak, hogy nehogy magtalan maraggyak.

Monta ánygom, ha ki akarnak híni a lakodalomban a házból, ne mennyek, mer meg akarnak rontani. Hittak, de nem mentem.

Fokhagymakoszorút tettek az ágyunkba, hogy az ördögök, boszorkánok ne háborgassanak.⁹⁸

Még sokmindent hallottam a lakodalomról:

Azír kell egy tányérből enni, egy pohárból inni az új házasoknak, hogy összeszokjanak.⁹⁹

Ha a menyasszony eltör valamit az esküvője napján, nem lesz szerencséje.

A völegín az ajtójukban háromszor megemeli a menyasszonyt, hogy könnyű legyik az élettjek.

A völegény széke alá vasvillát tesznek, hogy mindétig friss legyik.

Ha szekérrel vitték a menyasszonyt, vizet öntöttek alájuk.

Mások pernyét tettek vászonkantába s a kerekhez veredesték.

A kapu elé vizeskantákat tettek elibük.¹⁰⁰

Vót eccer egy tilen egy lakodalom. Három bába vót a faluba. Mind a három hivatalos vót (nehogy valamejik bajt keverjék). Összebeszült a három bába, hogy hoznak Kanadából bort, szállót; felnyergelik a boroshordót...¹⁰¹ Meghallotta a nagyvűfő a tervezetést. Kapta-fogta, beleült az egyik hordóba. Ahogy mentek, az egyik bába mindétig mondta, hogy az ü lova mijen nehezen megy... Mikor Kanadába odalrtek, elmentek gyümöcsöt szedni. A nagyvűfi hamarébb megszette ráült a hordóra s visszament a lakodalomba. Mire megírkeztek a bábák, mán feltálat az asztralra... A bábák csak összeníztek. Megszólalt az egyik: Szerencséd kutya, hogy nem vetünk észre, mer a tengerben marattál vóna... A lakodalmas níp a nagyvűfit tapsolta meg, a bábák elszígyelték magukat.

A FIATALASSZONY ÉLETE

Hát, ahogy elmúlt a lakodalom, nem keztek semmivel. Nem jutottam rossz helyre: téhén, fijas koca, aprolék, – mindenünk vót.

Megtanultam én mindent idesanyámtul: hogy csinájják a jó rétest, hogy kell a káposztást sós-borsosan, a túróst ídes-kaprosan, a bélest mákkal, dijóval, almával elkészíteni. Még az ídesmálét is jobban csináltam, mint anyósom: este bekevertem tével, hogy a hajnali fűtéshez ereggyen meg. Beöntöttem a tepsibe. Mire apósom felkelt, már ottvót az asztalon. Igyekeztem is, nehogy a szerelem visszájára mennyék, vagy az ipam, napam szétcsináltasson.¹⁰² Nem is ment nálunk semmivé semmi. Nem herdáltam, nem pocsekoltam.

Hogy az uram ne hütlenkeggyék, az esküvői gatyamadzagját az alsószoknyám kötőjéhez varrtam. A hajamból három szálat a gatyakorcába húztam. Nem akartam, hogy úgy járjak, mint Julcsa néném, akit elkötöttek az urátul, Mihálytul...¹⁰³

Ugy vót, hogy Julcsa férhe ment egy jógazda leginhe. Lakott ott egy özvegyasszon is. Az aszt szerette vón, hogy az ü jányát vette vóna el Miháj. No, de csak Julcsát vette el. Maj, mikor elmúlt a lakodalom, minden, hát mostak. Ezelőtt nem ijen alsókat viseltek, ojan korcos fejr-alsókat, szíp steppelés volt az ajján. Hát kimostak ojat hármat is, aut feltették szípen a padra, száradni. Mikor megy fel írte, hát jön lefelé: ídesanyám, – aszonygya – nincs meg a fejr alsóm, ellopták a padrul. Hát mingyá az apósa is mongya nagy hangon: maj jönnek a csendörök, csendörkézre aggya, megkeresik, kinyomozzák... Maj valamir megintelen valamijér mennek fel a padra, hát oda van szípen tíve az alsószoknya, csak amivel megkötötték, az le vót víve rulla. Azzal kötötték el az urátul. Az akinek a jányát nem vette el Miháj, az csinálta el. Nem állhatta ki többet Julcsa az urát. A napaasszonyát, az ipát szerette, csak Mihájt nem állhatta, úgy, hogy eljött az urátul... A napaasszony elment Pocsajba, egy tudóshoz, hogy visszacináltassák az uráho... Aut kítört a világháború, elvitték Mihájt is, nem is jött soha haza. Penig a pocsji asszon felvállalta vóna, hogy segít rajtuk.

Vasárnaponkint jöttek a vót jánycimborák, fijatal menyecskik. Meghallgattam az összes jótanácsot, amit lehetett megcsináltam. Nem felejtettem el, amiket montak:

Szedd fel a lábnyomat, ha messzire indul az Urad, hogy hamar visszajöjjék.¹⁰⁴

Ha levágod a körmöd, süsd belé a pogácsába.

Ha valamék tyukod kukorikolna, menten vágd le a fejit fejszível, a vérit a házfeőgyin a küszöb előtt fojasd ki. Eszt minden ujasszon így csinájja.

A bábákról sokat beszéltek: filni kell tölek, mer boszorkánok. Rontanak-bontanak, ha nem őket hitták, elveszejtették a kisgyermeket. Tanulták a mesterségüket, a gyógyítást s a rontást. Améknék nagyobb tudományá vót, megtutta magát védeni.¹⁰⁵ Amikor az anyám bábáját hozták ki a tanyára, monta apámnak, hogy ne nizzék hátra, mer ha hátra níz, az ellensige meg tuggya állítani s nem érnek célba.¹⁰⁶

A bába, egy sem tud egyenesen bejönni az ajtón, csak félrefordított fejjel, mer két nagy szarva van...¹⁰⁷

Regélte vót szegin nanám, hogy mikor még ő viselős vót, nagyon rontottak a boszorkánok, vert a hír felöllük. Ügyelni kellett mindenre. A seprűt este felállították az ajtóhoz késsel, villával, fokhagymával, hogy tuggyanak nyugodni.

Ezt én is így csinálom máji napig...

Még köleskásával is környeskörül szórták a házat. Attul nem tud bemenni a boszorkán, míg fel nem szedi. Míg szedi, elmúlik éfél, aut mán nincs ereje.¹⁰⁸

A szomszédasszon magyarul: Amikor a harmadik gyermeke született, más bábát hívott, nemaszt, aki az első kettővel vót. Három hetes korától sírt a gyermek s nem szopott. Elment az ura egy tudósasszonyhoz. Az aszt monta neki, mennyen most haza s pínteken jöjjék el megintelen, de úgy, hogy mikor a nap feljő, mán ott legyik. Vigyen el a feleségének egy ruháját, abba tege a pínzt, amit neki szánt. El is ment. Főzött neki a tudósasszon valamit. Azzal kellett a küszöböt meglocsolni balkézzel s az üveget az ajtó balsarkába górní. Hazament. Megcsinálta, amit komendált... Hát... jó a bábaasszon, aki az első gyermeknél vót. Mongya, hogy hallotta, nem szopik a gyermek, azír jött. Szoptattják, hát szopik jól...¹⁰⁹

Igy tutták meg, ki rontotta meg.

Ipm, apósom beszélte eccer, mikor sok tanyázónk vót, hogy ü rajta történt: Egy árvajány ellopta az ingét, mikor még legín vót. Azzal akarta magához kötni, hogy főzeti Gagó Balognéval kilenc pínteken. Az anyya tett rulla, hogy visszasikericse az inget. Egy nagyobb tudományú bábához, Tikász Gergelynéhez ment el, úgy felpakolva, mint egy tergenyés szamar. Az megcsinálta, hogy mire hazajött, már az ing is otthon vót... Míg odavót az inge, nem fogta otthon a hely, hajtotta valami. De aut jóra jött minden. Megtutta állítani az eszit úgy, ahogy az anyyáék akarták. Nem esekedett az árvajány után.

Ijen erejük vót a bábáknak...

Ugy monták, hogy Tikászné a saját gyermekén kezte meg a boszorkányozást. Teljes két évig vergődött szegín, nehezen halt meg.¹¹⁰

Akkor tudnak ezek rontani, ha a legkedvesebb gyermekükön próbálják ki a tudományukat. Így igaz ez.

Eccer elindultunk Váradra orvoshoz, mer hogy beteg lettem. Az én uram nem akart kuru-szoltatni, orvoshoz vitt.

Megállított Keresztesen egy asszon, hogy ű meggyógyít. Megyünk be, hát egy gyermeknek a lábafeje hátul vót... Azon tanult. Ez rajtunk történt.

Sok bűbajos bába a kisgyermeken tölti a bosszúját, ha nem úgy fizetnek meg néki, ahogy ű gondolta. Elviszi az anyatejét, vagy más rontást tesz. Csak valamit elvihessen, avval mán tuggya rontani a gyermeket.¹¹¹

Eljött eccer hozzánk Gagó Balogné. Az uram aszt monta néki: Hajja Marinéni, aszt a seprűnyergelő hétszentségit! Baltával ütöm agyon ha a gyermeket sancolja... „Ne féjij fijam, ne féjij, nem lesz semmi baja a gyermeknek.”¹¹²

Tudós is vót ez a Gagóné, a fíjával, Mihájjal együtt.

Eccer kitette a teknőjét a csepegés alá. Vasárnap reggel vót, ahogy esett az eső. Valami fattyu el akarta vinni, hogy megréfalja. De ű járta meg! Nem tutta letenni, a keze hozzaragatt, míg csak Gagóné nem engette el. Ott tartotta a feje fölött. Jöttek hazafel az emberek a templomból, mind látták... Jött aut Gagóné: Mit csinálsz, te! Tedd le mán, te! Úgy tutta csak letenni.¹¹³

Nagytudású vót, meg kell hagyni. Meg is rontotta, meg is gyógyította a jányokat, legínyeket. Összehozta, szét is csinálta őket. De ha fenyegették, ű is fílt, hogy valaki nagyobb erejével tanájja szembe magát...

Tikász Gergelyné is nyomta kilenc íccaka aszt, aki mással cserítte el. Ritkán cseríttek bábát az én üdőmben.

Egy gyermek nem tudott jární, csak a fenekin csúszott. Aszt monták Tikászné rontotta meg, mer hogy az anyya minden gyerekihe más bábát hívott. Hijába doktorozták... aut csak ű kuru-szolta ki...¹¹⁴

Odafogadott egy jányt, hogy kitanícса a bábáságra. Egy píntek este elmentek hazul, csak a jány maratt otthon. Szebbnél szebb sütemények vótak az asztalon. Felvett egy szípet, hát... lúszar vót. Ott hatta, nem maratt nálla tanulni.

Derecskén is vót egy hely, ahun campósasszonnak lehetett tanulni. Ángyom is elment oda, hogy kitanul, de hazajött. Mír hattad ott a bábáságot? Nem nekem való az... Bévittek egy sötét kamorába; kigyók, bókák vótak ott... Elvisítottam magam... eljöttem...

Sok mende-mondát hallottam még arról, hogy a boszorkánok lovagolják a férfiakat vagy a nőcselédeket. Felülnek a hátukra s mennek rajtuk, mint a szél. (Nekem is aszonta Rózi, hogy lúnak használnak be, ha nem hagyom, hogy szeressék egymást Szántóval...¹¹⁵)

Eccer egy katona tengeritöréskor, jött haza szabaccságra. Ahogy jó az úton, napfeljöttkor, nézgelődik. Meglát egy lovat. Gondolja, jó vóna evvel menni tovább, mer mán akkoréjjel ráreccsentett az üdő. Ment is felé, de láttya ám, hogy visszafelé áll a feje. Nem kácsingózott továbbat, hanem elkotródott onnét. Gondolta, valami boszorkányféle hendebundálja magát. Csak jó mesziről mert visszanezni. Akkor megszólalt a lú: „Jól jártál, hogy rám nem ültél...”¹¹⁶

Van ojan bába is, aki csak könyvből tud rontani. Ha otthon a könyvit elhajtják, nem tud hazamenni, ott marad, ahol vót.

Ezek a bába-boszorkánok a bűbajos dolgaikkal sokat kerestek. Aszt csinálták a jányokkal, legínyekkel amit akartak. Erzsus nénémet is megbabonázták a kemence tüzivel. A katlanból is nagycsomó lang kicsapott. Otthon nem lehetett tüzelni, mer aszt monta, űt égetik. Borzalmas vót, mennyit szenvedett... Váradra vitték el gyógyítani, mer már se hótt, se eleven nem vót... Az orvos aszt monta, meg fogja őt keresni, aki megrontotta...

Egy asszonnak ojan kikapós ura vót, szerette a szíp menyecsékfet. Mikor vérzése vót, hogy ne mennék más asszonyhoz, felkeverte lisztel, zsírral, pogácsát csinált. Az ura a pogácsa mellé ült. Soha nem ment többet máshoz. Ha ríszeges lesz az urad, – montták, – kilenc csepp malactejet cseppents a borba; megutálja az italt.¹¹⁷

Eszter néném sorolta: ha valamejiktöket az ura otthaggya, de aszt akarja, hogy visszamenyenyék, háromszor: kedden, pinteken s a rávaló kedden, (ezek a boszorkányozó napok)¹¹⁸ pontosan éfélkor főzze az ura alsó testi ruháját a szabadkímény alatt, közben háromszor kiálcsa fel: „Add vissza aszt, akit én igazán szerettem!” Ha eszt pontosan megcsinálja, három nap múlva visszajő az ura. Ez biztos, rajtam is megtörtént, – aszonta.

Az én uram szeretett engem, meg se vert soha. Monta is a napam: azír nem vér meg, mer fekete tyúkot étettünk velle ...

A fekete tyúk fejit kell megétetni, akkor nem lássa, mit csinál az asszon.¹¹⁹

Ahogy megesküttünk, hamar úgy marattam.

A gyermek 8-9 napra fogamzik meg, attól kell számítani a 9 hónapot. Amejik órán fogamzik, azon az órán mozdul meg négy és fél hónap múlva és akkor is születik meg.

A terhességet nem szabad letagadni, mer núa lesz a gyermek.¹²⁰

Elcsinálni sem szabad az Isten áldását; aki megteszi, elkárhozik.

Halála után is vissza kell jöjjön megkeresni a magzatát.¹²¹

Ha valakinek leóperálják valaméjik testrészt, azt is meg kell keresse.

Mielőtt a fíjam megszületett, mindenki tanácsolatott: mit szabad, mit nem szabad. Én is tuttam sokat, hallottam az anyámtól, nénéimtől. A várandóst mindenből meg kell kínálni, más-képp beteg lesz ű is, a gyermeke is. Meg is halhat, vagy elvetél.

Ha nem adnak, az anya szája tátva marad amíg elvetél, vagy meg nem hal a gyermek.

Én is így jártam: Pista fíjammal vótam úgy. Disznótoroztak, ahun elmentem. Hát csak szét-nyílt a szám s elfehéredtem. Szerencse, hogy észrevették, (Velem vót a néném is), vittek befelé; de nehezen jöttem magamhoz. Elébb csak dörzsölték a szám szélét a sült hússal. Látták, hogy hogy vagyok... A gyermek is beteg lett nállam, majd egy hétig nem rúgott...

Ahogy mentünk, továbbat egy üdös cseléddel tanálkoztunk. Mongya neki a néném, hogy jártunk. Lehet azon segíteni, aszongya Takácsné: Az az orvossága, hogy le kell mondani mindennek: nem szégyelli el magát, meg se tudná venni, nincs is arra pínze... Mondani kell, de azír adni is kell néki.

Így monták akkoris, ha szíp gyümöcsöt láttam. Nem is kívántam meg aut semmit. Nem lettem többet beteg.

Én is lemondom mindennek, ha gyümöcsöt árulok: Nem szégyenli magát! Nem kell a, mi nek a! De azír adok belülle. Sokan megnyerik. Én is megnyertem.

Sárgarípát árultam eccer a pijacon. Jött ott el egy asszon a jányával. Nizze mán! megkívánta a sárgarípát! Attam neki, de montam is szégyeje el magát, hogy csak megtűrili s úgy eszi...¹²²

Terhesanyának nem szabad ruhaszárító kötél alatt átbúni, mer a magzatnak a nyakaköré csavarodik a köldökszínór.

Villámláskor ne járkájon kint, mer a szele érheti.

Fogat ne huzasson, mer a gyermek megérzi.

Macsát, kutyát ne fogdosson, hogy tisztatestű legyék; ha csak rugdossa is az állatot, szőrös lesz a gyermek.¹²³

Ne fúkája a tüzet, mer attól is ebagos lessz.

Julcsa néném beszélt, hogy a jányának szőrös vót a háta, mer fúttá a tüzet. A szőr elszította az erejít, nem tudott fejlődni. Gagó Balogné gyógyította. A fürösztőteknő egyik sarkába kenyeret, a másikba sót tett. Keresztbe összecsapta s azzal dörzsölte a gyermeket a két váll között. A kenyírbe beleragatt a szőr. Keresetlen kutyafejet is belefőzött a vízbe.

(Ha nyári üdőben tanáltunk kutyafejet – nem kerestük! – hazavittük. Akinek családgya van, szüksége lehet rá...) ¹²⁴

Nem szabad tőköt lopni, mer kopasz lessz a gyermek.

Ha aszt akarja, hogy kék szemű, vagy feketeszemű gyermeke legyék, ojat nízzen meg jól. A kirakatban lévő babákat is aszír bámujják.

De az állapotos cseléd ne nízzen meg semmi csúnyát, fordíccsa el a fejit, mer megcsudájja s ojat szül.¹²⁵

Hogy ne csudájja meg, mikor lát valami furcsát, a születendő gyermekre kell gondoljon s röktön mongya: „Énistenem, ketten láttuk!” Más aszt mongya: „Kígyó segge a szemibe!”

Megcsudált egy asszon egy almásderes lovat. Sokáig nézte. Ojan fótos, szőrös lett a gyermek; a szája is ojan vót, mint a lúnak. Csak nyivákolat amíg élt. Hamar meghalt.

Egy szíp farkaskutyát csudált meg a Szitóné jánya, az első gyermekivel. A feje ojan vót, mint a kutyának. Nem is mutatták meg az anyának. Azután két fiu gyermeke van; egisségesek.

A terhes anya nem hal meg addig, míg él benne a gyermeke. Ha nem szüli el, a koporsóba babakelengyét is tesznek; ha szükség lesz rá, legyék.

Amikor úgy vótam jövendőlték, fíjam lesz-e vagy jányom. A teher formáját níztek: ha hegyes a has, fiu lesz, ha kerek: jány.

Újévkor előbbszőr az ipam jött köszönteni, – még alig virratt, – hogy fíjam legyék.

Még előbb, Lucanapkor meggyűtöttük a gyertyát; ha féloldalosan lefojók, fíjú, ha kereken ég, jány lesz. Az enyém lefojt.

Vót egy asszon, aki gyűrűvel nízte eszt. Cérnára kötötte a karikagyűrűt. Előbb az uram szíve előtt mutatta meg, hogy merre mozog a gyűrű. (Jobbra-balra ingott.) Aut az én mejjem előtt (befelé-kifelé hintázott). Hát a hasam mellett éppen úgy tett, mint az uram szíve előtt... ¹²⁶

Nagy gond vót, hogy mejik bábát híjjuk... Fítem a nagyhírű bábáktól... Aut mégis Ádám Sára nénémet híttuk el, penig monták rúla, hogy borsír jár a Gellért hegyre.

Masszérozta a hasamat, meleg víz fölé ültetett. Mondta, hogyha kontyoláskor jukas szakajtóra ültettek vón, könnyebben szülnék.

Más baj is vót. A legszerencsítlenebb nap a szülésre december 7-ike, 7 óra. Az én fíjam akkor született. Aszongya a bába: „Na, fíjam, e szerencsítlen lessz.” Az is lett. Csak eccer engették haza szabaccságra a háborúból, mikor megsebesült. Ahogy visszament, meg is halt a fronton...

Ha tehetik, nem engedik ijenkor megszületni a gyermeket; hátrálja a bába a szülést. ¹²⁷

Amég tart a szülés, a bábák nézik a csillagos eget. Abból mongyák meg, mijen sora lesz a gyermeknek, háborúban hal-e meg, vagy nem.

Ha lefut egy csillag, hamar meghal.

Ha a Kaszáscsillag le van fordulva, rossz sora lesz. ¹²⁸

Másból is tudott jósolni: Ha síma a mása, nem lesz több gyermek, tesvír; ahány kis gubó van rajta, annyi gyermek lesz még. ¹²⁹

A fíjamén csak egy vót. Nem is lett több gyermekem, híjába mentem másoggyára férhe.

A mását, poklát (lepínynek is mongyák) mlyen be kell ásní a feődbe. Ha megennék a kutyák, a pici nem fejlődne rendesen, amojan habokós lennék... nem tiszta elméjü. ¹³⁰

Ahogy meglett a fíjam, két óraütésig nem hatták, hogy elaluggyam, mer nem ébrettem vóna fel többet. Négy-öt óra hossza alatt nem vót töb több kénom, megnyertem a szülést... Akkor ideat-ták a gyermeket, hogy szoptassam meg.

Az első gyermeknél lassabban, a másodiknál hamarébb jó a té.

Ecetciberét, kolompírt attak, attul lessz sok té.

Az ágyamba nyírágat, fokhagymakoszorút tettek, az inget fordítva atták rám.¹³¹

Hosszú, fekete haja vót a fíjammak; vágtak belülle s elásták a küszöb alá, hogy ne bánca senki; akkor nem tuggyák bántani...

Monták, hogy a körmit ne vágjam, hanem rágjam le, hogy ne legyik lopós. Van ojan, aki az első körmit, első haját elássa, hogy ne lépjék rá senki. Más elteszi emlékke, hogy szerencsít hozzék.

A felnött cseléd körmit, haját sem szabad elhajintani, hanem el kell ígetni, mer halála után nem gyözi összeszedni...¹³²

Hogy erős legyik a fíjam, karját, lábát tiszta új, fejer ruhába fáslizták, miután megfüröszötték.

A fürösztvízbe tejet tettek, nemcsak az elsőbe, mindétig, ha vót kéznél, kírte a bába.¹³³

Az első fürösztvízbe az én arcomat is megmosták, hogy letisztujják a májfót.

Ha töb több gyermek is van, a második fürösztvízbe azokat is megfürdetik, hogy szeressék egy-mást.

Sok hejen a család minden tagja megmosdik a pici fürösztvízben: „Aggyunk egy kis álmot a gyermeknek!” – mongyák.

A leánygyermek fürösztvízbe kilencféle fa virágját főzik bele, hogy szíp legyik. Az anyna is belemosdik, hogy ojan szíp legyik, mint ű.

Az apa azír mosdik bele, hogy ne hagyja el a házat.

A második napon a bába megmírte a fíjamat. A fürösztvízben a jobb könyökét a bal térdé-hez érintette, a bal könyökét penig a jobb térdéhez. Ha ez könnyedén sikerült, nem vót baj a csontokkal. Ha nem írt vóna össze, akkor valami nincsen rendben s addig csináltgatták vóna naponkint a fürösztéskor, amíg összeír, hogy ne legyik nyomorók a gyermek.¹³⁴

Még mást is szoktunk: Az első fürösztés után a fiu kezibe baltát, kalapácsot adunk, hogy jó mesterember legyik, vagy könyvet, hogy jól tanulják. A jányok kezibe tüt, fonalat, hogy jól tuggyanak varrni. Lehet egyebet is, ki mit akar. Egyik egyet, másik mást ad. Leginkább a nagy-nyák csináják.¹³⁵

A pojakötőhöz gatyamadzagot kötött anyám, hogy ne báncsák.

A legszebb humiba ötöztetik, hogy mindétig ojannya legyik.

Balkízzel ötöztetik, az inget fordítva aggyák rá, hogy a gonoszok ne báncsák.¹³⁶

A böcsöbe, komótfíjókba, vagy teknöbe, amibe altattják, (rígebb nem vót kocsi, mint most), – zótárt vagy imakönyvet tettünk, hogy vegye kegyelmibe a Jóatya.

A pici gyermeket nem szabad a mestergerenda, vagy a pótlófa alatt füröszteni, mer az a fejfához hasonlít.¹³⁷

A fürösztvízet nem szabad a csepegöbe önteni. Olyan helyre sem, ahol járnak; belelépné-nek s elviszik a tejet, az álmát. Naplement után nem szabad kiönteni a vizet; ha késön fürösztöt-tünk, az ágy alá tettük s ott hattuk reggelig.¹³⁸

Hat hétig tart a gyermekágy. Az alatt az anyna nem csinál mást, csak a gyermeket gondozza. A harmadik héttől ű füröszti, akkorág a bába. Az első napokban nem háborgattják, az anyna főz neki egy kis húsleves, tébekását. Aut a szomszídok, jánycimborák kosztolják. Mind visznek tojást is; a gyermek párfája alá teszik, hogy ojan kerek legyik az arca, mint a tojás.¹³⁹ Ha sok van, a fürösztvízbe is felverik, hogy a pici ne legyik koszmós. Kívánják: Aggyon az Isten elment erőd hejett újabb erőt!

Szoktunk korpát is főzni a fürösztvízbe, hogy ne legyik ótvaros, sebes a gyermek teste.

A gyermekágyas első látogatójának, – ha nő a kendőjét, ha férfi, a kalapját elveszik és nem aggyák vissza, míg a gyermeket meg nem keresztelik.¹⁴⁰

A látogatók leülnek, ha csak egy pár percre is, hogy el ne vigyék a gyermek álmát: „Leülök, hogy tuggyatok aludni!” – mongyák.¹⁴¹

Hajszálat tesznek a kicsi párnája alá, hogy ne vigyék el az álmát.

Zsuzsika, a jánycimborám, elfelejtett haját adni, – kértem.

Amikor ángyom jött megnézni, cibálta a haját s köpködött: pü, pü...

Idegent, ismeretlent nem engettünk be a házba, hogy el ne vigyék a tejet.

Az ágyamra sem ülhettek senki, ezír.¹⁴²

Nem vót e mesebeszéd... Egy férfi elvitte a komaasszon tejit. Tele lett a két mejje. Kifejték és pogácsát sütöttek véle. Megette az anya, visszajött a teje.

Ha valamir kifejik az anyatejet, tűzbe kell önteni; ha vízbe kerül, elmegy. El is ment a né-ném teje, mer ezt én még ezelőtt nem tudtam s a piszkos vedfrbe öntöttem.

Balog István bátyámnak a felesége kivitte a katlanbul a pernyít, nem jutott eszibe, hogy abba öntötték a kifejt tejit a menyecskínék, – elvitték a tejit.

Ha tuggyák, hogy ki vitte el a tejet, pirítanak kenyírt, az asszon tejiből rácsapkodnak s ketten eszik meg a karéj kenyírt, visszajő a té. Ha nem megy pirítóst enni, aki elvitte, beteg egisz élettyire, az biztos...¹⁴³

Adám Sára néni monta, hogy én ne fíjkek, ha elvinnék is a tejem, ű visszahozná: A kifejt tejet egy köcsögbe kell tenni, egy kötelet jó erősen rácsavarni, aut tüzes késsel fölötte keresztteket csinálni addig, míg az illető jó és könyörög, hogy ne bánca, vissza aggya a tejet.

A picit menstruációs asszon ne nízze meg, mert kiüt a gyermekeken az ekkcéma. Ha víres vízzel megmossák, – a vírző asszonytól kell kérni, akitől kapta, – elmúlik. Eszt én is láttam. Jobb orvosság ettül nincs.¹⁴⁴

Amikor felgyógyultam, a hatodik szombaton, először a templomba mentem. Ijenformán imádkoztam: Istenem, Jóatyám! eljöttem a szent házadba, hogy a gyülekezettel együtt imádhassalak. Mivel pedig e szent munkára elégtelen vagyok, aggy nekem Szentleket, ki buzdíccsa fel szívemet, hogy imám kedves lehessen előtted. Tarcsd meg gyermekemet, nekem aggy egísséget, ámmen.

Nem vártam meg az istentisztelet végít, ráníztem a papra, sietve kijöttem s mentem haza. Nem níztem se jobbra, se balra. Megszólítottak, de nem is válaszoltam, sijtettem, hogy nehogy megroncsanak...

Eszt avatásnak híjjuk. Amíg tart a vérzés, addig nem szabad menni, hogy ne fertőzze meg a templomot. Tisztátlanul ne menny a templomba, – a biblia is azt mongya: tisztán menny isten elibe.

Hetfün, szerdán, csütörtökön, szombaton lehet menni. Én szombaton mentem. Kedden, pínteken ne mennyik senki, mer ezek szrencsítlen, boszorkányos napok. Nem szoktak akkor menni.

Rendesen a keresztanya elmégy véle, nemigen mén magába.

A pap tuggya, hogy menyen, az ura bejelenti. Előre megy, a pappal kezét fog. Az megálggya, gyermekinek kegyelmet, neki jóegísséget kíván.¹⁴⁵

Így szoktuk, így tartottuk. Ma is igen így van. Csak a keresztelésnél van rendtelenség. Nem keresztelik most meg idejibe a gyermeket. Az a sorja, hogy míg az anya ágyban van, meg kell keresztelni. Keresztelés előtt nem szokják a gyermeket hurcolni. Nem viszik sehova.

A keresztelő napján, mán reggel jó a keresztanya s azt mondja: A Jóatya tegye áldottá mostani foglalatosságunkat!

Megfürösztik a gyermeket. A bába fürösztí s abba a ruhába öltözteti, amit a keresztanya hoz.

„Pogánt viszünk, keresztyént hozunk” azt mongyák, amikor elindulnak. Az uccán nem-níznek semerre, nem állnak meg beszólni senkivel, hogy ne legyíék csavargó a gyermek.

Így tartottuk, így is vót.

A templomban a keresztelőpínzt a keresztanya fizeti.

Ha hazaértek, megintelen mongyák: „Pogánt vittünk, keresztyént hoztunk!”

A kompaínzt odateszik a párna alá. Aki csak ott van, az mind tesz úgy, hogy ne vegyíék észre. Amikor elmennek, akkor szedik össze. Szerencse pénz ez.¹⁴⁶

A gyermek az anya mellett van, míg áll a keresztelő. Ha elalszik, nem szabad felköltetni, azt tuggya mindenki, mer akkor változik a gyermek természettye.

A keresztelő ruhát másnapig nem vetik le. Ekkor tuggyák meg, milyen lesz a természettye: ha jól alutt, jó lesz, ha nyugtalan vót, nem.

A vacsoránál az első pohár bort az újszülöttre köszöntik: Az Isten engeggye meg, hogy felnőtté, aggyon neked örömet, idesanyádnak egísséget!

Éfílbe mongyák: Na, megvót a kisjány első lakodalma.

(Az én fijamnál nem monták; nem is lett lakodalma.)

A keresztanya így búcsúzik: Édeskicsi keresztjányom, nagyot nőjjél, aszt kívánom! Én sok-hejütt montam, sok gyermeknek vagyok a keresztannya.

Nem szabad a keresztszülőséget visszautasítani; megverné a Jóatya aszt, aki megtenné.

Himlőoltásra és a konfirmációra is a keresztanya veszi a ruhát. Rígebb még az esküvői ruhát is ű vette s a keresztapa vót a násznagy.

A havirend idejin elmehet a keresztelőbe, akit meghíttak, csak mongya meg az anyának, akkor nem lesz baja a gyermeknek.

Ebídet is vihet, de meg kell mondani, másképp kimutakozik a gyermekén.

A keresztetlen gyermeket nem temetik egyházi szertartással, csak elássák. Az ijen elkárhozik.

Hogy ne kárhozzék el, a bába, vagy akárki más megkeresztelheti.

A KISGYERMEK GONDOZÁSA

Sokat tuttak a régi öregek a kis picikről. A legtöbb igaz vót.

A foggal született gyermek erősebb, mint a többi. A farkas ereje van benne. Tátus lesz belülle.

A burokban született szerencsís. A katonát vídi a háborúban, ha magával viszi.¹⁴⁷

A kisgyermeket nem szabad az asztalra tenni, mer meghal. (Az asztalra koporsó jár.)

Tükörbe nem szabad nézetni, megkacagtatni, mer nem tanul meg beszélni.¹⁴⁸

Nem kell hozzá sokat beszélni, mer megszólal s később néma lessz.

Nem jó vélek virágot szagultatni, büdös lessz a szájuk.

A lábát nem szabad megcsókolni, nehogy sánta maraggyék.

Ha vendég kisgyerek jó, nem szabad elengedni tojás nélkül. Körülkeritem véle az arcát:

„Ojan egísséges legyíl, mint ez a tojás!” Egyet muszáj adni, többet lehet.

Mindétig így csinálók most is. Eszti nem akarta elfogadni, de én csak belé tettem a kocsjába.

Sokat meg kell próbálni a gyermekkel, míg felnő.

Én úgy tettem mindétig le, hogy aki bójön, meg ne simogassa. (Nem lehet tudni, kiben mi lakik, mijen ereje van.)¹⁴⁹

Ha nem tudott elalunni, az alvó disznó alul szalmát húztam ki, a böcsőbe tettem; úgy el alutt, mint a disznó.¹⁵⁰

Ha rítt, de könnye nem jött, s mozgatta a hasát, tuttam, hogy meg van rontva.¹⁵¹

Aszt, hogy szemveristül beteg-e, anyám úgy nézte meg, hogy egy csupor vízbe három darab faszenet dobott. Feljött a szín a víz tetejére. Biztos, – aszonygya – hogy szemmel verték meg.

A homlokára ezzel a szenes vízzel három keresztet rajzolt és három kanállal itatott belülle. De nem lett jobban. Elvittem Sáránénémhe, a bábához. Ez kilenc darab szenet tett a vízbe (mer erős vót a szeme annak aki megverte), a homlokát, a két talpát, markát kilencszer keresztelte meg.

Mondott is valamit. Tán imádkozott. Jobban lett a gyermek.

Aut piros szalagot kötöttünk a kezire, hogy aszt nézzék, ne verjék meg szemmel...¹⁵²

Nanámtul hallottam, hogy legalább egy éves korig a bölcőbe s az ágyba tenni kell két fok-hagymakoszorút, úgy, hogy keresztelte egymást.¹⁵³

Amíg az egy esztendőt bé nem töltötte nem ótottuk el a lámpát; ha világ van, nem megy bé a gonosz a házba.¹⁵⁴

Aszt is monta nanám: soha ne hagyd magára, hogy az ördög ne tuggyék hozzáférkőzni.

Akkor nem is tuggyák kicserélni.¹⁵⁵ Ezért mongyák, hogy az ördögnek is kell lámpát gyútani.

Egy asszonnak egísséges gyermeke született, kutyafejével cserélték ki. Váltott gyermeknek monták.

Sokmindenféléképpen vissza lehet venni az elcserílt gyermeket. A drótostótok is tutták a mógygát.

Ángyom beszílte, hogy az ű gyermeket is elcserílték. Elpanaszolta egy ippeg arra járó drótosnak. Aszonygya, ne bdsújjék, mingyá visszahozzák. Belé tettem a beteg, sován gyermeket egy nagy fazékba s aszt rá a sütőlapátra: no, most én a kemencibe bévetlek... Hát abban a szempillantásban valaki behajintotta az ángyom szíp gyerekeit, a beteg pedig kirepült az ajtón...

Aszt is monták, hogy egy házilag szútt, új zsákra újjék az anya; a zsákot egy nagy zsákvarrótüvel szurkálja mindaddig, míg meg nem jelenik az illető, aki elvitte a gyermeket. Megjelenik és könyörög, hogy ne szurkálja tovább, visszaagya a gyermeket ...

Én sokszor imádkoztam: Irgalmas Isten, drága Jóatyám, segícsd meg eszt az ártatlan gyermeket, hogy el ne vigyék tüllem. Menny el töllünk, te gonosz lény!

Az ajó mögött fel kell állítani söprút, nyírjával felfelé; belé kell szűrni kést, villát; felakad bennük a boszorkán.

Ha vittük valahova, nagyanyához, keresztannyához a gyermeket, gatyamadzagot is kötötünk a pójakötőhöz, de imádkoztam is: Jóatyám, engedd meg, hogy rosszakarató emberrel, ördöggel, boszorkánnal ne tanálkozzunk...

A fogzással is sok baj van.

Nem szabad tükörbe nézetni a kispicit, mer nem nő ki a foga, még belé is halhat a fogzásba.

Ha sokat sír, abroszba teszik, hogy ne törje ki a nehésség.

A fijamat az apja kikkötőjibe csavarták.

Mákgubót is főztek tejbe; elalutt atul.

Mikor a mezőre jártam s hazajöttem, nem vót szabad szoptatni; elébb kérsre ültettek vagy kulcsra. Nem tudom mijér.¹⁵⁶

Ha idegen gyermeket megszoptatta, az ingivel meg kellett tőrülni a száját.

Mindenki, a cimborák, komák, rokonság tudott valamit mondani:

Ne nízsed a gyermeket tükörbe, nem tanul könnyen beszélni.

Két fogatlan gyermeket nem szabad egymáshoz engedni, ne fogják meg egymást, nem jó.¹⁵⁷

Ha hamarébb megszólal, mint jár, nehezen tanul meg beszélni.

Nem szabad a talpát csiklandozni, mer nem tud maj járni s a nehésség is kitörheti.

Akkor nő lassan a gyermek, ha megverik söprúvel.¹⁵⁸

Keresztül lépni sem szabad, mer nem nő tovább.

Eccer, hogy keresztanyámho mentünk, odajött egy asszon: Jaj, te mijen erős vagy! mijen egísséges vagy! mint a rúzs, csattansz ki a pirosságtul! pü, pü, pü! meg ne igízzelek!¹⁵⁹

Fíltem, hogy baja lesz a gyermeknek.

Három élő szenet tett keresztanyám egy kicsi csupor vízbe s megította a fijamat. Nem lett semmi baja...

Akárhuva mentünk, tojással megkerekítettük az arcát: ijen kerek legyík a kípéd, mint ez a tojás!

Ha nem vót sütemény, amivel megkínájják, egy kis kenyírhéjat adtak a kezibe, hogy piros legyík az arca.

Ha valami újat, friss gyümöcsöt attak, tanították, hogy mongya:

Újság hasamba, betegség a pokolba!¹⁶⁰

Mikor kiesett a nagyobbik fijam foga, ippeg ott vót ánygom, futott Gyulámmal a kamorába, hogy az egérjukba dobják: Egér, egér adok neked csontfogat, aggyál írte vasfogat!¹⁶¹

Ha tüszentett, egísségire kívánták.¹⁶²

Nehéz a kisgyermek elválasztása. Én nyóc hónapos korban választottam el, az a legrendesebb.

A fejembe kalapot tettem, hogy ne ismerjék meg s bekentem a mejjem keserű fűvel.

Legjobb tülben elválasztani. Nyárban nem jó, mer hurutot kap, vagy kelevényt.

Azír szoptatnak tovább, hogy ne legyík másik. A legtöbbnek nincs meg a rengye, míg szoptat.¹⁶³

Hogy elapaggyík a té, nyers kolompírt kétfelé vágtam, a mejjemre tettem.

Kemínyítős ruha is jó erre.

Hijába óvakodtam a bajtól, csak vótak eleget betegek a gyermekjeim.

Pistán úgy lett kelíses, hogy öntísbé lípett a keresztúton.¹⁶⁴ Piros vót a körlete. Nyüglődött vélle, míg el nem híttam a bábát.

Kilenc háztul kilencféle magot (búzá, árpát, zabot, borsót, lencsét, babot, kölest, rozsot, tingirit) hozott. Ezeket vászonkantában, sok vízben megfőzte a kemenciben. Mikor megfőtt, nyír-fateknőbe kiöntötte, a gyermeket beléállította s fejár ronggyal lemosta. A vizet s a rongyot víz-szaöntötte a vászonkantába. Ki kellett vinni este a keresztútra, ott a kantát feődhöz vágni, hogy összetörjék s a fűrösztvíz szíjjelfojják.

Meggyógyult a gyermek. Ha valaki belélépett, elkapta.

A másik rontásból kapott sebeket. Ojan vót az arca, mintha ótvaros lett vóna. Öt hónapig kezelték az orvosok, – hijába.

Marinéem jött oda, aszt monta: nem nagy baj e, meggyógyul. Hozzatok a kerből kilencféle fának az ágát, főzzétek meg egy üst vízbe, mossátok meg háromszor a gyermeket, a vizet öncsétetek a katlan tűzire.

Megcsináltuk. Meggyógyult a gyermek arca.

Nehezen indult el a Perzsink lánya. Aszt kommandálták, hogy fogják az ura Szengyörgy-nap előtt a gerágyán egy fiók kígyót, tegyík ecetbe s azzal dörzsöjjék a gyermek lábát. Megerősödött tülle.

A kígyófijut pájinkába is tesszük, torokfájáskor isszuk. Hidegrázásra is jó.¹⁶⁵

Hasfájásra laput rendelt Zsuzsanéném. Martilaput szettünk a Berettyó partján, zsírral megkentük, s beborítottuk amejiknek a hasa fajt.¹⁶⁶

Ádám Sára néném csuprot is szokott tenni.¹⁶⁷ Mások is tuggyák. Ojan csupor kell, amejiknek kifelé hajlik a széle. Egy kis kenyírhéjra olajos rongyot kell tenni s meggyújtani s leborítani a csuporral. Ott kell hagyni, míg a csupor magától le nem esik.

Ha elvágta valamejik a lábát, marhaganéval kötöttem bé; leg hamarébb begyógyítja. A jószág gyógyfűveket is megeszik, azír gyógyít a ganéja.

Ha valamit megáhit a beteg, ingyen aggyák, nem köszönik meg, hogy jobban hasznájék.¹⁶⁸

Márciusban, ha van, havat szedek. Üvegbe elteszem; szemfájásra jó.¹⁶⁹

Ha nyílik a szíkfűvirág, abból sokat összegyűjtök, mer az sokmindenre jó. Akármiféle teját főzők köhögésről, hasmenésről, teszkek belé. Sebre való kenőcsöt is szokok csinálni: Szíkfűvet kisütök zsírba, faggyúba. Átszűröm tiszta csuporba, skatujába. Sok ojan seb meggyógyul ettől, ami egyfő patikai szertől nem gyógyul meg.

Ha sírós, hasfájós vót a kicsigyermek, verébganét főztünk tébe.

Amikor hasmenésük vót, sóslórumból vagy vadgesztenyéből főztem a teját.

Felnőtteknek két kanál lisztet eldörzsöltem ecettel, paprikával, borssal, egy deci vízzel megittam; azonnál hatott.

Amikor szamárköhögősök vótak, egy számárról szórt vettünk, megfüstöltük vélle és számártejet itattunk. A lúté, juhté is használ.¹⁷⁰

Köhögésre jó a bodzavirág, hársfavirág, ákácvirág téja, de meg kell füstölni háromfélével: Vöröshagyma héjával, kőménymaggal és paprikával.

Ha megmarta valamejiket a kutya, a foga helyire kettévágott fejrőbort kötöttünk.

Ijjeccség ellen a kutyaszőrrel megfüstöltük.¹⁷¹

Eccer Pista kihült. Meg sem tudott moccani, izületes lett. Anyám fejrő májvatövet, mályvapogácsát meg cintoriumot egy kötövel főzött. Erős, lugos vót a leve, abba fűrösztötte. Az ajja kocsonyás vót, aszt rákente a kezire, lábára s harizsnyát húzott rea. Érzi eccer, hogy megtuggya moccanani a lábujját. Háromszori fűrösztés után jobban lett.

Kilenc kereskűvel (kóbor villám) is csináltunk fűrödöt. Ebbe kilencszer kellett fűrödni.¹⁷²

Mikor elvitték az uramat a háborúba, tődőbajt kaptam. Nem marattam a kórházban, nem hagyhattam a házat, jószágot. A gyermeket elvitte anyám. „Bízd rám magad, fíjam!” – monta Sági Julinéni. Meggyógyított. Egy nagycsomó reszelt tormát összekevert mézzel, cserepfazékban elásta kilenc napra az udvarban. Pemetefűvet is mézzel érlelt nyóc napig. Reggelenként éhgyomor-ra kellett enni a mízestormát és a pemetefűs mízet, egy-egy kalánnal. Este tíz csepp tisztított, vékony terpentint forró tében vettem bé. A hátam is megkente terpentinnel. Egy fű fokhagymát is megfőzött tében, aszt is megittam.

Az ítkézést is megszabájozta: 6 tojást, 2 liter tejet, 20 deka húst naponta el kellett fogyasztani. Májustól szeptemberig húsz kilát híztam. Akkor visszaküldött Csiki professzor úrho; nem akarta elhinni, hogy én vagyok.¹⁷³

Másnak is tudom ajánlani, hogy így csinálja.

Jó, ha tuggyák, hogy mit csinájjanak, ha a gyermek megijett valamitől.

Meg kell tudni, hogy mitől ijett meg. Ólmot kell önteni. Kiöntődik hogy mitől ijett meg.

Ha állattul, a szőrivel, tollujával megfüstölni.

Ha tűztől ijett meg, váratlanul tüzet kell gyújtani előtte, hogy visszajeggyék.

Ha halottól fél, a leszakított szemfödőből egy kis darabot (minden háznál van) éccaka, mikor alszik a gyermek, fölötte el kell ígetni, a füstyivel megfüstölni.¹⁷⁴

Ha sír, de nem hull a könnye, mozog a hasa a gyermeknek, biztos, hogy megrontották.

Elárujja a gyermek, hogy ki bántta; sír, vagy síma, ha tudna, ha a közelibe van az, aki kínozza.

AZ ÚJ HÁZ SZERENCSEJE

Egy esztendő elfojtával új házat csináltunk az urammal. Nem akartam a napamék lakni. Vályug ház vót, takaros, jó meleg. E vót a Kistanya. Kemence vót a házban. Akkor úgy vót, nem urizáltunk, mint most a kályhakkal.

Az uram apja poétás ember vót. Mikor montuk, hogy házat csinálunk s elmegyünk, – aszonygya – csak úgy ne járjatok, mint az az ecceri ember, aki az első házat csinálta vót. Hát az, hogy járt?

Csinált amojan kis gunyhót. Nem vót ablaka, setét vót benne. Vette, fogta a teknőt a szegin szőrös ember, horta avval befelé a világosságot, de hijába. Arra jött egy vándor, kérdi: mit csinál? Mongya szomorán a gunyhócsináló, hogy setét van benn, hijába dogozott annyit. Aszonygya a vándor, aggya elő a baltát! Vette, fogta a kúbaltát – akkor még csak a vót – vágott egy kis ablaknyílást, mingyár világos lett...

Letérgyelt a gunyhócsináló, úgy köszönte meg a Jóatyának a világosságot.¹⁷⁵

Sok mindent montak, akik tutták a dürgést, forgást, hogy mit kell csinálni, hogy szerencsínk legyík az új házzal. Meg is tettünk mindent merevül, de mégis elvette az uramat az első háború. Ennek így kellett lenni.

Ritka az ojan ház, mejikből hamarosan nem hal ki valaki.¹⁷⁶

Tílben, hushaggyó kedd előtt kellett az ákác fákat kivágni az épületekhez, mer akkor nem érzi.¹⁷⁷

Hetfün kesztük el a ház csinálását.¹⁷⁸ Nem jó másnapokon kezdeni semmi dologba. Még csütörtökön lehet, de kedden, pinteken nem kezdünk semmit. Eszt mindenki tuggya; a gonoszok napjai ezek, bajt kevernének...

Még előbb megástuk a kutat. Hogy ne kopják ki a víz belülle soha, mindétig visszaöntöttünk a felhúzott vízből.

Kiloccsantunk a korsóból is, mikor iszunk.¹⁷⁹

Az alapját kiástuk, kúból kiraktuk. Tettünk a sarkába, egy katujába pínzt, minden fajtából. Akkor mindétig s ok pínzünk lessz,azírt.¹⁸⁰

A sárgerenda alá írást tettünk egy sörösüvegbe; aszt írtuk le, hogy ki csinálta, kik dolgoztak benne.

Ha feltették az utóssó szelement, felbokrítázták. Nagy öröm vót a. Minden mesternek, ácsnak, kőművesnek, segítőnek kendőt, zsebkendőt vettem. Rúdra kötötték, úgy bokrétáztak. Deszkából kivágtak egy tulipánformát; aszt is feltették a kít végire.¹⁸¹

Újmódi, boltozott pitart csináltunk. Onnét fütöttük a búbost. Míg nem gányolták a góré, oda szuszakoltuk bé a tengerit, aut a pallásra hortuk.

A ház küszöbit addig nem tették le, míg egy tyúk vérit nem fojattam oda. Nem tött az üdő töllem, megföztem, megették a levit s a husát. Igen minden faluban így szokják.¹⁸²

Mikor meghótt az uram, anyósom aszt monta, hogy fekete tyúkot kellett vóna merevül odatenni ...

Monták, hogy mikor a zsidótemplomot csinálták, a sarkokat keresztyén ember vérevel állították meg. Hétévenkint megöltek egy-egy keresztyén embert, leginkább ártatlan jányt a vériért.

A házra tokos ablakot vettünk, amijenre akkor tött. Az ajtót úgy csinálták, hogy vót bejül egy kis léc, abba dugdostuk a kést, villát a boszorkán ellen.¹⁸³

Nem használt ez se mindéig. Avval vagyok, hogy valamikor elfelejtettem valamit odatenni. Ha kész lett a ház, kenyeret, sőt, zsírt vittünk bé először.¹⁸⁴ Az első vasárnap felszenteltük. Összegyűlt a rokonság. Birkát vágunk. Borral főztem meg, idesanyám is segített. Jó vacsora vót, rítes, minden.¹⁸⁵

A birka vérit nem használtuk fel, szétfojattuk az udvaron. Ez azír vót, hogy a jószág ne dögöjjék.

Napraforgó szárból környeskörül kerítést korcoltunk.

Aszt mongyák, ha valaki először alszik új házban, számojja meg a sarkot s a gerendát; amit álmodik, betelik. Három, vagy kilenc napra teljesül az álom.¹⁸⁶

En sok kicsi fekete csirkét álmodtam, ott kapartak a ház tövibe. Nem montam senkinek, hijába kérték. Tuttam, nem jelent jót, pengig a kotló fejr vót...

A kemenciben szalmával fűtöttünk. Naplement után nem vót szabad fűteni. Idejiben kell azt csinálni.¹⁸⁷

Napnyugta után vizet nem öntöttünk ki, semmit nem attunk ki a házból, mosott ruhát nem hattunk kint.

Ha a tűz morogva, pattogva ég, (eléig sűrjén vót) – tuttuk, hogy haragos ember jó a házhoz. (adószedő, végrehajtó)¹⁸⁸

Ha a szikra kipattant, vendíget vártunk.¹⁸⁹

A macska mosdása, a szarka cserregése is vendéget jelzett.¹⁹⁰

Ha megállott a leesett kés, villa, olló az is vendéget jelentett.¹⁹¹

A ház sarkával szemközti állt az ágasfa. Nyírfa vót. Ott tartottam a tejes csuprokat. A lábát körülkötöttem tövises ágakkal, mer sokszor hallottam: „Ahhol az ördög megfeji az ágast, szárazon marad a csupor.”¹⁹²

A kerítés tövin vastag faderék maratt. Ott tanyáztunk vasárnap délután. Beszélték a világ sorját...

Ügyeltem, új évre ne maraggyon ruha a palláson (a házhíján) kiterítve, hogy ne legyík szerencsítlenség a házban. Még a köteleket is megódtam.¹⁹³

Egy este lefeküdtünk. Sehogyse jött álom a szememre. Mondom az uramnak: hogy ugatnak a Katinénem kutyájai... De ű nem hallotta. Aut meg úgy neszeztam, hogy egy csomó dongó dong.

Majd egy kutyát láttam bėjőnni az ablakon. A mejjemre ült, úgy nyomott... Nem tuttam szólni, csak erőmnek erejivel dübögtettem az ágy fejit, de nem hallotta meg Isván, csak éfél után. Lámpát gyutott, hogy mi bajom. Ojan vótam, mint a kotlóliba... Aszongya: ha mégeccer bánt, ne törőgy semmivel, csak bal kizzel nyújj hozzá, úgy lökd el. Úgy tettem. Többet nem bántott a kutya.¹⁹⁴

Amit most elmondok, azt is az új házban tanultam. Mán leesett vót az első hó. Mondom az embernek: Bemengyek a pijacra, beviszek nihányat az apróliból, kitelik az árából a sóra cukorra, dohányra való. Ahogy elkészítettem a kaskát, hát ippeg benyit az utcaajtón ángyom; ű is a pijacra indult. Nosza kapom magam, hogy indujjunk hamarosan... Ahogy kilípek a pitarajtón,... hát a buksza nincs a zsebembe. Visszalípek, ott van az asztal sarkán. Na, „nem lesz szerencsíd” mongya az uram. Lehet azon segíteni, aszongya ángyom. Visszafelé kell mondani a Miatyánkot háromszor... visszacsinalódik a szerence.¹⁹⁵

Ahogy mentünk mondogattam. Nem tuttam könyeden mondani, mer szaporán kapkottuk a lábunkat... De használt az imáccság: elattam jól az aprólibot...

Aut is mondom, ha a jobb fülem cseng, a jobb szemem viszket: Tijéd a dicsőség, a hatalom, hogy megszabadiccs a gonosztól; akik ellenünk vétettek, azoknak megbocsátunk, azért add meg a mindennapi kenyerünket. A földön és a mennyben légyen meg a te akaratom, a te neved szenteltessek meg, jóatyánk, ki vagy a mennyekben ... Nem kell ámmont mondani.

Még azt elébb hallottam, hogy jó az aprólibot visszafelé olvasni, elkerüli a gonosz.¹⁹⁶

Rozit mán monttam, aki boszorkánnak attá a lelkit tarka tojásért. Megette a tojást, miután három hétig horta a hóna alatt. Ez rontott engem. En aut 9 pínkten 9 imáccságot tettem, hogy legyen valami Rozival... El tört a lába... De a gonosz-ereje csak megmaratt... Eccer olvastam a pínzt az asztalon, aztán ment kifelé a kezemből; nem is tudom hogy hova lett. A Jóatyá se tuggya...

Tán, ha a 100.-ik zsótárnál kinyitnák az ínekes könyvet s úgy tennék a párnája alá, istenfűlő lenne...

Hijába nyuglódóm, nincs aki megtegye, így hát tűnöm kell a rontásait, míg belé nem fárad:
Az egír is meggunya mindig egy jukba járni... Ennek is vége lesz eccer.

A GAZDÁLKODÁSRÓL

Mán mikor összekerültünk, kiadott apám 8 hód feődet a Hídközben. Ez vagyonszállásakor került a családnak, Vay bárótól vettük. Ide csináltuk a Kistanyát. Az énrúgnak is adtak a szüleji szántót a Negyvenhóttban (Negyven hajdut öltek meg itt) s szőlőt a Sárostkertben, egyedül ez van még meg a régi kertekből, aki nincsen beülve. Innét gúzultunk haza mindéig valamit. Eszt előrkölte majd a fiam, az enyimmel én bajoskottam, amíg a Csoportba be nem kellett adni. A tanyaház még akkor is megmaratt. Onnét kukoríkolt ki a kakas...¹⁹⁷

Hajtottuk a világot éjjel-nappal. Körömhegyen kellett állni, ha szerezni akartunk valamit.

Tuttuk jól mindennek a rengyit. Ugy csináltuk, ahogy a régi öregektől láttuk, tanultuk.

Ha a kokas a dudvára futott s ott hármat kukoríkult, aszt jelentette, hogy megváltozik az üdő; ahhoz alkalmaztuk magunkat.¹⁹⁸

A vetést a hold járásához igazítottuk. Apám is mindéig, amikor holdtölte vót, akkor kúszult a vetésre: „Új hold esőt hoz” – monta sokszor. Kedden, pínteken nem fogtunk vetíshe; hetfü vagy csütörtök annak a napja.¹⁹⁹

Szántáskor nem hagyták a feődbe az ekét, sem más szerszámot; aki ott hagyja, annak a munkája nem halad.

Vetés előtt levették a kalapot, imádkoztak: Istenem aggy jó termíst, buzánkat ki ne fagyaszd!²⁰⁰

A vetőmagnakvalót külön arattuk, külön csípeltük. Ha kirestáltuk, kiterítettük a napra. Hogy szerencsís legyík, nyírfasöprüvel söpörtük idébb-odébb.

Ha vetett, nem káromkodott, nem beszílt, nem pipázott senki. Isten haragját arra a kis vetemínyre nem húzza reja. Inkábbat Isten segítcségét kéri mindenki. Én így imádkoztam: Jóatyám, Szüzmárijája képvél vettyük a magot; Te is áld meg, hogy bútermés legyík...

Az ipamtól hallottam, hogy szokta mondani, mikor vét:

„Egyet a hazának,
eggyet a madárnak,
harmadiktól magamnak.”²⁰¹

Tavaszkor, ha szántani készünk, amikor az első fordulóhoz értünk, apám felvett egy marék feődöt, megdörzsölte véle a lú szügyit, vagy az ökör nyakát, hogy ne törje fel a hám, vagy a járom a jószágot abban az esztendőben.

Ha vetni indultunk, ügyeltünk, nehogy asszonnal tanálkozzunk. Kiállítottak a kapu elé, hogy lessem, ki jár az úton.

Április elsejin semmit sem szabad vetni, mer nem lesz szerencsís a termís. A kolompírt nagy-píntek után kell rakni. Tököt, dinnyét a századik napon.²⁰²

Ha kész vótak a vetíssel, felhajintották a zsákot magosra, hogy ojan nagyra nőjjék.

A régiek, mikor a búzát vetették, még ha máskor nadrágba jártak is, – ráncos gatyát húztak, hogy bokros legyík a búza.

Mikor a vetést, ültetést elvégezték, keresztet vágtak a feőd négy sarkába. Vót, aki csak egy hejt, a végibe s aszt monta: Hál Istennek, hogy befejesztük. Aggyék az Isten essőt, hogy kikejjeék!

Ha szentgyörgy napjára a varnyú elbújt a búzában, aszt montuk, jó termés lesz.²⁰³

Ha nagy dürgések jöttek, acélt, vasat tettünk ki az udvarra. „Jóságos Atyám, ne büntess jég-gel bennünket, Bűneinket szíp, csendes esővel mosd el. Te az átkot is áldássá tudod változtatni” – könyörögtem.

Június 29.-én, Péter Pál napján szakad meg a búza töve, lehet hallani. Aut lehetett kezdeni az aratást, takarást.²⁰⁴

Ha megázott a learatott ílet (gabona), aszt montuk: Medvít fogtunk;

Aki hamarébb meglátta a felhőt, monta: Siessünk, nehogy medvít fogjunk. Én nem tudom mír szokják így mondani.

Időjőslást is tudok. Az öregektől hallottam:

Ha az esztendő utossó napján szíp, tiszta üdő volt, eszt monták:

Szilveszter vígezte jól nekünk az üdőt,
várhatunk jövőre boldog új esztendőt!

Januvár 6.-án lestük az ereszt:

Ha Vízkerezt vizet ereszt,
ízikedet padra rekeszd.

Ha sok a köd januvárban,
tavaszkor fürdünk a sárban.

Pálnapkor megfordul az időjárás. Ha ködös, borus, felleges, könyörögünk Istennek, akkor kolera, halál, bennünket meg nem tanál.

Ha fénylik Vince, tele lesz a pince!

Április ha fénylik, tiszta,
fagyát május aggya vissza.
De ha esik, dörög az ég,
szína, búza lesz majd elég.

Szervác, Pongrác, Bonifác megharagszik s fagyot ráz.

Amijen Medárd napja, ojan üdő lesz négy hétig.²⁰⁵

Ha Péter-Páltól Lőrinc napjáig nagy a hőség, sokáig fejír lesz a tíl.

Ha csütörtökön fellegebe megy le a nap, eső lesz három nap alatt.

Ha Dömötör napján széjjel feküsznek a juhok, nem lesz nagy tíl.

Az üdő megjósojja a termést, ahhoz számítunk.

Ha nagyok tílben a jégcsapok, bú termés lesz.

Ha Vízkereztkor megcseppen az ereszt, sok lesz a bor.

Hushaggyókeddi napsugár bő esztendőre mutat.

Hushaggyókor nagyanyám laskatíztát főzött tyúkhússal. Vékonyra vágta a laskát, hogy hosszú, vékonyszálú legyík a kender. Ha főzte, óvatosan rázta, hogy össze ne szakaggyék.

Nyáron a jég megverte a kenderit. Aszongya nagyanyám: tutta ű aszt mán húshaggyókor, amikor a huga megkeverte a levest s összeszakatt a laska.²⁰⁶

Ha a gólya piszkosan jó, jó termés lesz; ha tiszta, ne várjunk jó termést.

Mikor először sütünk az új búzábul, az új lisztbül, a szegínyeknek is sütünk egísz kemencível. Minnél többnek kell belülle adni, hogy jövőre bú termís legyík.

Amikor az új kenyírbül először esznek, a gazda az első falatot a fejin keresztül teszi a szájába. Azír, hogy áldás legyík a kenyíren.

Ha leesik egy darab kenyír, éhezik valaki a családbul.

Megszegett kenyeret nem szabad kifelé az ajtófelé fordítani; nem lesz kenyír a háznál, ki-megy az ajtón.

Nem szabad domborulatával lefelé fordítva tenni le; megfájul annak a háta, aki dagasztotta.²⁰⁷

Ha aratásnál pacstírtát elvág valaki kaszával, baleset éri.

A pacstírta vítte meg az Urjézust az ellenségítül. Mikor keresték, aszt kijabálta: Nincs, nincs, nyoma sincs!

Egy ember, aratáskor, minden nap avval kötötte fel a fíját, hogy siessík, mer szól mán a pacstírta. Ezír haragudott a fíjú a pacstírtára. Eccer tanált a búzában egy pacstírtafíszket s benne négy fíjókát. – Nem sokadozott – Mind a négynek kitépte a nyelvét – hogy ne tuggyanak szólni, ne kőccsek fel őt.

Aut mikor megházasodott, született négy fija, de mind a négy néma lett. Mindenki tutta, hogy azír, amír kitepte vót a kispacsirták nyelvit...

Mikor Krisztusurunk a feődön járt, bement egy ojan házba, ahul az asszon éppeg kenyírt sütött. Aszt mongya neki az Urjézus: süssön néki is egy cipót, maj visszajő írte... Vissza is jött estefelé, jól meg vót ehülve. De az asszon, mihejt meglátta, hogy jön, mer fősvény vót, nem akart adni cipót, elbútt a sütőteknő és a sütőlapát közé. Az Urjézus penig megátkozta, hogy nőjék hozzá a teknő. Így lett az asszonból teknősbíka.

Azótátul van teknősbíka.²⁰⁸

— . —

Most (1966-ban) megkezdődött a 7 bú esztendő. Sok a víz. Hét évig így lessz.

Szalonnasütéskor a határban, keresztbe öntöttük a vizet, a közepibe rakták a tüzet. Meg vót vízve, nem ment tovább a tűz.

A ház elé a kiskerbe virágokat raktam.

Virágvasárnap jó vetni a virágot, hogy szípen bokrosoggyík.²⁰⁹

Volt ott nekem minden mije virág, ippeg, mint otthon: Kenyírmorzsa, laposmenta, fodormenta, istenfa. A jószaguk beömlött a házba. Vót, amejiket a bolhák ellen az ágyszalmája közzé, a surgyéba tettem. Jók vótak orvosságnak is.²¹⁰

Szerettem a sokszínű virágot: szekfüvet, vijolát, tátogót, bűdöskét, vasvirágot, szalmavirágot, bazsarúzsát, georginát, kirájliliomot. Mindéig nyillott valamilyen. Tán ezeket sajnálom legjobbat a Kistanyából. Hogy szípen bokrosoggyík, a hajnalon a fejüket összeütöttem.

Vót a ház hátujján is egy darab felásott hely. Tavaszkor seprűfüvet, cirkot raktam a szűlire (tílben megkötötte az én uram, azír sem kellett pinzt adni). Bejebb uborkát, paradicsomot, zőccséget, hagymát, káposztát raktam, a más szélen főznivaló tingirit, sütőtököt, kupujkónak való tököt, többször még dinnyét is. Ha az uborka nem akart termeni, ustorral megcsapkottam a levelit.

Kellettek ezek a főzéshe, vagy ha valamijeket érte valami. A sebre jó a paradicsom, uborka.

Tettünk néhány gyümölcsfát is: szilvát, bissalmát, körtövé, meggyet. Ezek marattak meg, a barackfélék hamar kimentek, penig a tövükbe ástuk el az apró dögöket: macskát, csirkét.²¹¹

A ház előtt vót egy szilvafa. Csak virágzott, de nem termett. Fejszével megverte a szomszédasszon; aut lett rajta bűven gyümölcs.²¹²

— . —

Hogy hogy tartottuk a jószágot? Meg van annak is a tudományya. Apám, anyám tudott hozzá. Sokat megtanultam tőlük, s majd úgy csináltam, ügyelve, hogy meglegyik minden, ami a házi szükséghez tartozik. Ha van az embernek egy kis huzalma a jószághoz, szivesen bajol velük.

Hogy szerencsénk legyik a jószágokhoz, keresetlen patkót szegeztünk a küszöbre, de nem hireltük senkinek.²¹³

Mihelyt a kisborjú meglett, megsóztuk, hogy nyajja, jobban szeresse az annya.

Üresen, szárazon álló tehenet nem tartottunk.

Az ól küszöbére sót hintettünk, alája fokhagymakoszorút tettünk; a rosszak nem tudnak bemenni attul.²¹⁴

Egyíbkor is hasznájjuk a sót: Anyám, ha tejetadott el valakinek, utánna dobott egy kis sót, hogy el ne vigye a tét.

Ha bíróságra idéznek, magunk elé sót dobunk, hogy szerencsénk legyik.

A kicsi állatokat védeni kell a szemveréstől, éppen mint a kisgyereket.

Idegeneket nem engedünk az ólba.

Amikor először láttuk a csidát, bornyút, báránt, megköpköttek: Pü, pü, pü, nehogy megverjelek szemmel! – montuk.²¹⁵

Az idegen gyermeket elküttük: eriggy, mit dévankodol itt!

Szengyörgy nap előtt és Szenmiháj nap után nem vót szabad az ágyneműt kirakni. Ahol kirakták, ott elpusztultak a jószágok.²¹⁶

Nagypínteken, kít karácson közt sohasem mostunk, hogy legyík szerencsánk a jószágho.

Vemhes állatot nem szabad orrba ütni, mer elvetél.

De amikor befogtuk a hízót, nyírfasöprűvel jól orrbavertük, hogy ne legyík beteg, sokat egyík.²¹⁷

Ha jártunkban-keltünkben tanáltunk lúfejet, kutyafejet, farktollut, eltettük az eresz alá.

Ha valamejik aprólik megdöglött, a farktollut összevagdaltuk, a küszöb alá elástuk; többet, abban az évben nem döglött állat a háznál.²¹⁸

Ha lúnak belső baja van, tüzes a ganéja. Száraz korpát attunk neki derával. Ha nagyon ment a hasa, ecetes vizet is attunk rá. Egy vidér vízbe egy marék só, fél liter ecet, 5 dkg. paprika.

Ha a jószág beteg vót, leginkább anyám kuruzsolta ágyommal. Ha nagyobb vót a baj, hítottuk el Ferencbácsit, Lisztes Ferencet.

Eccer, tudom, az öreg Nyírőhöz is elvitték a luvat; megerelték.²¹⁹

A disznónak gejvája vót. Elvittették. Zsebkendőbe nyomták belülle a csunyaságot s kivitték a keresztútra.²¹⁰

Ha valamék gyermek késsel nyúlt a tébe, kirepett a tehén tőggye.²¹¹

Ecetes sárgafeőddel kentük meg és átazsírral.²¹²

A hámtörést is átazsírral kentük, de annál jobb a járt-kenőcs, amit a tengej végirül szettünk.

Az emberi vizelet is jó a törésre.

Jaj, az állatokat is kell fiteni a boszorkánoktól. Ha nem kapnak embert, a jószágot is nyargajják, megrontyák.

Ha a boszorkán alatt megdöglök a lú vagy a hízó, annak a zsírja a boszorkánzsír. Ha azzal megkenik a szekír tengejit, megy a levegőbe.²¹³

Eccer megvett' apám egy tehenet. Víres tejet adott, mer megrontották. A farka alatt vót egy kis csomag, abban leveles tiszta, só, bors. Avval rontották meg.²¹⁴

Ha a tehény megeszi a poklát, elszárad.²¹⁵ Íszrevette a bátyám, hogy megette. Anyám megtörte a görögdinnye héjját, tével felkeverte, megitatta a tehént vagy háromszor. Nem lett semmi baja.

Szengyörgy napján, láncot húztunk el a küszöb előtt, mikor kihajtottuk a teheneket.²¹⁶ Kakukkfűvet kellett szeggyünk, avval kiforráztuk az edényeket, hogy ne járja el a tehín a tejit.²¹⁷

Az első kifejt tét megitattuk a tehénnel, hogy sok tejet aggyék. A második téből, a gulásztábol, minnél több hejre, ahol gyermek vót vittünk kóstolóba, hogy sok tejet fejjünk.²¹⁸

Ha új tehenet vettünk, annak is az első fejésit elajándékoztuk.

Ha tejet attunk el s aszt vizen kellett átvinni, egy csipet sót dobtunk a vízbe, hogy el ne mennyék a té.²¹⁹

Idegen helyt nem engettük, hogy kimossák a tejesedínt; elvitték vóna a té fölöt.²²⁰

Ha a fecstét (előtej) nem szopta ki jól a bornyú, a feődre fejte apám, mer a feődből terem minden.

Akit először fontak a szomszíd kisjányok, aszt a szöszmadzagot, csutkára csavartam s eltettem. Nehézség ellen a jószág nyakába kötöttük.²²¹

Arra is jó vót, hogy ne vigyék el a tehín tejit.

Ha mégis elvitték valamikor a tejet, aszt a fejr ruhát, amivel a tehény tőggyit szokták megtűrlni, vagy a kötőt, kifordított inget, fejszível verték a küszöbön. Megjelent, aki elvitte s visszahozta a tejet.

Ha a tehény láncát csörgetik a küszöbön, akkor is odajön aki elvitte a tét.

Luca napján nem mehetett senki idegeny az ólba, hogy el ne vigyék a tejet. A kutyát is odakötöttük az ól mellé.

Anyám ű maga fejt egyedül. A kifejt téből öntött a tehény elibe, a két lába közé, a többit megította a tehénnyel, hogy senki el ne lophassa.²²²

Mindéig vót a palláson szárított sóslórum, dinnyehéj, farkasalma levél, pöfeteg. Kell ott, ahol jószág van.

Apám mindéig külön szette az üszkös tingirit töréskor; eltette a jószágnak.²²³

A fijas tingirit is eltették. Luca napján attuk az apróléknak.

Eccer egere vót a lónak. Árral átszúrták, sóval állították el a vérzist.

Amikor meghúzták s vírzett, fahéjasbort itattak véle.

Ha valahová szekérral indultunk, a szekírrúdba szeget vertünk, kilencszer megkocogtatuk bal kizzel, a szekír minden szegit; elriasztottuk avval a boszorkánt. Visszanízni sem vót szabad.²²⁴

Vót ojan is, hogy elkötötték a lovat, nem indított a szekérbe, sehova. Elmentek ahhoz, akitől tutták, hogy haragossuk. Elhítták. Az megveregette a luvat s elindulhattak...

Ha hájog lett a lú szemín, vöröshasu békát kötöttek rá.

Vót, aki üvegport fútt belé.²²⁵

Ha fáj a lába, tájoggyükeret húztak belé.

Ha megállt valaméjknél a kérődzés, a másik tehény szájából vettünk ki megkérődzött ítélt s aszt beattuk; megjött a kérődzés.

Ha a tehény pókot evett s felfúvódott, szalonnát sütöttünk, vízzel leöntöttük s megétettük.

Ha vírest pisilt, petrezsejmet főztünk, annak a levit itattuk meg.

Az új tehént, ha az ólba viszik, jól körül kell ott nézni, hogy nincsen-e kígyó. Mer ha a kígyó megszopja, többet nem ad tejet, csak valami véreset. Rajtunk törtínt: Bement a kígyó, mán szopta, mikor anyám ment fejni... Le kellett vágni a tehínt ...

Ha a gyermek szemit megnyajja a kígyó, megvakul a gyermek.

Ha az asszon kígyót lát, törje össze a fejit, hogy meg ne roncsa.²²⁶

Ha levágiák a fejit, nem döglük meg, míg le nem megy a nap.

A kígyók követ fújnak; csupa hab a feőd, fénylik, ragyog.²²⁷

Aki megtanája a kígyókövet, meggazdagodik. Rostával mennek keresni.

Sok embernek van kígyótársa.

Vót egy kisjány. Amikor tejet attak neki inni, mindéig kiment az istállóba a csuprával.

Eccer megleste az apja, hogy mit csinál; hát egy nagy, fejár kígyót itatott a tével.

Az apja agyonütötte a kígyót; meghalt a jánya is, mer a kígyó vót az állattesvérje.

Eccer a fecske keresztülrepült a fejöstenünk hasa alatt. Elrepült a té is; ami maratt, vires lett. Íjjel fogtunk egy fecskít s hajnalkor visszarepítettük a hasa alatt. Visszajött a té.

Ha leveri valaki a fecskefíszket, attul is vires lessz a té.²²⁸

A bornyú farkavígét levágtuk s elástuk a küszöb alá. Ha a heje nem vírzett, tuttuk, hogy nem lesz beteg a jószág.

Ha új lovat vettünk, azzal először a malomba kellett menni, hogy mindéig jó erőben legyék.²²⁹

Ha macskát vittünk a házhoz, háromszor a tükörbe nézettük, hogy megmaraggyék, ne menyenyék el.²³⁰

Anyám még a kímény szájához is odadörzsölte a macska homlokát.

Disznót sokat tartottunk; eladásra is, de levágtunk kettőt, hármat.

Ha nem evett, adtunk neki vereshagyma levét. A hagymát nagyon kicsi zsíron mepirítottuk, tettünk rá korpát, felfőztük. Ha ez nem használt, vettünk a patikából „szürkeport”; eszt tébe kell tenni. Ha megissza, megjavul, ha nem issza, nem gyógyul ki.

Ha megköpte a lígy a malacot, egy kisebb darab kikküvet tettünk belé; kidúrta önmagát. Szíkfű levél mosogattuk, ideszírral kengettük.

Ha szomorú az állat, gondojják, hogy tájogja van. Tájoggyükeret húznak a fülibe; a gennyet odahúzza s ott szípen kikerekedik.

Ha hasmenése van, büdösküvirágot teszünk a moslíkba.

Ha megcsömörlik, keserűsöt öntünk belé sörösüveggel.

A malacok a hümlőt megfázástul kapják. Száraz, tiszta alom, meleg hej kell nekik.

A szoptatós koca, ha a fíját megeszi, rágása van; pacalt adunk.²³¹

Újév napján disznóhúst kell enni, mer a disznó előfelé dúr; előbbre viszi az embert.

Újévi disznóvágás szerencsít hoz.

Ha valaki idegen megy a házhoz disznóöléskor aszongya: Kövír legyík a pecsenyéjük! vagy: Egíssiget aggyík a disznó víre!

Vót ojan ember – láttam én is sokat, – aki vágáskor ivutt a veriből, hogy erős legyík, sokájig éjjik.

A malacot, ölésnél nem szabad sajnálni (más állatot se), mer nehezen döglük meg.

Ha harangoztak, amikor ippeg szúrták le a hízót, aszt szokták mondani: Elvitte a harangozó a farkát! A másik rámonta: Nem baj, csak jövőre hozza vissza. (Ha arra jött a harangozó, behíták, megkínálták pájinkával, borral.)

A disznóvágáskor használt eszközöket: pörkölő villát, szűrő kést, kaparó kést, nem szeretek kölcsön adni, nehogy ne legyík a következő években szerencse.

Amikor felhasították a hízót, a férfijak levágnak egy-egy kis darab szalonnát a nyakából s megeszik kenyírral, pájinkát isznak rá, hogy hosszan éjjenek, sok disznóölést megérhessenek.

Az epít felakasztottuk az ajtóféltre; ott vót a következő disznóvágásig, – hogy meg ne döggjék a többi disznó.

A húslevet, (amit a hús ereszt, miután besózzuk) felfőzzük, üvegekbe ledugaszoljuk. Ha étvágytalan a jószág, akkor aggyuk. Több éven át se szagosodik meg. Most is teszek el; úgy megszoktam, nem esik jól, ha nem csinálom.

A disznó lépibül meg lehet mondani, hogy mijen lesz az üdőjárás: Ha az eleje vastagabb, decemberben lesz nagyobb tél, ha a víge, akkor februárban.²³²

Ha malacot, kecskít kivitték a legelőre, vittek véle a ganéjából, útközben elpotyogtatták, hogy arrul hazatalájék.

Ha a malacnak búghatnékja vót, a baltát belevágtuk az ől küszöbébe. Más jószágnál is aszt kell tenni.

Hogy egíssége legyík a jószág, főztünk nekik minde híten szíkfüvet s megittattuk a levit.

Ha márciusban havazott, hólével is megittattuk. Különösen a kislibának, kiskacsának jó a, frissek lesznek attól.²³³

Ha sömör vót valamejik jószágon, bekentük szalonna búrral s a szalonnabúrt elástuk a küszöb alá.

Ha felfúvodott a jószág, a búrcsizma kapcáját kimostuk, a levit a jószágnak beattuk.

Hasmenésnél kormos ecetet, sóslórumot attunk.

Ha köszvényes lett a birka lába, ecettel kenegettük és tavaji szalonna madzagját kötöttük rá 7 görcsre.

Ha megsebezte valami a jószág lábát, farkasalma levelit megfőztük, a levivel megmostuk, a levelet rákötöttük.²³⁴

Minden esztendőben csinált anyám ideszírt is. Kellott az a kenőcsökhöz. A frissen olvasztott háj-zsírt kilencszer olvasztotta fel és öntötte háromszor hideg tébe, azután hideg vízbe.

Ha kutya, vagy macska megdöglött a háznál, fíltünk, hogy utánna lábasjószág következik.

Nem sirattuk meg, hogy a többihez legyík szerencsánk.

Eccer megdöglött a lovunk. Aszt monta a sógorom: Vegyíték le a patkóját, jövőre nem döglük meg jószágotok!²³⁶

Amikor ellett a lú, ott leste a bátyám. Amikor a csida kiköpte a lépít, felvette, akárhol vót, megkereste, mer kértik. Megszáritottuk. Nagyon jó a, ijjeccsénél. Megtörve aggyák annak, aki megijjett, fél.²³⁵

Ha vásárra mentünk, egy kis darab kenyírt és sótt tettünk a zsebünkbe, hogy szerencsánk legyík. A házat aznap, nem separték ki.²³⁷

Ha malacot, aprólíkot vittünk eladni, három kisdarab feődet tettünk a kosárba az udvarról, hogy sikerüjjék az eladás.

Ha bornyút, vagy csidát vittünk a vásárra, vágunk a szőriből, darára tettük; az anyja be-nyalta, nem bőgött utána.

Ha mentünk örletni, a malomgaratból kellett lopni néhány marék gabonát, hogy korán legyík kotló, csirke.

A kotló fészkit lopott színából, szalmából csinálta anyám' az öcsém hozta valahonnét a szalmát.

Az aprólik tartása nagy gond vót. Abbul pínzelt anyám, abbul került nekünk, jányoknak a ruha, cüpő, pántlika.

Luca napján sokmindent megcsináltunk, hogy szerencsénk legyík az aprójószágho. Éjjel, 12 órakor megpiszkafáztuk a tyúkokat, hogy jól tojjanak. Ha nem vót tojás, aszt montuk: Nem jól piszkafáztunk!

Az ősszel eltett ágas-bogas, fijas tingirit Lucanapján reggel és karácson másnapján etettük meg, hogy sok legyík belőlük, jól szaporoggyanak:

Pipi, pipi, pipikéim,
Gyertek elő picikéim!
Fijas tingirimet adom,
Tik meg nekem tojást attok... —

Így hívogattam az eresz alá, a reggeli etetíshe.

Darált napraforgóval apró pogácsákat sütöttünk, hogy a tyúkok sokat tojjanak.

Legalább hétféle magot szórtunk nekik Lucakor.

Körbe szórtam nekik a tingirit, amikor etettem:

„Szent Luca, abroncsba szórt kukorica;
jó tojó lesz attul a tyúk, a liba.”

Aki soha életében nem lopott, Luca napján lop a szomszédtul egy marék szalmát s egy tojást, beszeszi a tojófészekbe s aszt mongya:

A mi tyúkunk tojogájjon,
a szomszédé kotkodájjon!

Jöttek a gyerekek is piszkafázni s ínekelték:

Pipi, pipi, gyere ki!
tojjal tojást ideki!
Tojjál tojást százat is,
de ha lehet kettőt is!

Tavaszkor s nyárban többször megkevertünk kikküvet ótott mésszel, tével, megcsapkottuk vélle a tyúkokat s az ól falát, hogy fíreg ne legyík bennük.²³⁸

Ha valamejik tyúk kicsit tojt, hogy ne hozzék ránk bajt, a tojást átgórtuk a háztetőn.

A tyúkot levágtuk, de leginkább elajándékoztuk: elpusztítottuk a háztul.²³⁹

Ha a tyúk nem tudott megtójni, kilencszer megforgattam a lábam alatt. Ángyom a létrafoján forgatta át.

Ha tyúkot ültettem, bal kézzel tettem a tojásra, hogy jól üjjék, ne hagyja el a tojást.

Sötétben kell ültetni, hogy mikor lámpázom, sötítek legyenek a tojások.

Akkor jó ültetni, mikor jó haza a csürhe, hogy eccerre kejjék ki a csirke, mint ahogy eccerre futnak haza a malacok.

Férfi kalapból kell rakni a tojást, hogy sok kakas legyík.

Ha az elültetett tyúk nem akart megmaradni a tojáson, a kemencihe vittem, a fenekit a kemencefelé tartva kilencszer megforgattam s ugyanannyiszor montam: Ojan szelid legyíl, mint ez a kemence! Ráültettem a tojásra; többet nem hatta el.

Húshagyókedden is szoknak búbájoskodni. Ismerek ojan öreg embert, aki húshagyó kedd reggelin fog egy acskó köleskását, körülpergeti az udvart s aszt mongya: Akkor vidd el a tehenem tejit, mikor eszt szemenkint felszeded!

Egy másik, – még ha két tyúkjá van is, – egyet levág. Ott vágja el a nyakát az ól előtt, szalad véle körbe az udvaron, szétszórja a vérit. Aszongya, nem döglik el akkor nyáron a jószág... Mi azír vágunk tyúkot, hogy szerencsénk legyen az aprólékhoz.

Hogy hamarabb kotojják el a tyúk – ha nem vót korán kotlónk, ürgét öntöttünk s a farkát a tojófíszekbe tettük.

Ügyeltünk, hogy a tyúk valahogy egeret ne nyeljen, mer akkor nem tojt többet.

A nagypínteken ültetett kotlóhoz nem vót szerencsénk.

De a nagypínteken kélt csirkének nem nőtt meg az epíje' azokból kevés hullott el.

A Margit napi csirkéből jótojó tyúk lesz.

Ha nemsikerült csirke vót a többi között, „lidérc költötte”, úgy mondták.

A kivált tojásokat megfőztük, szíjjelmorzsoltuk az apróliknak, malacnak, hogy jóévtágyúak, jóu ítkések legyenek.

A kukót (tojáshéjat), amiből kikélt a csirke, liba, ruca, elégettük a kemencében, hogy a tyúkok ne kapjanak betegséget.

Ha karácsonban lígy vót a házban, nem ütöttük agyon, hogy szerencsénk legyen az aprólikhoz.

Egyik esztendőben nem vót szerencsénk a libáho. Rávaló esztendőben, Dorottya napján, lúdtojást kellett lopjunk, hogy visszajöjjék a szerencse.²⁴⁰

Lucakor nem attunk ki semmit a házbul. Jól is tojt nálunk az aprólik. Gyűtögettük, válogattuk a tojást az ültetéshe. Addig másnak nem attunk, míg mi nem ültettünk eleget: tyúkot, kacsa-tojásra is, libát, – mer elvinnék a szerencsínket.

Ha meg venni kellett valamiféle tojást, nem köszöntük meg, mer nem kelt vóna ki.

Arra is ügyeltünk, hogy a vizen túlról ne vegyünk, mer ha a vizen, hídon áthozzák a tojást, zápon marad.

Akkor is megzúpul a tojás, ha a gyermekek labdázna a házban, ahol ül a kotló.

A fírget, patkánt sokan eltutták küldeni a háztul.

Köleskását sóderrel szórna az út közepire a háztul a keresztútig. El kell mondani kilencszer: Elviszlek és vissza nem hozlak.²⁴¹

Vót ojan, hogy valami (küldött kutya), valaki szítszílesztette a jószágot. Fítek a pásztorok; mindenkinek a kedvibe jártak, nem tudták, kibem mi lakik.

Monták eccer, hogy egész nap nem állt meg a jószág; ez is csak boszorkánság lehetett...

De vót ojan tudós pásztor is ezelőtt, aki tavaszkor, ha kihajtott, körülkerítette az ő területtyit környestelen körül, – ha juhász vót, a kampóját húzta, ha kondás, gujás vót, az ustort. Meghorkant a jószág s visszafordult.

Ha valaki lopni akart s megfogta a jószágot, nem tutta elereszteni, míg a tudós pásztor el nem engette.

Ha nyárba a lígy megköpte a birkát, három marék port közibe vágott, nem lett benne több fíreg.²⁴²

Fíltünk mi a bűbajosok tudományátul. Senki sem ílt véle a családunkból. A Szántó-hadakból lehet tuttak valamit. Aszogyák, azok tuttak varázscsontot is csinálni.

Akinek ijen csontya van, bemehet akárhova, bejárhattya a ház minden zege-zugát, vihet akármit, nem láttyák meg.

Tiszta fekete macskát egy vászonfazékba bé kell kötni, a kemencébe ílve megfőzni. Három óraütésig kell főjjon, akkorra jól megfő. Kiöntik egy tekenőbe. A husa lemegy könnyen a csontokról.

Minden apró csontot, az utossó körömig, ki kell szedni egy tálba, mindet. A kerben gödröt kell ásni, a teknőből a vizet, húst oda elásni. Ketten csinájják: két férfi. Ráülnek a teknő kít végire, közre veszik a csontos tálát. Az egyik ember sorra a szájába veszi a csontokat s kérdi a másiktól: Látol-é? Amikor aszt feleli a másik: nem!, akkor tanálták meg az igazi varázscsontot.²⁴³

HALÁL, TEMETÉS, LÉLEK

Amikor az uramat elvitték (a háborúba) s először sütöttem (kenyeret), bévetem, hát az előtte kettéhasad; tuttam, hogy nem jelent jót.²⁴⁴

Vótak asszonyok, akik tuttak zsótárt forgatni, rostát vetni. Jártunk azokho, hogy lássuk él-e, hal-e az urunk.

Ha élt, megfordult a kulcs a zsótárba.

Eccer, aut, nem fordult meg... Magam marattam.²⁴⁵

A halált más is megjelenti:

Szól a bagój a kíményen, – haláleset lesz!

Leesett egy csillag, – meghal valaki. Ha halavány a csillag, asszonfíle, ha fínyes – férfi, ha kicsi akkor gyermek hal meg.

Ha kihagyunk egy fűrt hajunkat, ha fűsülködünk: meghal valaki.

Ha álmunkban kiesik a fogunk s fáj: hozzátartozónk, ha nem fáj idegen lesz a halott.²⁴⁹

Ha a tyúk kukorikol, az is halált jelez. Levágjuk, hogy az hajjék meg, vagy odaaggyuk valakinek, hogy vigye el a halált.²⁵⁰

A házrul ha leverik a fecske vagy a gója físzket, meghal valaki a családbul.²⁵¹

Ha egy asztalnál tizenhárom szeméj ül, azok közül meghal valaki egy esztendő leforgása alatt. Ha imádkoznak írte, elmúlik a veszéj. Így hallottam az imáccságot: Jóatyám, istenem, aki a menyben lakozol, tekincsd ezen 13 szeméj ártatlanságát. Ne büntesd őket. Inkább a kiráji családbul vegyé el tizenhármat. Nem is tizenhármat, de huszonhatot. Nem is huszonhatot, de harminckilencet ijen szerencsítlen halállal, ámen.²⁵²

Eccer egy katona ment az úton. Ment, ment a vasútállomás felé. Hát egy fekete madár elvite a sipkáját... Egy hétre meghalt a katona.

Ujesztendő hajnalán, mikor kezdik a harangot húzni, kilencszer körül kell járni a házat, utójára az ablakon benézni: ha koporsót látnak, meghal valaki abban az évben a családbul.²⁵³

Ha kinyílik valaki után az ajtó, hamarosan meghal.

Ha a kutya vonít, lefelé tartya a fejít, halált jelez.²⁵⁴

Sárral álmodni, halált jelent.

Ha remeg az edény vagy más tárgy a falon, halott lesz a házban.

- . -

A haldoklór eljönnek a halottak. Beszélgetnek. Apám minden hozzátartozó halottával beszélt, mieőtt meghalt, csak Karoj fíjával nem, aki az első háborúban tünt el; aszonták azír, mer nincs meghalva. Én sok halottat, haldoklót láttam: apámat, anyámat, a második uramat s még másokat is. Könyörögtettünk az élettyekír.

A nagybetegnek nem jó a feje alá tyúktollas pámat tenni, mer nem tud tülle meghalni.²⁵⁵

Nem szabad siratni, mer visszasírják, sokájig szenved.²⁵⁶

Mikor anyánk meghalt, az óra megállt.²⁵⁷

Letettük a feődre.²⁵⁸

Tükröt, képeket fekete ruhával letakartuk, befelé fordítottuk a falnak; úgy szokás.²⁵⁹

A tüzet kialtattuk. Rosszúl jönne ki, ha a halottas házban égne a tűz. Nem hirtelen óttyák ki, elhaggyák aludni, aut nem gyútanak be.²⁶⁰

Nem főzünk; a férfiak nem is szoknak enni, míg el nem temetnek, csak egy-egy kis pirosbort isznak. A nőcselédék esznek valamit a szomszídban.

A halottat egy öregasszon hozzátartozója mossa meg.

A halottmosó vizet ojan helyre öntik, hogy ne lópjék bele senki, semmi.²⁶¹

Ezelőtt, minden hummiját: ruháját, kalapját mellé tették vagy alája; hadd vigye, – monták. Most elaggyák az ócskasoron, a család nem viseli.²⁶²

Emlékezek rá, mikor nagyapám meghalt, odatettek a koporsóba egy kis darab kenyírt, búzakalászokat s a pipáját.²⁶³

Apámnak a fejealá tettük a bibliáját, zsótárát, mellé a pápaszemét s a kalapját.

Anyámat a kontyoló ruhájába öltöztették; szappant, fűsüt, az összegyűtött haját odatették mellé az állfelkötő ruhával együtt.²⁶⁴

Kinyitották az ablakot.²⁶⁵

Az öreg Palibácsit tiszta fejér, új gyócsba csavarták.²⁶⁶

Ha úgy hal meg, hogy nyitva a szeme, pénzrel nyomják le.²⁶⁷

A halott hasára cserepet, ásót vagy kapát tesznek, hogy ne fuvógygyék fel.²⁶⁸

Csendítetnek a haranggal. Egyik a másiknak hírt ad. Eljönnek a rokonok. Virrasztanak. Míg ki nem világosodik ínekelnek. Ífélbe bort isznak. Míg el nem temetik, jönnek a halottnázók; názik, hogy mijen.

Ha a család nem tud siratni, fogadnak sirató asszonyokat, hogy szípen elsirassák.

Amíg ott a halott, a házból semmit ki nem adnak.

Ha söpörnek, a szemetet a koporsó alá söprik, a temetés után elégetik.²⁶⁹

A koporsót a házból fejfel viszik ki, hogy lássék vissza a házba, ha még kíváncsi arra, ami bent van.²⁷⁰

A nemzeccséglevelet a funerátor (a temetést rendező szomszíd vagy koma) állíccsa össze. Elviszi a paphoz, hogy aszerint búcsúztassák. Rígebb a kántor ínekelve, versben búcsúztatott.

A búcsúztatás rengye: Első az apja és az anyja. Utánna a testvérek naccság szerint. Aut következik a férj, vagy feleség, a házastárs tesvérjei: elébb a férfiak, aut a nők. Végin a családgyyai (gyermekei) és a többi rokon összefoglalólag.

Amikor elhantójják, mindenki dob egy marék feődet a sírba: eltemeti.

Ha valaki nem tud elmenni a rokonnya vagy jóismerősse temetésire, hejette is dobnak a sírba egy kis rögot.²⁷¹

Ijenkor szakítanak le egy darabot a szemfedőből. Kell a!²⁷²

Az elhantolás után a sír mellől a funerátor megköszöni a részvételt (akit sokan kísérnek ki, hamarább jut a mennybe) s hí a torba: X. Y. gazda házát senki el ne kerüjje...²⁷³

Amég a temetés fojik, a szomszídok a ház előtt az udvaron megterítik az asztalt. Tyúkot, birkát vágatnak, piros bort hoznak a rokonok. Így toroznak. Emlegetik a halott jó tulajdonságait, hogy a mennybe jussák.

Az ágyszalmát a kemenciben megégetik.²⁷⁴

A lílek megy a mennybe. Az elhalt rokonok vezetik, az angyalok fogaggyák.

Az Isten dönti el, a Jóatya, hogy ki hova kerül: a jók a menyországba, az istenkáromlók a pokolba.

A káromkodós embernek pínzt adnak a markába, hogy tuggyék „várpínzt” adni az angyaloknak.

Nem szabad megkötni a halotton a kendőt, nyakravalót, gatyát; semmi ruhája ne legyék megkötvte; nem tud a mennybe menni.²⁷⁵

Hogy a gyermek ne féjjék a halottól, megfogattyák véllük a lábát.²⁷⁶

Ha mégis félne valamejik, a fejfából visznek három szilánkot, a koszorúból virágot s titokban az ágyába teszik.²⁷⁷

A sírásáshoz, amikor meghal, hozzákezdenek, de a padmajt csak a temetés napján csinájják meg. (Nehogy íjfel odafíszkeje magát a gonosz.)

A sírásóknak kenyírt, szalonát, bort visznek ki; ott eszik meg, nem szabad hazahozni.

Ojan vászonkendőt is kell nekik adni, ami soha nem vót vízbe; jobban nyugszik a halott. Hogy mi a lílek? Hát én aszt nem tudnám megmondani.

Amíg élünk s dolgozunk, addig van lelkünk. Apám mindétig monta a tesvíremnek: „Ne aluggy mindég, mer keveset ílsz!”²⁷⁸

Amikor alszunk, nincs bennünk lílek. Amíg alszik az ember, nem íl.²⁷⁹

Amikor meghal, sóhajtással távozik a lélek. De nem megy el egészen, míg el nem temetik, ott van a házban. Mindent lát, mindent hall. A temetéssel szűnik meg a feődi lét.

Mikor anyám meghalt s betettük a koporsóba, mintha szólott vóna. A bátyám súgta: mijér beszéltek, meghallotta.²⁸⁰

Sok halott nem tud nyugonni, visszajár a lelke. Azok járnak leginkább vissza, akiknek nem teljesítették a kívánságukat, vagy nem attak meg mindent, ami jár nekik.

Sokszor megmongyák, hogy mijér jöttek vissza. Erzsusnak is megmonta napa: „Ne járd fojton a temetőt, ne locsold a síromat; csupa vízbe vagyok.”

A másik lélek addig jár, míg a kedvelt tárgyakat el nem ássák. Miháj azír jött vissza, mer nem attam oda a komjának, amit ígért. Ha odaadom, nem jó többet.²⁸¹ Koldusnak is lehet adni a ruháit, ha nem akarja, hogy visszajárjék.²⁸²

Ha megbántották, vagy ű bántott meg valakit, visszajő, hogy megbocsásson, vagy neki bocsásson meg. Imádkozunk ijenkor a lelkiüdvéjér.

A megholtak álommal szoktak leginkább eljönni.

Ha baj van, segítenek. Kenyeret, vizet szokunk nékik az asztralra tenni.²⁸³

En rajtam nagyon sok törtínt, megment a Jóisten. Magamrul beszílek. Amikor a fijam meghalt, messze, idegen feődön, — eljött s megkírdezte: „Anyukám, megengedi, hogy hazajárjak?” Valami kiszólt belőllem, de nem az én szám vót: „Nem!” Azóta nem jár haza.

Egy idősebbpár cselídek születt sok-sok ívre egy kisjányuk. Az anyja tisztán hallotta, hogy a ríg meghalt tesvírje monta, hogy a kisjány két éves korában kútba esik, vigyázzanak rá. Úgyeltek is. Pokróccal beszegelték a kutat. Felmászott rá a kisjány, ott halt meg a kút tetejin.²⁸⁴

Kovács Imréné disznóvágáskor visz hurkát, kolbászt a temetőbe, hogy egyik az ura. Karácsonba töltöttkáposztát, bort visz. Mindétig megjelenik az ura, megköszöni.²⁸⁵

Akinek vastag a fejfája (Fütől való fája) arrul mongyák: Nehezen tuggya vinni a feltámadáskor. Azír tesznek az asszonyoknak, gyermekeknek vékonyabbat, hogy bírják.

Eccer egy lílek panaszkodott, hogy néki mijen nehíz a keresztye. Nem bírja mán hordozni. Monta neki a Jóatya, hogy válogasson a sok közül. Válogatta, válogatta, de csak a sajáttját választotta. A másé nehezebb vót...

Mán nagyocska jány vótam, monta a szomszíd gazda: íccaka 12 óraker ment hazafelé. Nagyon setét vót. Valami suhogást hall. Felníz... Hát a levegőben, fejr lepedőn szálltak a szellemekek... Azok nem rosszlelkek... Nem rontanak, csak visszajáró holt lelkek. Segíteni akarnak, sokmindent megmondanak...

A kísértetektől fílni kell, azok a rosszak lelkei.²⁸⁶

Ha tudni akarták, hogy mit akar, mi a kívánsága a halott hozzátartozónak, elmentek a halottlátóhoz. A szalaci tudós asszonyról beszílték, hogy szót írtett véllek. A kabai nízó, mán előre tulta, hogy mér mennek, kivel akarnak beszílni. En fíltam ijenyekhez jární. Csak restát forgattattam.²⁸⁷

JELEK: SZERENCSE, SZERENCSETLENSÉG, ÁLOM

Nemcsak a halál, egyéb is megjelentődik: a szerencse, szerencsétlenség, ha vendég jó és sok másminde.

Ami eszembe jön, elmondom:

Szerencsét jelent,²⁸⁸ ha négylevelű lóherét, vagy páratlan szirmu orgonát tanulunk.

Ha fejír, szürke, vagy tarka lovat látunk.

Ha kéménysöprővel tanálkozunk s megfogtuk a gombot, míg elhalatt mellettünk.

Aki reggel pókot lát, szerencsével jár az nap.

Ha valaki az úton patkót léli, öröme, szerencsije lesz, de csak akkor, ha háromszor megköpödi, bal kizzel a fején keresztül hajinca és nem níz vissza. Az is elviszi a szerencsét, ha mennek előtte és hátranéznek.

Szerencsét visz a házra a gója, fecske, ha odafíszkel.

Ha Szengyörgynap előtt megszólal a bíka, szerencsés lesz az esztendő.

Ha a gyermek hajában, fejér hajsza van, az szerencsehaj.

Ha valaki körmin fejér folt van, szerencsije lesz.

Ha a házhoz fejér macska fut, szerencsét hoz.

A szemetet a házba befelé kell söpörni, hogy besöpörjük véle a szerencsét.²⁸⁹

Szilveszterkor, mikor keztek ífélben a harangszót, apám elindult aranyos vízér. Csak mikor kondították, akkor lípett ki a kapun jobb lábbal. A jószágnak attá.²⁹⁰

A galamb vérit ne hasznájuk fel, eresszük a feődbe, hogy ne hozzék ránk szerencsétlenséget.

Szerencsétlenséget jelent,²⁹¹ ha újévben elsőnek asszon jó a házhoz.

Ha macska, vagy nyúl átszalad előttem az úton, jobb, ha nem megyek tovább.

Ha véletlenül bal lábbal szállok le az ágyrul, vagy a bal cüppömet rántom fel, inkább visszafekszem, mer aznap nem sikerül semmi.

Este sohasem viszem ki a szemetet, mer szerencsétlenség érne.

Nem jó a háznál törött tükröt tartani; a nagyjánt nem viszik férhe, vagy más bajt okoz.

Holdtöltekor nem fogtam semmi munkához, nehogy szerencsétlenül járjunk.

Csillagra ujjal nem mutattunk, hogy elkerüjjük Isten verését.

A tarkavarny elviszi a szerencsét; eccer újévbe szállt a culápra; elverte a jég a szíp búzákat.

A napok közül a kedd és a píntek szerencsétlen nap. Nem sütök, nem mosok ezeken a napokon.

Új évbe sohasem főztünk tyúkot, vagy más szárnyas állatot, mer kirepül a szerencse; mindéig megtarcsuk eszt.

Mást is megmutat még jelekkel a Jóatya.

Ha a jobb fülünk csengett, rossz hírt hallottunk, ha a bal, jót.

Amikor a jobb szemem viszkett – sírtam, ha a bal, – örültem.

Viszkett a bal tenyerem? Megköpköttem: apád, anyád idejőjjék! mentül több pínzt kapjak. Ijenkor jó vásárunk sikeredett. Ha a jobb tenyerem viszkett, jött az adószedő, vagy a vígrehajtó.

A kutya, macska, aprólik is bejelentett valami változást.

Ha a kutya vonított tüztől, haláltól fíltünk.

Amikor a tyúk, csirke kukoríkolt, kár írte a házat.

Vendéget vártunk, ha a macska a ház közepire ült s mosdott, vagy a küszöbön keresztbe fekütt.

A cserregő szarka is vendíget jelentett be. Ha a ház hátussó felire szállt a szarka, ott cserregett, mán monta anyám: kezhettyük a süfist, főzist, mer kedves, váratlan vendíg érkezik.

Ha az elejtett villa, kés a feődben megáll, – vendíget hajt.

A hetfü reggeli kettős tüsszentés ajándíkot jelez.

Eccer kotló ült a házban. A gyerek valami sárga virágot hozott bé; tuttam, hogy befullad a csirke a tojásha, híjába kiátottam: Vidd ki, te!

Ha a kakas a ház elejibe jó s ott kukorikol, változás lessz. Engem is kikukorikolt a házambul. El kellett költözzeek a Kistanyábul. Igaz lett.

Ha valaki a családbul messziútra ment, sőt, kenyeret, egy pohár bort tettünk az asztalra, hogy visszajöjjík.²⁹²

Amikor elvitték a zsidókat, tiszát hattak az asztalon és egy pohár vizet, hogy várja vissza őket. Minden asztalon vót. Sokan megnyertík.

Sok álomról tudom, hogy mit jelent. Rajtam is sok törtínt, mástól is hallottam. Leginkább nyóc napon belül telik bé az álom.²⁹³

Tűzzel álmodni, – harag. Pínnzel, – veszekedís.

Ha tojással álmosttam, – károm lett.

Ha beleestem a sárba, – beteg lettem.

Amikor szöllót ettem, másnap mán sírtam.

1937-ben három nagy süldőnk vót. Mentünk ki a mezőre. Tanálkozunk a keresztjányommal. Aszongya: Rosszat álmosttam magukról, keresztanyám, három nagyfej vereshagymát ásott ki a kertbül...

Gondoltam, e csakugyan nem jelent jót. Délután, mikor hazáírtam, mán beteg vót az egyik süldő. Meg is döglött mind a három.

Amikor meghalt idesbátyám, aszt álmosttam, hogy egy kis öregember jött s aszt monta, úgy intézzem a dolgom, hogy meghalok. Én csak azon sopánkottam, hogy mi lesz a gyerekekkel... Visszajött az öregember s aszongya: na, ne féjj, tanáltam mást hejteded...

Ángyom aszt álmostta, mielőtt meghalt az ura, hogy a karikagyűrűje megrepett s ment fel az ígbe. Tuttuk, hogy meghal...

Eccer aszt is álmostta, hogy a szína is ment fel az ígbe a villáruul, ahogy étetett.

Míg jánykoromban eccer aszt álmosttam, hogy piszkos a ruhám ajja; meg is szígyenítettek még az nap.

Tennapelőtt álmostban nígy szíp, tarka tehín elkoporcolt mellettem; míg nem tudom mire vállík...

TÁJSZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK

- abajgat = biztat
 acskó = zacskó
 ahhoz számítunk = úgy tervezzük
 ahun = ahol
 akkoráig = addig
 akkortájt = abban az időben
 almás deres – foltos-fehér ló
 aprólik = baromfi
 aut = azután
 avval vagyok = azt gondolom
 azótámul = attól kezdve
 azonnyomban = azonnal
 áhit = óhajt, megkíván
 ándung = kedv, hangulat
 átazsír = sárga cinkkenőcs
 átánkodás = kételkedés
 ázalódott = keveredett
- bajol vele = dolgozik vele
 bajoskodtam = kínlódtam
 bajt kever = rosszat tesz
 bakó = vászon tarisznya
 bazsajgás = hamis (ravasz) mosolygás
 betörekedtek, beköltek = fáradtsággal,
 kiadással járó utazás
 böcsmérelés = lekicsinyelés
 búbos = kemence
- campós asszony = bába
 cuháré = házi multság
 culáp = faoszlop
 cuppog = hang utánzás
 család = gyermek
 cseléd = személy
 csida = csikó
 csodál = bámul
 csomóra gyűrődnek = összegyűlnek
 csúffá teszi = megszegyeníti
 csúnyán tett = káromkodott, veszekedett
- dévánkodik = csodálkozik
 dongó = méh
- dudva = trágya
 dübög = hangutánzás (dobog) (Dörömböl)
- ebagos = szőrös
 egyönk = egyikünk
 ehülve = éhezve
 eléfelé = előre
 elibém = elém
 előte = kemenceajtó
 elveszejtette = halálra kínozza
 esekedett = vágyódott, kívánta
 estenden = este (kicsinyítéssel)
 eszkábál = készít
 él vélle = úgy szokta
 (nem élt vélle = nem szokta csinálni)
- facsarodik = csavarodik
 fattyu = fiatal legény
 fecsté = előtej
 felhőkű = kereskű = meteordarab (leggyak-
 rabban csiszolt kőbalta)
 furcsa = szokatlan
 füstöt lökött = füstölt
- gányol = csinál
 gárgya = kerítés
 (a kút gárgya = a kút kerítése; gerárgya = föld-
 kerítés)
 gejva = gennyes daganat
 gór = dob (góral = dobál)
 góré = kukoricatartó, fából, v. vesszőből készül)
 gubó = göb
 gulásza = a tehén első, túrós teje
 gunyhó = kunyhó
 güzül = gyűjt
- habókos (eszű) = gyengeelméjű
 hajtottuk a világot = sokat dolgoztunk
 hánytorgat = emleget
 hátrálja = késlelteti
 Házhiija = padlás
 dongyel = büszkén jár

hendebundálja magát = mulattatja magát
 herdál = prédál
 hírel = elmond (vert a hír felöllük = beszéltek róluk)
 hozzá köti magát = vele barátkozik
 hőbörgő = dicsekvő
 hullajt = elhullat
 humi = holmi (ruha)
 hurcol = hordoz, visz
 huzalom = vonzalom

ídeszsír = többször tejbe-vízbe öntött disznózsír
 idébb-odébb = ide-oda
 időteltén = később
 igencsak = biztosan
 ílet = kenyérgabona
 ippeg = éppen
 iszánkodni = csuszkálni
 ízik = lerágott kukorica kóró

jánycimborá = barátnő
 jobbadán = inkább
 jó darab = nagy darab

kalamol = kotorász
 kamora = kamara
 kanta = kanna
 kantus = egybeszabott ruha kisgyermeknek
 kapta-fogta = kapta magát
 kaska = kosár
 kavarint = levez (körkörös mozgás)
 kácsingózik = kíváncsiskodik
 kereskedik = keresgél (érdeklődik)
 keszkenő = kendő
 kezebeli = bot (ütő szerszám)
 kinyes = büszke
 komja = komája, barátja
 komót = fiókos szekrény
 kondít = meghúzza a harangot
 koporcol = szalad
 kopik = fogy
 kopják ki = foggyon ki
 korc = beráncolt hajtás (ruhán)
 korcol = ráncol, összefűz, kötöz
 kotlóliba színű = sápadt
 kotródik = sietve megy
 környeskörül = köröskörül
 környestelen körül = köröskörül (fokozás)
 körömhegyen állni = nagyon figyelni
 kucorodva = guggolva
 kujtorog = csavarog
 kukó = üres tojáshéj

kummányi = minimális, nagyon kevés
 kunéros = szokatlan, nem mindennapi
 kupujkó = a tők héjából készített edény
 kusztonez = biztat
 küszködik = nehezen végez el vmit

lábasszóság = barom
 lom = ócska ruhadarabok
 lötykötöl = mos

mán = már
 mása = méhlepény
 másoggyára = másodsorra
 megállította az eszét = jobb belátásra bírta, meggyőzte
 megintelen = ismételten
 megnyerte = a javára történt, szerencséje volt
 me revül = egészen
 mihamarébb = mielőbb
 mihelyt = azonnal
 mindenmijen = mindenféle
 mindétig = mindig
 mindőnk = mindnyájan
 mingyán-mingyán = gyakran
 morzsóka = kenyérsütéshez használt (az előző sütés tésztájából készült) kelesztő

nagyhírű = híres
 nagyra vót vele = dicsekedett
 nanám = nagyanyám (nanád = nagyanyád), (nanája = nagyanyja)
 nehézség = rángógörcs
 nem fogta otthon a hely = nem tudott otthon maradni
 neszezttem = halkan hallottam
 nevetlen ujj = középső ujj
 nézgelődik = szétnéz
 nőcseléd = nő, asszony
 nyüglődik = panaszodik, kesereg

pad = padlás
 pendej = alsószoknya
 penig = pedig
 pergeti = szórja
 pernye = hamu
 pí(n)z = pénz
 pocsekba megy = elpredálódik
 poétás = tréfás

rangos ház = nagy ház
 rákorcolt = ráütött
 ráreccsentett (az üdő) = hideg lett, fagyott

rátették a célt = elhatározták
 rávaló (kedden) = a következő (kedden)
 resta = rosta
 réjázás = faluvégi játék
 révüldözött = réműldözött, félt
 riadozva = félve
 rokoja = szoknya
 rúzsa = rózsza

sajtalan = sótalan
 salapáló = verekedő gyermek
 sancol = kínoz
 sejdít = látni vél, sejt
 sertepertél = sűrög-forog
 sete = bal (setével = bal kézzel)
 sokadozik = tétovázik
 sorja = ideje, rendje
 sugorgat = tartogat
 surgyé = szalmazsák
 susmog = suttog
 sűrjén = sűrűn

szakajtó = kenyérkosár
 zamukolt = szaglászott
 szapora = gyors
 szájszéle = ajak
 szemeszöktéből = gyorsan
 szemközt = szembe
 szemverés = ránézéssel való rontás
 szerét ejtette = hozzájutott
 széjjelszólják = pletykával szétválasztják
 szilaj = gyors
 szuszakolás = belerakás (nehezen)
 szutykos = piszkos

tambura = citera
 tanálkozik = találkozik
 tájoggyökér = piroslóhunyor gyökere
 tágít = enged, nem tágít = nem hagyja magát
 takaros = szép, rendes
 tanyázás = társalgás (a szabadidő közös eltöl-
 tése)
 tergenyész = málhás
 té = tej
 továbbat = később
 többel kössük be = többbe kerül (betegek le-
 szünk)
 tudott hozzá = tudta a mikéntjét
 tutták a dürgést-forgást = tudták a módját

ustor = ostor
 ütő = szív (megállt az ütő = megdőbbsent)

vacok = fekvő hely
 varnyú = varju
 vászonkanta = mázatlan, fehérre égett cserép
 kanna
 veszek = civakodás, veszekedés
 vető = vályogformáló keret
 világolt = világított
 viselős = terhes
 visszasikericse = visszaszerezze
 visszájára ment = elromlott

JEGYZETEK

1. *Hetedik gyermek. Acél tükör.*
Szendrey Zs., 1920. 49., 1928. 35., 1922. 115., Relkovic D., 1925. 174., Csefkó, 1929. 119., Pap, 1933. 164., Loschdorfer, 1935. 65., Dömötör S., 1938/a. 400., P. Madar, 1967. 161., Schram, 1970. 435. 663., Nagy Gy., 1965. 576., Dégh, 1960. 365., Bencsik, 1972. 431., O. Nagy G., 1966. Gy. 58., Györffy I., 1916. 81.
2. *Öreg ember őrzi a kincset. Segít.*
Luby, 1927/a. 208., Szücs, 1936/c. 299., Herkely, 1937/b. 175., Végh, 1944. 61., Katona I., 1972. 61., Domokos S., 1968. 56–78., Penavin, 1971. 48–57., 255–266.
3. *A 7. évben lángol fel. Láng jelzi a kincset.*
Kuun, 1890. 179., Wieder, 1890. 247., Balázs M., 1891. 200., Jankó, 1891/b. 273., Benkő A., 1891. 357., Mészáros, 1906. 20., 140., Matthias, 1908. 159., Berze Nagy, 1910. 29., Relkovic D., 1920. 77., Luby, 1927/b. 208., Szendrey Zs., 1928. 35., Csefkó, 1929. 192., Kiss G., 1932. 162., Hegyi, 1937. 472., Földiné Virány, 1957. 144. sz. mese. Fehér Z., 1965. 125., Béres, 1967. 420., Penavin, 1971. 309., 323., 331., S. Dobos, 1971. 44., 45., Olosz, 1972. 183., Berze Nagy, 1940. III. 245., Szögm király. 1973. 12.
4. *Bőjtől – rábőjtől.*
Jankó, 1891. 273., Kiss Á., 1891/a. 249., Fekete J., 1910/b. 126., Kolumbán, 1904. 35., Gönczi, 1914. 230., Szendrey Zs., 1934. 6., Luby, 1936/a., Dégh, 1955. 105; 11. = 21. mese. Közmondás: Ki haragjában nem eszik, nem számít az böjtnek (O. Nagy, 1966. B. 1186.)
5. *Kincskereső mondák.*
Mátrai Varga, 1910. 115., Benedek R., 1911. 72., Istvánffy, 1911/b. 72., Szívós, 1912. 29., Téglás G., 1912. 156., Bán, 1912. 250., Gönczi, 1914. 226., Szendrey Zs., 1914/a. 315., Bán, 1915. 28., 86., Nyáry, 1915. 40., Kemény L., 1915/b. 59., Téglás I., 1915. 285., Györffy I., 1916. 81., Takács, 1972. 516., Binder, 1920. 76., Herkely, 1937/b. 475., Balassa, 1963. 59., 214., 245., 325., Bodgál, 1966. 323., Sebestyén Á., 1972. 185., Benedek E., 1967. 44., 81., 169., Végh, 1942. 216., Kósa, 1972. 139., Vajkai, 1939. 170., Dégh, 1955. 103., P. Madar, 1967. 77.
6. *Ahol megbotlunk... Kincs ásás.*
H. Kovács, 1927. 124., Gunda, 1942. 144., Ecsedi, 1925. 100., Szücs, 1973. 12., 85., Gönczi, 1896. 378., Bán, 1915. 28., 86.
7. *Megbabonázza a kutyát.*
Szücs, 1969. 100.
8. *A kenyérsütés babonái.*
Sebestyén Gy., 1906. 422., Gönczi, 1910. 287., Relkovic N., 1912/a. 157., 1923–24/a. 108., Kiss L., 1922. 86., Prückler, 1930. 130., Gunda, 1932. 102., Moór, 1933/b. 59., Végh, 1939. 419., Kardos, 1943. 113., Nagy Gy., 1965. 580., Kisbán, 1965. 313., Bodgál, 1966. 261., 271., Dám, 1968. 2., Gunda, 1968. 2., Schram, 1970. 86., P. Madar, 1967. 131., Pereszlényi, 1941. 276., Juhász, 1971. 625., Berze Nagy, 1940. 77.

9. *Pénteken süített kenyér vízbefulladt keresésére.*
Relkovic N., 1912/b. 367.
10. *Miért rövid a búzakaralász?*
Fábián, 1910. 358., Penavin, 1971. 149.
11. *Liba trágya, mint gyógyszer.*
Gönczi, 1905. 345.
12. *Keresetlen talált tárgyak.*
Lásd. 213. jegyzet.
13. *Szemmel verés.*
Gönczi, 1905. 365., Györffy I., 1916. 81., Kálmány, 1891/b. II. 112., Gunda, 1936. 319–320.
14. *Könyvek a fej alatt.*
Berze Nagy, 1940. 79.
15. *Nagypénteki mosakodás, füröztés.*
Krizsa J., 1943. II. 40., Nagy J., 1891. 81., Kiss Á., 1891/a. 249., Kolumbán, 1904. 35., Beke, 1904. 44., Nyáry, 1906. 289., Sztancsek, 1909. 357., Matthias Varga, 1908. 159., Balogh, 1910. 254., Istvánffy, 1911. 292., Téglás G., 1912. 159., Fludorovics, 1913. 242., Novák J., 1914. 68., Herkely, 1937. 181., Szendrey Á., 1940. 393., Erdős, 1957. 157., Krupa, 1970. 145., Juhász, 1971. 581., P. Madar, 1967. 140., 159.
16. *Vasfűvel kinyílik a zár.*
Bellosics, 1904/b. 288., Téglás I., 1915. 285., Filimon, 1912. 343., Szabó P., 1961. 10., Szűcs, 1964. 56., 67., 100.
17. *Kakukkfű edénmosásra.*
Istvánffy, 1911/b. 292., Bodgál, 1966. 399., Schram, 1970. 201., 203., 205., 206., 310.
18. *Tanulatlan leány fonala.*
Schram, 1970. 541.
19. *Nagypénteki eső.*
Podmaniczky, 1943. 81.
20. *Anyajegy.*
Gönczi, 1933. 163., Pávai, 1907. 215., Berze Nagy, 1910. 24., Kiss L., 1919. 84., Berze Nagy, 1940. 65., Kardos, 1943. 237., Márkus, 1943. 164., Erdős, 1957/b. II. 258., P. Madar, 1967. 27.
21. *Varázslás gyertyával.*
Bán, 1908. 151., Ujváry, 1963. 2.
22. *Seprű, villa a boszorkányok ellen.*
Balázs, 1891. 200., Tóth I., 1906. 229., Benkóczy, 1907/b. 228., Berze Nagy, 1910. 34., Istvánffy, 1911. 292., Relkovic N., 1923–24/a. 107., Szendrey Zs., 1934. 10., Dégh, 1955. 124., Szendrey Á., 1959. 313., Diénes Izra közlése: Szent fa a nyír, aki viricsét issza sokáig él. A belőle készült seprű, távoltartja a gonoszt: Ikafalva, Háromszék megye.
23. *Tyúktetű elűzése.*
Berze Nagy, 1940. 162.
24. *Bal kézzel való védekezés.*
Szivós, 1891. 254., Tóth I., 1906. 229., Nyáry, 1906. 289., Szendrey Zs., 1934. 10., Bánó, 1943. 248., Erdész, 1968. 42., 213., 457., 459., 476., Arany L., 1969. 107., Béres, 1967. 416.

25. *Bors termő hely.*
Csokonai Vitéz, 1973. 467., Hegyi, 1937. 472., Közmondás: Borsért járó. (Ó. Nagy, 1966. B. 1117).
26. *Boszorkány macska képiben.*
Tóth I., 1906. 229., Téglás G., 1912. 159., Vass, 1913. 84., Thury E., 1913. 195., Relkovic N., 1923–24/a. 107., Dömötör S., 1929/a. 183., Relkovic D., 1930. 50., Domanovszky Gy., 1936. 114., Podmaniczky, 1943. 86., Hegedüs, 1946. 32., Tamási, 1958. 76., Balassa, 1963. 116., 240., 300., Berze Nagy, 1969. 126., 105., 153., 184., Cs. Pócs, 6/20., Zupkó, 1970. 288., Schram, 1970. 238., 250., 331., 339., 345., 478., 590., 648., 657., Bartha, 1963. 52., Cs. Pócs, 1964. 114., Berze Nagy, 1910. 24., Manga, 1942/a. 73., Balla, 1970. 13., Juhász, 1971. 589.
27. *Boszorkány kecske képiben.*
Penavin, 1971. 469.
28. *Boszorkány tehén, tulok képiben.*
Fehér Gy., 1937. 220., Dégh, 1955. 372., Béres, 1967. 408.
29. *Boszorkány kutya képiben.*
Jankó, 1891. 273., Téglás G., 1912. 159., Csefkó, 1929. 118., Bálint, 1930. 48., Fehér Gy., 1937. 220., Domanovszky Gy., 1938. 114., Podmaniczky, 1943. 86., Márkus, 1943. 271., Hegedüs, 1946. 34., Zupkó, 1970. 293., Balassa, 1963. 371., Schram, 1970. 98., 35., 38., 160., 195., 220., 254., 286., 304., 342., 334., 338., 389., 395., 472., stb., Penavin, 1970. 469., 480.
30. *Boszorkány, béka képében.*
Relkovic D., 1920. 77., 1930. 50., Balassa, 1963. 55., Miklya, 1965. 133–152., Bodgál, 1966. 296., Béres, 1967. 96.
31. *Lóvá változtatták, megnyergelték.*
Luby, 1927/b. 206., Bálint S., 1930. 48., Loschdorfer, 1935. 65., Fehér Gy., 1937. 220., Schram, 1971. 398., 42., 54., 57., 80., 104., 148., 227., 237., 247., 252., 299., 306., 313., 338., 344., 354., 480., 486., P. Madar, 1967. 80., Szilágyi, 1925. 91., Gunda, 1942. 144.
32. *Megpatkolt boszorkány.*
Csefkó, 1930. 48., Bálint, 1930. 48., Berze Nagy, 1940. 131., Márkus, 1943. 273., Podmaniczky, 1943. 88., Balassa, 1963. 124., 352., Bodgál, 1966. 399., Béres, 1967. 409., Penavin, 1971. 567., Tihanyi, 1937. 301.
33. *Boszorkány liba, ruca alakjában.*
Balassa, 1963. 125., Schram, 1970. 100., 213., 253., 482., Béres, 1967. 97.
34. *Boszorkány disznó alakjában.*
Csefkó, 1929. 192., Bálint, 1930. 48., Molnár J., 1943. 64., Bodgál, 1966. 305., Schram, 1971. 79., 389.
35. *Boszorkány kakas, tyúk alakjában.*
Téglás G., 1912. 159., Csefkó, 1929. 118., Relkovic D., 1930. 50., Hegedüs, 1946. 35., Balassa, 1963. 389., Schram, 1971. 66., 660., 661., Végh, 1944. 71., 91.
36. *Két fényes szem.*
Béres, 1967. 414., Dégh, 1955. 486.
37. *Tüzeskerék.*
Tamási Á., 1958. 30., Erdész, 1968. 38., Berze Nagy, 1969. 39., Penavin, 1971. 380., Balla, 1970. 131., Szabó P., 1970. 179.
38. *Forgószél.*
Fehér Gy., 1937. 220., Nagy Gy., 1965. 581., Schram, 1971. 364., 486., Gönczi, 1910. 284., 1914. 195., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 274., P. Madar, 1967. 23.

39. *Elviszik a haját, bajszát.*
Téglás G., 1912. 159.
40. *Folyó vízbe hajították (nem lehet segíteni)*
Schram, 1971. 595., 662.
41. *Elveszett holmi megkeresése.* (tudja a tudós)
Pap, 1933. 164., Schram, 1971. 709.
42. *Mennykő, kereskő, kőborvillám.*
Fazekas, 1926. 142., Madarassy, 1933. 75., Gönczi, 1907. 91., Benkóczy, 1907. 99., Gönczi, 1914. 192., Szendrey Zs., 1933/a. 163., 22., Illyés, 1964. 68.
43. *A tüzesmennykő okozta tűz.*
Kiss Á., 1891. 249., Madarassy, 1933. 79., Györfly I., 1916. 81., Benkóczy, 1907. 99., Gönczi, 1910. 287., Pávai, 1907. 215., 354.
44. *Táltos.*
Lázár, 1890. 277., Kolumbán, 1904. 35., Téglás G., 1905. 356., Ipolyi, 1929. 449., Sebestyén Gy., 1906. 148., Tóth I., 1906. 229., Fekete L., 1907. 125., Név nélkül: Magyar Nyelv, 1912. 434., Gönczi, 1905. 44., 1914. 150., Berze Nagy, 1910. 28., Szendrey Zs., 1914. 315., Kiss L., 1919. 84., Györfly I., 1916. 81., Fludorovics, 1913. 242., Kálmány, 1917. 260., Csefkó, 1926. 36., Fazekas, 1926. 38., Luby, 1927/a. 206., Szendrey Zs., 1928. 34., Roheim, 1926., Prückler, 1930. 210., Haász, 1931. 48., Csefkó, 1929. 119., Holló, 1934. 19., 110., Györfly I., 1939. 47., Vajkai, 1939. 170., Szücs, 1936/a. 39., 1957., Loschdorfer, 1935/b. 76., Vajkai, 1937. 140., Berze Nagy, 1940. 70., 241., Márkus, 1943. 169., Végh, 1944. 92., 93., Szűcs, 1943. 170., Kodolányi, 1945. 31., Enyedi, 1955. 73., Csalog, 1956. 165., Tamási Á., 1958. 7., 126., Darvas, 1954. 53., Csontos, 1961. Dömötör T., 1964/a. 189., Fehér Z., 1965. 125., Bodgál, 1966. 308., 316., Körner, 1967. 280., Balassa, 1963. 4., 256., 342., Ruzskovics, 1968. 103., Ortutay, 1960. 173., Cs. Pócs, 6/20., 1964. 118., Béres, 1967. 405., Erdész, 1968. 241., 468., 487., Tamás G., 1970. 35., Ortutay, 1958. 110., Penavin, 1971. 319., 469., 466., 537., Schram, 1971. 233., Diószegi, 1973. 29., Szabó P., 1971. 63., Hoppál-Küllös-Manga, 1974. 101., P. Madar, 1967. 168., Benedek E., 1967. 229., Dienes, 1972. 50.
45. *Táltos ló.*
Dégh, 1955. 496., Katona I., 1972. 66., 69., Fludorovics, 1913. 242., Szögkirály, 1973. 132., Kálmány, 1917. 261., Berze Nagy, 1940. III. 255., Ruzskovics, 1968. 35., 44., 50., Kriza, 1943. II. 99., Erdész, 1968. 471., 75., Szűcs, 1969. 49., Penavin, 1971. 579. Táltossal kapcsolatos közmondások: Ó. Nagy, 1966.: Annyit zabál, mint egy táltos. T. 70., Megvívta a táltosok, T. 71., 72., 73., 74., 75., Rálépett a fekete tehén a lábára. T. 212., A fekete bika lábujjára hágott. B. 670., Meggázolta a fekete ökör. Cs. 409.
46. *Nagy idő (zivatar)*
Berze Nagy, 1910. 34., Istvánffy, 1911/b. 292., H. Kovács, 1927. 124., Szendrey Zs., 1927. 210., Szolomayer, 1927. 210., Ralkovics D., 1930. 50., Solymossy, 1933. 97., Prückler, 1930. 130., Domanovszky, 1936. 114., Berze Nagy, 1940. III. 183., Illyés, 1946. 61., Hegedüs, 1946. 86., Domokos S., 1968. 168., 170., Pávai, 1907. 215., Szendrey Zs. és Á., 1939. 117., Gőnyei, 1940. 49., Kardos, 1943. 116., Cs. Pócs, 1964. 226.
47. *Varázkör.*
Zsemley, 1904. 59., Játékosok köré kört rajzolva mondtuk: Buzsera, buzsera, főtt lencse, Repüljön el a szerencse! Ujszékely (Udvarhely m.) Saját gy., Fludorovics, 1913. 242., Szendrey Zs., 1934. 12., Márkus, 1943. 275., S. Dobos, 1962. 362., Cs. Pócs, 1964. 117., Illyés, 1964. 265., Dömötör T., 1972. 36., Erdész, 1968. 468., 469.

48. *Lucaszék.*

Balázs M., 1891. 200., E. I., 1905. 318., Tóth I., 1906. 229., Komáromi A., 1907. 348., Sebestyén Gy., 1908. 314., Berze Nagy, 1909. 314., 1910. 30., Fludorovics, 1913. 242., Novák, 1914. 68., Roheim, 1915. 1., 1916. 15., Gönczi, 1914. 263., 268., Ács, 1926. 20., Relkovics D., 1920. 77., Relkovics N., 1923–24/a. 107., Prückler, 1930. 130., Fehér Gy., 1937. 220., Vajkai, 1939. 170., Kántor, 1935. 75., Igmándy, 1942. 42., Podmaniczky, 1943. 74., 89., Molnár J., 1943. 64., Hegedüs, 1946. 106., Dömötör T., 1972. 45., Csatkai, 1955. 2348., Cs. Pócs, 1964. 117., Póta, 1970. 288., Bodgál, 1966. 351., Juhász, 1971. 574., S. Dobos, 1962. 362., Loschdorfer, 1935. 65., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 352., 372., B. Bene, 1957. 188., O. Deisinger, 1972. 181., Közmondások (Ó. Nagy, 1966.) Úgy dolgozik, mint Lucaszékén, L. 844., 845., Valóságos Luca-szék, L. 846., Olyan a ház, mintha lucázták volna, L. 847.

49. *Luca-napja.*

Beke, 1904. 44., Madarassy, 1905. 296., Csulak, 1906. Sztancsek, 1909. 357., Sebestyén Gy., 1906. 149., Kemény L., 1915/a. 59., Fehérvári, 1915. 283., Szendrey Zs., 1916. 78–79., Prückler, 1930. 130., Moór, 1938. 57., Igmándy, 1942. 42., Hegedüs, 1946. 86., Kardos, 1943. 38., Benedek S., 1940. 22., Szendrey Á., 1938. 303., Nagy J., 1959. 18., Banner–Mester, 1962. 533., Balassa, 1963. 74., Dömötör T., 1964/a. 195., Ujváry, 1964. 451., Dömötör T., 1964/b. 194–195., Ruitz, 1965. 577., Dám, 1968. 429., Riczkó, 1969. 605., Nagy Gy., 1965. 583., Krupa, 1970. 40., Erdős, 1957. 157., Juhász, 1971. 574., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 352., 382., P. Madar, 1967. 37., Nagy J., 1890. 130., Márton J., 1891. 111., Király, 1891. 365., Révai, 1905. 293., Nyári, 1906. 289., Benkóczy, 1907. 99., Matthias Varga, 1908. 159., Káldy, 1908. 284., Istvánffy, 1911/b. 292., Szendrey Zs., 1928. 148., Nagy Gy., 1938. 85.

50. *Boszorkány nyomás, szurkálás.*

„Most hirtelen, téli mesék
rémei kielevenednek.
Csupa vérzés, csupa titok,
Csupa nyomások, csupa ősök,
Csupa erdők és nádasok,
Csupa hajdani eszelősök.” (Ady Endre)

Istvánffy, 1890. 295., Kolumbán, 1904. 35., Kiss I., 1905. 210., Berze Nagy, 1910. 34., Nyáry, 1915. 40., Berze Nagy, 1940. III. 251., Berde, 1940. 125., Bálint, 1930. 48., Márkus, 1943. 270., Podmaniczky, 1943. 86., Hegedüs, 1946. 37., Dégh, 1955. I. 46., Balassa, 1963. 45., 46., 118., 120., 280., 192., Miklya, 1965. 133., 135., Bodgál, 1966. 286., 288., Konsza, 1969. 16., 65., 108., 122., Krudy, 1969. 8., Erdész, 1968. 44., 79., 222., 224., Schram, 1970. 80., 91., 96., 109., 110., 138., 140., 197., 177., 222., 231., 238., 241., 250., 272., 276., 285., 291., 301., 346., 362., 381., 385., 415., 420., 424., 438., 441., 447., 458., 459., 568., 572., 621., 638., 648., 683., 686., 687., 718., 726., Tamási G., 1970. 15., Penavin, 1971. 469., 452., 453., 470., 592., Kemény, 1972. 222., Jékely, 1968. 35. (Éjjelente rámjött és el nem eresztett, hogy minden csontom ropogott alattam.”), Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 77., 82.

51. *Kakukkfű, rontás ellen.*

Herkely, 1937. 182., Vajkai–Wagenhuber, 1937. 152., Lendorovics, 1913. 242. Lásd még a 17. sz. jegyzetet.

52. *Szénvonón, sütőlapáton mennek...*

Jankó, 1891. 273., Benkóczy, 1907. 99., 150., Berze Nagy, 1910. 34., Dégh, 1955. 111., S. Dobos, 1968. 360., 361., 468., 481., Erdész, 1968. 176., Ruszkovics, 1968. 49., Balla, 1970. 95., 133., 139., Schram, 1970. 62–71., Penavin, 1971. 96., 97., 100., 123., 398.,

- Berze Nagy, 1969. 226., Hegedüs, 1946. 39., Molnár J., 1943. 64., Közmondás: (Ó. Nagy, 1966.) Azsagon jár, A/804; Ha nem ülhet lapáton, üljön azsagon. L/215.
53. *Boszorkányok találkozóhelye, (Gellért hegy).*
Nagy, 1890. 130., Gulyás, 1923–24. 151., Györffy I., 1916. 81., Loschdorfer, 1935. 65., Hegyi, 1937. 472., Dömötör S., 1939. 210., Márkus, 1943. 172., 267., Schram, 1970. 337., 344., 352., 431., 432., 478., 495., stb., Kulcsár, 1961. 104., Penavin, 1971. 97., 566., 471., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 13., 99.
54. *Boszorkányság tanulása.*
S. Dobos, 1962. 45., Béres, 1967. 397., 398., 399., Név nélkül: Magyar Nyelv, 1928. 51.
55. *A boszorkányok halála.*
Relkovic D., 1918. 91., Tóth I., 1905. 229., Bálint, 1930. 48., Ébner, 1931. 146., Szendrey Zs., 1928. 202., Klein, 1933. 68., Hegyi, 1937. 472., Fehér Gy., 1937. 220., Domanovszky Gy., 1936. 114., Márkus, 1943. 269., Hegedüs, 1946. 35., Balassa, 1963. 227., 259., 373., Cs. Pócs, 1964. 116., Bodgál, 1966. 302., Erdész, 1968. 513., Bencsik, 1972. 430., Schram, 1970. 92., 141., 152., 377., 455., 458., B. Bene, 1957. 188., Kulcsár, 1961. 103., Juhász, 1971. 619.
56. *Ördögös kocsis.*
Szendrey Zs., 1914. 315., Relkovic D., 1930. 50., Györffy I., 1931. 37., Berze Nagy, 1940. III. 245., Ferenczy, 1957. 66., S. Dobos, 1962. 365., Béres, 1967. 400., Körner, 1967. 280., Erdész, 1969. 25., 50. mese, Balassa, 1963. 8., 21., 102., 121., 204., 207., 236., 344., 366., Schram, 1970. I. 119.
57. *Darázs ereje.*
Berze Nagy, 1907. 667.
58. *Lidérc.*
Gárdonyi, 1903. 449., Mátrainé, 1910. 115., 117., Filimon, 1913. 167., Szendrey Zs., 1914/a. 315., Gönczi, 1914. 150–180., Györffy I., 1916. 82., Roheim, 1918. 49., Tóth, 1905. 229., Relkovic D., 1922. 91., Kiss L., 1923–24. 177., Gulyás, 1923–23. 151., Zalán, 1927. 47., Szendrey Zs., 1928. 35., Fazekas, 1928. 38., Loschdorfer, 1935. 65., 1935. 76., Luby, 1936/a., Molnár J., 1943. 64., Márkus, 1943. 267., Dégh, 1960. 452., Kiss L., 1958. 171., Berze Nagy, 1940. III. 339., Cs. Pócs, 1964. 130., Balassa, 1963. 193., Miklya, 1965. 133., Schram, 1970. 355., 524., Kemény J., 1972. 116., Gönyei, 1940. 49., Végh, 1944. 93., Hegedüs, 1946. 110., P. Madar, 1967. 214., Közmondások (Ó. Nagy, 1966.): Kinek rossz a lelkiismeret, lidérccel álmodik, L/451. Lidérce van, L/573. Lidérc üli pénztét, L/574. A lidércet imádja, L/575.
59. *Küldött kutya.*
Beke, 1932. 167., Szabó P., 1967. 205., Gönczi, 1905. 353., Csefkó, 1926. 36., Közmondás (Ó. Nagy, 1966.) Olyan mint a küldött farkas. F/249., Ö/130.
60. *Az eső növeszti a gyermeket.*
Pávai, 1907. 215., Közmondás (Ó. Nagy, 1966.): Sok eső esett felétek, E/664.
61. *Márciusi hó.*
Révai, 1905. 293., Prückler, 1930. 130., Moór, 1933. 156., P. Madar, 1967. 140.
62. *Az első fecske (szeplő elleni ráolvasás).*
Berze Nagy, 1940. 214., Révai, 1905. 293., Kriza, 1943. 55., Nagy Gy., 1965. 579., Krupa, 1970. 137.
63. *Jósol a katicabogár.*
Révai, 1905. 293., Relkovic D., 1930. 50., Berze Nagy, 1940. III. 84., Ruitz, 1965. 562.

64. *Füstölés kutyaszőrével.*
Gönczi, 1914. 290., 301., Lá sd: 67. sz. jegyzet., Közmondás: (Ó. Nagy, 1966.): Veszett kutya harapását, veszett kutya szőrivel. K/2341., 2354., Amely eb megharap, annak szőre gyógyít, E/88., Ebmarásra kutyaszőr, E/171.
65. *Mitől ijedt meg? (Ólom öntés).*
Név nélkül, 1892/45., Liszt, 1903., Sámuel, 1918. 91., Loschdorfer, 1935. 65., Viski, 1932. 124., Berze Nagy, 1940. 68., Wagenhuber, 1936/a. 156., Gönyei, 1940. 22., Domanovszky Gy., 1936. 114., Schram, 1970. 262., Illyés, 1964. 64., Penavin, 1971. 472., 471.
66. *Szemmelverés gyógyítása (szenes vízzel).*
Bellosics G., 1905. 275., Sebestyén Gy., 1906. 409., Istvánffy, 1911. 292., Gönczi, 1914. 286., Relkovic D., 1925. 176., Domanovszky Gy., 1936. 114., Herkely, 1937. 181., Vajkai, 1937. 140., Illyés, 1964. 145., 197., Nagy Gy., 1965. 577., 603., Benedek S., 1940. 201., Gönyei, 1940. 22., Vajkai, 1939. 170., Kónya, 1913. 127., Szolomayer, 1927. 210., Szendrey Zs., 1927. 210., Luby, 1930. 125.
67. *Szemmelverés gyógyítása füstöléssel.*
Kiss L., 1919. 84., 1920. 86., 1922. 88–89., Varga I., 1920. 100., Relkovic N., 1923–24/a. 107., Szendrey Zs., 1927. 210., Berze Nagy, 1940. 194., Végh, 1942. 213., Erdős, 1957. 157.
68. *Összenőtt szemöldök.*
Benkő A., 1892. 357., Sróth, 1891. 363., Balázs M., 1891. 250., Káldy, 1908. 284., Iványi, 1891. 185., Luby, 1930. 125., Kardos, 1943. 22., 23.
69. *Mens.vér felhasználása, mosdásra.*
Kiss L., 1919. 84., Kardos, 1943. 122., Nagy Gy., 1965. 590., Ruitz, 1965. 562., Schram, 1970. 429.
70. *Nyírfa.*
Szabó P., 1953. II. 46., Gunda, 1966. 36., 48., 49.
71. *Szent Iváni tűzugrás.*
Thury, 1890. 407., Nyáry, 1906. 289., Sebestyén Gy., 1906. 147., Istvánffy, 1911. 302., Gönyei és Szendrey Á., 1937/b. 307., Dömötör T., 1972. 40., Juhász, 1971. 627., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 380., Maksay, 1957. 11., Gönyei, 1940. 22., Marót, 1940. 143., Schram, 1965. 547.
72. *Füstöléssel varázsolás.*
Relkovic N., 1923–24/c. 107., Szendrey Á., 1935/a. 42., Kiss Á., 1891. 249., Györffy I., 1916. 85., Holló, 1934. 19.
73. *Szerelmi varázslás véres vízzel.*
Gönczi, 1907. 34., Erdős, 1957. 157., Szabó K., 1957. 172., Ruitz, 1965. 562., Schram, 1970. 117., 685.
74. *Főzik a férfi bocskorát, ruháját.*
Gönczi, 1907. 34., Holló, 1935. 31., Kardos, 1943. 216., Molnár J., 1943. 64., Cs. Pócs, 1963. 565., Bodgál, 1966. 321., Schram, 1970. 291., Filimon, 1913. 227., Tolnai, 1918. 290., Vajkai, 1939. 197., Szűcs, 1973. 84., Közmondás (Ó. Nagy, 1966.): Főzik a kapcáját, K/240.
75. *A só varázs ereje.*
Ács, 1926. 139., Schram, 1970. 235.
76. *Szerelmesek szétválasztása.*
Gönczi, 1907. 34.
77. *Törött tükör.*
Révai, 1905. 293., Pávay, 1907. 215., Káldy, 1908. 284., Filimon, 1912. 343., Szendrey

- Zs., 1927. 210., Bencsik, 1972. 429., Nagy Gy., 1965. 578., Szolomayer, 1927. 210., Szendrey Zs., 1927. 210., Prückler, 1930. 130., Végh, 1942. 214., 215.
78. *Luca cédula (gombóc főzés).*
Bellosics, 1905. 275., Dannhardt, 1905. 157., Sztancsek, 1909. 294., Domanovszky, 1936. 114., Gönyei, 1940. 22., Ruitz, 1965. 562.
79. *Andrásnap i szokás.*
Balázs, 1891. 250., Nagy József, 1891. 130., Balásy, 1905. 40., Bellosics G., 1905. 275., Révai, 1905. 293., Mackhay, 1903. 259., Sztancsek, 1909. 357., Filimon, 1912. 346., Prückler, 1930. 130., Ruitz, 1965. 562., Manga, 1968. 25–28., Sebestyén, 1972. 193., Dömötör T. é. n., 44., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 349.
80. *Katalin napi gally.*
Szendrey Zs., 1916. 78., Ruitz, 1965. 562.
81. *Jóslás: Csont a kutyának.*
Beke, 1904. 45., Filimon, 1912. 343., Berze Nagy, 1940. III. 85., Kardos, 1943. 240., Kiss M., 1964. 105., Nagy Gy., 1965. 579.
82. *Menstruációs vér.*
Lásd a 73. pontot.
83. *Hajszál a ruhába varrva.*
Lipták, 1972. 26.
84. *Gatya madzag varázs ereje.*
Gönczi, 1907. 34., Berze Nagy, 1910. 24., Györfly I., 1916. 84., Csalog, 1941. 275., Végh, 1944. 47., Dégh, 1960. 369., Cs. Pócs, 1963. 565., P. Madar, 1967. 141., Schram, 1970. 723., Horváth, 1972. 234.
85. Lásd: 73. pontot.
86. *Jövendölés ólom öntéssel.*
Révai, 1905. 293., Matthiasz Varga, 1908. 159., Prückler, 1930. 130., Berze Nagy, 1940. 268., Igmándy, 1942. 42., Ruitz, 1965. 562., Dömötör T., 1965. 584., Mikszáth, 1972. 44.
87. *Alma a varázslatban.*
Iványi, 1891. 185., Erdős, 1957/a. 158., Dankó, 1962. 558., Thury J., 1890. 381., Gönczi, 1910. 287., Nagy Olasz, 1931. 199., Bodgál, 1966. 271., Nagy Gy., 1965. 577.
88. *Szerelmi varázslás békacsonttal.*
Wislocki, 1890. 273., Balázs M., 1891. 200., Gönczi, 1907. 34., Luby, 1927/b. 208., Szendrey Zs., 1934. 16., 1936. 318., Gönyei, 1940. 22.
89. *A menyasszonyt más háznál öltöztetik.*
Ikvai N. szíves közlése, Petőházáról (Győr-Sopron m.)
90. *Seprű a menyasszony kezébe.*
Káldy, 1908. 284., Szendrey Á., 1938. 297., Illyés, 1964. 194., Bodgál, 1966. 328.
91. *Kenyér, sütemény a menyasszonynak.*
Schram, 1944. 181., Bodgál, 1966. 328.
92. *A menyasszonyra gabonát szórnak.*
Szemayer, 1936. 72., Domokos, 1941. 166., 175., Végh, 1942. 213., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 355.
93. *A menyasszony ölébe fiú gyermeket ültetnek.*
Berze Nagy, 1940. III. 113., 130., Juhász, 1971. 607.
94. *A menyasszony jobb lábbal lépjen a küszöbre.*
Magos, 1937. 239.

95. *Eső, zivatar a lakodalom napján.*
Szabó P., 1961. 150., Berze Nagy, 1940. 116., 131., Révai, 1905. 293., Nagy Gy., 1965. 579.
96. *A menyasszony kéménybe nézetése.*
Berze Nagy, 1940. 64., 130., 137.
97. *Előbb hal meg, aki előbb alszik el.*
Jankó, 1891. 273., Prückner, 1930. 130., Némethy, 1939. 64., Berze Nagy, 1940. II. 3., P. Madar, 1967. 83.
98. *Fokhagyma rontás ellen.*
Balázs M., 1891. 200., Berze Nagy, 1910. 34., Istvánffy, 1911. 227., Kónya, 1913. 127., Ács, 1926. 20., Erdős, 1957/a. 157., Nagy Gy., 1965. 581., P. Madar, 1967. 23., O. Desinger, 1972. 167., Berze Nagy, 1940. III. 213., Gönczi, 1914. 353., Kardos, 1943. 217., Schram, 1970. 318.
99. *Menyasszony és vőlegény közös evőeszközt használ.*
Gönczi, 1890. 313., Szegedi, 1920–22. 60., Szendrey Á., 1939. 156., Sopron m. Petőháza. Ikvai N. közlése., Hoppál–Küllős–Manga, 1974. 291., Szendrey Á., 1932. 31., Dorner, 1891. 210., Machey, 1903. 259., Sztancsek, 1904. 48., Richter, 1905. 422., Sebők, 1905. 151.
100. *Víz, vizeskanna az új pár elé.*
Gönczi, 1890. 313., 1914. 340., 346., 353., Szemayer, 1936. 72., Ethn. 1936. 87., Gönyei, 1940. 22., Dömötör T., én. 51., Dömötör S., 1972. 307., Imre, 1973. 87.
101. *Felnyergelik a boroshordót.*
Csefkó, 1929. 92., Balassa, 1963. 127., Schram, 1970. 636., 716.
102. *Szétválasztás.*
Lásd: a 76. sz. jegyzetet.
103. *Elkötés.*
Lásd: a 83. sz. jegyzetet, valamint O. Nagy, 1966-ban a következő közmondásokat: Elköti a koszorúját, K/1616., Összekötötték a madzagot, M/158.
104. *Lábnym felszedése.*
Balázs M., 1891. 250., Révai, 1905. 293., Filimon, 1913. 101., Ébner, 1931. 146., Domanovszky Gy., 1936. 114., Illyés, 1964. 68.
105. *A baba – Boszorkány: ront, állattá változik.*
Dégh, 1955. 111., 127., Erdész, 1968. 106., Miklya, 1965. 143., Szabó P., 1970. 62., Fludorovics, 1913. 242., Györffy I., 1916. 81., B. Bene, 1957. 188., Juhász, 1971. 575., Schram, 1970. 416., 483., Hoppál–Küllős–Manga, 1974. 239.
106. *Ne nézz hátra! (Visszanézés tilalma).*
Szendrey Zs., 1934. 8., Némethy, 1939. 62., P. Madar, 1967. 32., 81., Erdész, 1968. 163. sz. tört., Berze Nagy, 1969. 27., Balla, 1970. 62., 160., 193., Penavin, 1971. 41–43., Györffy I., 1916. 86.
107. *Két nagy szarv (aggancsos fejviselet).*
Fludorovics, 1913. 242., B. Bene, 1957. 188., László, 1959. 446., Györffy I., 1916. 81., Nagy József, 4. 18., Schram, 1970. 82., Gönczi, 1914. 268.
108. *Védekezés köles-kásával.*
Domanovszky Gy., 1936. 114.
109. *Többet tud...*
Katona I., 1972. 32., 33.

110. *A bába saját gyermekén tanul.*
Bálint, 1930. 48.
111. *Elviszi az anya tejét. Gyermekágyas védelme.*
Nagy József, 1891. 130., Pintér, 1891. 97., Kiss L., 1919. 84., Berze Nagy, 1940. 66., 67.,
Molnár J., 1943. 64., Végh, 1944. 46., Juhász, 1971. 588.
112. *Megfenyegette a bábát...*
Schram, 1970. 332.
113. *Nem tudja letenni, míg a boszorkány nem engedi.*
Vajkai, 1939. 194., Dégh, 1955–60. 484., Sz. abadfalvi, 1967. 41., Schram, 1970. 222.,
596., 666., Katona, 1972. 158.
114. *Boszorkány rontás.*
Dongó, 1878., Varga J., 1877., Benkő, 1903. 357., Sroth, 1902. 363., Kolumbán, 1904.
35., Balogh, 1904. 45., Bellogics, 1904. 216., Balásy, 1905. 40., Gál, 1909. 287., Istvánffy,
1911. 162., 222., Relkovic N., 1912. 155., Stoll, 1912. 125., Gönczi, 1914. 150., Alapi,
1914. Györffy I., 1916. 81., Relkovic D., 1920–22. 77., Csikesz, 1925. 172., Ács, 1926.
20., Bálint Nagy, 1928. Bálint, 1930. 48., Luby, 1930. 125., Prückler, 1930. 130., Pap,
1933. 164., Relkovic D., 1930. 50., Loschdorfer, 1935. 65., Luby, 1935., Szücs, 1936. 151.,
1936. 456., Tihanyi, 1937. 301., Gunda, 1942. 144., Márkus, 1943. 267., Szendrey Zs.,
1943. 56., Balogh, 1946. 73., Kiss L., 1958. 151., Miklya, 1965. 134., Molnár J., 1943. 64.,
Banó, 1943. 248., Szücs, 1969. 47., Csákányi, 1960., Degré, 1960., Horváth, 1937., Cs. Pócs,
6. 20., Schram, 1970. 11., 13., 21., 30., 36., 40., 41., 47., 52., 55., 57., 62., 82., 259., 305.,
316., stb., Sebestyén, 1972. 185., 188.
115. *Meglovagolás.*
Lásd: a 31. sz. jegyzetet.
116. *A boszorkány-ló.*
Csefkó, 1929/b. 192., Végh, 1944. 71., 91., Dégh, 1955. 87., Schram, 1970. 121., 148.,
150., 709., 279., 391., 366., Penavin, 1971. 301., Domanovszky Gy., 1936. 114., Erdész,
1968. 215., Nyeste, 1970. (kézirat) 284.
117. *Részegesség ellenszere.*
Filimon, 1903. 103., Szabó P., 1970. 110.
118. *Kedd, péntek: boszorkányos nap.*
Szabó Imre, 1910. 167., 221., Róheim, 1913. 90., Varga I., 1920–22. 100., Kardos, 1943.
Miklya, 1965. 134.
119. *Varázslás fekete tyúkkal.*
Györffy I., 1916. 81., Benedek E., 1967. 125., Erdész, 1968. 208., Schram, 1970. I. 76.,
Közmondás: Megette a vak-tyúkot, O. Nagy, 1966. Ty/23., Megetették vele a vak-csirkét,
Cs/266.
120. *A terhességet nem szabad letagadni.*
Márkus, 1943. 163., Gönczi, 1914. 314.
121. *Magzatelhajtás.*
Relkovic D., 1930. 48.
122. *A terhes anya védelme.*
Berze Nagy, 1940. 64., Kardos, 1943. 146., Szabó P., 1961. 356., Nagy Gy., 1965. 572.,
Kiss L., 1919. 84.
123. *Szőrös állathoz ne nyújjon.*
Pávai, 1907. 215., Istvánffy, 1911. 292., Kiss L., 1919. 84., Erdős, 1957/b. 157., 1957/a.
II. 258., Nagy Gy., 1965. 662., Sebestyén, 1972. 198.

124. *Keresetlen csont, kutyafej.*
Matthias, 1908. 159., Varga I., 1920–22. 100., Kászonyi, 1931. 148., Szendrey Zs., 1934. 15., Moór, 1935. 28., Schram, 1970. 514.
125. *Allapotos ne csudájjon meg semmit.*
Bellosics G., 1905. 275., Kiss L., 1919. 84., Berze Nagy, 1940. 64., 65., Erdős, 1957. II. 258., Szabó P., 1967. 211., Juhász, 1971. 588.
126. *Fü vagy leány?*
Vajkai, 1937. 140., P. Madar, 1967. 23., Berze Nagy, 1940. 131.
127. *Szerencsés, szerencsétlen nap, óra.*
Jókai, 1966. 204., 1966. II. 209., Penavin, 1971. 567., Révai, 1905. 293., Gönyei, 1940. 22., Ujváry, 1960. 107.
128. *A bábák a csillagok állásából jósolnak.*
Kiss L., 1919. 84., 1920. 82., Végh, 1944. 129., P. Madar, 1967. 30., O. Nagy, 1966. Közmondás: Jó órában született, O/129., Szerencsétlen órában született, O/131., Rossz csillag alatt lett, Cs/215., Szerencsés csillag alatt született, Cs/216.
129. *Jóslás a méh-lepényről.*
Berze Nagy, 1940. 64., Juhász, 1971. 589., O. Nagy, 1966. Közmondás: Szűkíti a mását, M/471.
130. *A méh-lepényt mélyen el kell ásni.*
Gönczi, 1910. 284., 1914. 317., Márkus, 1943. 166., P. Madar, 1967. 28.
131. *Kifordított ing.*
Györffy I., 1916. 81., Szendrey Zs., 1927. 210., Szolomayer, 1927. 210., Luby, 1937. 224., Vajkai, 1939. 170., Gönyei, 1940. 22., Nagy Gy., 1965. 578., P. Madar, 1967. 23., Horváth, 1972. 234.
132. *A gyermek első körmének levágása.*
Balázs M., 1891. 200., Kiss L., 1919. 84., Solymossy, 1933. 97., Fülöp I., 1939. 387., Benede S., 1940. 201., Berde, 1940. 28., Berze Nagy, 1940. 71., 76., 78., Márkus, 1943. 169., P. Madar, 1967. 23.
133. *A fürösztvő-víz.*
Gönczi, 1910. 287., Gönyei, 1914. 317., Kiss L., 1919. 84., Moór, 1934. 171., Szendrey, 1938. 297., Erdős, 1957. 258.
134. *Az újszülött mérése.*
Nagy F., 1771. 127., Liszt, 1903., Wagenhuber, 1936. 294., Fülöp I., 1939. 387., Cs. Pócs, 1946. 191., P. Madar, 1967. 29., O. Nagy, 1966. Közmondás: Neki legyen mérve. M/670. K/1666.
135. *Eszközök az újszülött kezébe. Bölcsőjébe.*
Istvánffy, 1911. 227., Szendrey Zs., 1927. 28., 33., Moór, 1934. 178., Berze Nagy, 1940. 71., Novák, 1943. 117., Márkus, 1943. 165.
136. *Gatyamadzag a pólyakötőhöz, fordított ing.*
Lásd: a 81. és a 131. jegyzeteket.
137. *Újszülöttet nem szabad a mestergerenda alatt fektetni.*
P. Madar, 1967. 23.
138. *Fürösztvővíz kiöntése.*
Juhász, 1971. 590., Berze Nagy, 1940. III. 41., P. Madar, 1967. 23.
139. *A gyermeknek ajándékba tojás.*
Kiss L., 1919. 84., Szendrey Á., 1959. 313., Juhász, 1971. 590., P. Madar, 1967. 23.

140. *Az első látogatótól elveszik a sapkát vagy kendőt.*
Istvánffy, 1911. 162.
141. *A látogatók leülnek.*
Gönczi, 1914. 282., Kiss L., 1919. 84., Bellosics G., 1905. 275., Berze Nagy, 1940. 71., Nagy Gy., 1965. 580., Juhász, 1971. 591.
142. *Az anya tejének elvitele.*
Györffy I., 1916. 81., Erdős, 1957. 258., Kiss L., 1919. 84., P. Madar, 1967. 23.
143. *Az elvitt tej visszahozatala.*
Györffy I., 1916. 81.
144. *Menstruáló ne látogasson kis gyermeket.*
Erdős, 1957. 258.
145. *Avatás. Keresztelés.*
Istvánffy, 1911. 227., Kiss L., 1919. 84., Benkő, 1939. 350., Szendrey Zs., 1932. 86., Szendrey Á., 1939. 156., Szendrey Zs., 1940. 352., Berze Nagy, 1940. 74., 75., 66., Márkus, 1943. 166., Nagy Gy., 1965. 604., Juhász, 1971. 589., Gönczi, 1914. 324., P. Madar, 1967. 33., Szabó P., 1971. 161.
146. *Komapénz a pólýába, párna alá.*
Nagy Gy., 1965. 577.
147. *Burokban született.*
Jankó, 1891. 273., Benkóczi, 1907. 99., Berze Nagy, 1910. 34., Kiss L., 1919. 84., Relkovic D., 1920–22. 91., S. Dobos, 1962. 365., P. Madar, 1967. 172., Krudy, 1969. 32.
148. *A kis gyermeket nem szabad tükörbe nézetni.*
Luby, 1930. 125., Moór, 1934. 178., Végh, 1942. 213., P. Madar, 1967. 23.
149. *Egyéb kisgyermekre vonatkozó tiltás.*
Balázs M., 1891. 200., Bellosics G., 1905. 275., Révai, 1905. 293., Tóth I., 1906. 229., Berze Nagy, 1910. 34., Gönczi, 1914. 142., 143., 144., Györffy I., 1916. 81., Kiss L., 1920–22. 84., Kónya, 1913. 127., Moór, 1934. 178.
150. *Alvásra: szalma a dísznő alól.*
Kiss Á., 1891. 301., Fludorovics Zs., 1913. 242., Gönczi, 1914. 142., O. Nagy, 1966. Közmondás: Elaludta a malacok álmát. M/269.
151. *Rontás, szemverés. Egyéb gyermekre vonatkozó javaslat.*
Kolta, 1958. 151., Berze Nagy, 1940. 76., 77., Márkus, 1943. 169., Erdős, 1957/a. 155., 1957/b. 258., S. Dobos, 1962. 124., Nagy Gy., 1965. 578., Juhász, 1971. 590.
152. *Piros szalag a kisgyermek (állat) kezén, (nyakán).*
Téglás G., 1912. 159., Berze Nagy, 1910. 24., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. 72., Márkus, 1943. 165., Dégh, 1955–60. 125., Erdős, 1957/a. 157., 1957/b. 258., Nagy Gy., 1965. 577., 603., P. Madar, 1967. 111., Horváth, 1972. 234.
153. *Fokhagyma koszorú a bölcsőbe.*
Fludorovics, 1913. 242., Kónya, 1913. 127., Gönczi, 1914. 242.
154. *Ahol kisgyermek van, ég a lámpa.*
Berze Nagy, 1940. 69., Nagy Gy., 1965. 603.
155. *Váltott (kicszerélt) gyermek. Védekezés.*
Mátrainé, 1910. 115., Istvánffy, 1911. 222., Gönczi, 1914. 318., Györffy I., 1916. 81., Vajkai, 1939. 170., Márkus, 1943. 168., Berze Nagy, 1940. 64., 141. III. 78., Schram, 1946. 174., Dégh, 1955–60. 124., Erdős, 1957/a. 157., 1957/b. 258., Dömötör T., 1964. 189., Miklya, 1965. 134., Trencsény, 1890. 345., Király, 1891. 365., Ethnographia: 1890.

- 347., 130., 1891. 167., 1892. 68., 69., 1893. 225., 1895. 132., 1901. 267., 1929. 119., 1930. 129., 1935. 68., Istvánffy, 1890. 295., Bellosics G., 1904. 216., Tóth I., 1906. 229., Kiss L., 1919. 84., Szendrey Zs., 1922. 115., Bab. gyűjtés, Beled, Komló, 1926. 155., Csefkó, 1922. 115., Nagy József, 1930. 129., Loschdorfer, 1935. 65., Hegyi, 1937. 472., Herkely, 1937. 183., Kardos, 1943. 23., Dégh, 1955–60. 124., Balassa, 1963. 261., 289., Cs. Pócs, 1964. 190., Schram, 1970. 193., 197., 306., 410., 566., 711., Penavin, 1971. 467., Dömötör T., 1972. 51., O. Nagy, 1966. Közmondás: Gaz anyának váltott gyermek. A/445. Olyan mint a váltott gyermek. Gy/62, V/101.
156. *Szoptatás előtt késre, kulcsra ül.*
Kiss L., 1919. 84., Nagy Gy., 1965. 589.
157. *Fogatlan gyermekek egymást ne érintsék.*
Berze Nagy, 1940. 72.
158. *Seprűvel ne verjék meg a gyermeket.*
Káldy, 1908. 284., Berze Nagy, 1940. 75., Gönczi, 1914. 281.
159. *Kisgyermek (állatok), megköpködése. (A szépség tagadása).*
Iványi, 1891. 185., Berze Nagy, 1910. 24., Kiss L., 1919. 84., Moór, 1934. 178., Berze Nagy, 1940. 68., 193., Márkus, 1943. 169., Nagy Gy., 1965. 577., Bodgál, 1966. 302., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 115.
160. *„Ujság hasamba”.*
Kiss Á., 1891. 249., Révai, 1905. 293., Tóth I., 1906. 229., Matthiasné, 1908. 159., Ethn. 1908. 160., Szendrey Zs., 1932. 15., Herkely, 1937. 181., Kardos, 1943. 94.
161. *Fogat az egérlükba.*
Tóth I., 1906. 229., Révai, 1905. 293., Berze Nagy, 1940. 78., Kemény, 1972. 66., P. Madar, 1967. 623.
162. *Tüsszentés: egészségére!*
Gönczi, 1914. 281.
163. *Sokáig szoptatnak.*
Györffy I., 1916. 81., Kardos, 1943. 22., Márkus, 1943. 171., Gönczi, 1914. 144.
164. *Öntés (rontás) a keresztúton.*
Balázs, 1891. 250., Beke, 1904. 45., Deák, 1905. 42., Berze Nagy, 1910. 25., Istvánffy, 1911. 212., Terbe, 1927. 54., Vajkai, 1939. 170., Gönyei, 1940. 22., Berze Nagy, 1940. 216., Balassa, 1963. 120., Nagy Gy., 1965. 589., P. Madar, 1967. 23.
165. *Kígyó (béka), mint gyógyszer.*
Bartha Gy., 1891. 404., Benkő A., 1891. 357., Benkőczy, 1907. 99., Sztancsek, 1909. 357., Prückler, 1930. 130., Moór, 1935. 28., Berze Nagy, 1940. 215., B. Bene, 1957. 188., Szolnoki Múzeumi levelek 4. 1959., Tömörkény, 1907. 238., Novák, 1914. 68., Zupkó, 1970.
166. *Hasfájásra martilapu.*
Szabó P., 1969. 185., O. Nagy, 1966. Közmondás: Akinek a hasa fáj, keressen rá bodzát, H/369., F/763.
167. *Csupor a hason.*
Nagy Gy., 1965. 589., Schram, 1970. 42. (1628-ból).
168. *Gyógyszer meg nem köszönése.*
Berze Nagy, 1910. 24., H. Kovács, 1927. 124., Prückler, 1930. 130., Káldy, 1908. 284., Szendrey Zs., 1934. 7., Berze Nagy, 1940. 186.
169. *Márciusi hó.* Lásd: 61. jegyzet.
Gönczi, 1914. 281.

170. *Köhögés, számarköhögés.*
Gönczi, 1914. 296., Tóth I., 1906. 229., Vajkai, 1937. 140.
171. *Füstölés kutyaszőrrel* (Kutya harapás)
Gönczi, 1914. 301., Szabó P., 1971. 65.
172. *Izületi gyulladás gyógyítása kereszkővel.*
Lásd: 42. jegyzetet.
173. *Tüdőbaj gyógyítása.*
Krupa, 1974. 153–154.
174. *Füstölés szemfedővel.*
P. Madar, 1967. 23., Gönczi, 1914. 366.
175. *Az első ház építésének meséje.*
Berze Nagy, 1969. 68., Vőd, 1969. 227., Penavin, 1971. 439., 580., Olosz, 1972. 160.
176. *Az új ház halottja.*
Benedek S., 1940. 201., Juhász, 1971. 619., Kiss L., 1920. 82., Berze Nagy, 1910. 29., 1940. III. 159., P. Madar, 1967. 83., O. Nagy, 1966. Közmondás: Aki házat épít, meghal. H/500.
177. *A fa kivágása a ház építéséhez.*
Relkovic N., 1912/b. 367., Szabó P., 1947. 215., Berze Nagy, 1940. 167.
178. *Hétfő szerencsés az építés kezdetéhez.*
Gönczi, 1914. 280., Szendrey Zs., 1927. 210., Manga, 1942. 175., Nagy Gy., 1965. 585.
179. *A víz visszaöntése.*
Gönczi, 1910. 284., Szendrey Zs., 1934. 14., Roheim, 1918. 49., Ecsedy, 1925. 95., Berze Nagy, 1940. 154., P. Madar, 1967. 164.
180. *Pénz a ház alapjába.*
Gönczi, 1914. 469., Berze Nagy, 1940. III. 159., Cs. Pócs, 1964. 225., P. Madar, 1967. 83.
181. *Bokréta, bálvány az ártók ellen.*
Torbágyi, 1926. 169., Györffy, 1967. 2. sz.
182. *Tyúk vére a küszöb alá.* (Építő áldozat.)
Téglás I., 1913. 99., P. Madar, 1967. 85., Relkovic N., 1923. 107., Magyar Mérnök és Építészegylet Közl. 1894. 303., Herman, 1903. 457., Timár, 1911. 177., Györffy I., 1925. 172., Erneyi, 1927. 260., Ethn. 1927. 260., E. J. Ethn. 1928. 52., Dömötör T., é. n. 64., Pávai, 1907. 215., 354., Györffy I., 1925. 172.
183. *Az ajtón kés, villa boszorkány ellen.*
Lásd: 17, 99. adatot, Fehér, 1937. 220., Szabó P., 1970. 127., P. Madar, 1967. 85.
184. *Kenyeret, sót, zsírt az új házba.*
Gunda, 1932. 102., P. Madar, 1967. 134., Juhász, 1971. 625.
185. *A ház felszentelése.*
Szendrey Zs., 1940. 352.
186. *Álom az új házban.*
P. Madar, 1967. 87., Gönczi, 1914. 282., Pávai, 1907. 354., H. Kovács, 1927. 124., Prückler, 1930. 130.
187. *Napnyugta utáni tiltások.*
Kiss Á., 1891. 249., Nagy J., 1890. 130., Bellosics G., 1905. 275., Pávai, 1907. 215., Mattiasz, 1908. 159., H. Kovács, 1927. 124., Szolomayer, 1927. 210., Szendrey Zs., 1927. 210., Berze Nagy, 1910. 28., Szendrey Zs., 1934. 15., Hegyi, 1937. 472., Végh, 1942. 214., Rózsa, 1943. 199., B. Bene, 1957. 188., Krupa, 1970. 75., Schram, 1970. 52., 472.

188. *Morogva égő tűz = ellenség.*
Kiss Á., 1891. 249., Kardos, 1943. 216.
189. *Kipattanó szikra = vendég.*
Nagy József, 1891. 130., Gönczi, 1910. 284., Végh, 1942. 214.
190. *A macska mosdása, a szarka csörrögése = vendég.*
Bellosics G., 1905. 275., Benkóczy, 1907. 99., Jankó, 1891. 273., Kriza, 1943. II. 28., III. 8., Ács, 1926. 20., Szendrey Zs., 1928. 57., Végh, 1942. 216., Nagy Gy., 1965. 580.
Petőfi Sándor: Kelepel a szarka házam tetjén, Vendég jön (Vendég) Nos, fiúk nem szólt a szarka házfödélteken? Vagy ki álmodá-meg, hogy ma vendégetek leszen? (Barátaimhoz)
H. Kovács, 1927. 124.
191. *Megálló kés, villa, olló = vendég.*
Révai, 1905. 293., Kardos, 1943. 217., Nagy Gy., 1965. 580., Mikszáth, 1972. 35.
192. *Az ágasfa megfejtése.*
B. Bene, 1957. 188., Kulcsár, 1961. 105., Kardos, 1943. 136., Schram, 1970. 538.,
O. Nagy, 1966. Közmondás: Megfejhetjük a kútágot, K/230. Fejjük meg az ágot, A/128,
129, K/779, 2030, 2033, 2034.
193. *Új év, megoldott kötél a padláson.*
Podmaniczky, 1943. 20., Nagy Gy., 1965. 584., Krupa, 1970. 76.
194. *Bejött a kutya...*
Lásd: a 29. jegyzetet.
195. *Visszafelé mondott imádság.*
Nagy I., 1967. 1.
196. *Visszafelé számolás.*
Sebestyén, 1906. 419., Berze Nagy, 1940. 217., Diószegi, 1957/a. 3–4.
197. *Kikukorékolt a kakas.*
P. Madar, 1967. 23.
198. *Jóslás az időjárásra.*
Szendrey Zs., 1928. 27., Bodgál, 1966. 387., Krupa, 1970. 3–270., Eső: Benkóczy, 1907. 99., Káldy, 1908. 284., Zalán, 1927. 40., Csefkó, 1929. 259., Prückler, 1930. 130., Podmaniczky, 1943. 31., 81., 83., 88., Berze Nagy, 1940. 205., Fél–Hófer, 1967. 9., Szabó P., 1970. 189., Szél: Tóth I., 1906. 229., H. Kovács, 1927. 124., O. Nagy, 1966. Közmondás: József nap után kalapáccsal sem lehet visszaverni a füvet, J/173. Lőrincz van a dinnyében, L/839, V/309. Sándor, József, Benedek, hozzák a jó meleget, S/58. Mikor eljön Simon, Judás, didereg, fázik a gatyás, S/253.
199. *Kedden, pénteken nem kezdtek mezei munkát.*
Lásd: a 136. sz. jegyzetet, valamint Istvánffy, 1911. 292. IV., Gönczi, 1914. 280., Szendrey Zs., 1927. 210., 1928. 27., Szolomayer, 1927. 210., Hegyi, 1937. 472., Kardos, 1943. 93., P. Madar, 1967. 23., Moór, 1932. 158.
200. *Imádkozás munka kezdeténél.*
Némethy, 1938. 204., Gönyei, 1940. 22., Berze Nagy, 1940. 170., 175., 177., Ikvai, 1967. 91., P. Madar, 1932. 168., Nagy Gy., 1968. 41.
201. *Mag a madárnak.*
Sebestyén, 1906. 423., Szendrey Zs., 1934. 8., Istvánffy, 1911. 292., Moór, 1932. 158., Némethy, 1939. 62.
202. *Tavasziak (kukorica, krumpli, tök, stb.) vetése.*
Moór, 1932. 159.

203. *Jóslás a bőtermésre.*
Révai, 1905. 293., Kimnach, 1903. 258., Istvánffy, 1911. 292., Szendrey Zs., 1916. 74–79., Berze Nagy, 1940. 191., P. Madar, 1967. 23.
204. *Péter Pál napja.*
Gönczi, 1914. 565., Novák J., 1914. 68., P. Madar, 1967. 23.
205. *Medárd napja.*
Gönczi, 1914. 255., 611.
206. *Húshagyókeddi laskaleves.*
Janó, 1967. 120., P. Madar, 1967. 23.
207. *Egyéb, kenyérrel kapcs. babonák.*
Nagy Gy., 1965. 584., Juhász, 1971. 625.
208. *A teknősbéka teremtése.*
Erdész, 1968. 508., Vöő, 1969. 128.
209. *Virágvetés.*
Domanovszky Gy., 1936. 114., P. Madar, 1967. 23., Némethy, 1939. 63.
210. *Bolhák elűzése.*
P. Madar, 1967. 23.
211. *Dög a gyümölcsfa alá.*
Pávai, 1907. 215., Némethy, 1939. 63., Móra, é.n. 187., Istvánffy, 1911. 292., Berze Nagy, 1940. 187., Kardos, 1943. 146., Cs. Pócs, 1964. 145.
212. *A gyümölcsfát fejszével verik.*
Istvánffy, 1911. 293.
213. *Keresetlen patkó a küszöbön.*
Révai, 1905. 293., Pávai, 1907. 215., Káldy, 1908. 284., Nagy Gy., 1965. 580., H. Kovács, 1927. 124., Zalán, 1927. 61., Krupa, 1974. 169., 172.
214. *Só a küszöbön, fokhagyma alatta. (istálló)*
P. Madar, 1967. 23., Istvánffy, 1911. 292.
215. *Kicsi állatokat védeni a szemveréstől.*
Lásd: a 163. és a 164. sz. jegyzeteket, azonkívül még: Sebestyén, 1906. 410., Gönczi, 1907/b. 91., Varga I., 1920. 100.
216. *Az ágynemű szellőztetése, állatvédés.*
P. Madar, 1967. 23., Káldy, 1908. 284.
217. *Az állatok verése – nyírfaseprűvel:*
Nagy Gy., 1965. 582.
218. *A ló betegsége.*
Nagy Gy., 1968. 38.
219. *Gelyva kivitele a keresztútra.*
Lásd: a 164. sz. jegyzetet.
220. *Késsel nem szabad tejbe nyúlni.*
Gönczi, 1907/b. 91., Szendrey Zs., 1927. 210., Szolomayer, 1927. 210., Szendrey Zs., 1932/a. 15., Moór, 1933. 57., Domanovszky Gy., 1936. 114., Berze Nagy, 1940. 199., Végh, 1942. 215., Kardos, 1943. 139., Rózsa, 1943. 199., K. Kovács, 1945. 52–59., B. Bene, 1957. 188., Nagy Gy., 1965. 581., Györffyné, 1973. 297.
221. *Gyógyítás sárga földdel.*
Schram, 1970. 499.

222. *Boszorkány-zsír.*
Gönczi, 1914. 161.
223. *Tehén-rontás.*
Trencsény L., 1890. 345., Téglás G., 1912. 159., Stoll, 1912. 125., Filimon, 1913. 229., Relkovic D., 1920. 77., 1925. 176., Szendrey Zs., 1927. 210., Csefkó, 1929. 118., Bálint, 1930. 48., Relkovic D., 1930. 50., Györfly I., 1935. 83., Loschdorfer, 1935. 65., Domanovszky Gy., 1936. 114., Hegyi, 1937. 472., Végh, 1942. 216., Gunda, 1942. 144., Hegedüs, 1946. 165., Dégh, 1955–60. 43., Bodgál, 1966. 295, 302, 303, 322, 386., Béres, 1967. 405, 406, 407., Schram, 1970. 26, 62, 73, 193, 195, 201, 203, 291, 313, 343, 405, 445, 465, 481, 544, 568, 601, 604, 661, 663, 682, 698, 711, 719, 731., Penavin, 1971. 320., Szabó S., 1970. 81., Rózsa, 1943. 199., Katona I., 1958. 231., P. Madar, 1957. 108.
224. *A tehén ellésével kapcs. hiedelem.*
Pruznovszky, 1927. 4., Némethy, 1939. 63., B. Bene, 1957. 188., Gönczi, 1907/b. 91.
225. *Lánc a küszöb előtt.*
Téglás G., 1912. 159., Fludorovics, 1913. 242., Varga I., 1920. 100., Solymossy, 1933. 97., Szendrey Á., 1959. 313., Nemes E., 1907. 169.
226. *Tejes edény kiforrázása.*
Schram, 1940. 249., Cs. Pócs, 1964. 149. Lásd: 17. jegyzetet.
227. *Az első tejjel kapcs. hied.*
Istvánffy, 1911. 292., Szendrey Zs., 1927. 110., Domanovszky Gy., 1936. 114., Hegyi, 1937. 472., Végh, 1942. 215., Berze Nagy, 1940. 198., Kardos, 1943. 137, 138., Podmaniczky, 1943. 86., Vajkai, 1959. 79., Nagy Gy., 1965. 582., Bodgál, 1966. 386.
228. *A tej átvitele vizen.*
Nagy József, 1891. 130., Gönczi, 1907. 91., Végh, 1942. 216., Kardos, 1943. 138.
229. *Tejesedényt idegen ne mossa ki.*
Gönczi, 1907/b. 91., Györflyné, 1973. 303., B. Bene, 1957. 188.
230. *Szöszmadzag nehézség ellen.*
Lásd: a 18. sz. jegyzetet.
231. *A tej elvitele, visszahozatala.*
Jankó, 1891. 273., Benkő A., 1892. 357., Király, 1892. 365., Berze Nagy, 1910. 28., Kónya, 1913. 127., Csefkó, 1929. 118., Banó, 1943. 248., Hegedüs, 1946. 167., B. Bene, 1957. 188., Cs. Pócs, 6. 20., Zupkó, 1970. 288., Sebestyén Á., 1972. 189–190., Györflyné, 1973. 297.
232. *A tehén betegségeinek gyógyítása.*
H. Kovács, 1924. 124., Praznovszky, 1927. 4.
233. *Szekér, ló megbabonázása.*
Berze Nagy, 1910. 24., Moór, 1933. 57., Végh, 1944. 71., Dégh, 1955–60. 305., Bodgál, 1966. 40., Béres, 1967. 415., P. Madar, 1967. 76., Domokos S., 1968. 131, 138., Berze Nagy, 1969. 142., Balla, 1970. 87., Schram, 1970. 66, 81, 176, 185, 456, 458, 462, 719., Krupa, 1974. 246.
234. *Hályog az állatok szemén.*
Herkely, 1937. 45, 181., Vajkai, 1937. 140., Szabó K., 1937. 231., Morvay, 1938. 430., Illyés, 1964. 257., Katona I., 1958. 231., Zupkó, 1970. 81.
235. *Kígyóval kapcs. hied.*
Mátrai, 1910. 115., Kossa, 1908. 278., Téglás G., 1912. 159., Téglás I., 1913. 101., Szendrey Zs., 1914. 315., Györfly I., 1916. 81., Relkovic D., 1925. 176., Gönczi, 1914. 216, 217, 219., Hegyaljai, 1932. 171., Szendrey M., 1933. 162., Fehér, 1937. 220., Berze

- Nagy, 1940. 248., Miklya, 1965. 148., P. Madar, 1967. 23., Berze Nagy, 1969. 202., Schram, 1970. 150., Penavin, 1971. 481.
236. *Kígyókó.*
Gönczi, 1904. 32., Téglás G., 1906. 358., Gönczi, 1914. 217., Téglás I., 1915. 285., Györfly I., 1916. 81., Relkovic D., 1925. 176., Hegedüs, 1946. 86., Bárkányi, 1961. 364., Balassa, 1963. 51.
237. *Fecske – véres tej.*
Káldy, 1908. 284., Istvánffy, 1911. 292., Gönczi, 1914. 215., Szendrey Zs., 1927. 210., Gyűjtés. Ethn. 1928. 57., Domanovszky Gy., 1936. 114., Berze Nagy, 1940. 196., Végh, 1942. 215, 216., B. Bene, 1957. 188., Nagy Gy., 1965. 282., Györflyné, 1973. 297., P. Madar, 1967. 23., Krupa, 1974. 194.
239. *A macska házhoz szoktatása.*
Balázs M., 1891. 250., Szívós, 1891. 254., Filimon, 1912. 343., Moór, 1933. 57., Nagy Gy., 1965. 582., Cs. Pócs, 1964. 146.
240. *A sertés betegsége, gyógyítása.*
Nagy Gy., 1968. 78., Szendrey Á., 1931. 154., Szabó P., 1971. 143, 153.
241. *Disznóvágás.*
Moór, 1933. 57., Szendrey Á., 1942. 123., Kardos, 1943. 73, 79., Schram, 1970. 433., Moór, 1935. 28.
242. *Márciusi hó-lé az állatoknak.*
Lásd: a 61. sz. jegyzet adatait.
243. *A juhok betegsége és gyógyítása.*
Nagy Gy., 1968. 102., P. Madar, 1967. 112.
244. *A ló „lépe”.*
Csiszár, 1965. 602., P. Madar, 1967. 100.
245. *Az állattartással kapcs. egyéb hiedelem.*
Balázs M., 1891. 200., Sebestyén, 1906. 410., Káldy, 1908. 284., Gönczi, 1907. 91., Varga I., 1920. 100., Moór, 1933. 64., Berze Nagy, 1940. 198., Kardos, 1943. 72., Szendrey Á., 1959. 313., Nagy Gy., 1965. 582., 1969. 102., Csermák, 1957. 146., B. Bene, 1957. 188., P. Madar, 1967. 23., Fél-Hoffer, 1967. 18., Bencsik, 1971. 184., Perjéssy, 1912. 244., Rózsa, 1943. 199., Némethy, 1939. 64.
246. *A vásár szerencséje.*
Szendrey Zs., 1928. 27.
247. *A baromfi nevelésével kapcs. hiedelmek. Lásd: Lucanap: 45. adat.*
Király, 1891. 365., Madarassy, 1905. 296., Fludorovics, 1913. 242., Gönczi, 1914. 262, 265, 600., H. Kovács, 1927. 124., Szendrey Zs., Szendrey Á., 1939. 117., Gönyei, 1940. 22., Kardos, 1943. 37., Podmaniczky, 1943. 39., P. Madar, 1967. 23., ifj. Koós, 1957. 185., Hoppál-Küllös-Manga, 1974. 383., Krupa, 1974. 210., Balásy, 1905. 40., Pávai, 1907. 215, 354., Matthias, 1908. 159., Sztancsek, 1909. 244., Babonagyűjtés. Ethn. 1909. 314., Berze Nagy, 1910. 34., Istvánffy, 1911. 292., Kiss, 1932. 162., Moór, 1933. 57., Szendrey Zs., 1934. 5., Berze Nagy, 1940. 203, 204., Végh, 1942. 216., Bálint, 1948. 161., Hegedüs, 1946. 87., Banner-Mester, 1962. 533., Katona I., 1962. 163., Kiss M., 1964. 95., Nagy Gy., 1965. 582., Bodgál, 1966. 351., Bálint, 1968. 158., Riczki, 1969. 605., Schram, 1970. 6, 19, 485., Markó, 1972. 187, 189., Schram, 1972. 44.
248. *A kicsi tojás átdobása a háztetőn.*
Benedek, 1940. 201., P. Madar, 1967. 83., Bartha Gy., 1891. 404., Káldy, 1908. 284., Kiss L., 1925. 148., Moór, 1933. 57., Berze Nagy, 1940. 203, 204., Hoppál, 1969. 402., Zupkó, 1970. 288.

249. *A férgék, patkány elküldése.*

Nyáry, 1908. 91., Moór, 1933. 156., Vajkai, 1939. 170., Márkus, 1943. 207., Dömötör S., 1957. 293., Erdész, 1968. 486., Szabó P., 1970. 47., Krupa, 1970. 199., Kálmány, 1890. 35, 69., Protestáns tud. Szemle. II. évf. 1. sz., Szivós, 1911. 381., Kardos, 1943. 228., Nagy Gy., 1965. 584.

250. *Tudós Pásztor.*

Küldött kutya: lásd: az 59. sz. jegyzetet, a Varázskörhöz pedig a 47. sz. jegyzet adatait. Kiss Á., 1891. 249., Relkovic D., 1930. 50., Luby, 1937. 224., Vajkai, 1939. 170., Gönyei, 1940. 48., Márkus, 1943. 275., Balassa, 1963. 5, 33, 83, 350., Dömötör T., 1964. 185., Bodgál (szerk.), 1966. 286–302., Takács, 1966. 19., P. Madar, 1967. 23., Erdész, 1968. 256, 465.

251. *Varázscsont készítése: fekete macska főzése.*

Györffy I., 1916. 81., Nyáry, 1915. 40., Bárkányi, 1961. 358., Borzsák, 1964. 557., Szücs, 1969. 57., Nagy Gy., 1968. 157.

252. *Kettétört előtte.*

Madarassy, 1905. 296., Gunda, 1966. 299.

253. *Rosta forgatás: El-e, hal-e?*

Vass, 1913. 87., Benkőczy, 1907. 150., Kisebb közlemények. Ethn. 1929. 191., Nagy, 1940. III. 267., Kiss Á., 1891. 301., Dégh, 1955–60. 453.

254. *Szól a bagoly a kéményen.*

Nagy J., 1891. 130., Benkő Á., 1891. 357., Révai, 1905. 295., Lakatos, 1910. 147., Róheim, 1913. 23., Sztancsek, 1909. 294., H. Kovács, 1927. 124., Loschdorfer, 1935. 65., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. III. 223., Végh, 1942. 214., Márkus, 1919. 22., Gönyei, 1940. 49., Tamási Á., 1958. 42., 1959. 330., Nagy Gy., 1965. 587., Juhász, 1971. 618., Sebestyén, 1972. 198., Bencsik, 1969–70. 429., P. Madar, 1967. 23., Albert, 1973. 176., Krupa, 1974. 119., O. Nagy, 1966. Közmondás: Megszokta, mint halálmadár a huhogást, H/167. Huhog, mint a bagoly.

255. *Hulló csillag.*

Petőfi S.: ... „ahányszor egy csillag az égről
leszalad a földön egy ember élete megszakad.”

(János Vitéz, X. é.)

„nem kinzanád tovább az én galambomat,
mert lehajítanám mostan csillagodat.”

(János Vitéz, X. é.)

„Megérte ezt az évet is,
megérte a magyar haza,
a vészes égen beborult,
de nem esett le csillaga.”

(Uj év napján, 1849)

Balázs M., 1891. 200., Jankó, 1891. 273., Révai, 1905. 293., Tóth I., 1906. 229., Fludorovics, 1913. 342., Györffy I., 1916. 81., Kiss L., 1920–82., Prückler, 1930. 130., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. III. 223., Végh, 1942. 214., K. Kovács, 1944. 13., Nagy Gy., 1965. 587., P. Madar, 1967. 23., O. Nagy, 1966. Közmondás: Leszaladt a csillaga, Cs/213. Gyászba borult a csillaga, Cs/212.

256. *Kimaradt hajtinca.*

Kiss L., 1920. 81.

257. *Kiesett fog (álomban)*
Kiss L., 1920. 81., Sztancsek, 1909. 294., Ács, 1926. 20., Nagy Gy., 1965. 587., P. Madar, 1967. 23., Bencsik, 1969–70. 429.
258. *A tyúk kukorékolása.*
Tóth I., 1906. 229., Benkóczy, 1907. 150., Berze Nagy, 1910. 34., Schmidt, 1913. 142., Végh, 1942. 214., Balassa, 1963. 359., Nagy Gy., 1965. 587., P. Madar, 1967. 23., Bálint S., 1968. 154., Juhász, 1971. 619., Bencsik, 1969–70. 429.
259. *Levert fecske vagy gólya fészek.*
Bellosich G., 1905. 276, 316., Révai, 1905. 293.
260. *Asztalnál 13-an.*
Kiss L., 1920. 82., H. Kovács, 1927. 124., Olosz, 1972. 124., Szendrey Zs., 1934. 3.
261. *Szilveszter éjjeli koporsó..*
Iványi, 1891. 185., Sztancsek, 1907. 294., Róheim, 1918. 49, 206., Podmaniczky, 1943. 77.
262. *Ha a kutya vonít.*
Balázs, 1891. 200., Révai, 1905. 293., Benkóczy, 1907. 150., Filimon, 1912. 343., Fludorovics, 1913. 242., Kiss L., 1920. 81., Prückler, 1930. 130., Szendrey Zs., 1928. 57., Gönyei, 1940. 50., Végh, 1944. 63., Márkus, 1943. 214., Nagy Gy., 1965. 581., P. Madar, 1967. 23., Bálint, 1968. 154., Bencsik, 1969–70. 429., Juhász, 1971. 618.
263. *Tyúktollas párna.*
Kiss L., 1920. 81., Márkus, 1943. 218., Bencsik, 1969–70. 429.
264. *Nem szabad siratni.*
Kiss L., 1920. 81., Berze Nagy, 1940. 126, 127., Cs. Pócs, 1964. 102., Bodgál, 1966. 380., Bálint, 1968. 154., Bencsik, 1969–70. 430., Schram, 1972. 120.
265. *Az óra megállítása.*
Révai, 1905. 293., Czerzy, 1911. 252., Sztancsek, 1909. 294., Berze Nagy, 1910. 34, 225., Cs. Pócs, 1964. 102., Nagy Gy., 1965. 581., P. Madar, 1967. 23., Bencsik, 1969–70. 432., Bálint, 1968. 154., K. Kovács, 1944. 38., Schram, 1972. 123., Krupa, 1974. 123.
266. *Halott, haldokló földre helyezése.*
Gönczi, 1910. 284., Kiss L., 1920. 80–81., Nagy Gy., 1965. 629., Fél–Hoffer, 1967. 164., P. Madar, 1967. 23., Schram, 1972. 121., Cs. Pócs, 1964. 102.
267. *Tükör lefödése.*
Benkóczy, 1907. 99., Gönczi, 1910. 284., Berze Nagy, 1910. 34., Czerzy, 1911. 252., Györfly I., 1916. 81., Szendrey Á., 1938. 302., Berze Nagy, 1940. 225., Márkus, 1943. 214., Schram, 1946. 167., S. Dobos, 1962. 64, 56., Cs. Pócs, 1964. 102., Nagy Gy., 1965. 629., P. Madar, 1967. 23., Bencsik, 1969–70. 433., Bálint, 1968. 154., Schram, 1972. 121., Novák, 1973. 203., Juhász, 1971. 619., Hoppál–Küllős–Manga, 1974. 358., Krupa, 1974. 123.
268. *A tűz kioltása.*
Czerzy, 1911. 252., Kiss L., 1920. 85., P. Madar, 1967. 23., Bálint, 1968. 154., Bencsik, 1969–70. 434., Juhász, 1971. 619.
269. *A halott mosdatás, a víz kiöntése.*
Sámuel, 1918. 91., Hegyi, 1937. 472., Nagy Gy., 1965. 629., P. Madar, 1967. 23., Bencsik, 1969–70. 430., Schram, 1972. 122., Juhász, 1971. 619.
270. *Tárgyak a koporsóba.*
Sztancsek, 1909. 294., Czerzy, 1911. 252., Schmidt, 1913. 132., Kardos, 1943. 185., Márkus, 1943. 219., Katona I., 1962. 150., Nagy Gy., 1965. 629., Bencsik, 1969–70. 430., Schram, 1972. 123., Krupa, 1974. 123., Móra, 199. é. n., Szabó, 1968. 92., Herkely, 1937. 181., Kiss L., 1920. 85.

271. *Kenyér, búzakalász a koporsóba.*
Nagy, 1965. 635., Czerzy, 1911. 252., Schmidt, 1913. 132.
272. *Összegyűjtött haj a koporsóba.*
Kiss L., 1920. 85., Moór, 1933. 156., Márkus, 1943. 218., Schram, 1970. 627., Bencsik, 1969–70. 432., Juhász, 1971. 618.
273. *Kinyitják az ablakot.*
P. Madar, 1967. 623., Bencsik, 1969–70. 434., Juhász, 1971. 619., Bálint, 1968. 154., Sztancsek, 1909. 294., Istvánffy, 1911. 229., Kiss L., 1920. 81., 85., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. 229., Cs. Pócs, 1964. 103.
274. *Az öreget tiszta fehér gyolcsba csavarták.*
Saját gyűjtés Hosszupályiból.
275. *A szemhéjat pénzzel fedik le.*
K. Kovács, 1944. 54., Bencsik, 1969–70. 431., Szendrey Zs., 1928. 27., Illyés, 1964. 109., Bodgál, 1966. 322., Kiss L., 1920. 82., Prückler, 1930. 131.
276. *Vas tárgyak a halott hasára.*
Pintér, 1891. 97., Istvánffy, 1911. 229., Sámuel, 1918. 91., Kiss L., 1920. 85., Solymossy, 1933. 97.
277. *A szemetet a koporsó alá seprik.*
Kiss Á., 1891. 249., Kiss L., 1920. 85., Bencsik, 1969–70. 434., Sebestyén Á., 1972. 224., Juhász, 1971. 625.
278. *A koporsó kivitele.*
Relkovic N., 1923–24. 108., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. 230., Márkus, 1943. 215., Novák V., 1943. 177., Bencsik, 1969–70. 435., 437., Cs. Pócs, 1964. 103.
279. *Eltemetés: rög a sírba.*
Kriza, 1943. I. 100., Pintér, 1891. 97., Tömörkény, 1905. 169., Sztancsek, 1909. 294., Schmidt, 1913. 137., Kiss L., 1920. 90., Szendrey Zs., 1927. 210., Prückler, 1930. 131., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. III. 230., Márkus, 1943. 216., Végh, 1944. 113., S. Dobos, 1962. 131., Nagy Gy., 1965. 633., Bencsik, 1969–70. 436., Sütő, 1973. 175.
280. *Szemfedőből leszakítanak.*
P. Madar, 1967. 23.
281. *Torozás.*
Berze Nagy, 1940. 222., Kolta, 1958. 151., Domokos S., 1968. 150.
282. *Az ágyszalma elégetése.*
Pintér, 1891. 97., Bencsik, 1969–70. 433.
283. *A kötelékek kioldása.*
Sámuel, 1918. 91., László, 1959. 446., Schram, 1970. 627., Bencsik, 1969–70. 435., P. Madar, 1967. 23.
284. *A halott lábujjának megfogása.*
Sztancsek, 1909. 294., Czerzy, 1911. 252., Kiss L., 1920. 86., Erdős, 1957. 157., Illyés, 1964. 39., S. Dobos, 1962. 131., Béres, 1967. 97., Bencsik, 1969–70. 434., Cs. Pócs, 1964. 104.
285. *Félelem ellen fejfaszilánk, virág, szemfedővel füstölés.*
Sámuel, 1918. 91., Lásd még: 174. jegyzet.
286. *Mi a lélek?*
Láng, 1964. 419.

287. *Aki alszik, nem él.*
Diószegi, 1958/b. 77., Tamási Á., 1958. 173., Vörösmarty, „Álom, édes álom! Altass engem, légy halálom!”
288. *A halott otthon még hallja a beszédet.*
P. Madar, 1967. 23.
289. *Visszajáró halott.*
Pintér, 1891. 97., Kolumbán, 1904. 35., Szendrey Zs., 1914. 315., Györffy I., 1916. 81., Heller, 1919. 22., Györffy I., 1920–22. 135., Relkovic D., 1920–22. 77., H. Kovács, 1927. 124., Relkovic N., 1920–22. 347., Ács, 1926. 20., Kiss L., 1920. 85., Dömötör S., 1929. 183., Csefkó, 1929. 118, 192., Bálint, 1930. 48., Loschdorfer, 1935. 65., Hegyi, 1937. 472., Herkely, 1937. 181., Berze Nagy, 1940. III. 227, 234., Márkus, 1943. 273, 276., Podmaniczky, 1943. 89., Dégh, 1955–60. 44. mese., Hegedüs, 1946. 37, 108., Molnár Béla, 1959–61. 136., Tamási Á., 1958. 38, 40., Tömörkény, 1963. 510, 551., 1958. 393., Magyar népmesék, 1960. 458., Balassa, 1963. 63, 65, 70, 149, 153, 154, 161, 283, 291, 296, 372., Sándor I., 1964. 523., Bodgál, 1966. 364., Béres, 1967. 97., P. Madar, 1967. 23., Krudy, 1969. 108., Bencsik, 1969–70. 437., Penavin, 1971. 468., Olosz, 1972. 124., Krupa, 1974. 130., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 101, 121., O. Nagy, 1966. Közmondás: Jön, megy, mint a bűnöslelek, B/1384. Bolyong, mint az elátkozott lélek, L/391.
290. *Koldusnak kell adni, hogy ne járjon vissza.*
Sámuel, 1918. 91., Kiss L., 1920. 91.
291. *Kenyér, víz a visszajövő halottnak.*
Bencsik, 1970. 437.
292. *Kútba esve hal meg.*
Dömötör T., 1972. 50., Ferenczy, 1959. 435.
293. *Élelem a sírra.*
P. Madar, 1967. 23.
294. *Kísértet.*
Gönczi, 1914. 171., Bálint, 1930. 44., Szabó P., 1967. 205., Bálint, 1968. 154.
295. *Halottlátók.*
Arany J., 1847. 21–22., Veres, 1944/b. I. 94., Nyáry, 1908. 91., Fekete J., 1910. 291., Berze Nagy, 1910. 24., Herkely, 1937. 181., Vajkai, 1939. 147., Dégh, 1955–60. 175., Diószegi, 1958/b. 58., Ferenczy, 1959. 435., Cs. Pócs, 1964. 125., Bodgál, 1966. 304., Bencsik, 1969–70. 430., Hoppál–Küllös–Manga, 1974. 120.
296. *Szerencse.*
Balázs M., 1891. 207., Jankó, 1891. 273., Benkő A., 1891. 353., Révai, 1905. 293., Benkőczy, 1907. 99., Sztancsek, 1909. 357., Ács, 1926. 139., H. Kovács, 1927. 124., Márkus, 1943. 244., Podmaniczky, 1943. 29., Prückler, 1930. 130., Szendrey Zs., 1932. 15., Kiss M., 1964. 95., Nagy Gy., 1965. 583, 584., Juhász, 1971. 580, 625., Krupa, 1970. 110.
297. *Befelé végzett seprés.*
Szendrey Zs., 1934. 9, 15., Hegedüs, 1946. 87., Nagy Gy., 1965. 580., P. Madar, 1967. 88.
298. *Uj évi aranyosvíz.*
Szendrey Zs., és Szendrey Á., 1939. 116., P. Madar, 1967. 23, 151., Szendrey Zs., 1934. 17., Kiss G., 1932. 162., Szendrey Á., 1941. 393., Gönczi, 1910. 284.
299. *Szerencsétlenség.*
Révai, 1905. 293., Bellosich G., 1905. 275., Pávai, 1907. 215., Filimon, 1912. 343., H. Kovács, 1927. 124., Prückler, 1930. 130., Hegyi, 1937. 472.

300. *Só, kenyér, hogy visszajöjjen.*

Binder, 1903.

301. *Álom.*

P. Madar, 1967. 623., Cs. Pócs, 1964. 132., Bencsik, 1969–70. 429.

IRODALOM

- Alapi Gyula,
1914 Bübájosok és boszorkányok Komárom vármegyében. Komárom.
- Albert Ernő
1973 Háromszéki népballadák. Bukarest.
- Arany László
1969/a Népmese gyűjtemény. Bukarest.
1969/b Fehér ló fia. Budapest.
- Ács Gedeon
1926 Egy bujdosó naplójából. Ethn.
- Babus Jolán
1957 Kender és len munkák a bereg-megyei Lónyán. Népr. Közl.
1959 A lónyai vizek néprajza. Népr. Közl.
- Balásy Dénes
1901 Udvarhely megyei kuruzsló szerek. Ethn.
1905 Udvarhely vármegyei babonák. Ethn.
- Balázs János
1954 A magyar sámán révülete. Ethn.
- Balázs Márton
1891 Szilágysági néprajzi adalékok. Ethn.
- Balassa Iván
1963 Karcsai népmondák. Budapest
- Bálint Sándor
1930 Szeged vidéki babonás történetek. Ethn.
1938 Népünk ünnepei. Budapest.
1942 Az esztendő néprajza. Budapest.
1948 Adatok lucanapi néphagyományainkhoz. Ethn.
1965 Néphit (Nagy Gyula: Orosháza néprajza).
1968 A szegedi nép. Budapest.
- Bálint Nagy István
1928 A boszorkányok gyógyító és rontó kuruzslásairól. Orvosi Hetilap.
- Balla János
1970 Fehér Virág, Fehér Virágszál. Bukarest.
- Balogh István
1946 Cívisek társadalma. Debrecen.
1958 Egy bübájos pere 1715-ből. Népr. Közl.
1969 Hajdúság. Budapest.
- Balogh László
1968 Néhány adat két alsóbbrendű lényhez. Ethn.
- Baloghy Dezső
1904 Kivonat egy XVIII. századi nógrádmegyei pöriratból. Ethn.
1910 Nógrád megyei nagypénteki babona. Ethn.

Bán Aladár

- 1905 A lappok mythosi emlékei. Ethn.
 1908 A sámánizmus fogalma és jelenségei. Ethn.
 1912 Kincskeresők Finnországban. Ethn.
 1913 A medvetisztelet a finnugor népeknél. Ethn.
 1915 Kincskeresés a néphitben. Ethn.

Banner–Mester

- 1962 Farsangi néphagyományok az eleki németeknél. Ethn.

Banó István

- 1941 Baranyai népmesék. Budapest.
 1943 Babonás történetek egy régi zentai boszorkányról. Ethn.

Bárkányi János

- 1961 Az állatok királya a magyar népmesében. Ethn.

Barla Szabó Jenő

- 1907 Régi babonás gyógyítómódok. Ethn.

Bartha Gyula

- 1891 Ermelléki néprajzi adalékok. Ethn.

Bartha László

- 1963 Népi hagyományok Borsod megyében. Népr. Közl.

Beck Zoltán

- 1964 Temetkezési szokások Orosházán. (Nagy Gy.: Orosháza néprajza. Orosháza.)

Beke Ödön

- 1904 Pápvaidéki babonák. Ethn.
 1932 Szakállas farkas. Ethn.
 1935 Tüskére való. Ethn.

B. Bene Zsuzsanna

- 1957 A tejjel kapcsolatos hiedelmek és szokások a Cserháton. Népr. Közl.

Benedek Elek

- 1844 Magyar mese és mondavilág. Budapest.
 1965/a Aranyalmafa. Budapest.
 1965/b Az ébenfa ló. Budapest.
 1967 A táltos asszony. Bukarest.
 1968 Kék lilium. Budapest.
 1969 Világszép nádszál Kisasszony. Budapest.
 1970 Rókané mézes mákos kalácsa. Budapest.

Benedek Róza

- 1911 Bolond Istók. Ethn.

Benedek Sándor

- 1940 Galgahévízi hiedelmek. Népr. Ért.

Berde Károly

- 1940 A magyar nép dermatológiája. Budapest.

Bereczki Gábor

- 1967 Széjgyezetek cseremiz jegyzetfüzetéből. Ethn.

Bellosich Bálint

- 1904/a Baranya megyei sokác babonák. Ethn.
 1904/b Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez. Ethn.

Bellosich Gábor

- 1905 Adatok a hazai szerbjeink néprajzi hagyományairól. Ethn.

Bencsik János

- 1971 Juhok gyógyítása. Debrecen.
 1972 Adatok a Hajduságból ... Debrecen. Déri Múz. Évkönyve.

- Benkóczy Emil
 1905 Nógrád megyei babonák. Ethn.
 1907/a Eger vidéki babonák. Ethn.
 1907/b Néhány állatbetegség népies gyógyítása. Ethn.
- Benkő András
 1891 Háromszéki babonák. Ethn.
- Benkő László
 1936 Adalékok a halott völegény balladatípus történetéhez. Ethn.
 1939 Szeged Felsőtanya népe. Ethn.
- Berze Nagy János
 1907 Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok m.-ből. Budapest.
 1910 Babonák, babonás alakok Besenyőtelkén. Ethn.
 1929 Magyar szólásaink és a folklóre. Ethn.
 1938 Farkasgégén eresztett. Ethn.
 1940 Baranyai magyar néphagyományok. Pécs.
 1961 Égígérő fa. Pécs.
 1969 Sárkányölő Sebestyén. Budapest.
- Béres András
 1967 Rozsályi népmesék. Budapest.
- Bilák Sándor
 1930 Egy rutén varázslás története. Ethn.
- Binder Jenő
 1903 A kenyér és só mint varázsszerek. Ethn.
 1920 Álom a hídon levő kincsről. Ethn.
- Bodgál Ferenc
 1960 Egy miskolci táltos 1741-ben. Népr. Közl.
- Bodgál Ferenc (szerk.)
 1966 Borsod megye népi hagyományai. Miskolc.
- Bodor Aladár
 1935 A falukutatás vezérfonala. Budapest.
- Bodrogi Tibor
 1954 A néprajzi anyaggyűjtés módszere és jelentősége. Ethn.
- Bodrogi Tibor (szerk.)
 1970 Mythológiai ABC. Budapest.
- Borbély Károly
 1912 Nagyboldogasszony ünnepei. Ethn.
- Borzák Endre
 1937 A juh-hús a népi táplálkozásban. Ethn.
 1964 A meddő nyáj. Ethn.
- Czerczy Mihály
 1911 Temetkezési szokások Szeged vidékén. Népr. Ért.
- Csákányi Kálmán
 1960 Békésmegyei boszorkányperek.
- Csalog József
 1941 Eleven bütök. Népr. Ért.
 1950 A hazajáró halottak elleni védekezés egy különös esete. Népr. Ért.
 1955 A honfoglaló magyar nép hitvilága kutatásának egy megoldatlan kérdése. Et hn.
 1956 Táltosviaskodás vőfény versben. Népr. Közl.
- Csatkai Endre
 1955 Őri népszokások. E. A. 2348.

Csefkó Gyula

- 1922 Babonás történetek. Ethn.
 1927 A Medár napi esőhöz. Ethn.
 1929/a Az ördögnek is kell gyertyát gyújtani. Ethn.
 1929/b Babonás történetek. Ethn.
 1931 Régi feljegyzések a méltatlan ünneplésről. Ethn.

Csermák Géza

- 1949 Istensegítsiek állatorvoslása. Ethn.
 1957 Holddal kapcsolatos szokások. Népr. Közl.

Csikesz Lajos

- 1925 Gyógyító babonák Sándorfalván. Ethn.

Csiszár Árpád

- 1965 Csikólép és emberkoponya. Népr. Közl.

Csokonai Vitéz Mihály

- 1973 Minden munkája. I. kötet. Budapest.

Csontos János

- 1961 Hortobágyi szent táltosi tudománya. Ethn.

Csulák Mihály

- 1906 Borsod megyei gyűjtés. Ethn.

Csüry Bálint

- 1935 Szamosháti szótár. Budapest.

Dankó Imre

- 1962 Az alma szimbolika magyar vonatkozásai. Ethn.

Darnai Béla

- 1956 Sátán lőtte füvel és te-mondod füvel való gyógyítás mód. Népr. Közl.

Darvas József

- 1937 A legnagyobb magyar falu. Budapest.
 1938 Egy parasztcsalád története. Budapest.
 1947 Gyermekéveimből. Budapest.
 1954 Vízkeresztől Szilveszterig. Budapest.

Dám László

- 1968 A kővévált kenyér hiedelme a Nagysárréten. Ethn.

Dannhardt Oszkár

- 1905 Természetrajzi mesékről. Ethn.

Deák Antal

- 1905 Babonás népszokások. Ethn.

Dégh Linda

- 1942 Pandur Péter meséi. Budapest.
 1944 Adatok a mesekeret jelentőségéhez. Ethn.
 1949 A népmese kutatás új útjai. Budapest.
 1955-60 Kakasdi népmesék. I–II. Budapest.
 1959 Az élő és a lappangó mesekincs. Népr. Közl.
 1960 Az egyéniségvizsgálat perspektívái. Ethn.

Degré Alajos

- 1960 Boszorkányperek Zalamegyében. Zalaegerszeg.

O. Deisinger Margit

- 1972 Budapest környékén élő délszlávok karácsonyi szokásai. Studia Comitatus.

Deér József

- 1938 Pogány magyarság, keresztény magyarság. Budapest.

Dienes István

- 1972 A honfoglaló magyarok. Budapest.

Diószegi Vilmos

- 1952 A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke. Ethn.
 1953 Adatok a sámán rávüléséhez. Ethn.
 1954 A honfoglaló magyar nép hitvilága. Ethn.
 1957/a Visszafelé számoló ráolvasások. Népr. Közl.
 1957/b Dobbal való oldás, kötés. Népr. Közl.
 1958/a A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest.
 1958/b A novaji tudósszony. Népr. Közl.
 1959 Az északkeleti szojotok sámán hitéhez. Ethn.
 1960/a Sámánok nyomában szibéria földjén. Budapest.
 1960/b Az aggos gyermek a bukovinai székelyeknél. Népr. Ért.
 1961 A mongoliai sámánizmus kérdése. Ethn.
 1962 A szamojed kultúra emlékei a keleti szajami népek sámánizmusában. Ethn.
 1963 Lucanapi kotyoló szövegek. Népr. Közl.
 1969 Urali párhuzamok a táltosaink „felesleges csont” képzetéhez. Ethn.
 1973 A pogány magyarok hitvilága. Budapest.

Diószegi Vilmos (szerk.)

- 1971 Az ősi magyar hitvilág. Budapest.

S. Dobos Ilona

- 1958 Szegény ember vízzel főz. Budapest.
 1962 Egy somogyi parasztcsalád meséi. Budapest.
 1964 Az „igaz” történetek műfajához. Ethn.
 1971 Tarcsl története a szájhagyományban. Budapest.

Domanovszky György

- 1936 Beregmegyei babonák. Ethn.

Domanovszky Sándor

- 1903 Hetényi magyar mythológia. Ethn.

Domokos Pál Péter

- 1941 A moldavi magyarság. Kolozsvár.
 1953 A Népművészeti intézet újabb gyűjtéséből. Budapest.

Domokos Sámuel

- 1968 Vasile Gurzau magyar és román nyelvű meséi. Budapest.

Dongó Gy. Géza

- 1878 A boszorkányokról... Sátoraljaujhely.

Dömötör Sándor

- 1929/a Földi János babonás történetei. Ethn.
 1929/b Rostafordítás és rostaforgatás. Ethn.
 1929/c A keményfalvi pap. Ethn.
 1938/a Kincsmondák. Ethn.
 1938/b A bűvös könyv. Ethn.
 1939 A boszorkányok gyűlése a magyar néphitben. Ethn.
 1940 A borstermő Gellérthegyről. Ethn.
 1957 Vasmegyei hagyományok a patkányirtó molnárról. Népr. Közl.
 1959 Adalék népszokásaink ismeretéhez. Ethn.
 1962 Őrség. Budapest.
 1972 Lakodalmi kalácsaink. Népr. Ért.

Dömötör Tekla

- 1964/a A magyar néphit és népszokások kelet és nyugat között. Ethn.
 1964/b Naptári ünnepeink, népi színjátszás. Budapest.
 1972 Magyar népszokások. Budapest.

Ecsedi István

1925 Poros országutakon. Debrecen.

Enyedi József

1955 Csokonai mint táltos. Népr. Ért.

Eperjessy Ernő

1968 Borbála napi hiedelmek, szokások és a nyelvcseré kérdése. Ethn.

Erdei Ferenc

1937 Futóhomok. Budapest.

1938 Parasztok. Budapest.

1940 Magyar falu. Budapest.

1941 Magyar paraszttársadalom. Budapest.

Erdélyi István

1967 Néprajzi jegyzetek észak-Mongoliából. Ethn.

Erdélyi János

1855 Magyar népmesék. Pest.

Erdész Sándor

1961 Ámi Lajos vilásképe. Ethn.

1968 Ámi Lajos meséi. Budapest.

Erdős Kamill

1957/a Adatok a Nógrád megyei „Kárpáti” magyar cigány varázslathoz. Népr. Közl.

1957/b Terhesség, szülés, gyermekágy a magyarországi cigányoknál. Népr. Közl.

Ernyei József

1927 Építőáldozat emléke. Ethn.

1928 Építőáldozat emléke a XVIII. századból. Ethn.

Ernyei Pál

1901 Adalék a varázsdob szerepéhez. Ethn.

Ébner Sándor

1931 A zseleci csontrakók és öntő asszonyok. Ethn.

Fazekas Ferenc

1926 A lidérc és táltos a szalontai nép hiedelmében. Ethn.

Faller Jenő

1942 Adatok a magyar bányász hitéletéhez. Ethn.

Fábián Gyula

1910 Palócz Krisztus-mondák. Ethn.

Fehér Gyula

1937 Bűbájások, boszorkányok Recskén és környékén. Ethn.

Fehér Zoltán

1967 Fajszi néphit. iu: Fajszi Honismereti Értesítő. szerk. Henkey Gyula. Kecskemét.

1965 Bátyai táltos történetek. Ethn.

Fehérváry Dezső

1915 Lucanap a bajai bunyevácoknál. Ethn.

Fekete József

1910/a Kiböjtölés. Ethn.

1910/b Tudós asszonyok. Ethn.

Fekete Lajos

1907 Jász-kun ráolvasások. Ethn.

Ferenczy Imre

1957 Az ördögös kocsis néhány kérdése. Ethn.

1959 Adatok a látó (néző) alakjához. Ethn.

1970 Egy bőség varázsoló ritus elterjedése a Dél-Alföldön. Néprajz és Nyelvtudomány. Szeged.

- Fettich Nándor
1971 Vallásosjellegű varázsszövegek a magyar néphitben. Ethn.
- Féja Géza
1937 Viharsarok. Budapest.
- Fél Edit
1935/a Adatok a gyászszínekhez. Ethn.
1935/b Harta néprajza. Budapest.
1936 Kocs. Budapest.
- Fél Edit–Hoffer Tamás
1967 Arányok és mértékek az Átányi gazdálkodásban és háztartásban. Népr. Közl.
- Filimon Aurél
1912 Besztercevidéki oláh babonák. Ethn.
1913 Besztercevidéki oláh babonák. Ethn.
- Fludorovics Zsigmond
1913 A matyókról. Népr. Ért.
- Földi János
1929 Babonás történetek (Közli: Dömötör Sándor). Ethn.
- Földiné Virány Judit
1957 A Bodroglózi Láca népmeséiből. Sárospataki Rákóczi Múz. füzetei. Sárospatak.
- Fülöp Imre
1939 Babonás szokások Endrődön és E.-Kondoros tanyán. Népr. Ért.
- Fülöp Lajos
1969 A születés, házasság és halál szokásai Gyöngyöspatán. Miskolc.
- Gál István
1909 Az állatok jellemének összefüggése a róluk szóló erdőháti babonákkal. Ethn.
- Gajdács Pál
1896 Tótkomlós története. Gyoma.
- Gárdonyi Albert
1903 Valamit a lidérc-hitről. Ethn.
- Gönczi Ferenc
1896 A muraközi nép lakodalmi szokásai. Ethn.
1904 A kígyókő fűvése. Ethn.
1905 Betegségek gyógyítása a Göcsji népnél. Ethn.
1906 A gyermek születése és szoptatása körüli szokások Göcsejben és Hetésben. Ethn.
1907/a Szerelmi termények Göcsejben és Hetésben. Ethn.
1907/b Állatbetegségek elhárítása és gyógyítása a göcseji és hetési népnél. Ethn.
1910 A természeti elemek kultuszának maradványai a göcseji és hetési népnél. Ethn.
1914 Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár.
1933 Anyajegy a somogyi néphitben. Ethn.
1937 A somogyi gyermek. Kaposvár.
- Gönyei Sándor–Szendrey Ákos
1937 Kazáron a szentiváni tűzugrás hagyománya. Ethn.
1940 Adatok Galgamácsa néprajzához. Népr. Ért.
- Gulyás József
1923-24 Népi folklór elemek Csokonai műveiben. Ethn.
- Gunda Béla
1932 Kenyérsütés Orosháza környékén. Ethn.
1934 Földbe rejtett kincs a békésmegyei nép képzeletében. Népünk és Nyelvünk.
1936 Ráolvasással történő gyógyítás Apátfalván. Ethn.
1938 Sztivánnapi tűzcsóválás Törökkoppányban. Ethn.
1942 Babonás történetek a homokmégyi szállásokról. Ethn.

Gunda Béla

- 1949 A magyar népi műveltség kelet-európai helyzete. Budapest.
 1956 Néprajzi gyűjtőúton. Debrecen.
 1966 Ethnographica Carpatica. Budapest.
 1968 A torckói kemencék kultikus jelentőségéről. Ethn.

Györfly István

- 1916 Babonás hiedelmek és szokások a Feketekörösvölgyi magyaroknál. Ethn.
 1920 A lélek hazajárásának megakadályozása. Ethn.
 1921 Csuba Ferenc körözése. Ethn.
 1922 Nagykunsági krónika. Karcag.
 1925 A bűbájos a Moldvaiaknál. Ethn.
 1928 Szilaj pásztorok. Karcag.
 1931 Adalékok a Nagykunság régi népéletéhez. Ethn.
 1935 Hunyadmegyei látomások és kuruzslások a XVII.–XVIII. században. Ethn.
 1939 Néphagyomány és nemzeti művelődés. Budapest.
 1942 Magyar nép, magyar föld. Budapest.

Györfly György

- 1965 Napkelet felfedezése. Budapest.

Györfly Lajos

- 1967 Nagykunsági házorom díszek. Ethn.

Haász Imre

- 1931 Boszorkánypörök Debrecenben. Ethn.

Hajnal Ignác

- 1918 Adalékok a magyar föld tótlakta vidékeinek tavaszi népszokásaihoz. Ethn.

Harmat Lujza

- 1891 Nyárádmenti babonák. Ethn.

Harsányi István

- 1920 Népi receptek a XVI. századból. Ethn.

Hegedűs Lajos

- 1946 Népi beszélgetések az Ormányságból. Pécs.

Hegyaljai Kiss Géza

- 1932 A magyar gyógyvizek fehér kígyója. Ethn.

Hegyi József

- 1937 Siklódi hiedelmek. Ethn.

Herkely Károly

- 1937/a A matyók betegsége és halála. Ethn.
 1937/b Az elásott kincs. Ethn.

Herrmann Antal

- 1903 Az építőáldozatról. Ethn.

Holló Domokos

- 1934 A garabonciás alakja a magyar néphagyományban. Ethn.
 1935 A népbabonák lélektana. Ethn.

Honti János

- 1934 Sámán szertartás a X. sz.-i Grönlandban. Ethn.
 1936/a Mesék és mithosok halálról és halhatatlanságról. Ethn.
 1936/b Mese és legenda. Ethn.

Horger Antal

- 1908 Hétfalusi csángó népmesék. Budapest.

Horváth Terézia

- 1972 Kapuvár népviselete. Népr. Közl.

- Horváth Tibor
1937 Boszorkányok és boszorkányperek Szombathelyen.
- Hoppál Mihály
1969 A magyar lidérc hiedelemkör szemantikai modellje. Ethn.
1970 Az igézés hiedelemkör alkotóelemei. Budapest. Népi kultúra, Népi társadalom.
- Hoppál Mihály–Küllős–Manga
1974 Emléklül hagyom... Budapest.
- Igmándy József
1942 Karácsonyi és új évi szokások Hajdunánáson. Ethn.
- Ikvai Nándor
1967 Földművelés a Zempléni hegység középső részén. Műveltség és hagyomány.
- Illésy József
1891 Adalékok a hazai babonáság történetéhez. Ethn.
- Illyés Gyula
1936 Puszták népe. Budapest.
1938 Magyarok. Budapest.
1963 Másokért egyedül. Budapest.
1968 Bolhabál. Tüvétevők. Budapest.
- Imre István
1973 A rendtartó székely falu. Bukarest.
- Ipolyi Arnold
1914 Népmese gyűjtemény. Budapest.
1929 Magyar mythológia. Budapest.
- Istvánffy Gyula
1890 Egy kis adalék a palóc nép babonáihoz. Ethn.
1894 Felvidéki tót babonák. Ethn.
1896 A borsódi matyó nép élete. Ethn.
1897 Néprajzi adatok Nógrádból. Ethn.
1902 Liptómezei tót babonák. Ethn.
1911/a A Borsod megyei palócok. Ethn.
1911/b Babonás szokások, IV. Ethn.
- Istvánovics Márton
1958 Gruz adatok az építőáldozattal kapcsolatos monda és balladatípus elterjedéséhez. Népr. Közl.
1960 Gruz hiedelmek és babonás történetek. Ethn.
- Iváncsics Nándor
1958 Népi világitás a Zempléni hegyvidéken. Ethn.
- Iványi István
1891 A szabadkai bunyevácok. Ethn.
- Jankó Ákos
1967 A kender felhasználása. Népr. Ért.
- Jankó János
1872 Kalotaszeg magyar népe. Budapest.
1891 Kalotaszegi babonák. Ethn.
1893 Torda, Aranyosszék, Torockó magyar népe. Budapest.
1900 Adatok a sámán vallás megismeréséhez. Ethn.
1902 A Balatonmelléki magyarság néprajza. Budapest.
- Jékely Zoltán
1968 Örjögő ősz. Budapest.
- Jókai Mór
1966 Egy az isten. Budapest.
1966 Akik kétszer halnak meg. Budapest.

Juhász Antal

1971 Tápé története és néprajza.

Kandra Kabos

1897 Magyar mythológia. Eger.

Kardos László

1943 Az Őrség népi táplálkozása. Budapest.

Katona Imre

1949 A csongrádi baromfitartás szokásai és hiedelmei. Ethn.

1951 Magyar paraszttmesék. Budapest.

1958 Népi állattartás Csongrádon. Népr. Közl.

1962 Sárköz. Budapest.

1972 Sárkönyölő ikertestvérek. Budapest.

Katona Lajos

1905 A kedd asszonya. Ethn.

1907 Az ördögnek is kell gyertyát gyújtani. Ethn.

Kákósy László

1969 Varázslás az ókori Egyiptomban. Budapest.

Kállai Ferenc

1862 A pogány magyarok vallása. Pest.

Káldy József

1908 Bakonyi babonák és szólásmondások. Ethn.

Kálmány Lajos

1891/a Ráolvasások. Ethn.

1891/b Szeged népe. Arad.

1914 Borbély Mihály meséi. H. n.

1917 Összeférhetetlen táltosainkról. Ethn.

1918 Rontóige és ráolvasás. Ethn.

Kántor Mihály

1935 A lucaszék Cigándon. Adattári Ért.

Kászonyi Ferenc

1931 A vakondok szíve és a kutya koponyája, mint gyógyszer. Ethn.

Kemény János

1972 Kakukkfőökák. Bukarest.

Kemény Lajos

1915/a Egy régi Luca kalendárium töredéke. Ethn.

1915/b A hetes szám jelentősége. Ethn.

Kerényi György

1953 Jeles napok. Magyar népzene tára. Budapest.

Kiss Áron

1891/a Tornyos Pálcai babonák. Ethn.

1891/b Porcsalmi babonák. Ethn.

Kiss István

1905 Történelmi adalékok a boszorkányság és ördögösség hiedelméhez. Ethn.

Kiss Lajos

1910 Kenyérsütés Hódmezővásárhelyen. Népr. Ért.

1919 A szüléssel, keresztteléssel és felneveléssel járó szokások, babonák Hódmezővásárhelyen. Ethn.

1920 Hódmezővásárhelyi temetkezési szokások. Ethn.

1922 A kenyérsütés babonái. Ethn.

1923 A hódmezővásárhelyi ember eledelei. Ethn.

1924 A lidérc a hódmezővásárhelyi népnél. Ethn.

- Kiss Lajos
 1925 A hódmezővásárhelyi ember aprójózsága. Ethn.
 1943 A szegény asszony élete. Budapest.
 1955 A szegény emberek élete. Budapest.
 1958 Vásárhelyi hétköznapiak. Debrecen.
 1964 Vásárhelyi kistükör. Budapest.
- Kiss Géza
 1932 Ormánysági néphit köréből. Ethn.
 1937 Ormányság. Budapest.
- Kiss Mária
 1964 Adatok a pomázi szerbek karácsonyi ünnepköréhez. Ethn.
- Kimmach Ödön
 1903 Ujabb adalékok az év egyes napjaira vonatkozó jóslatokhoz. Ethn.
- Kisbán Eszter
 1965 A kenyér néprajzi kutatása Európában. Ethn.
- Király Pál
 1891 Palázulás. Ethn.
- Klein Valesca
 1933 Egy szegedi boszorkány. Ethn.
- Kolta János
 1958 Baranya, Pécs.
- Kolumbán Samu
 1895 Adatok az udvarhelymegyei néphithez. Ethn.
 1904 Babonás hiedelmek a dévai csángóknál. Ethn.
- Komáromi Andor
 1907 Hogyan ismerte fel a magyar nép a boszorkányokat. Ethn.
 1910 Magyarországi boszorkánypercek oklevéltára. Budapest.
- Komáromi József
 1950 A babonás rontás egy esete. Ethn.
- Konsza Samu
 1969 A szegény ember kincse. Budapest.
- Kósa László
 1969 Csongrádi szegényasszonyok. Szeged.
 1972 Zenta néprajzi képe. Ujvidék.
- Kósa László–Szemerkenyi Ágnes
 1973 Apáról fiúra. Budapest.
- Kovács Ágnes
 1944 Kalotaszegi népmesék. Kolozsvár.
 1944 A kalotaszegi Ketesd mesekincse. Kolozsvár.
 1947 Kalotaszegi adatok a lidércről, sárkányról, garabonciásról. Ethn.
- Kovács Aladár
 1904 Az istenfá. Ethn.
- K. Kovács László
 1944 A kolozsvári hostátiak temetkezése. Kolozsvár.
 1945 Tejvarázsolás a Borsa völgyében. Ethn.
- H. Kovács Mihály
 1927 Közl. Nyitra megyéből. Ethn.
- Kodolányi János
 1940 Ormányság. Budapest.
 1941 Baranyai utazás. Budapest.

- ifj. Kodolányi János
 1945 A táltos a magyar néphagyományban. Ethn.
 1947 Adatok Kápolnásfalú temetkezési szokásaihoz. Ethn.
- ifj. Koós Károly
 1957 Erdélyi adatok a megkötéses varázslathoz. Népr. Közl.
- Kónya Imre
 1913 Gyergyói népszokások. Népr. Ért.
- Körner Tamás
 1967 A magyar hiedelemmonda rendszere. Ethn.
- Knézi Judit
 1968 Ifjúságunk Somogyból. Kaposvár.
- Kovács Elemér
 1938 Tejgazdálkodással kapcsolatos babonák. Ethn.
- Kresz Mária
 1960 A kisbuba és anyja Nyárszón. Népr. Ért.
- Kriza Ildikó
 1964 A „táltos”, a „táltosfiú” mesetípusban és e képzet hiedelem-mondai vonatkozásai. Népr. Közl.
- Kriza János
 1943 Vadrózsák, I., II. Budapest.
 1961 Az álomlátó fiú. Budapest.
 1972 A csóka lányok. Budapest.
- Krudy Gyula
 1969 Az első Hauburg. Budapest.
- Krupa András
 1970 Jeles napok a Békéscsábán és környékén élő szlovákoknál. Gyula.
 1974 Hiedelmek, varázslatok, boszorkányok. Békéscsaba.
- Kulcsár Zsuzsa
 1961 Inkvizíció és boszorkánypercek. Budapest.
- Kuun Géza
 1890 Kincésók és bányászok. Ethn.
- Ladvenicza Ilona
 1967 Adatok a cigánykupeczek lógyógyító és mesterkedő eljárásaihoz. Népr. Közl.
- Lakatos Károly
 1909, 1910 A régi szegedi halászok jelképes madarai. Ethn.
- Lakos György
 1952 Emberek a Bükk fennsíkon. Budapest.
- Láng János
 1963 A totemizmus alapjai. Ethn.
- László Gyula
 1933 Tűzgrás Baján. Ethn.
 1934 Az aggos gyermek megfőzése. Ethn.
 1944 A honfoglaló magyar nép élete. Budapest.
 1945 Ősvallásunk nyomai egy szamosháti kocsis történetben. Kolozsvár.
 1946 A népvándorlás lovas népeinek ősvallása. Kolozsvár.
 1959 A magyar táltos alakjáról. Ethn.
- Lázár Béla
 1890 A garabonciás diákról. Ethn.
- Lehoczky Tihamér
 1904 Adatok nézőink ismeretéhez. Ethn.
 1908 Új adat a varázslatról. Ethn.

Linder László

1944 Adatok Békéscsaba és környékének néprajzához. Békéscsaba.

Lipták Gábor

1972 Amiről a kövek beszélnek. Budapest.

Liszt Nándor

1903 Babonás és népies gyógymódok Hajdu-megyében. Gyógyászat c. folyóirat.

1907 Tetétleni keresztelési és lakodalmi szokások. Ethn.

Luby Margit

1927/a Gyűjtés Szatmárból. Ethn.

1927/b Babonás történetek. Ethn.

1928 Táltosokról és lidércekről. Ethn.

1930 Kisdrede vonatkozó babonák. Ethn.

1935 A parasztcsalád rendje. Budapest.

1936/a Bábalelte babona. Budapest.

1936/b Nyírmeggyes. Ethn.

1937 Az alföldi pásztor lelkisége. Ethn.

Loschdorfer Anna

é.n. Fogyó legelőkön. Budapest.

1935/a Babonák és babonás történetek. Ethn.

1935/b A bakonyi német falvak... Ethn.

Lukinich Imre

1905 Madárjósulás a XVI. századból. Ethn.

Lükő Gábor

1942 A magyar lélek formái. Budapest.

1961 Sámánisztikus eredetű ráolvasások a románoknál. Ethn.

1965 Az ugor totemisztikus exogámia emlékei a magyar folklóban. Ethn.

Machay Vendel

1903 Házasságra vonatkozó babonák. Ethn.

P. Madar Ilona

1967 Sárrétudvari hiedelem. Népr. Közl.

Madarassy László

1905/a Népies gyógyászat a Kiskunságról. Ethn.

1905/b Luca napja. Népr. Ért.

1929 Magyar szüreti szokások. Ethn.

1931 Az előtte vagy tévő. Ethn.

1933 A palóc menykő. Ethn.

Magos Béla

1937 Törökbalint és Diósd lakodalmi szokása. Ethn.

Maksay Ferenc

1957 A szentiváni tűz első emléke. Népr. Közl.

Manga János

1933 A társadalmi szempontú néprajzi kutatás. Ethn.

1942/a Adatok a nyugati palóc házassági szokásokhoz. Népr. Ért.

1942/b Ünnepi szokások a nyitra megyei Menyhén. Budapest.

1948 Szlovák kapcsolatok a palóc karácsonyi szokásokban. Ethn.

1968 Ünnepek, szokások az Ipoly mentén. Budapest.

Markó Imre Lehel

1972 A karácsonyi ünnepek. Nagykanizsa.

Marinescu Atanas

1891 Az áldozatok. Ethn.

- Marót Károly**
 1932 Vallás és mágia. Ethn.
 1936 Faj és fejlődés az etnológiában. Ethn.
 1940 Ritus és ünnep. Ethn.
- Matthias Varga Róza**
 1908 Szarvasvidéki babonák. Ethn.
- Mándoki László**
 1959 A gyógyító tudománya és a tudomány átadása Balatonszentgyörgyön. Népr. Közl.
- Márkus Mihály**
 1943 A bokortanyák népe. Budapest:
- Márton József**
 1891 Sorki Tótfalu néprajzi vázlata. Ethn.
- Márton László**
 1965 A békési lótartás ismeretanyaga és szókincse. Népr. Közl.
- Mártonfi Imre**
 1907 Babona a természetrajzban. Ethn.
- Mátrainé Varga Róza**
 1910 Adalék a nógrádmegyei magyarság néphitéhez. Ethn.
- Mészáros Erzsébet**
 1966 Tudós pásztorok, boszorkányok. iu.: Bodgál Ferenc (szerk.)
- Mészáros Gyula**
 1906 Az oszmántörök nép babonái. Ethn.
 1909 A csuvas ősvallás emlékei. Budapest.
 1915 A csök. Ethn.
- Miklya Jenő**
 1965 Sárréti íráások. Szeghalom.
- Mikszáth Kálmán**
 1972 Tót atyafiak. Jó palócok. Budapest.
- Molnár Balázs**
 1957 Boszorkánypercek Jászkunságból. Népr. Közl.
- Molnár Béla**
 1959-61 Babonás történetek. Népr. Ért.
- Molnár József**
 1938/a A halott és eltakarítása Hajdunánáson. Ethn.
 1938/b Egy 1781-i kéziratokönyv gyógyszerei. Ethn.
 1943 Adalékok az alföldi magyar nép hiedelemvilágához. Ethn.
- Molnár Gyula**
 1964 Egy XVIII. sz.-i gyógykovácskönyv receptjei. Ethn.
- Moór Elemér**
 1932 A földműveléssel kapcsolatos szokások, hiedelmek és babonák Rábagyarmaton. Ethn.
 1933/a Az állattartással kapcsolatos szokások, hiedelmek és babonák Rábagyarmaton. Ethn.
 1933/b A ház karbantartásával, tisztálkodással és táplálkozással kapcsolatos szokások, hiedelmek és babonák Rábagyarmaton. Ethn.
 1934 A gyermekneveléssel járó szokások Rábagyarmaton. Ethn.
 1935 Kuruzslások Rábagyarmaton. Ethn.
- Móra Ferenc**
 é. n. Véreim, parasztjaim.
- Morvay Judit**
 1950 Ünnepi táplálkozás a Boldva völgyében. Ethn.
 1966 A had és nemzetség fogalmának körülhatárolása. Ethn.

- Morvay Péter
 1938 Állatgyógyító eljárások egy felsőgözsönyi takács mintakönyvében. Ethn.
 1959-61 Lucanapi szokások nyomában. Adattári Ért.
- Munkácsi Bernát
 1891 Vogul imádság. Ethn.
 1903 A harmatszédéssel való kuruzslások és rontások. Ethn.
 1905 Keleti típusú magyar varázsigé. Ethn.
 1910 A sámán istenidézés és bűbájosság a vogul-osztyák hitéletben. Ethn.
 1930 Szamojed sámánok és sámánizmus. Ethn.
- Nagy Czirok László
 1959 Pásztorélet a Kiskunságon. Budapest.
 1961 A haldokló, halál és temetkezés körüli népszokások és hiedelmek Kiskunhalason. Népbabona, kuruzslás, jóvendőmondás Kiskunhalason.
 1968 A lótenyésztés múltja és jelene a Kiskunságon. Népr. Közl.
- Nagy Ferenc
 1771 Az egy igaz és boldogító hitnek elei. Eger.
- Ó. Nagy Gábor
 1966 Magyar szólások és közmondások. Budapest.
- Nagy Gyula
 1955 Emlékkönyv. Orosháza.
 1965 Orosháza néprajza. Orosháza.
 1968/a Állattartás a vásárhelyi pusztán. Népr. Közl.
 1968/b Paraszti állattartás. Budapest.
- Nagy Ilona
 1967 Egy ráolvasó szövegének átadása. Népr. Közl.
- Nagy Jenő
 1942 Temetés és halottlátó a kalotaszegi magyarvalkón. Ethn.
- Nagy József
 1891 Árvamegyei tót népbabonák. Ethn.
 1930 Váltott gyermek. Ethn.
- Nagy Olasz Pálné
 1931 Karácsonyi népszokások a hódmezővásárhelyi tanyák között. Ethn.
- Nemes Elek
 1907 Pásztor babonák. Ethn.
- Nemes Mihály
 1905 Ótvar gyógyítás a ruténeknél. Ethn.
 1908 Az ördögnek is szükséges gyertyát gyűjtani. Ethn.
- Némethy Endre
 1938 Kemenesaljai hiedelmek a földművelés és állattenyésztés köréből. Ethn.
 1939 Népi hiedelmek és szokások Muraszemenyéről. Népr. Közl.
- Novák József
 1926 Kapubálványok. Népr. Ért.
 1914 Rákospalota néprajzi leírása. Népr. Ért.
- Novák László
 1973 Halottkultusz és fejfatípusok Albertirsán. Studia Comitatus.
- Nyarádi Mihály
 1938 A Rétköz régi halászata. Ethn.
 1948 Adatok a népi orvosláshoz. Ethn.
- Nyáry Albert
 1906 Mihálygerge népe. Ethn.
 1915 XVII. századi kuruzslások. Ethn.
 1931 A palóc anya és gyermeke. Ethn.

- Nyeste Sándor
1970 Szentistváni babonás történetek. Mezőkövesd.
- Oláh György
1888 Boszorkánypörök Békés megyében. Gyula.
- Olosz Katalin
1972 A kecskés ember. Bukarest.
- Orbán Balázs
1868 A Székelyföld leírása. Pest.
- Ortutay Gyula
1935 Nyiri és Rétközi mesék. Gyoma.
1940 Fedics Mihály mesél. Budapest.
1958 Kis magyar néprajz. Budapest.
- Ortutay Gyula (szerk.)
1960 Magyar népmesék. Budapest.
- Pap László
1933 Boszorkányság, babona, kuruzslás a régi Kecskemét életében. Ethn.
- Pápai V. Ferenc
1907 Oláhlapádi babonák és népies gyógy módok. Ethn.
- Penavin Olga
1971 Jugoszláviai magyar népmesék. Budapest.
- Pereszlányi Mária
1941 Adatok a kenyérsütéshez. Népr. Ért.
- Perjéssy Mihály
1912 A babona és varázslat a szegedi tanyákon. Népr. Ért.
- Petőfi Sándor
1972 Összes költeményei. Budapest.
- Pintér Sándor
1891 A palóc születése, házassága és halálózása. Ethn.
- Podmaniczky Zsuzsanna
1943 Kapuvár néprajza. Pécs.
- Cs. Pócs Éva
1963 Oldás és kötés a magyar néphitben. Ethn.
1965 Zagyarékas néphite. Népr. Közl., A tehénrontás. Múz. levelek 6/20. Szolnok.
- Posta Katalin
1970 Babonás szokások Mezőkövesden. Miskolc.
- Praznovszky Géza
1927 Pásztorélet Nagyszalonta vidékén és az orosházi pusztán. Népr. Ért.
- Prückler József
1930 Jászberényi néphit, szokások, babonák. Ethn.
- Puskás László
1967 Időjósítás a mohácsi szokások körében. Népr. Közl.
- Rakovszky László
1910 Babonás történetek. Ethn.
- Ráth Végh István
1966 A varázsvessző. Budapest.
- Relkovic Davorka
1920 Bajmóczi néphit és népmondák. Ethn.
1922 Boszorkányság átadása Gyöngyösön. Ethn.
1925 Kincsmondák. Ethn.
1930 Acsádi néphit és népszokások. Ethn.
1956 Pogány istentiszteletünk egyik emléke. Népr. Közl.

Relkovic Neda

1912/a Ujbányai boszorkánypercek a XVI., XVII. sz.-ban. Ethn.

1912/b Kuruzslószerkek XVIII. sz.-i jegyzéke Ujbányán. Ethn.

1923-24 Néphagyománygyűjtés. Ethn.

Rexa Dezső

1904 A lovak megbabonázásáról. Ethn.

Révai Sándor

1905 Baranyai babonák. Ethn.

Riczkó László

1969 Lucanapi hiedelmek, szokások. Ethn.

Roheim Géza

1911 Sárkányok és sárkányölő hősök. Ethn.

1912 Sámánkodó gyógyítás. Ethn.

1913 Halál madár, Kedd asszonya. Ethn.

1915 Lucaszék. Népr. Ért.

1916 Az élet fonala. Ethn.

1926 A táltos. Nyelvőr.

Roska Márton

1912 Keddi boszorkány. Ethn.

Rózsa Sándor

1943 A tehéntartás szokása. Népr. Ért.

Ruitz Izabella

1965-66 A parasztfjúság társas élete a Bodva völgyében. Ethn.

Sámuel Aladár

1918 Kisküküllő vármegye református népének temetkezési szokásai. Ethn.

Sándor István

1964 A mesemondás dramaturgiája. Ethn.

Sebestyén Ádám

1972 A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Mádéfalvától napjainkig. Szekszárd.

Sebestyén Gyula

1900 A magyar varázsdob. Ethn.

1906 Dunántúli gyűjtés. Budapest.

1908 Lucaszék. Ethn.

1912 A magyar néphagyomány országos gyűjtéséről. Ethn.

1915 Ipolyi népmesegyűjteményéről. Ethn.

Sebők Samu

1905 Besenyői parasztlakodalom. Ethn.

Solymosi Sándor

1927 A vasorrú bába és mithikus rokonai. Ethn.

1929 Magyar ősvallási elemek népmeséinkben. Ethn.

1930 Az égbenyúló fáról szóló mesemotívumok. Ethn.

1931 Népmeséink sárkány alakja. Ethn.

1933 A vas babonás ereje. Ethn.

Soós József

1965 A népi gyógyítás emlékei (Nagy Gy.: Orosháza néprajza).

Schmith Tibold

1914 Adatok a hazai oláhság temető kultuszához. Népr. Ért.

Schram Ferenc

1944 Népszokásaink Bereg megyéből. Népr. Közl.

1957 Temetkezési szokásaink. Budapest.

Schram Ferenc

- 1965 Szentivánnapi tűzgyújtás. Ethn.
 1970 Magyarországi boszorkánypercek. Budapest.
 1972 Turai népszokások. Szentendre.

Sróth Péter

- 1891 Máramarosi oláh babonák. Ethn.

Stoll Ernő

- 1912 A nyíregyházi boszorkány. Ethn.

Schwarz Elemér

- 1925 Virágszentelés Nyugat Magyarországon. Ethn.

Sütő András

- 1970 Anyám könnyű álmot ígér. Bukarest.
 1973 Istenek és falovacskák. Bukarest.

Szabadfalvi József

- 1967 Népi méhészkedés a Zempléni hegyvidék középső részén. Ethn.

Szabó Imre

- 1906 Az oláhok kedd asszonya. Ethn.

Szabó Kálmán

- 1957 Szerelmi étető. Népr. Közl.

Szabó László

- 1965 Paraszti munkaszervezet és társ munkák a Zempléni hegyvidéken. Népr. Ért.

Szabó Magda

- 1968 Zeusz küszöbén. Budapest.

Szabó Magdolna

- 1970 A legényélet néhány tipikus szokása Jászkiséren és környékén. Néprajz és Nyelvtudomány.

Szabó Pál

- 1946 Lakodalom, keresztelő, bölcső. Budapest.
 1947 A nagy temető. Budapest.
 1950 Őszi szántás. Budapest.
 1951 Szülőföldem Biharország. Budapest.
 1953 Új föld. Budapest.
 1961 Talpalattnyi föld. Budapest.
 1967 Harangoznak. Budapest.
 1968 Most és mindörökké. Budapest.
 1969 Szépülő szegénység. Budapest.
 1970 Kánikula. Budapest.
 1971 Nyugtalan élet. Budapest.

Szabó Sándor

- 1970 Népi állatgyógyítás Emődön. Mezőkövesd.

Szalontai Barnabás

- 1970 Kerámia a nyirbátori paraszt háztartásban. Debrecen.

Szántó Imre

- 1932 Alsópáhok története. Budapest.

Szeberényi Lehel

- 1945 Istenasszony... Miskolci Szabad Szó, dec. 16.

Szegedi Rezső

- 1920 Nyugatmagyarországi horvát lakodalmi szokások. Ethn.

Seemayer Vilmos

- 1936 A régi lakodalmas Nemespátrón. Ethn.

Szendrey Ákos

- 1932 Az új pár együttevésének jelentősége a házasságban. Ethn.
 1935/a Füstölés a magyar néphitben. Ethn.
 1935/b Lakodalmi előkészületek. Ethn.
 1936/a Népi büntetőszokások. Ethn.
 1936/b Néprajz és jogtörténet. Ethn.
 1936/c A magyar nemzetségi szervezet emlékei. Ethn.
 1938 Szokolyai népszokások. Népr. Ért.
 1939 Pusztafalusi néphagyomány. Népr. Ért.
 1940 Az életvize karácsonyi népszokásainkban. Ethn.
 1942 A magyar áldomás. Ethn.
 1946 A magyar lélekhit. Ethn.
 1959 A napforduló és mágikus állatvadás összekapcsolásának néhány kérdése. Ethn.

Szendrey Zsigmond

- 1914/a Ember és természetfeletti lények a szalontai néphitben. Ethn.
 1914/b Pótló adatok a „Kedd asszonyához” a nagyszalontai néphitben. Ethn.
 1916 Szalontai jeles napok. Ethn.
 1920 Kincsmondák. Ethn.
 1921 Történelmi népmondák. Ethn.
 1922/a Magyar népmonda típusok és tipikus motívumok. Ethn.
 1922/b Népbabonák Jókai műveiben. Ethn.
 1926 A regőléshez. Ethn.
 1927 Gyűjtés Csonka-Szatmárból. Ethn.
 1928 Szatmár megye néphagyományai. Ethn.
 1932 Tiltott és előírt ételek a magyar népszokásban. Ethn.
 1933/a A magyar népszokások osztályozása. Ethn.
 1933/b A néphit fehér kígyója. Ethn.
 1934 Népszokásaink lélektani alapjai. Ethn.
 1935/a Néphagyományaink gyűjtésének módszere. Budapest.
 1935/b Népszokásaink eredetének kérdéséhez. Ethn.
 1936/a Néplélektani problémák. Ethn.
 1936/b A piros szín. Nyomfelszedés. Ethn.
 1937/a A növény-állat és ásványvilág a varázslatban. Ethn.
 1937/b A varázslatok eszközei. Ethn.
 1937/c Szokások. A magyarság néprajza IV. kötet.
 1938 A nép élő hitvilága. Ethn.
 1940 Magyar népszokások ős elemei. Ethn.
 1942 Ráolvasásaink eredetének kérdései. Ethn.
 1943 Műveltségtörténet és babonafejlődés. Ethn.

Szeremley Sámuel

- 1914 Hódmezővásárhely története. V. kötet.

Szivós Béla

- 1891 Hajduszoboszlói babonák. Ethn.
 1911 Hajduszoboszlói patkánybűvölés. Ethn.
 1912 Alföldi kincskeresők. Ethn.
 1973 Szögkirály. Cigánymesék. Budapest.

Szolomayer Hedvig

- 1927 Gyűjtés Szatmárból. Ethn.

Sztancsek József

- 1903-4. Tót lakodalmi szokások. Ethn.
 1909 Privigye vidékén gyűjtött babonák, babonás szokások és házi gyógyszerek. Ethn.

Szűcs Sándor

- 1936/a Táltosok, boszorkányok a Nagysárréten. Ethn.
 1936/b Boszorkánytörténetek a Nagysárrétről. Ethn.
 1936/c Nagysárréti babonák és mendemondák az elásott kincsről. Ethn.
 1938 Veszett orvosok a Nagysárréten. Ethn.
 1940 Sárkány a sárréti nép hiedelmében. Ethn.
 1941/a A régi Sárrét világa. Budapest.
 1941/b Javasok a Nagysárréten. Ethn.
 1943 Adatok az alföldi táltosok ismeretéhez. Ethn.
 1945 Az égbenyúló fa sárréti néphitben. Ethn.
 1946 Pusztai krónika. Budapest.
 1951 Időért viaskodó táltosok. Ethn.
 1957 Pusztai szabadok. Budapest.
 1962 Szól a duda, verbuválnak. Budapest.
 1964 Betyárok, pandurok és egyéb népi hírességek. Budapest.
 1973 Bolyongó táltos. Múzeumi Kurir. Debrecen.

Tagán Galindsán

- 1932 Adatok az altai népek sámánizmusához. Ethn.

Tagányi Károly

- 1918 A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. Ethn.

Takács Lajos

- 1968 Berki pásztorok. Népr. Közl.
 1972 Kincsasó történetek 1759-ből. Ethn.

Tamási Áron

- 1934 Jégtörő Mátyás. Kolozsvár.
 1939 Szülőföldem. Budapest.
 1958 Elvadult paradicsom. Budapest.
 1959 Bajlátott szülőföld. Budapest.

Tamási Gáspár

- 1970 Vadonnőtt gyöngyvirág. Bukarest.

Terbe Lajos

- 1927 Egy rontás története. Ethn.

Tessedik Sámuel

- 1938 Szarvasi nevezetességek. Budapest.

Téglás István

- 1913 Építőáldozat emléke Tordán. Népr. Ért.
 1915 A kőből kinövő kétélű kard, a vasfű és más babonák Torda megyében. Ethn.

Téglás Gábor

- 1905 Gonosz szellemek barlang lakásai az Erdélyi Érchegységben. Ethn.
 1906 Egy hunyadmegyei tengerszemhez fűződő néphiedelmek. Ethn.
 1912 Kalotaszegi oláh mithoszi emlékek. Ethn.
 1927 Népmondák a Firtos aljáról. Ethn.

Thury Etele

- 1913 Bornemissza Péter könyve az ördögi kísértetekről. Ethn.

Thury József

- 1890 Kis-Kun-Halás néprajza. Ethn.

Tihanyi Judit

- 1937 Zsigardi babonák. Ethn.

Timaffy László

- 1973 Egy kisalföldi Petőfi monda. Honismereti Híradó.

Timár Kálmán

- 1911 Az építőáldozat babonája és mondája. Ethn.

- Tolnai Vilmos
 1918 Főzik a bocskorát. Ethn.
 1920 Villi tündér, villi tánc. Ethn.
- Torbágyi Novák József
 1926 Kapubálványfejek. Ethn.
- Tóth István
 1906 Kiskunfélegyháza vidéki néphiedelmek. Ethn.
- Tóth János
 1963 Lóorvoslások. Népr. Közl.
- Tömörkény István
 1905 Temetések rendje a szegedi határban. Népr. Ért.
 1914 A tanyai ember Ág Illés. Ethn.
 1922 Célszerű szegényemberek. Szeged.
 1958 Farsangi gondok. Budapest.
 1963 Munkák és napok a Tiszapartján. Budapest.
- Trencsény Lajos
 1890 Babonák az Alföldről. Ethn.
- Trócsányi Zoltán
 1916 Szibéria szamójédjei között. Ethn.
 1924 Magyar régiségek és furcsaságok. Budapest.
- Ujfalusi Szentkereszty Tivadar
 1922 Népmondák. Ethn.
- Ujváry Zoltán
 1957 Egy farsangi játék funkciójának kérdéséhez. Ethn.
 1960 Balszerencsés napok jegyzéke egy káziratos könyvben. Ethn.
 1962 A szakállas farkas mondájához. Ethn.
 1963 Adatok a Zempléni hegyvidék népi világitásához. Ethn.
 1964 Lucaasszonyok Csallóközben és Nyitra környékén. Ethn.
 1969 Az agrárkultusz kutatása a magyar és európai folklorban. Műveltség és hagyomány. Debrecen.
- Vajda László
 1951 Ritus tanulmányok. Ethn.
- Vajkai Aurél
 1937 Adatok a Felföld népi orvoslásához. Ethn.
 1938 Az ősi javas-ember. Ethn.
 1939 Cserszegtomaj. Népr. Ért.
 1941 A gyűjtögető gazdálkodás Cserszegtomajon. Népr. Ért.
 1947 Az ördögös molnárlegény. Ethn.
 1959/a A Bakony néprajza. Budapest.
 1959/b Szentgál. Budapest.
- Varga Bálint
 1930 Népi szövegek. Ethn.
- Varga Ignác
 1920 Vépi népszokások, babonák. Ethn.
- Varga János
 1877 Babonák könyve. Arad.
- Vargyas Lajos
 1944 Adatok a csepelszigeti Makád néphitéhez. Ethn.
- Vass Miklós
 1913 Adalékok udvarhelyszéki boszorkányperekhez. Ethn.

- Vámos Ferenc
1943 Kozmosz a magyar mesében. Budapest.
- Vámszer Géza
1959 Adatok a csiki farsangi szokásokhoz. Ethn.
- Veres Péter
1936/a Az Alföld parasztsága. Budapest.
1936/b Számadás. Budapest.
1941. Falusi krónika. Budapest.
1944/a Parasztsors, magyar sors. Budapest.
1944/b Három nemzedék. Budapest.
1961 A Balogh család története. Budapest.
- Versényi György
1895 Felvidéki népmondák. Ethn.
- Végh József
1940 Rozskenyérés Kiskunhalason. Ethn.
1942 Táj- és népkutatás a középiskolában. Budapest.
1944 Sárréti mesék és népi elbeszélések. Debrecen.
- Viski Károly
1932 Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. Ethn.
- Vő Gabriella
1969 Többet ésszel, mint erővel. Bukarest.
- Vörösmarthy Mihály
1974 Válogatt művei. I. kötet. Budapest.
- Wagenhuber Aurél
1936/a A veszettség és ijjedezés gyógyítása az Alföldön. Ethn.
1936/b Eleven csomó, mint hujhajtó. Ethn.
1937 Adatok a Felföld népi orvoslásához. Ethn.
1938 Rándulás és mérés. Ethn.
- T. Waldappel Imre
1968 Mithológia. Budapest.
- Wellmann Imre
1967 A paraszt nép sorsa Pest megyében kétszáz évvel ezelőtt, tulajdon vallomásainak tükrében. Budapest.
- Wichmanné Herman Júlia
1936 Moldovai csángó menyegző Szabófalván. Ethn.
- Wieder Gyula
1890 Kincásó babonák és ráolvasások. Ethn.
- Wislocki Henrik
1890 Szerelmi jóslás és varázsolás az erdélyi sátoros cigányoknál. Ethn.
1891 Cigány tűzre olvasás. Ethn.
- Zalán Menyhért
1927 A Medárd-napi eső. Ethn.
- Zajti Ferenc
1920 Az ősmagyarok hitvilága. Budapest.
- Zatureczky János
1899 Vázlatok a lipitói tótság néprajzából. Ethn.
- Zupkó Béla
1970 Népünk életéből. Mezőkövesd (kézirat).
- Zsemley Oszkár
1904 A fővárosi gyermek játéka. Ethn.

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ	5
GULYÁS ÉVA: Jászdózsai hiedelmek	7
<i>Bevezetés</i>	9
<i>Világkép</i>	17
A természeti világ	19
Az ember magalkotta környezete	45
Emberfeletti erejű személyek	89
Természetfeletti lények	98
Előjelek, álmok	101
<i>Akciók</i>	103
Serkentés	108
Rontás	109
Gyógyítás	119
Megelőzés	145
Elhárítás	153
Jósló tevékenységek	160
<i>Függelék:</i> Nevezetes időpontok, időszakok	163
Jegyzetek	171
Adatközlők	174
Tárgymutató	177
Dr. SÁNDOR MIHÁLYNÉ: Egy bihari parasztasszony hiedelmei	187
<i>Bevezetés:</i> Az adatközlő személyisége	189
A hiedelmek világa	190
Akción, varázsszerek, varázseszközök	192
A hiedelemmondák tartalmi elemei	193
Gyermekkori emlékek	195
Leányélet és a lakodalom	205
A fiatalasszony élete	208
A kisgyermek gondozása	215
Az új ház szerencséje	219
A gazdálkodásról	222
Halál, temetés, lélek	230
Jelek: szerencse, szerencsétlenség, álom	233
Tájszavak és kifejezések	235
<i>Jegyzetek</i>	238
<i>Irodalom</i>	261

CONTENTS

Folk Beliefs from Jászdózsa – Collected by É. GULYÁS	7
Belief System of a Hungarian Peasant Women – Collected by Mr s. dr. M. SÁNDOR	187

ELŐKÉSZÜLETBEN

KRIZA ILDIKÓ Nyitra-vidéki balladák

ISTVÁNOVITS MÁRTON: Somogyi népmesék

HOPPÁL MIHÁLY: Korond néphite

PÉTERFY LÁSZLÓ: Nagykendi sírkövek

dr. IMREH PÁL: Fejfák

dr. BORSOS JÓZSEFNÉ: A szokások változása Mónoskoron

BONDÁR FERENC: Sarkadkereszturi hiedelmek

NAGY OLGA: Szokások és hiedelmek Széken

BOSNYÁK SÁNDOR: Bukovinai székely hiedelmek

